

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ «ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ»

Διπλωματική Εργασία

με Τίτλο:

«Η Σύνοδος της Καρθαγένης: Ιστορικοκανονική θεώρηση»

Επιβλέπουσα: Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Χρυσοφίδη Σταυρούλα-Αλεξία (Α.Μ.: 16309)

Αθήνα, Ιούνιος 2020

Περιεχόμενα:

Πρόλογος (σελ.5)

Χάρτης (σελ.6)

Συντομογραφίες (σελ.7)

κεφάλαιο Α': Εισαγωγή

I. Γενικά- Η μέχρι σήμερα έρευνα

i. Εισαγωγικά (σελ.9)

ii. Π.Χριστινάκης (σελ.10)

iii. Παύλος (-Μενεβίσογλου) (σελ.12)

iv. Προσωπική έρευνα (σελ.18)

v. Αθ.Παπαθανασίου (σελ.22)

vi. Ειρήνη Χριστινάκη (σελ.24)

II. Γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία για την περιοχή

i. Ο μύθος για την ίδρυση της πόλης (σελ.27)

ii. Η ιστορία των Καρχηδονίων (σελ.29)

III. Η Σύνοδος του 419μ.Χ.

i. Κάποια εισαγωγικά στοιχεία για τη Σύνοδο (σελ.36)

ii. Τα θέματα και η αφορμή σύγκλισης της Συνόδου (σελ.43)

κεφάλαιο Β': Το κανονικό έργο της Συνόδου

I. Κανόνες με θέματα δογματικά { κανόνες 109(120), 110(121), 111(122), 112(123), 113(124), 114(125), 115(126), 116(127)} (σελ.47)

II. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής οργανώσεως { κανόνες 17(23), 39(46)} (σελ.52)

III. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής διοικήσεως { κανόνες 18(24-26), 55(64), 75(83), 76(84), 77(85), 85(93-94), 89(97), 95(104), 97(107-108), 127(136)} (σελ.53)

IV. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής ενταξίας { κανόνες 1(1), 2(2), 3(3), 4(4), 5(5), 7(7), 9(9), 10(10), 11(11), 13(13), 14, 16(18-22), 18(24-26), 23(31), 25(33), 27(35), 31(39), 35(42), 36(43), 38(45), 40(47), 42(49), 43(50), 44(51), 45(52-53), 47(55-56), 48(57), 49(58), 50(59), 52(61), 53(62), 54(63), 56(65), 57(66), 58(67), 61(70), 64(73), 65(74), 70, 71(79), 74(82), 78(86), 79(87), 82(90), 84(92), 86(95), 87(96), 88, 90(98), 94(103), 96(105-106), 97(107-108), 98(109), 99(110), 100(111), 101(112), 105(116), 106(117), 108(119), 117(128), 118(128), 119(129), 120(130), 121(131), 123(132), 124(133), 126(135), 132(141), 133(141)} (σελ.59)

V. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής δικαιοσύνης { κανόνες 8(8), 12(12), 15(14-17), 19(27), 20(28), 28(36), 29(37), 30(38), 59(68), 62(71), 96(105), 104(115), 107(118), 122(131), 125(134), 128(137), 129(138), 130(139), 131(140)} (σελ.97)

VI. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής περιουσίας { κανόνες 26(34), 32(40), 33(41)} (σελ.107)

VII. Κανόνες με θέματα θείας λατρείας και λειτουργικής { κανόνες 6(6), 18(24-26), 37(44), 41(48), 45(52-53), 46(54), 72(80), 83(91), 103(114)} (σελ.110)

VIII. Κανόνες με θέματα μοναχικού βίου { κανόνας 80(88)} (σελ.116)

IX. Κανόνες με θέματα χριστιανικού βίου { κανόνες 15(14-17), 60(69), 63(72)} (σελ.117)

X. Κανόνες με θέματα γαμικού δικαίου { κανόνες 21(29), 102(113)} (σελ.119)

XI. Κανόνες με θέματα επικοινωνίας μετά των ετεροδόξων και ετεροθρήσκων { κανόνες 22(30), 66(75), 67(76), 68(77), 69(78), 81(89), 91(99), 92, 93(100-102)} (σελ.120)

XII. Κανόνες με θέμα τα κανονικά βιβλία της Αγίας Γραφής { κανόνας 24(32)} (σελ.126)

*XIII. Κανόνες με θέμα τον εορτασμό του Πάσχα { κανόνες 34, 51(60), 73(81)}
(σελ.127)*

***κεφάλαιο Γ': Η αντιμετώπιση του Δονατισμού και του
Πελαγιανισμού***

I. ο Δονατισμός (σελ.130)

II. ο Πελαγιανισμός (σελ.135)

Συμπεράσματα (σελ.137)

Επίμετρο-Παράρτημα (σελ.142)

Βιβλιογραφία (σελ.153)

Πρόλογος:

Αφορμή, για την παρούσα μελέτη και έρευνα, αποτέλεσε το μάθημα: «Ειδικά Θέματα Ερμηνείας Ιερών Κανόνων» του πρώτου εξαμήνου, του Μεταπτυχιακού Προγράμματος: «Θεολογία και Κοινωνία», έτους 2017, το οποίο επιτυχώς παρακολούθησα και περάτωσα. Σε αυτό το μάθημα, Καθηγήτρια ήταν η επιβλέπουσα αυτής της διπλωματικής εργασίας, Ειρήνη Χριστινάκη, η οποία μου έδωσε και το κατάλληλο έναυσμα, για την επιλογή του θέματος.

Η ερμηνεία των Ιερών κανόνων, στο πλαίσιο του Κανονικού Δικαίου, η ανάλυση, δηλαδή, και ο προβληματισμός, σχετικά με το “Ποινικό Δίκαιο” της Εκκλησίας, είναι κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, για εμένα, και, πιστεύω, ότι δύναται να προσφέρει “μεγάλη τροφή” για σκέψη. Ιδιαίτερα, η Σύνοδος της Καρθαγένης του 419μ.Χ. παρέχει την προοπτική αυτή, -κυρίως- εξαιτίας του μεγάλου όγκου κανόνων που διαθέτει και της πρωτοτυπίας της, ως θέματος, προς εξέταση. Διαμέσου της εργασίας, έγινε μια προσπάθεια να αναπτύξω τις ικανότητές μου, ως “εν δυνάμει κανονολόγος”, μελετώντας -ταυτόχρονα- το ιστορικό πλαίσιο και τα καίρια και καθοριστικά γεγονότα της εξεταζόμενης εποχής. Αυτό, με ικανοποίησε, ιδιαίτερω.

Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω, αρχικά, προς την επιβλέπουσα Καθηγήτριά μου, Ειρήνη Χριστινάκη, η οποία, με υπομονή, ενδιαφέρον, συχνή και άμεση επικοινωνία, μαζί μου, συνέβαλλε, ουσιαστικά, ούτως ώστε να ολοκληρωθεί, με επιτυχία, η Διπλωματική αυτή Εργασία. Θέλω να ευχαριστήσω, ακόμη, και όλους τους Καθηγητές μου, Θεοφιλέστατο Επίσκοπο Αβύδου Κύριλλο (Κατερέλο), Καθηγητή, και κα. Ελένη Γιαννακοπούλου, Αναπλ. Καθηγήτρια, στο τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας, του ΕΚΠΑ, καθώς, και τους συμφοιτητές μου, που βοήθησαν, ώστε το κλίμα της μεταπτυχιακής μου φοίτησης να είναι πολύ καλό και να έχω αποκομίσει, εκτός από γνώσεις, και μία πολύ ευχάριστη ακαδημαϊκή εμπειρία. Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου, χωρίς την υλική και ηθική συμπαράσταση, των οποίων, δε θα ήμουν αυτή που είμαι σήμερα.

Συντομογραφίες:

βλ.	βλέπε.
δ.δ.	διδακτορική διατριβή.
έκδ.	έκδοση/έκδόσεις.
επ.	επόμενα.
ερμ.	ερμηνεία.
JOANNOU Π	Joannou P.-P., <i>Fonti, Fascicolo IX, Discipline Générale Antique t.I, 2 (Les canons des Synodes Particuliers)</i> Tipografia Italo-Orientale "S.Nilo" - Grottaferata (Roma) 1962.
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ήθική Εγκυκλοπαιδεία, Αθ. Μαρτίου (έκδ.), τόμ. 1-12, Αθήναι 1962-1968.
κλπ.	και λοιπά.
ό.π..	όπως παραπάνω.
Πηδάλιον	Νικοδήμου Αγιορείτου, <i>Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες ἐρμηνευόμενοι παρὰ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου, καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ</i> , έκδ. Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, Αθήναι 1998.
ΠΛΜ	<i>Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα</i> , έκδ.Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 2000.
πρβλ.	παράβαλε.
Ρ.Π.	Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλή, <i>Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ</i>

μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις
ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις
διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ
διαφόρων ἀναγνωσμάτων, τόμ. Α' - Γ', Ἀθήνησιν
1852-1859.

σελ.	σελίδα.
σσ.	σελίδες.
τ.	τόμος.
υποσ.	υποσημείωση.
χ.ό.	χωρὶς ὄνομα.
χ.χρ.	χωρὶς χρονολογία.

Κεφάλαιο Α': Εισαγωγή

I. Γενικά- Η μέχρι σήμερα έρευνα

i. Εισαγωγικά

«Εἰς τὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, ὁ συνοδικὸς θεσμὸς εἶναι ὅλως θεμελιώδης, διότι οὕτως ἐκδηλοῦται σαφέστατα ὁ χαρακτήρ της ὡς κοινωνίας. Διὰ τῆς συνοδικῆς μεθόδου, ἐξ ἀρχῆς, ἐλύοντο τὰ ἀνακύπτοντα προβλήματα, μὲ τὴν μνήμην τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς του ὑποσχέσεως: • Οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν • (Ματθ. ιη'20)»¹. Ἡ Αφρική, μάλιστα, αποτελεί και την ἀπαρχή του Συνοδικού θεσμοῦ, μετὰ την συνάθροιση των Ἱεροσολύμων, περί το 220μ.Χ., ὅταν ἀφρικανική σύνοδος συνεκλήθη, για την ἰσχὺ του, ὑπὸ των αἰρετικῶν, τελεσθέντος βαπτίσματος². Ἡ Σύνοδος του 419μ.Χ. ἀποτελεῖ ἐπαρχιακὴ Σύνοδο, ἡ ὁποία: «Ἐξ ἐπόψεως τοῦ *jus scriptum* συνιστοῦν ἀναμφιβόλως τὴν κανονικὴν μορφήν ἐκφράσεως τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητος. Μόνον δι' αὐτὰς ὑφίσταται ἐν σύνολον ἀκριβῶν κανονικῶν προϋποθέσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν αὐστηρὰν ὑποχρέωσιν τῆς συγκλήσεώς των κατὰ κανονικὸν περιοδικὸν ρυθμὸν, εἰς τὴν διαδικασίαν των καὶ εἰς τὴν ἀρμοδιότητά των»³. «Φαίνεται ὅτι ἡ συστηματικὴ κήρυξις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς Ἐκκλησίας ὠφείλετο εἰς λειτουργοὺς σταλέντας ἢ ἐλθόντας ἐκ Ρώμης, ἐξ οὗ καὶ ὁ θεσμὸς ἐξαρτήσεως καὶ ἀφοσιώσεως τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς ΒΔ. Ἀφρικῆς πρὸς ἐκείνην καὶ ἡ χαρακτηριστικῶς λατινικὴ σφραγίς, ἣν εἶχε πάντοτε ὁ ἐκεῖ χριστιανισμὸς»⁴. Νωρίτερα ἀπὸ την εποχὴ του Κυπριανοῦ⁵, ἡ ἑδρα της Καρχηδόνας ἦταν ἡ πρώτη, μετὰξὺ των λοιπῶν της ἀνθυπατικῆς Αφρικῆς καὶ της Τριπολίτιδος, καὶ εἶχε κύρος ἀναγνωριζόμενον, στην Νουμιδία καὶ την Μαυριτανία.

¹ P.L' HUILIER, «Σύνοδος», ΘΗΕ11 (1962), σελ.574.

² ἐπὶ του πρώτου Ἐπισκόπου της, Ἀγριππίνου.

³ P.L' HUILIER, ὁ.π., σελ.578.

⁴ χ.ό., «Καρχηδών», ΘΗΕ7 (1962), σελ.384.

⁵ βλ. κεφ.Γ'.

ii. Π.Χριστινάκης

Ο Καθηγητής Π.Χριστινάκης, στο έργο του: «Καρχηδών Ιουστινιανή, Αφρικανική Διοίκησις»⁶, αναφέρεται στην 131^η Νεαρά του Ιουστινιανού: «Περὶ ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ προνομίων», η οποία, σε συνδυασμό με την 37^η Νεαρά του ίδιου αυτοκράτορα, επονομαζόμενη: «De Africana Ecclesia», δίδει πολιτικά προνόμια, στην Εκκλησία της Καρχηδόνας, καθώς, και υψηλή «εκκλησιαστική θέση». Το θέμα εξετάζεται, από νομική, εκκλησιαστική και ιστορική άποψη⁷. Στα τρία (από τα τέσσερα, συνολικά) κεφάλαια της μελέτης, δίδονται (επιπλέον) χρήσιμες ιστορικές πληροφορίες, για την περιοχή, ενώ, εξετάζονται οι αιρέσεις που την ταλάνισαν. Στο 4ο -και τελευταίο- κεφάλαιό της, το οποίο τιτλοφορείται: «Ἡ Καρχηδών Ιουστινιανή καὶ Ἡ Πενταρχία τῶν Πατριαρχῶν»⁸, αφού γίνεται παράθεση της 9^{ης} παραγράφου της 37^{ης} Νεαρᾶς⁹, και εξετάζονται, ένα-ένα, τα κεφάλαια της 131^{ης} Νεαρᾶς του Ιουστινιανού, εκτίθενται συμπεράσματα, με τα οποία γίνεται κατανοητό, ότι ο αυτοκράτορας, μόνον, ονομαστικῶς, την «Καρχηδόνα Ιουστινιανήν» δεν ετίμησε. Αντιθέτως, έδωσε, στη γενέτειρά του, Μητροπολιτικό δίκαιο, με τον μόνο περιορισμό να ελέγχει τις υπαγόμενες, σε αυτήν, επαρχίες και «μὲ ἀρχιεπίσκοπον ἐπέχοντα τὸν τόπον τοῦ Ρώμης»¹⁰. Έτσι, η πόλη είχε μια ιδιότυπη «ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία»¹¹. Τα ερείσματα, μιας τέτοιας «ἀνύψωσης», κατά τον Π.Χριστινάκη, ήταν πολλά: 1. η Καρχηδόνα είχε μια ένδοξη εκκλησιαστική ιστορία, 2. ο «προϊστάμενός της» δεν υπόκειτο σε κανέναν των γνωστών Πατριαρχικῶν Θρόνων, 3. προσπάθεια επιβολής, σε αυτήν, του γνωστού δικαιώματος της «ἐκκλήτου»¹² απέτυχε, 4. η Εκκλησία αυτή υπάκουε, μόνον, στις αποφάσεις των Οικουμενικῶν Συνόδων, 5. είχε τη δική της, ανεξάρτητη, Σύνοδο. Χαρακτηριστικός, κατά τον γράφοντα, είναι ο 55ος (64ος) κανόνας της Συνόδου της Καρθαγένης

⁶Π.Χριστινάκη, «Καρχηδών Ιουστινιανή, Αφρικανική Διοίκησις», Εκκλησιαστικός Φάρος 62-64 (1980-1982), σσ.371-456.

⁷ Χρονικό ορόσημο της μελέτης αποτελεί η κατάλειψη της πόλης από τους Βανδάλους.

⁸ Π.Χριστινάκη, ό.π., σελ.450.

⁹ «Προνόμια πρὸς τούτοις τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἡμετέρας Καρχηδόνας Ιουστινιανῆς παρέχομεν ἅπαντα, ἅτινα αἱ μητροπολιτικαὶ πόλεις καὶ οἱ τούτων ἀρχιερεῖς γινώσκονται ὅτι ἔχουν ἅτινα προσέτι ἐν τῷ ἡμετέρῳ Κώδικι ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ καταστρωθέντα ταῖς ἀγιωτάταις Ἐκκλησίαις τὴν ἑαυτῶν τιμὴν γινώσκονται παρέχειν: ἵνα ἡ πόλις, ἣν διὰ τῆς ἡμετέρας θείας βουλήσεως προσωνημίαις τιμητέαν εἶναι ἠβουλήθημεν, δι' αὐτοκρατορικῶν προσέτι προνομίων κοσμηθεῖσα, ἀκμάζη», ό.π..

¹⁰ Π.Χριστινάκη, ό.π., σελ.453.

¹¹ εδῶ, ο Π.Χριστινάκης αναφέρει ότι η προσπάθεια αυτή εκκλησιαστικῆς ἀνύψωσης έκανε τους Βούλγαρους να προσομοιάζουν την Εκκλησία της Καρθαγένης εκείνης της εποχῆς, με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος και την αξίωσή της σε Πατριαρχικό θρόνο.

¹² βλ. συνέχεια εργασίας.

του 419μ.Χ., ο οποίος δίνει το δικαίωμα, στον Επίσκοπο Καρθαγένης, να λαμβάνει και να χειροτονεί οποιονδήποτε κληρικό, από τις Μητροπόλεις της Βορείου Αφρικής. Ο Π.Χριστινάκης ολοκληρώνει, μάλιστα, την μελέτη του, εκφέροντας την εύλογη απορία, γιατί –εν' τέλει- η Καρχηδόνα δεν έγινε Πατριαρχικός Θρόνος και εικάζει, ότι κάτι τέτοιο δεν συνέβη, προφανώς, εξαιτίας κάποιων καίριων ιστορικών συγκυριών¹³.

¹³ παραδείγματος χάριν, η κατάλειψη της περιοχής, για μεγάλο χρονικό διάστημα, από τους Βανδάλους.

iii. Παύλος (-Μενεβίσογλου)

Το άρθρο του Παύλου (-Μενεβίσογλου): «*Ἡ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος τοῦ 419, ἐν Aksum-Thyateira*»¹⁴ χωρίζεται σε εννέα θεματικές ενότητες, οι οποίες μας δίνουν το στίγμα της Συνόδου του 419μ.Χ., ιστορικές πληροφορίες, βιογραφικά στοιχεία και λεπτομέρειες, για το κανονικό της έργο. Συγκεκριμένα: α' ενότητα: «*Ἡ σύγκλησις τῆς συνόδου*»¹⁵. Κατ' αρχήν, αναφέρεται, ότι ο Επίσκοπος Καρθαγένης Αυρήλιος υπήρξε ο «προκαθήμενος» της Εκκλησίας της λατινικής Βορείου Αφρικής, ήτοι, της «*ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας*» και παρέστη, στην Σύνοδο, με Επισκόπους, από την Ανθυπατική Αφρική, και λοιπούς Τοποτηρητές των επαρχιών της Αφρικής, ενώ, συμμετείχαν, σε αυτήν, και Τοποτηρητές, από την Εκκλησία της Ρώμης (: ο Επίσκοπος Φαυστίνος και οι πρεσβύτεροι Φίλιππος και Άσελλος). Στην συνέχεια, ο Π.(-Μενεβίσογλου) αναφέρεται στα εισαγωγικά σημειώματα των συνεδριών της Συνόδου του 419μ.Χ., καταλήγοντας, ότι ο αριθμός των συνεδριών ήταν –προφανώς- δύο¹⁶. Ακολούθως, εκτίθενται τα τρία θέματα της ημερησίας διάταξης της Συνόδου¹⁷. Αναφέρεται, ότι τα πρακτικά διεσώθησαν, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, αλλά, «*ὡς εἰκὸς*»¹⁸, στην λατινική γλώσσα¹⁹. Δηλώνεται, επίσης, σε αυτήν την ενότητα, το εξής σημαντικό: «*Εἰς τὴν διάσωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419 συνέβαλε τὰ μέγιστα ὁ σκύθης μοναχὸς Διονύσιος ὁ Μικρὸς (πρῶτον ἡμισυ ἔκτου αἰῶνος), ὅστις περιέλαβε ταῦτα (πρακτικὰ-κανόνας) εἰς τὴν κανονικὴν αὐτοῦ συλλογὴν, τὴν γνωστὴν ὡς Collectio Dionysiana, ὑπὸ τὸν γενικὸν τιτλον: Synodus apud Carthaginem Africanorum, quae constituit canones CXXXVIII*»²⁰. Αναφέρεται, ακόμη, ο αριθμός των Επισκόπων της Συνόδου (: 217) και τίνι τρόπω τα

¹⁴ Π.Μενεβίσογλου, «*Ἡ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος τοῦ 419, ἐν Aksum-Thyateira*», στο *Ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θυατειρῶν καὶ Μεγάλῃς Βρετανίας Μεθόδιον*, Λονδίνον 1985, σσ.249-274.

¹⁵ Π.Μενεβίσογλου, *ὁ.π.*, σσ.249-252.

¹⁶ «*Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν σωζομένων τούτων •εἰσαγωγικῶν σημειωμάτων• ἡ πρώτη συνεδρία τῆς συνόδου (25 Μαΐου) ἐγένετο εἰς τὸ •σήκρητον τῆς ἐκκλησίας Φαύστου• ἐν Καρθαγένῃ, ἡ δὲ τελευταία (30 Μαΐου) εἰς τὸ •σήκρητον τῆς ρεσπιτούτης ἐκκλησίας• ἐν τῇ αὐτῇ πόλει*», Π.Μενεβίσογλου, *ὁ.π.*, σελ.250.

¹⁷ βλ. κεφάλαιο Α', III.

¹⁸ Π.Μενεβίσογλου, *ὁ.π.*, σελ.250.

¹⁹ «*διαιροῦνται δὲ εἰς τρία μέρη, καὶ εἰς παράρτημα. Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίας τῆς 25ης Μαΐου 419 καὶ τοὺς κανόνας: 1-33, τὸ δεύτερον μέρος τὰ πρακτικὰ (πιθανῶς) τῶν συνεδριῶν 26-29 Μαΐου 419 καὶ τοὺς κανόνας: 34-127, τὸ τρίτον μέρος τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίας τῆς 30ης Μαΐου 419 καὶ τοὺς κανόνας: 128-133 τὸ δὲ παράρτημα πέντε κείμενα σχετιζόμενα μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρεσβυτέρου Ἀπιαρίου καὶ τὰς σχέσεις τῆς ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης*», Π.Μενεβίσογλου, *ὁ.π.*, σελ.251.

²⁰ *ὁ.π.*.

ονόματά τους καθίστανται γνωστά.²¹, β' ενότητα: «*Ἡ ὑπόθεσις τοῦ πρεσβυτέρου Ἀπιαρίου*»²². Τονίζεται, ότι είναι το πρώτο και το κύριο θέμα, με το οποίο ασχολήθηκε η Σύνοδος. Αναφέρεται όλο το ιστορικό της “διπλής” ακοινωνησίας του, ενώ, μελετώνται τα τέσσερα θέματα της επιστολής, που έστειλε η Σύνοδος, ως απάντηση, στο «κομμονιτώριον=ένταλτήριον»²³ των απεσταλμένων εκ'Ρώμης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζει η εκτενής αναφορά, στις αποφάσεις Συνόδου του έτους 424μ.Χ., η οποία “λήγει” –οριστικά- το θέμα του πρεσβυτέρου Απιαρίου και εξηγεί αναλυτικά την έννοια και την έκταση του δικαιώματος της «ἐκκλήτου», γ' ενότητα: «*Τὸ κανονικὸν ἔργον τῆς συνόδου*»²⁴. Δηλώνεται ότι αφορά ζητήματα εκκλησιαστικής ευταξίας και δικονομίας, ενώ, αναφέρονται τα θέματα των συνεδριών, σε συνάρτηση με τους κανόνες που φυλάσσονταν στα αρχεία της Εκκλησίας της Καρθαγένης και που απετέλεσαν το βασικό έρεισμα των Ρωμαίων, για να υποστηρίξουν την «ἐκκλητον» (: 5ος & 14ος κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής)²⁵, δ' ενότητα: «*Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν πρακτικῶν-κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου τοῦ 419 καὶ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῶν 133 κανόνων ὑπὸ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου*»²⁶. Εδώ, επαναλαμβάνεται, ότι οι κανόνες έγιναν γνωστοί, από την κανονική συλλογή του Διονυσίου του Μικρού, και εικάζεται, ότι πρώτη ελληνική μετάφραση απετέλεσε η έκδοση του «*Συντάγματος εἰς ἸΔ' τίτλους*». Τονίζεται, τέλος, ότι οι κανόνες διατηροῦν το κύρος τους, «ὡς βεβαιωθέντες»²⁷ από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο, ε' ενότητα: «*Ἡ διάταξις τῶν πρακτικῶν-κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου τοῦ 419 ἐν τῇ ἐκδόσει Ράλλη καὶ Ποτλῆ (=ΡΠ)*»²⁸ Στην ενότητα αυτή, αναφέρεται, ότι οι εκδότες του «*Συντάγματος Ράλλη καὶ Ποτλή*», βασίσθηκαν, σχετικά με την ερμηνεία τους για την Σύνοδο του 419μ.Χ.: α) στο «*Συνοδικὸν τοῦ Βενεργηγίου*»²⁹ β) στο χειρόγραφο-αντίγραφο του περίφημου «*κώδικα τῆς Τραπεζούντος*»³⁰ και γ) σε προγενέστερες εκδόσεις, οι οποίες απαριθμούνται στα προλεγόμενα του «*Συντάγματος*». Ακολουθεί η διάταξη και ανάλυση των πρακτικῶν-κανόνων, σύμφωνα με την ίδια έκδοση, στ' ενότητα: «*Συμφωνία τῶν κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένη Συνόδου*

²¹ ενώ, αναφέρεται, επίσης, ότι “πρωταγωνιστικό” ρόλο, ανάμεσα στους παρισταμένους Επισκόπους, είχαν: ο Καρθαγένης Αυρήλιος, ο Ιπώνος Αυγουστίνος και ο Ταγάστης (ή «Θεαγαστέων») Αλύπιος.

²² Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.252-255.

²³ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.252.

²⁴ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.255-257.

²⁵ βλ. συνέχεια εργασίας.

²⁶ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.257-259.

²⁷ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.258.

²⁸ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.259-267.

²⁹ βλ. συνέχεια εργασίας.

³⁰ βλ. συνέχεια εργασίας.

τοῦ 419 (κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τῆς ἐκδόσεως ΡΠ) μετὰ τῶν κανόνων προγενεστέρων συνόδων τῆς ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας»³¹, ζ' ἐνότητα: «Ἡ περίπτωση τοῦ Πηδαλίου»³²: Ἐδώ, ἐκτίθεται το: «Συγκεκριμένως: α) παρέλειψαν τὰ πρακτικὰ καὶ ἄλλα ἱστορικὰ σημειώματα τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ πρακτικά-κανόνας τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419, β) παρέλειψαν ὠρισμένους κανόνας αὐτῶν, γ) προέβησαν εἰς τὴν συνένωσιν ὠρισμένων κανόνων καὶ εἰς τὴν κατάτμησιν ἐτέρων, δ) ἐσχημάτισαν νέους κανόνας, ε) προέβησαν εἰς ἀνασύνταξιν τοῦ κειμένου τῶν κανόνων καὶ εἰς νέαν διατύπωσιν αὐτῶν, καὶ στ) ἐχρησιμοποίησαν νέαν ἀρίθμησιν των κανόνων», η' ἐνότητα: «Ἡ ἀρίθμησις τῶν κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419»³³ θ' ἐνότητα: «Ἐκδόσεις (εἰς τὴν ἑλληνικὴν) τῶν κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419»³⁴. Αναφέρονται, χαρακτηριστικὰ τα εξής: «Τὰ πρακτικά-κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419 ἐδημοσιεύθησαν τὸ ἔτος 1614 ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Ἰουστέλλου (*Christophorus Justellus*), ἐν Παρισίοις, εἰς δύο γλώσσας, τὸ λατινικὸν πρωτότυπον καὶ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν, ὑπὸ τὸν τίτλον: *codex canonum ecclesiae africanae graece et latina cum notis*, εἰς τέταρτον. Τὸ αὐτὸ σύγγραμμα ἐκυκλοφόρησε καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1615), ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδότου, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι • ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐκδόσει προσετέθησαν δύο πίνακες •.

Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῶν πρακτικῶν-κανόνων τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου τοῦ 419 δημοσιεύεται ἐπίσης:

Βενεργίου, *Συνοδικόν, τόμος 1ος, Ὁξφόρδη 1672, σελ.509-678(=PG 138 (1865) 9-450. Εἰς ἀμφοτέρα μετὰ τοῦ λατινικοῦ κειμένου καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ Ζωναρᾶ). – Mansi 3 (1759) 699-842 (μετὰ τοῦ λατινικοῦ κειμένου). – Σπυρίδωνος Μήλια, ἀρχιμανδρίτου, *Τῶν ἱερῶν συνόδων νέα καὶ δαψιλεστάτη συλλογὴ, τόμος 1ος, Βενετία 1761, σελ.291-323 (ἀνατύπωσις: Θεσσαλονίκη 1981, σελ.382-414). – Ἀγαπίου Λεονάρδου, ἱερομονάχου, *Συλλογὴ πάντων τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, Βενετία 1787, σελ.118-243. – Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ, 3 (1853) 286-624 (μετὰ ἐρμηνειῶν τοῦ Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος, τῆς • ἐπιτομῆς • καὶ ἐρμηνείας τοῦ Ἀριστηνοῦ εἰς τὴν • ἐπιτομὴν •). Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες, Ἀθῆναι 1949, σελ.225-302. – Pericles-Pierre Joannou, *Discipline generale antique, τόμος 1ος, μέρος 2ον, Ρώμη 1962, σελ.190-436 (μετὰ τοῦ λατινικοῦ κειμένου καὶ γαλλικῆς μεταφράσεως)*».****

³¹ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σσ.268-270.

³² Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σσ.270-271.

³³ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σσ.271-273.

³⁴ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.274.

Πιο αναλυτικές, όμως, και εμπειριστατωμένες πληροφορίες, για την Σύνοδο του 419μ.Χ., δίδει ο (τέως) Σεβ. Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας Παύλος (-Μενεβίσογλου), στο βιβλίο του: «*Ιστορική εισαγωγή εις τούς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*»³⁵, στο οποίο κάνει, γενικότερα, μία λεπτομερή και ιστορικά τεκμηριωμένη ανάλυση των κανόνων, των πρακτικών και των συνεδριών των Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, καθώς, και των κανόνων των Πατέρων, που αναγνωρίζονται, από την Καθολική Εκκλησία, ενώ, επικυρώνονται, από τον δεύτερο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου. Ειδικότερα, όμως, για την εν Καρθαγένη Σύνοδο του 419μ.Χ., ο Παύλος (-Μενεβίσογλου) αναφέρεται, στις σελίδες 422 έως 477 του -εν λόγω- βιβλίου.

Συγκεκριμένα, στο κεφάλαιο α'³⁶ αναφέρει πληροφορίες, για τον τόπο σύγκλισης της Συνόδου, βιογραφικά στοιχεία, σχετικά με τον πρόεδρό της, και την ιεραρχική θέση του, στην επαρχία της Βορείου Αφρικής, ερμηνείες, για τον αριθμό συνεδριών της Συνόδου, καθώς, και τα τρία κύρια θέματα, που απασχόλησαν τη Σύνοδο.

Το β' κεφάλαιο³⁷ εκθέτει -συγκεκριμένα- την «*ὑπόθεσι τοῦ πρεσβυτέρου Ἀπιαρίου*»³⁸, η οποία ήταν και το κύριο θέμα, με το οποίο ασχολήθηκε η Σύνοδος. Εξηγεί, το πώς και το γιατί, ο πρεσβύτερος Απιάριος κατηγορήθηκε, καθώς, και τη βάση, στην οποία στηριζόταν η μεταγενέστερη αθώωσή του, από τους Ρωμαίους, ενώ, κάνει αναφορά, στους κανόνες, στους οποίους (υποτίθεται) ότι η αθώωση αυτή ερειζόταν. Ιδιαίτερη επισήμανση, ωστόσο, κάνει ο Παύλος (-Μενεβίσογλου) σε δύο επιστολές της Συνόδου της Καρθαγένης, ετών 419μ.Χ. και 424μ.Χ., οι οποίες -στην ουσία- απαντούν στο «*κομμονιτώριον*»³⁹ των Ρωμαίων και «*δίνουν λύση*» στο ζήτημα του δικαιώματος της «*έκκλητου*»⁴⁰.

Το γ' κεφάλαιο⁴¹ αναφέρεται, ειδικότερα, στα πρακτικά και στα κείμενα της Συνόδου. Όσον αφορά τα πρακτικά, τονίζεται, ότι αυτά διεσώθησαν, κατά το μεγαλύτερο μέρος, στην λατινική γλώσσα (και, ότι αυτά διακρίνονται, σε τρία μέρη) και, στο παράρτημα (το οποίο -σημειωτέον- περιλαμβάνει πέντε κείμενα). Εκτίθενται, ακόμη, τρεις θεωρίες, για την προέλευση των κανόνων, ενώ, διατείνεται το ότι -

³⁵ Π.Μενεβίσογλου, *Ιστορική εισαγωγή εις τούς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἱερά Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πάσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σσ.422-477.

³⁶ Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.422-426.

³⁷ Π.Μενεβίσογλου *ό.π.*, σσ.426-434.

³⁸ Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σελ.426(τίτλος).

³⁹ βλ. συνέχεια εργασίας.

⁴⁰ βλ. συνέχεια εργασίας.

⁴¹ Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.434-436.

ασφαλώς- οι Ιεροί κανόνες θεσπίσθηκαν, από προγενέστερες αφρικανικές Συνόδους. Τέλος, στο κεφάλαιο αυτό, οι κανόνες διαιρούνται, σε επιμέρους πράξεις.

Στο κεφάλαιο δ'⁴² αναφέρεται ο αριθμός των Επισκόπων, που συμμετείχαν, στη Σύνοδο, ενώ, τονίζεται, πως δεν διασώθηκε πλήρης κατάλογός τους.

Στο ε' κεφάλαιο⁴³ απαριθμούνται τα τρία κύρια θέματα της ημερησίας διατάξεως της Συνόδου και περιλαμβάνονται οι κανόνες και τα ζητήματα, τα οποία ανέκυψαν, κατά τις συνεδρίες της. Επιπλέον, ορίζεται και το κανονικό έργο της Συνόδου. Έτσι, οι κανόνες διαιρούνται σε δεκατρείς ομάδες, ανάλογα με το έννομο αγαθό, το οποίο προστατεύουν. Εκτίθεται και η συλλογή, εκ της οποίας, οι κανόνες έγιναν γνωστοί, ενώ, τονίζεται, ότι η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος τους επικύρωσε, επίσημα, μέσω του δευτέρου κανόνα της. Αναφέρονται, δε, νεώτερες και παλαιότερες εκδόσεις και μεταφράσεις των κανόνων.

Στο στ' κεφάλαιο⁴⁴ δημοσιεύεται συγκριτικός πίνακας αριθμήσεως των κανόνων, βάσει των κυριότερων κανονικών συλλογών και χειρογράφων, που τους διασώζουν.

Το κεφάλαιο ζ'⁴⁵ επικεντρώνεται, στην ελληνική μετάφραση των κανόνων, ενώ, ονοματίζονται οι τρεις συλλογές, οι οποίες την περιλαμβάνουν.

Το κεφάλαιο η'⁴⁶ περιλαμβάνει το περιεχόμενο των κανόνων. Ο Παύλος (-Μενεβίσογλου) στηρίζεται στην έκδοση των Ράλλη-Ποτλή, χωρίς, όμως, ερμηνείες των Ζωναρά, Βαλσαμόνα και Αριστηνού (γεγονός που τονίζει). Παράλληλα, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, περιλαμβάνονται τα ιστορικά σημειώματα και τα πρακτικά, που πλαισιώνουν τους κανόνες. Ειδική μνεία γίνεται, δε, στην προέλευσή τους, από προηγούμενες αφρικανικές Συνόδους, και, από Συνόδους, που έλαβαν χώρα, γενικότερα, στην Αφρική, επί Επισκόπου, όμως, Καρθαγένης Αυρηλίου (οι κανόνες χωρίζονται σε τρία μέρη και στο παράρτημα).

⁴²Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.436.

⁴³ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.437-443.

⁴⁴Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.443-449.

⁴⁵ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.449-450.

⁴⁶Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σσ.450-470.

Ακολουθεί αντιστοιχία των κανόνων της εν Καρθαγένη Συνόδου του 419μ.Χ. και κανόνων προγενέστερων Συνόδων της αφρικανικής Εκκλησίας (κεφάλαιο θ'47).

Τέλος, το κεφάλαιο ι'48, εκθέτει, συγκεκριμένα, την «περίπτωσι τοῦ Πηδαλίου»⁴⁹. Οι συντάκτες του Πηδαλίου, κατά τον Παύλο (-Μενεβίσογλου), προέβησαν -στην ουσία- σε νέα διατύπωση των κανόνων, η οποία αν και «νομοτεχνικῶς δικαιολογεῖται», «δὲν παύει νὰ εἶναι αὐθαίρετος»⁵⁰. Το αυτό ασπάζονται και οι συντάκτες της έκδοσης των Ράλλη-Ποτλή⁵¹, αναφορικά με την έκδοση του Πηδαλίου.

⁴⁷Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.470-474.

⁴⁸Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.475-477.

⁴⁹ τίτλος στο κεφάλαιο ι' , Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σελ.475.

⁵⁰Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σελ.476.

⁵¹ «Οἱ ἐκδότηι τοῦ Πηδαλίου, συντομίας βεβαίως χάριν, ἀφήρεσαν ἀπὸ τῶν κανόνων τούτων πᾶν ὃ, τι δὲν ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν αὐτῶν διάταξιν· ἀλλὰ πολλάκις ἡ συντομία αὕτη παραβλάπτει οὐκ ὀλίγον τὴν σαφήνειαν τοῦ κειμένου, στεροῦσα τὸν ἀναγνώστην τῶν αἰτιολογιῶν τῆς διατάξεως. Ταύτας ἡμεῖς ἐκρίναμεν δέον ν' ἀποκαταστήσωμεν, ἀκολουθήσαντες πιστῶς τὸ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου καὶ τῶν ἐξηγητῶν αὐτοῦ παραδεδεγμένον σύστημα», Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.476-477.

iv. Προσωπική έρευνα

Βάσει –κυρίως- των γραφόντων από τον Παύλο (-Μενεβίσογλου), αλλά, και, ως αποτέλεσμα προσωπικής έρευνας, συγκεντρώνονται, σε αυτό το κομμάτι της εργασίας, οι βασικότερες εκδόσεις⁵² των κανόνων της εν Καρθαγένη Συνόδου του 419μ.Χ., οι οποίες είναι, οι εξής:

- το «*σύνταγμα εις δεκατέσσαρας τίτλους*», στο τέλος του 6ου αιώνα μ.Χ. (η πρώτη έκδοσή του), με ελληνική μετάφραση των Ιερών κανόνων, από το οποίο και οι κανόνες έγιναν ευρέως γνωστοί⁵³.

Η ελληνική μετάφραση των κανόνων προέκυψε, αρχικά, από την πρώτη έκδοση του έργου του Joannes Tilii: «*Apostolorum et sanctorum conciliorum*», εκπονηθέν το έτος 1540μ.Χ., στο Παρίσι (σσ.40-85).

Νεώτερες εκδόσεις των Ιερών κανόνων της εν Καρθαγένη Συνόδου του 419μ.Χ. αποτελούν:

1. η έκδοση των Ράλλη-Ποτλή του έτους 1853μ.Χ. (σσ.286-624)⁵⁴.
2. η έκδοση PG («*Patrologia Graeca*») του Γάλλου καθολικού Ιερέα Migne, στον τόμο 138, το έτος 1865μ.Χ., (σσ.9-450).

Κάποιες άλλες σημαντικές εκδόσεις είναι:

1. το έργο του Christophorus Justellus: «*Codex canonum ecclesiae africanae*», εκπονηθέν, στο Παρίσι, το έτος 1614μ.Χ. (υπήρξε και επανέκδοσή του το έτος 1615).
2. το «*Συνοδικόν τοῦ Βευεργίου*», τόμος πρώτος, Οξφόρδη, 1672μ.Χ. (σσ.509-678).

⁵²κατ'αρχάς, πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός, μεταξύ χειρογράφων και έντυπων κανονικών συλλογών, που περιέχουν τους κανόνες. Τα κυριότερα χειρόγραφα, που περιλαμβάνουν τους κανόνες, είναι: α) της Πάτμου (αριθμ.172), 800μ.Χ. και β) της Τραπεζούντος του 1311μ.Χ. Ανάμεσα σε αυτές τις δύο κατηγορίες κειμένων, παρατηρείται ασυμφωνία, ως προς την αρίθμηση, ιδιαίτερος, στο ελληνικό κείμενο. Χαρακτηριστική η περίπτωση του Πηδαλίου, για την οποία ο Παύλος (-Μενεβίσογλου) αφιερώνει ξεχωριστό κεφάλαιο, (Π.Μενεβίσογλου, *Ιστορική εισαγωγή εις τούς κανόνας της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σσ.475-477*), το οποίο, κατά τον συγγραφέα, προβαίνει, «*αὐτοβούλως*», σε νέα κατάτμηση, νέα διατύπωση και νέα αρίθμηση των κανόνων της Συνόδου του 419μ.Χ., που δεν αποτελεί, στην ουσία, νέα έκδοση, αλλά, νέα διατύπωση των κανόνων (υποσ.1, σελ.443).

⁵³ Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σελ.442.

⁵⁴ «*μετὰ τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἀριστηνοῦ εἰς τὴν σύνοψιν τῶν κανόνων τῆς Καρθαγένης*», Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σελ.443.

3. η έκδοση, με τα πρακτικά των Συνόδων, του Ιταλού Αρχιεπισκόπου Mansi, στον τρίτο τόμο, το έτος 1759μ.Χ. (σσ.699-844).

4. του Σπυρίδωνος Μήλια: «*Τῶν ἱερῶν συνόδων νέα καὶ δαψιλεστάτη συλλογή*», τόμος 1ος, εκδοθέν στη Βενετία, το έτος 1761μ.Χ. (σσ.291-323).

5. του Αγάπιου (Λεονάρδου): η «*Συλλογή πάντων τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων*», εκδοθέν και αυτή, στη Βενετία, το έτος 1787μ.Χ. (σσ.118-243).

6. το περίφημο έργο του Καθηγητή Θεολογίας, στο Κανονικό Δίκαιο, Αμίλκα Αλιβιζάτου: «*Οἱ ἱεροὶ κανόνες*», στις σελίδες 225-302, της δεύτερης έκδοσής του, έτους 1949μ.Χ..

7. η σειρά του Βυζαντινολόγου και Καθηγητή Πανεπιστημίου της Γερμανίας (Μονάχου) Ιωάννου: «*Discipline générale antique*»: τόμος πρώτος, μέρος δεύτερο, εκδοθείσα, στη Ρώμη, το έτος 1962μ.Χ. (σσ.197-436). Αυτή η σειρά αποτελεί μια κριτική έκδοση (των) Ιερών κανόνων, η οποία περιλαμβάνει το αρχαίο ελληνικό πρωτότυπο, λατινική, γαλλική μετάφραση των και κριτικό υπόμνημα. Διακρίνεται, δε, σε δύο τόμους και σε ένα αναλυτικό κείμενο περιεχομένων (: «*vol.1.1. les canons des conciles oecumeniques-1962*», «*vol.1.2.les canons des synodes particuliers-1962*», «*vol.2 les canons des peres grecs-1963*», «*index analytique aux CCO, CSP, CPG-1964*»).

(8. το Πηδάλιον, Λειψία, έτος 1800μ.Χ.).

Γαλλική μετάφραση των Ιερών κανόνων αποτελεί η προαναφερθείσα κριτική έκδοση των Ιερών κανόνων του Ιωάννου: «*Discipline générale antique*» (:τόμος πρώτος, μέρος δεύτερο, Ρώμη 1962μ.Χ.,σσ.214-410).

Υπάρχει, επιπλέον, αγγλική μετάφραση των κανόνων της Συνόδου του έτους 419μ.Χ., υπό τον Henry Percival: «*The seven ecumenical councils*», έργο εκδοθέν, στην Οξφόρδη, το έτος 1900μ.Χ. (σσ.444-506).

Κάποιες άλλες αξιοσημείωτες εκδόσεις αποτελούν:

1. η PL («*Patrologia Latina*») του Migne, συγκεκριμένα, η κανονική συλλογή του Διονυσίου του Μικρού, στον τόμο 67 (σσ.181-230), («*δευτέρα σύνταξις*»⁵⁵). Αυτή αποτελεί (και) τη βασική αρίθμηση των Ιερών κανόνων.

2. αγγλική μετάφραση και σχολιασμός των κανόνων από τη Δυτική Εκκλησία, του Rev. Charles Joseph Hefele⁵⁶: «*A history of the councils of the*

⁵⁵ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.443.

⁵⁶ Ρωμαιοκαθολικός Επίσκοπος και θεολόγος της Γερμανίας. Απεβίωσε το 1893. (Οι θεολογικές απόψεις του ήταν φιλελεύθερες).

church», τόμος δεύτερος, εκπονηθέν στο Εδιμβούργο, το έτος 1876μ.Χ. (σσ.458-482).

3. ο εκδοτικός οίκος Brepols, ακόμη, έχει εκδόσει δύο συλλογές κανόνων, που αναφέρονται, στη Σύνοδο του 419μ.Χ.:

α) κανόνες και σχόλια, στα λατινικά, από Charles Munier: «*Concilia Africae, A.345-525*», της σειράς: «*Corpus Christianorum*», «*Series Latina*», τόμος 249, εκδοθέν το έτος 1974μ.Χ..

β) κριτική έκδοση: «*Conciliarum Oecumenicorum generaliumque decreta*»(: «*Josepho Alberigo-Josepho A.Dossetti, Perikle-P.Joannou, Claudio Leonardi-Paulo Prodi (consultante: Huberto Jedin)*»), πάλι, της σειράς «*Corpus Christianorum*», τρίτη έκδοση, τόμος δεύτερος⁵⁷.

4. στο internet απαντά και ένας ενδιαφέρων κριτικός σχολιασμός των κανόνων της Συνόδου⁵⁸, ελληνικής και λατινικής μετάφρασης (και - μεταξύ άλλων- των λατίνων συγγραφέων John Johnson και Van Espen, με σχόλια του Ζωναρά και του Βαλσαμώνα), από τη βάση δεδομένων: <http://www.documentacatholicaomnia.eu/>(11.11.2018), η οποία συμπεριλαμβάνει ηλεκτρονικό βιβλίο και πολυγλωσσικά κείμενα καθολικών και κλασικών συγγραφέων και, συγκεκριμένα, το site: «*Holy Church Canon, The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church. Canons and Decrees. Canons of Local Synods with Ecumenical Acceptance, The canons of the CCXVII blessed fathers who assembled at Carthage (the code of canons of the African Church)*», <http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787, Concilia, The First Seven Ecumenical Councils %5BHistory And Canons%5D, EN.pdf> (21.09.2018)⁵⁹.

5. μικρή αναφορά, αλλά, σπουδαία βιβλιογραφία, σχετικά με τους κανόνες, βρίσκει κανείς και, στον συγγραφέα Ι.Καρμίρη, και, συγκεκριμένα, στο έργο του: «*Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεία τῆς*

⁵⁷ μέχρι το 2007 έχουν εκδοθεί τέσσερις τόμοι της σειράς και έπονται άλλοι.

⁵⁸ ο οποίος έχει αξιοποιηθεί, από την παρούσα εργασία.

⁵⁹ από όπου το: «*An attempt to write a commentary upon all the canons of the African Code, would have meant nothing less than the preparation of one volume or more on the canon law of the West. This is impossible and therefore, interesting as the field would be, I have been compelled to restrain my pen, and rather than give a scant and insufficient annotation, I have contented myself with providing the reader with as good a translation as I have been able to make of the very corrupt Latin (correcting it at times by the Greek), and have added the Ancient Epitome and the quaint notes in full of John Johnson from the Second Edition, of 1714, of his "Clergyman's Vade-mecum," Pt. II., which occupy little space, but may not be easily reached by the ordinary reader. The student will find full scholia on these Canons in Van Espen in the Latin, and in Zonaras and Balsamon in the Greek. These latter are in Beveridge's Synodicon*» (introductory note).

Ορθοδόξου Καθολικῆς Εκκλησίας», στον πρώτο τόμο της δεύτερης έκδοσης, στην Αθήνα, το 1960μ.Χ. (σσ.255-256 & σσ.259-261).

Μία πολύ ενδιαφέρουσα προσέγγιση της Συνόδου της Καρθαγένης του 419μ.Χ. και, συγκεκριμένα, του 108ου(119ου) κανόνα της⁶⁰ δίνει και ο Θ.Παπαθανασίου, στο έργο του: «Κανόνες και Έλευθερία (Οι μεταμορφώσεις του 108ου κανόνα της Συνόδου της Καρθαγένης και οι περιπέτειες της ελεύθερης αποδοχής του Χριστιανισμού)»⁶¹. Το μελέτημα πρωτοδημοσιεύθηκε, στην επετηρίδα «Είρμός» της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος [τ. 1 (2004), σσ.181-226] και απαντά στο ερώτημα, τί προβλέπουν οι Ιεροί κανόνες, για το σημαντικό ζήτημα της ελεύθερης προσέλευσης του ανθρώπου, στο χριστιανισμό. Το θέμα εξετάζεται, ως προς την ιστορική του συνάφεια, αλλά, και, ως προς τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της χριστιανικής πίστης. Το “λανθασμένο” συμπέρασμα που εξαγεται, κατά τον γράφοντα, είναι, ότι ο πολιτειακός νόμος οφείλει την ύπαρξή του, στην εκκλησιαστική ευαισθησία, υπέρ της ελευθερίας. Στην πραγματικότητα, όμως, σημειώνει: «δέν αναφέρεται καθόλου σέ ρύθμιση τήν όποία προκάλεσε ώς έραστής τής έλευθερίας ή Έκκλησία, αλλά σέ άνεξίθρησκη πολιτειακή ρύθμιση, τήν κατάργηση τής όποίας άξίωσε ή Έκκλησία καί μάλιστα πέτυχε!»⁶². Διότι, το ιστορικό πλαίσιο του κανόνα σχετιζόταν, με το δόγμα των Δονατιστών, στη Βόρεια Αφρική, η αντιμετώπιση του οποίου πέρασε από δύο φάσεις: προσπάθεια ειρηνικής διευθέτησης (: πρώτη φάση), αλλά, και επιβολή αυστηρού νόμου (το 405μ.Χ.), ο οποίος επέβαλε την ένωση των Δονατιστών με την Καθολική Εκκλησία (: δεύτερη φάση). Ο κανόνας θεσπίστηκε, όμως, όταν, αργότερα -μετά από 5 χρόνια- ο αυτοκράτορας εξέδωσε διάταγμα, που χορηγούσε θρησκευτική ελευθερία, με την Καθολική Εκκλησία, μετέπειτα, να αντιδρά και να ζητά την άρση του ανεξίθρησκου νόμου (ή, τουλάχιστον, την εξαίρεση των Δονατιστών, από αυτόν). Ο συγγραφέας “αποθεώνει” την οπτική γωνία του Πηδαλίου⁶³,

⁶⁰ «Μετά την ύπατειαν τών ένδοξοτάτων βασιλέων Όνωρίου τó δγδοον, καί Θεοδοσίου τó τέταρτον, τών αύγοϋστων, πρό όκτωκαιδέκατη καλανδών Ιουλίων, έν Καρχηδόνι είς τήν έκκλησίαν τού κλίματος Σεκούνδης. Έν ταύτη τή συνόδω τοποτηρησίαν έδέξαντο κατά τών Δονατιστών, Φλωρέντιος, Ποσειδίδος, Πραισίδιος, καί Βενάντιος, οί έπίσκοποι. Έν τούτῳ τῷ καιρῷ νόμος έδόθη, ίνα έλευθέρα προαιρέσει έκαστος τής Χριστιανότητος τήν άσκησιν άναδέξηται», Ρ.Π.3, σελ.559, JOANNOU II, σελ.374-375, 11'-5'.

⁶¹ Θ.Ν. Παπαθανασίου, *Κανόνες και Έλευθερία*, έκδ. Έπέκταση, Κατερίνη 2005.

⁶² Θ.Ν. Παπαθανασίου, ό.π., σελ.72.

⁶³ «Έπειδή, κατά τόν ρί. τής παρούσης νόμος έδόθη Βασιλικός, προστάζων, καί τρόπον τινά άναγκάζων νά ένωθοϋν οί Δονατισται με τήν καθολικήν Έκκλησίαν, διά τούτο ό παρών Κανών λέγει, ότι ό καθείς νά άναδέχεται τόν χριστιανισμόν με θεληματικήν καί έλευθέραν προαίρεσιν, έπειδή ή άρετή κατά τó όνομά της πρέπει νά ήναι αίρετή καί έκούσιος, όχι βεβιασμένη καί άναγκαστική. Τά γάρ βιαίως καί έξ άνάγκης γινόμενα, δεν είναι βέβαια καί μόνιμα, αλλά πρόσκαιρα καί όλιγοχρόνια. Διό καί ό Κύριός φησιν Ός τις θέλει όπίσω μου

στον συγκεκριμένο κανόνα, η οποία αναζητεί τους «ἀληθεῖς κανόνες»⁶⁴ και ερμηνεύει τον κανόνα, μέσα στην ιστορική του συνάφεια. Συμπεραίνει, δε, (το Πηδάλιον), ότι «διατυπώθηκε γιά νά θεραπεύσει τήν ἐκκρεμότητα πού δημιούργησε ἡ ἔκδοση τοῦ αὐταρχικοῦ νόμου ὁ ὁποῖος ἐξανάγκαζε τούς Δονατιστές νά ἔνωθουν μέ τήν καθολική Ἐκκλησία». Ἐτσι, και, στην συγκεκριμένη περίπτωση, επιβεβαιώνεται η «σαρκαστική φράση» του 87ου κανόνα του Μ.Βασιλείου, «καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τούς καιρούς μή διακρίνοντος»⁶⁵.

ἐλθεῖν [Ματθ. ἰζ'. 24] κ.τ.λ. Βλέπε δὲ, ὅτι ἄσκησιν τήν τῆς Χριστιανότητος πίστιν εἶπεν ὁ Κανὼν, φανερόντας μὲ τοῦτο, ὅτι ὁ Χριστιανὸς πρέπει νά ἀσκῆ πᾶσαν ἀρετὴν, ἐγκράτειαν, ταπεινοφροσύνην, ἀγάπην καὶ τὰ λπ. Ὁ γὰρ ταύτας μὴ ἀσκῶν, κατὰ τὸ ὄνομα μόνον εἶναι Χριστιανός, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 119, σελ.424.

⁶⁴ «δηλαδή κείμενα σημαντικά γιά τόν προσανατολισμό τῶν πιστῶν», Θ.Ν. Παπαθανασίου, ὁ.π., σελ.73.

⁶⁵ Θ.Ν. Παπαθανασίου, ὁ.π., σελ.10.

vi. Ειρήνη Χριστινάκη

Η Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη ασχολήθηκε με τη Σύνοδο της Καρθαγένης, στο έργο της: «*Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες (Nullum crimen nulla poena sine lege) II, Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia), Η σπουδή της περιπτώσεως*»⁶⁶. Αποτελεί μια πολύ πρόσφατη έκδοση μιας πρώτης δημοσίευσης μελέτης της Καθηγήτριας, του έτους 2004, η οποία έχει εκλείψει⁶⁷. Το έργο αποτελεί συνέχεια μιας δημοσιευθείσας Διδακτορικής Διατριβής της Καθηγήτριας, η οποία ασχολείται διεξοδικά με τις Οικουμενικές Συνόδους⁶⁸. Και, όπως, χαρακτηριστικά, αναφέρει η Ειρήνη Χριστινάκη (στον πρόλογο του έργου της): «*Πρώτος καρπός αυτής της έρευνας υπήρξε η ανωτέρω αναφερθείσα διδακτορική διατριβή, με την οποία, αποδείχθηκε πλήρως ότι στους ιερούς κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, η αρχή της νομιμότητας όχι μόνο υπάρχει, αλλά κυριαρχεί και εφαρμόζεται στο χώρο της Εκκλησίας πολλούς αιώνες πριν την •ανακαλύψει• το κοινό ποινικό δίκαιο και την αναγάγει σε υψίστης σημασίας αρχή του δικαίου των σύγχρονων πολιτισμένων Κρατών... κρίθηκε ως ορθή και επιβεβλημένη η συνέχιση της έρευνας με την ίδια μέθοδο, της σπουδής της περιπτώσεως, και στους λοιπούς ιερούς κανόνες των Τοπικών Συνόδων*»⁶⁹.

Στην εισαγωγή αυτού του έργου, εξετάζονται οι κανόνες των Τοπικών Συνόδων, σε συνάρτηση με την αρχή «*nullum crimen nulla poena sine lege praevia*», ενώ, στα κεφάλαια πρώτο και δεύτερο, μελετώνται – ειδικότερα- οι κανόνες των Τοπικών Συνόδων της Καρχηδόνας επί Κυπριανού, οι κανόνες των Τοπικών Συνόδων της Αγκύρας, της Νεοκαισαρείας, της Γάγγρας, της Αντιοχείας, της Σαρδικής, της Λαοδικείας και της Κωνσταντινουπόλεως (του έτους 394μ.Χ.), σε συνάρτηση με την προαναφερθείσα αρχή. Το τρίτο κεφάλαιο “είναι αφιερωμένο”, στη Σύνοδο της Καρθαγένης του 419μ.Χ., και περιλαμβάνει τέσσερα υποκεφάλαια, το κυρίως περιεχόμενο των οποίων εκτίθεται, στη συνέχεια.

⁶⁶ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σσ.21-210.

⁶⁷ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.13 (πρόλογος).

⁶⁸ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας I: Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες I. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Αντ. Σάκκουλα [Forschungen Zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe 17], Αθήνα-Κομοτηνή 2007 (δ.δ.).

⁶⁹ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σσ.11-12 (πρόλογος).

Στο πρώτο υποκεφάλαιο, που ονοματίζεται: «Γενικά περί της Συνόδου της Καρθαγένης»⁷⁰, η Ειρήνη Χριστινάκη δίνει το στίγμα του χρόνου, του τόπου, της ονομασίας και του αριθμού των Πατέρων της Συνόδου του έτους 419μ.Χ., ενώ, κάνει ειδική μνεία, για τις εργασίες, που προηγήθηκαν της κωδικοποίησεως των κανόνων, “φωτίζοντας καλύτερα” τα ιστορικά γεγονότα και τις συνθήκες της εποχής. Στην τελευταία παράγραφο του υποκεφαλαίου, η Ειρήνη Χριστινάκη διακρίνει τους κανόνες της Συνόδου, σε τέσσερεις κατηγορίες, αναλόγως του ποινικού ή μη χαρακτήρα τους, κατά το χρόνο της θέσπισής τους⁷¹.

Στη δεύτερη κατηγορία κανόνων, με τίτλο: «Οι ατελείς ποινικές διατάξεις των κανόνων της Συνόδου της Καρθαγένης»⁷², οι κανόνες αυτοί διακρίνονται, ανάλογα, με το έννομο αγαθό, το οποίο προστατεύουν, προκειμένου να αποδειχθεί, ότι: «Όλες αυτές οι διατάξεις επιτάσσουν ή απαγορεύουν συμπεριφορά ή πράξη, χωρίς όμως να απειλούν ποινή για τον παραβάτη τους. Στον χώρο του ποινικού δικαίου της Εκκλησίας, όλες αυτές οι διατάξεις αποτελούν *lex imperfecta*. Συνεπώς, θεμελιώνουν το τυπικό άδικο ορισμένων πράξεων, όχι όμως και το αξιόποινο. Κρίσιμος χρόνος για τη θεμελίωση του άδικου χαρακτήρα μιας πράξης στην έννομη τάξη της Εκκλησίας είναι ο χρόνος θέσπισης του επιτακτικού ή απαγορευτικού κανόνα, που παραβιάστηκε με την πράξη αυτή»⁷³.

Το επόμενο υποκεφάλαιο, με τίτλο: «Οι περιέχοντες ποινική πρόβλεψη δικονομικοί κανόνες της Συνόδου της Καρθαγένης»⁷⁴, περιλαμβάνει τους κανόνες εκείνους της Συνόδου που έχουν δικονομικό χαρακτήρα (έστω και αν δεν προβλέπουν ποινή, για τους παραβάτες). Δεικνύεται, εναργώς, ότι οι κανόνες αυτοί δεν έχουν αναδρομικότητα, «και ανταποκρίνονται άριστα στην *n.c.n.p.s.l. praevia*, ενώ διασφαλίζουν και το αξίωμα ουδεμίας ποινή άνευ δίκης (*nulla poena sine processu*)»⁷⁵.

Το υποκεφάλαιο: «Οι ποινικές διατάξεις της Συνόδου της Καρθαγένης και η αρχή *n.c.n.p.s.l. praevia*»⁷⁶ καταδεικνύει, ότι οι ποινικές

⁷⁰ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.148-155.

⁷¹ «Η πρώτη κατηγορία είναι εκείνη που αφορά στους κανόνες που δεν έχουν ποινικό ενδιαφέρον κατά τον χρόνο θέσπισής τους. Η δεύτερη κατηγορία αφορά σ’ εκείνους τους κανόνες που εμπεριέχουν ατελείς ποινικές διατάξεις. Η τρίτη κατηγορία απαρτίζεται από τους κανόνες δικονομικού ενδιαφέροντος, οι οποίοι εμπεριέχουν ποινικές προβλέψεις κατά των παραβατών των δικονομικών τους διατάξεων. Η τελευταία κατηγορία περιέχει κανόνες, οι οποίοι εμπεριέχουν ποινική διάταξη ή έχουν επικυρωτικό χαρακτήρα προηγούμενων ποινικών διατάξεων ή είναι δικαστικοί. Οι κανόνες αυτοί εξετάζονται σε σχέση με την αρχή *n.c.n.p.s.l. praevia*. Οι κανόνες που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία δεν γίνονται αντικείμενο έρευνας στην παρούσα μελέτη», Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.155.

⁷² Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.155-170.

⁷³ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.169.

⁷⁴ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.170-176.

⁷⁵ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.176.

⁷⁶ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.176-205.

διατάξεις της Συνόδου δεν έχουν αναδρομικότητα, προς θεμελίωση ή επαύξηση του αξιόποινου, αλλά, θεμελιώνουν το αξιόποινο, μόνο, για το μέλλον (:«Διατυπώνουν σαφείς κυρωτικούς κανόνες, τιμωρώντας μόνο εκείνους που θα τους παραβούν στο μέλλον»⁷⁷), με εξαίρεση (φυσικά) κανονικών διατάξεων που εισάγουν επιεικέστερο δίκαιο.

Ιδιαίτερος, δε, ενδιαφέροντα και κατατοπιστικά είναι τα συμπεράσματα που εκτίθενται, ως απαύγασμα του βιβλίου⁷⁸.

⁷⁷Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.194.

⁷⁸ Ε.Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.207-210.

II. Γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία για την περιοχή

i. Ο μύθος για την ίδρυση της πόλης

Οι αρχαίοι θεοί των Καρχηδονίων ήταν οι: θεός του ήλιου, Βάαλ Χαμούν (που σήμαινε: «κύριος του μαγκανιού»), Τανίτ (ταυτίζεται με την Ασάρτη⁷⁹), Μέλκαρτ, Έσμουν και Διδώ, η τελευταία εκ'των οποίων αποτελούσε και την μυθική ιδρύτρια της πόλης⁸⁰.

Η Διδώ, συγκεκριμένα (αρχαίο ελληνικό όνομα, που στη γλώσσα των Φοινίκων, απαντούσε ως Ελίσσα ή Αλίσσα)⁸¹, ήταν η βασίλισσα της Τύρου. Ο αδελφός της, βασιλιάς και αυτός της Τύρου, Πυγμαλίων, δολοφόνησε τον άνδρα της, λόγω ανταγωνισμού, για την κατάκτηση της εξουσίας. Αυτός ήταν ανώτατος ιερέας του αρχαίου θεού Μέλκαρτ. Η βασίλισσα παρείχε και άσυλο, στον Αινεία της Τροίας, μετά, την Άλωση της Τροίας, από τους Αχαιούς⁸², όταν αυτός έφυγε, από την κατεστραμμένη πόλη. Με τον Αινεία η Διδώ σύναψε και σχέση. Ο θεός Ερμής, όμως, παρενέβη και θύμισε, στον Αινεία, ότι η θέση του, δεν ήταν να μείνει στην Καρχηδόνα, μαζί με τη Διδώ, αλλά, να ιδρύσει μια καινούργια πόλη, στην Ιταλία, η οποία –εν τέλει- ήταν η Ρώμη.

Η Διδώ, τότε, αυτοκτόνησε, λέγοντας, ότι θα υπάρχει αιώνιο μίσος μεταξύ των ανθρώπων του Αινεία (δηλαδή, των Ρωμαίων) και των ανθρώπων της (των Καρχηδονίων)⁸³.

⁷⁹ «Χαναανιτική θεά τῆς γονιμότητος παρὰ τοῖς δυτικοῖς Σημίταις, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν βαβυλωνιακὴν Ἰστάρ (βασίλισσα τῶν οὐρανῶν) καὶ ἀποτελοῦσα τὸ συμπλήρωμα τοῦ Βάαλ. Ἐλατρεύετο αὕτη ἐν ὅλῃ τῇ Χαναάν, καὶ δὴ καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, προσιδίαζε δὲ εἰς τὴν Φοινίκην, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο «θεὰ τῶν Σιδωνίων», τῆς λατρείας αὐτῆς συνδεομένης μετὰ γενετησιακῶν ἐκδηλώσεων καὶ δὴ μετὰ πορνείας. Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἡ Ασάρτη συμνημονεῦται πολλάκις μετὰ τοῦ Βαάλ, τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου, ταύτης παρισταμένης εἴτε ὡς σελήνηςεἴτε ὡς βασιλλίσης τῶν ἀστέρων ἢ τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Σολομῶν διὰ πολιτικοῦς λόγους ἐπέτρεψε τὴν λατρείαν αὐτῆς, ἐν τῇ νοτίῳ πλευρᾷ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν τὴν λατρείαν δὲ ταύτην ἠννόησαν ἰδιαιτέρως ὁ βασιλεὺς Ἀχαάβ ἐν τῷ βορείῳ βασιλείῳ, ἐν δὲ τῷ νοτίῳ ὁ Μανασσῆς, ἐνῶ εἰς μάτην προσεπάθησαν νὰ ἐκτοπίσουν αὐτὴν οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰούδα Ἐζεκίας καὶ Ἰωσίας. Ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς Ασάρται δηλοῖ εἰδῶλα», M.Lagrange, «Ἀσάρτη», ΘΗΕ 3 (1962), σελ.403.

⁸⁰ Η πίστη στους θεούς, ωστόσο, από τους Καρχηδονίους, περιελάμβανε συχνά και θυσίες παιδιών.

⁸¹ έτσι, αναφέρεται και στο έπος της Αινειάδας του Βιργίλιου, το οποίο αποτελεί ένα απ' τα σημαντικότερα έπη, που γράφηκε, στη λατινική γλώσσα.

⁸² σύμφωνα με τη Ρωμαϊκή μυθολογία.

⁸³ προϊκονομώντας τον Αννίβα.

Η Καρχηδόνα ιδρύθηκε, σύμφωνα με τις ιστορικές μαρτυρίες⁸⁴, το 814 π.Χ., εξήντα, δηλαδή, –περίπου- χρόνια, πριν την ίδρυση της Ρώμης, εθεωρείτο, δε, μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της αρχαιότητας. Βρισκόταν, σε στρατηγικό σημείο, στη Δυτική Μεσόγειο, με καθαρά εμπορικό “χαρακτήρα” (: συνέδεε τους εμπορικούς δρόμους της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής), ενώ, ήταν, αρχικά, υπό την εποπτεία της Τύρου⁸⁵. Οι ιδρυτές της ήταν Φοίνικες⁸⁶, οι οποίοι εγκαταβιούσαν βόρεια και νότια του (σημερινού Λιβάνου), και οι οποίοι θέλησαν –τότε- να επεκταθούν, προς τα δυτικά. Η αρχαία Καρχηδόνα βρισκόταν δέκα χιλιόμετρα μακριά από την σημερινή Τύνιδα⁸⁷. Η αρχική περιοχή κατοίκησης της ήταν, γύρω απ’ τον λόφο «Byrsa». Εκεί, ήταν και η ακρόπολή της⁸⁸. Χτίσθηκε, δε, στην ανατολική πλευρά της λίμνης Τύνιδας. Ονομάστηκε (από τους Φοίνικες): «*Qart-hadašt* (: *Kart Hadasht*)», που σημαίνει: «*Νέα Πόλη*» (δηλαδή: «*Νέα Τύρος*»). Αυτό μεταφράστηκε, από τους Ρωμαίους: «*Carthago*» και, από τους Έλληνες: «*Καρχηδόνα*»⁸⁹.

⁸⁴ αν και, αυτές οι μαρτυρίες είναι λιγοστές, αφού ο Σκιπίωνας, όταν κατέκτησε την πόλη, έδωσε τις βιβλιοθήκες της, σε αφρικανούς συμμάχους του, οι οποίοι τις κατέστρεψαν.

⁸⁵ αρχαία πόλη του Λιβάνου.

⁸⁶ λαός σημιτικής καταγωγής και γλώσσας (η γλώσσα τους έμοιαζε με την εβραϊκή). «*Σημίτης*: 1. μέλος μιας από την ομάδα φυλών της ΒΔ. Ασίας, που περιλαμβάνει τους Αραβες και τους Εβραίους (και στα αρχαία χρόνια τους Φοίνικες, τους Ασσυρίους κ.ά.) 2. (ειδικότ.) ο Εβραίος. Από τον Σημ (εβρ. *Sem* «όνομα»), γνιο του Νάε και γενάρχη των σημιτικών φυλών», χ.ό., «*Σημίτης*», «*σημιτισμός*», «*σημιτικός*», Γ.Δ.Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 2002², σελ.1588.

⁸⁷ Η Τύνιδα είναι πρωτεύουσα της Τυνησίας.

⁸⁸ «*ακρόπολη 1*. (κατά την αρχαιότητα) οχυρή τοποθεσία, η «*άκρα*» ή το «*άκρον*», δηλ. το ακραίο (υψηλότερο) σημείο, γύρω από το οποίο αναπτυσσόταν η αρχαία πόλη 2. το κέντρο της δράσεως, ο χώρος όπου διατηρούνται για πολύ καιρό αναλλοίωτα αξίες και θεσμοί», χ.ό., «*ακρόπολη*», Γ.Δ.Μπαμπινιώτη, *ό.π.*, σελ.110.

⁸⁹ Η ονομασία «*Καρθαγένη*» ή «*Νέα Καρχηδόνα*», ωστόσο, δόθηκε και σε μία πόλη, που ιδρύθηκε, στις νοτιοανατολικές ακτές της Ισπανίας, μεταγενέστερα (προς αποφυγή σύγχυσης του αναγνώστη).

ii. Η ιστορία των Καρχηδονίων

Στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ., οι Καρχηδόνιοι αποτελούσαν, πλέον, λαό της Δυτικής Μεσογείου, μαζί με τους Ρωμαίους και τους Έλληνες της Σικελίας και της Ιταλίας.

a) Οι Καρχηδονιακοί πόλεμοι

Το 264 π.Χ. ξεκίνησαν οι Καρχηδονιακοί πόλεμοι, μεταξύ Ρώμης και Καρχηδόνας: ο Α' Καρχηδονιακός Πόλεμος διήρκεσε τα έτη: 264π.Χ. έως 241 π.Χ., ο Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος τα έτη: 218π.Χ. έως 201 π.Χ. και ο Γ' Καρχηδονιακός Πόλεμος τα έτη: 149π.Χ. έως 146 π.Χ..

Ηγέτης του καρχηδονιακού στρατού, εκείνη την εποχή, ήταν ο Αννίβας (:*Hannibal*), ο οποίος, το 216 π.Χ., στη λεγόμενη «μάχη των Καννών»⁹⁰, κατατρόπωσε τη Ρωμαϊκή δύναμη, η οποία ήταν διπλάσια, από τη δική του. Δεκατρία, όμως, χρόνια, μετά, ο Σκιπίων (ο επονομαζόμενος Αφρικανός), νίκησε το στρατό του Αννίβα, στη Ζάμα⁹¹. Το 183 π.Χ. ο Αννίβας αυτοκτόνησε.

β) Η διάδοση του χριστιανισμού στην Καρχηδόνα

Ο χριστιανισμός διαδόθηκε ,στην Καρχηδόνα, κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ.. Χριστιανικές κοινότητες, κατά τους τρεις πρώτους αιώνες, απαντώνται στην Αντινόη, στην Ερμούπολη, στην Νειλόπολη και στην Λατόπολη.

Ο χριστιανισμός διαδόθηκε, κατ' αρχάς, μεταξύ Ιουδαίων και Ελλήνων⁹². Από την Αίγυπτο, ο χριστιανισμός επεκτάθηκε και στις γειτονικές χώρες: την Λιβύη και την Πεντάπολη. Χαρακτηριστικό είναι

⁹⁰ περιοχή της περιφέρειας Απουλίας, στη νοτιοανατολική Ιταλία.

⁹¹ νοτιοδυτικά της Καρχηδόνας.

⁹² «διότι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν πρώτων Ἐπισκόπων τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἀπαντῶνται αἰγυπτιακὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' αἰῶνος, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία τῶν διωγμῶν, ὑπῆρχον ἤδη ἐν Θηβαΐδι Χριστιανοί», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Αθήνα 1985², σελ.159.

ότι, στην ανατολική όχθη του Νείλου, ζούσαν αρκετοί Άραβες⁹³, μεταξύ των οποίων, είχε διαδοθεί ο χριστιανισμός. «Από τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ μέχρι τῆς ὑποδουλώσεώς της εἰς τοὺς Βανδάλους ὑπῆρξε λαμπρὸν κέντρον τῆς χριστιανοσύνης μὲ πλῆθος ἐπισκόπων, πολυπληθεῖς καὶ λίαν σημαντικὰς συνόδους, πλῆθος χριστιανικῶν μνημείων, χριστιανούς μὲ ὀρθόδοξον φρόνημα καὶ βεβαίως χορείαν ὄλην γνωστῶν καὶ ἀγνωστῶν, ἐπωνύμων καὶ ἄνωνύμων μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ὁσίων καὶ ἁγίων».⁹⁴

Ἡ Ἐκκλησία της Ἀλεξανδρείας ἐργάσθηκε σθεναρά, πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, μεταξύ των γειτνιαζόντων (πρὸς τὴν Αἴγυπτον) λαῶν. Ἀξιοσημείωτη ὑπῆρξε καὶ ἡ δράσις τοῦ Ἀλεξανδρέως πρεσβυτέρου Πάνταινου⁹⁵. Το ἔργον τοῦ Πάνταινου συμπληρώθηκε, ὕστερα, ἀπὸ ἄλλους Ἕλληνας χριστιανούς ιεραποστόλους.

γ) Ἡ (πρώτη) περίοδος των διωγμῶν

Ὁ πρῶτος αυτοκράτορας, που διέταξε διωγμό, κατὰ της Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, ἦταν ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος, τὸ 202μ.Χ⁹⁶:

⁹³ «Εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι εἰς τὴν Ἀραβίαν μετεδόθη ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὁ Χριστιανισμός, οὐ μόνον διὰ τῶν ἐν αὐτῇ ζώντων Ἀράβων, ἀλλὰ καὶ διὰ συστηματικῆς ἱεραποστολῆς ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐπεκταθείσης εἰς τὴν Πετραίαν καὶ τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν μεταξύ τῶν Ὀμηριτῶν, εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν μεταξύ τῶν Αἰθιοπῶν τοῦ Ἀξουμιτικοῦ Βασιλείου καὶ εἰς τὴν Νουβίαν, ἐν ταῖς ὁάσεσι τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου πέραν τοῦ Κυανοῦ Νείλου, μεταξύ τῶν Αἰθιοπῶν Νοβαταίων καὶ Βλεμμύων καὶ ἄλλων βαρβάρων φυλῶν», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.160.

⁹⁴ Π.Χριστινάκη, «Καρχηδῶν Ἰουστινιανῆ, Ἀφρικανικὴ Διοίκησις», Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 62-64 (1980-1982), σελ.433-434.

⁹⁵ «Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος πληροφορεῖ ὅτι ὁ Πάνταινος, ὡς εὐαγγελιστὴς τοῦ λόγου ἔνθεον ζῆλον ἀποστολικοῦ μιμήματος συνεισφέρειν ἐπ' αὐξήσει καὶ οἰκοδομῇ τοῦ θείου λόγου προμηθεύμενος, καὶ ἐν Ἰνδοῦς μετέβη κηρύξας τὸν Χριστιανισμόν», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σσ.160-161.

⁹⁶ «Ὁ Εὐσέβιος στήν Ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία περιγράφει μὲ τὰ μελανότερα χρώματα τίς δραματικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ διωγμοῦ τοῦ Σεβήρου στό ἀλεξανδρινό ποίμνιο: «Ὡς δὲ καὶ Σεῦηρος διωγμὸν κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκίνει, λαμπρά μὲν τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλητῶν κατὰ πάντα τόπον ἀπετελεῖτο μαρτύρια, μάλιστα δ' ἐπλήθυνεν ἐπ' Ἀλεξανδρείας, τῶν ἀπ' Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος ἀπάσης αὐτόθι ὥσπερ ἐπὶ μέγιστον ἀθλητῶν Θεοῦ παραπεμπομένων στάδιον διὰ καρτερικωτάτης τε ποικίλων βασάνων καὶ θανάτου τρόπων ὑπομονῆς τοὺς παρά Θεῷ στεφάνους ἀναδομένων... δέκατον μὲν γάρ ἐπέιχε Σεῦηρος τῆς βασιλείας ἔτος, ἤγειτο δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς λοιπῆς Αἰγύπτου Λαῖτος, τῶν δ' αὐτόθι παροικιῶν τὴν ἐπισκοπὴν νεωστὶ τότε μετὰ Ἰουλιανόν Δημήτριος ὑπειλήφει. Εἰς μέγα δὴ οὖν τῆς τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊᾶς ἀφθείσης καὶ μυρίων ὄσων τοῖς κατὰ τό μαρτύριον ἀναδομένων στεφάνοις... • (Εὐσεβίου Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, VI, 1-5)», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, Τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καὶ πᾶσης Ἀφρικῆς στό χρόνο (ἀπὸ τόν

«Ἐπαρχος τῆς Αἰγύπτου τότε ἦταν ὁ Λαῖτος, ὁ ὁποῖος ἔδειξε ἰδιαίτερη σκληρότητα καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μαρτύρησαν στά χρόνια του. Μὲ τὴν ἴδια σκληρότητα ἀντιμετώπισε τοὺς χριστιανούς καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Λαῖτο, Ἀκύλας»⁹⁷.

Ὁ ἐπόμενος αυτοκράτορας -της περιόδου των διωγμῶν- ἦταν ὁ Δέκιος (: 249μ.Χ.-251μ.Χ.), ὁ ὁποῖος στήριζε φανερά τὴν εἰδωλολατρεία⁹⁸.

Ἀκολούθησαν οἱ αυτοκράτορες Γάλλος (: 251μ.Χ.-253μ.Χ.) καὶ Βαλεριανός (: 253μ.Χ.-259μ.Χ.), οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν ἴδια τακτική. (Ὡστόσο, «Μετά τὸ θάνατο τοῦ Βαλεριανοῦ, αὐτοκράτορας ἔγινε ὁ Γαλληγός, ὁ ὁποῖος ἀνακάλεσε τὰ διατάγματα τῶν προκατόχων του κατὰ τῶν χριστιανῶν. Μὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Ἀλεξανδρείας Διονύσιο, τοῦ γνωστοποιοῦσε ὄχι μόνον τὴν κατάπαυση τῶν διωγμῶν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστροφή στους χριστιανούς τῶν κατασχεμένων ναῶν καὶ κοιμητηρίων»⁹⁹).

Δυστυχῶς, ἀκολούθησε ὁ σκληρότερος διωγμὸς των Χριστιανῶν, ὁ του Διοκλητιανοῦ (: 284μ.Χ.-305μ.Χ.)¹⁰⁰.

Οἱ διάδοχοι του Διοκλητιανοῦ, Γαλέριος καὶ Μαξιμίνος, κράτησαν τὴν ἴδια σκληρὴ στάση.

Ἀπόστολο Μάρκο στήν τρίτη χιλιετία, ἐκδ. Ἑλληνική Δημοκρατία (Υπ.Εθνικῆς Ἀμυνας), χ.χρ., σελ.58-59.

⁹⁷ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.58.

⁹⁸ «Ἀπαιτοῦσε ἀπό κάθε πολίτη τῆς αὐτοκρατορίας ὁμολογία πίστεως στή θρησκεία τῶν εἰδώλων καὶ στόν αὐτοκράτορα, καὶ συγκρότησε εἰδικές ἐπιτροπές ἀπό κρατικούς ὑπαλλήλους γιά τόν σκοπό αὐτό», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.60.

⁹⁹ ὁ.π..

¹⁰⁰ «Εἶναι συγκλονιστικές οἱ μαρτυρίες τοῦ ἀντόπτη μάρτυρα Εὐσεβίου γιά τὰ βασανιστήρια κατὰ τῶν χριστιανῶν πού ἔλαβαν χώρα τότε· διαβάζουμε σχετικά στήν Ἐκκλησιαστική τοῦ Ἱστορία: «.. πῶς ἂν πάλιν ἐνταῦθα τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν μαρτύρων ἀριθμήσειέν τις τό πλῆθος καὶ μάλιστα τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ τό Μαύρων ἔθνος Ἰθβαῖδα τε κατ' Αἰγυπτου; ἐξ ἧς καὶ εἰς ἑτέρας προελθόντες πόλεις τε καὶ ἐπαρχίας διέπρεψαν τοῖς μαρτύροις. Ἴσμεν γοῦν τοὺς ἐξ αὐτῶν διαλάμψαντας ἐν Παλαιστίνῃ ἴσμεν δέ καὶ τοὺς ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης οὓς τίς ἰδὼν οὐ κατεπλάγη τὰς ἀναρίθμους μάλιστα... τέλος δ' οὖν μετὰ τὰς δεινάς καὶ ποικίλας τούτων προσβολὰς ξίφει κατασφαγέμενοι οἱ πάντες ἀντί γῆς καὶ τάφων τοῖς θαλαττίοις παραδίδονται κύμασιν. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ἀγὼν τῶν κατὰ Τύρον τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλους ἐνδειξαμένων Αἰγυπτίων... Πάντα δ' ὑπεραίρει λόγον καὶ ἄς ὑπέμειναν αἰκίας καὶ ἀλγηδόνας οἱ κατὰ Ἰθβαῖδα μάρτυρες... » (Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστορία VIII, 6-10)», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.61-62.

δ) Η κατάληψη της πόλης από τους Βανδάλους

Το 439 μ.Χ. οι Βάνδαλοι, οι οποίοι, μάλιστα, ήταν φανατικοί Αρειανοί¹⁰¹, κατέλαβαν την πόλη της Καρχηδόνας (Το 455μ.Χ. οι Βάνδαλοι κατέλαβαν και την Ρώμη¹⁰²).

«Οί Βάνδαλοι κατά τὸ πέρασμά των ἐκ Γαλατίας, Ισπανίας, Β.Αφρικῆς, Ρώμης καὶ ἀλλαχοῦ προέβησαν εἰς τοσαύτας καὶ τοιαύτας καταστροφάς, ὥστε μεταγενεστέρως πᾶσα ὑπερβολικὴ καταστροφή, ζημία, σκληρότης κλπ. νὰ χαρακτηρίζεται ὡς «βανδαλισμός», τ.ε. ὡς συμπεριφορὰ ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν «Βανδάλων».

Ὁ Γιζέριχος (429-476) εἶναι ἀσφαλῶς ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Βανδάλων, ὅστις ἀνήγαγε τοὺς «βανδαλισμοὺς» αὐτῶν εἰς κανόνα. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Ρώμην, ἀπαγαγὼν εἰς Καρχηδόνα ὀλόκληρον τὸν αὐτοκρατορικὸν θησαυρόν, ἔργα ἀμυθήτου τέχνης. Δὲν ἐδίστασε νὰ λεηλατήσῃ καὶ τοὺς ναοὺς ἀκόμη¹⁰³. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους του ἦτο σκληρὸς καὶ ἀδίστακτος...

Τοιούτους «βανδαλισμοὺς» εἰς βάρος τῶν ἐν Ἀφρικῇ ὀρθοδόξων χριστιανῶν εὐρίσκομεν ἐπισημῶς περιγραφομένους καὶ εἰς τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν»¹⁰⁴.

Το Βανδαλικό κράτος διατηρήθηκε, για 105 ολόκληρα χρόνια.

ε) Το Βυζάντιο κατακτά την Καρχηδόνα

Το 539 μ.Χ. το Βυζάντιο κατέκτησε την Καρχηδόνα, επί βασιλείας Ιουστινιανού (: 527μ.Χ.-565 μ.Χ.)¹⁰⁵. Καθοριστική, για την κατάληψη της πόλης, ήταν η μάχη του Δεκίμου (στις 13 Σεπτεμβρίου του 533μ.Χ.). Οι

¹⁰¹ «Οί Βάνδαλοι εἶχον προσηλυτισθῆ εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὴν Β.Αφρικὴν», Π.Χριστινάκη, «Καρχηδὼν Ἰουστινιανῆ, Ἀφρικανικὴ Διοίκησις», *Εκκλησιαστικὸς Φάρος* 62-64 (1980-1982), σελ.386.

¹⁰² «Τότε ἐσυλήθη καὶ ὁ περίφημος ἐν Ρώμῃ ναὸς Διὸς τοῦ Καπιτωλίου»: Π.Χριστινάκη, ὁ.π., σελ.371-456.

¹⁰³ μεταξύ των οποίων, και ο περίφημος ναός του αγίου Κυπριανού.

¹⁰⁴ Π.Χριστινάκη, ὁ.π., σελ.381-382.

¹⁰⁵ «Πράγματι διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν ἐμεγαλουργήσε καὶ ὁ Βελισάριος μὲ πολὺν ὀλίγας δυνάμεις, κατενίκησεν τοὺς ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας δυνάμεις διαθέτοντας Βανδάλους, προκαλέσας περίπου μετὰ 1.400 ἔτη τὸν ἀπεριόριστον θαυμασμόν τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου *Montgomery*», Π.Χριστινάκη, ὁ.π., σελ.396.

στρατιώτες του Βελισάριου φέρθηκαν τόσο καλά, στους ντόπιους, που εκείνοι τους δέχθηκαν σαν ελευθερωτές¹⁰⁶: «Περιγράφων ὁ Ἰουστινιανὸς τοὺς •βανδαλισμοὺς• τῶν Βανδάλων ἐν Ἀφρικῇ... θεωρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἠξίωσεν, •ἵνα ἐκδικήσῃ τὰς ἀδικίας τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τοσοῦτων ἐπαρχιῶν τοὺς λαοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας•»¹⁰⁷.

Τα βασικότερα ζητήματα της Εκκλησίας της Καρχηδόνας ρύθμισε ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανός, με τὴν 37ῃ Νεαρά του, με τίτλο: «*De africana ecclesia*», στὴν πέμπτη παράγραφο τῆς ὁποίας Νεαρᾶς, ἀναφέρει, ὅτι οἱ αἰρέσεις - καὶ, δη, ἡ τῶν Δονατιστῶν- καταδικάστηκαν, ἀπὸ «ἀρχαιότερους νόμους», ἐνῶ, στὴν παράγραφο ἐννέα (τῆς Νεαρᾶς): «δίδει εἰς τὴν •Καρχηδόνα Ἰουστινιανὴν• ὅλα τὰ προνόμια, σὲ ὅποια ἔχουν αἱ μητροπολιτικαὶ πόλεις καὶ προεστῶτες τούτων, •καὶ τὰ ὅποια ἐν τῷ ἡμετέρῳ Κώδικι, ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ, ἀναφερόμενα, ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις παρέχουν τὴν ἐαυτῶν τιμὴν...•»¹⁰⁸. Ἡ Καρχηδόνα, τελικῶς, ἐπὶ ἐποχῆς Ἰουστινιανού, ἀνυψώθηκε, σὲ ἔδρα τοῦ ἐπάρχου ολόκληρης τῆς Ἀφρικανικῆς Διοικήσεως.

στ) Οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀράβων

Τὸ 698 μ.Χ. ξεκίνησαν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Ἀράβων¹⁰⁹, στὴν πόλη, καὶ, ἔτσι, ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα καθιερώθηκε, ὡς υποχρεωτικὴ, γιὰ τὸ λαό¹¹⁰. Ἡ

¹⁰⁶ «Ὡς παρατηρεῖ σχετικῶς ὁ Προκόπιος •οὕτω δὴ κοσμίους ἅπαντας ὁ στρατηγὸς οὗτος τοὺς ἀρχομένους παρέσχετο, ὥστε οὐδὲ ὕβριν τινὰ ἢ ἀπειλὴν γενέσθαι, οὐ μὴν οὐδέ τι ἐμπόδισμα τῇ κατὰ τὴν πόλιν ἐργασίᾳ ξυνέβη, ἀλλ' ἐν ἀλούσῃ πόλει καὶ πολιτείᾳ μεταβαλοῦσα καὶ βασιλείᾳ ἀλλαξαμένη οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ξυνέβη τινὸς τὴν οἰκίαν ἀποκεκλεισθαι, ὥσπερ εἰώθει, ἐς τὰς οἰκίας εἰσῆγαγον αὐτοὶ τε ὄνιον ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τὸ ἄριστον λαβόντες ὡς ἐκάστῳ ἦν βουλομένῳ ἡσύχαζον•», Π.Χριστινᾶκη, ὁ.π., σσ.404-405.

¹⁰⁷ Π.Χριστινᾶκη, ὁ.π., σελ.410.

¹⁰⁸ Π.Χριστινᾶκη, ὁ.π., σσ.414-415.

¹⁰⁹ «Ἡ ἀραβικὴ κατάκτηση ἦταν ἓνα γεγονός τραγικὸ, διότι συνοδεύτηκε μὲ βιαιότητες καὶ λεηλασίες, θύμα τῶν ὁποίων, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, ὑπῆρξε καὶ ἡ περίφημη Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία πυρπολήθηκε μὲ διαταγὴ τοῦ Ἀραβᾶ στρατηγοῦ Ἀμρου», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, , *Τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καὶ πᾶσης Ἀφρικῆς στό χρόνον (ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Μάρκο σὴν τρίτη χιλιετία*, ἐκδ. Ἑλληνικὴ Δημοκρατία (Υπ.Εθνικῆς Ἄμυνας), χ.χρ., σελ.122.

¹¹⁰ «Ὁ λαὸς τῆς ἄλλοτε παντοδύναμης πόλης ἦταν διχασμένος, ἐξαιτίας τῆς διαμάχης ἀνάμεσα στοὺς Ὀρθοδόξους καὶ τοὺς Κόπτες, ἦταν δὲ τεράστιο τὸ μῖσος πού ἔτρεφαν οἱ τελευταῖοι ἐναντίον τῶν πρώτων. Ἄλλωστε, τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι ἀπολάμβαναν τὴν εὐνοια τῆς Βασιλεύουσας ἐνίσχυε τὴ δύναμή τους, τῆς ὁποίας πολλές φορές ἔκαναν κατάχρηση σὲ βάρος τῶν Μονοφυσιτῶν Κοπτῶν. Ἦταν μάλιστα τέτοια ἡ μεταξὺ τους διάσταση, ὥστε οἱ τελευταῖοι πίστευαν πῶς ἡ ἀραβικὴ κατάκτηση θὰ ἦταν γι' αὐτοὺς ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Ὀρθοδόξων (Εὐτυχίου, *Migne, P.G.* 111, 1104, 1106).

Αραβοκρατία, στην ευρύτερη περιοχή της Αλεξανδρείας, διήρκεσε, από το 642μ.Χ. έως το 1517μ.Χ.

Την περίοδο αυτή, οι διωγμοί, κατά των Χριστιανών, ήταν συνεχείς¹¹¹. «Η αραβική κατάκτηση ήταν ένα γεγονός που έπληξε τον χριστιανικό λαό της Αιγύπτου, Όρθόδοξο και Κοπτικό, διότι εξαναγκάστηκε να υποφέρει τους όρους της συνθήκης του Όμάρ, σύμφωνα με την οποία υποχρεωνόταν να πληρώνει έξοντωτικούς φόρους και να υφίσταται πολλαπλές ταπεινώσεις, αφού αντιμετωπιζόταν από τους κατακτητές ως υποδεέστερος»¹¹².

ζ) Η επίδραση του Σχίσματος

«Τό τραγικό γεγονός του σχίσματος των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσεως δέν απασχόλησε τό Πατριαρχείο της Αλεξανδρείας, όπως και των Ιεροσολύμων, αφού ή αραβική κατάκτηση δέν άφηνε πολλά περιθώρια για την επικοινωνία τους μέ τό λοιπό σώμα της Όρθοδοξίας»¹¹³. Το Σχίσμα (: 867μ.Χ.) κοινοποιήθηκε, ως ένα τετελεσμένο γεγονός, καθότι, η Εκκλησία της Αλεξανδρείας είχε πολλά εσωτερικά προβλήματα, ακόμη, να αντιμετωπίσει.

η) Ο 12ος αιώνας

Κατά τον 12ο αιώνα μ.Χ., η κατάσταση της Εκκλησίας της Αλεξανδρείας ήταν αξιοθρήνητη: «Η κατάσταση του κλήρου ήταν άθλια, ό μοναχισμός βρισκόταν σε παρακμή και οι άλλοτε περίφημες μονές μόλις

Έτσι, οι Κόπτες φάνηκαν πρόθυμοι να βοηθήσουν τους κατακτητές», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.121.

¹¹¹ «Τά πράγματα δυσκόλεψαν πολύ μέ τις επιτυχίες του βυζαντινού στρατού, ό οποίος μέ επικεφαλή τον στρατηγό Ηράκλειο πέτυχε πολλές νίκες στην Ασία σε βάρος των Αράβων. Τότε, τό 704, ό διοικητής της Αιγύπτου διέταξε διωγμό κατά των χριστιανών, κατά τή διάρκεια του οποίου αυτοί έζησαν σε όλο του τό μεγαλείο τό μίσος των αλλόθρησκων, μέ λεηλασίες, βασανισμούς και προπηλακίσεις σε βάρος τους», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.124.

¹¹² Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.124.

¹¹³ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.133.

πού ἐπιβίωναν μέ λιγοστούς μοναχούς, ἡ ζωὴ τῶν ὁποίων λίγο θύμιζε τὰ μοναστικά πρότυπα τοῦ παρελθόντος»¹¹⁴.

¹¹⁴ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, *ό.π.*, σελ.138.

II. Η Σύνοδος του 419μ.Χ.

ι. Κάποια εισαγωγικά στοιχεία για τη Σύνοδο

Η Σύνοδος της Καρθαγένης θεωρείται η σημαντικότερη, από τις είκοσι και πλέον Συνόδους, που συγκλήθησαν, στην ομώνυμη τοποθεσία, επί Επισκόπου Αυρηλίου¹¹⁵. Ο Παύλος (-Μενεβίσογλου)¹¹⁶ αναφέρει Συνόδους της αφρικανικής Εκκλησίας και τις χρονολογίες, που αυτές έλαβαν χώρα, και σχετίζονται με την εν Καρθαγένη Σύνοδο του 419μ.Χ.:

- 1) «*έν Καρθαγένη επί Γράτου*» (: 348μ.Χ.)
- 2) «*έν Καρθαγένη επί Γενεθλίου*» (: 16 Ιουνίου 390μ.Χ.)
- 3) «*έν Ιππώνι επί Αύρηλίου*» (: 8 Οκτωβρίου 393μ.Χ.)
- 4) «*έν Καρθαγένη επί Αύρηλίου*» (: 26 Ιουνίου 394μ.Χ.)
- 5) «*έν Καρθαγένη επί Αύρηλίου*» (: 26 Ιουνίου 397μ.Χ.)
- 6) «*έν Καρθαγένη επί Αύρηλίου*» (: 28 Αυγούστου 397μ.Χ.)
- 7) «*έν Καρθαγένη επί Αύρηλίου*» (: 27 Απριλίου 399μ.Χ.)

¹¹⁵ Μερικές ιστορικές πληροφορίες, για το βίο και τη δραστηριότητα του Αυρηλίου, δίνει ο Π.Μενεβίσογλου, στο βιβλίο του (Π.Μενεβίσογλου, *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνας της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη* 1990): «*Ἡ εἰς ἐπίσκοπον Καρθαγένης ἀνάδειξις τοῦ Αὐρηλίου ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 391 ἢ 392. Ἱστορικαὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν προγενεστέραν περίοδον τοῦ βίου αὐτοῦ εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτοι. Εἶναι γνωστὸν μόνον ὅτι, κατὰ τὸ ἔτος 388, ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Ἰππῶνος Αὐγουστῖνος, ἐπιστρέψας ἐξ Ἰταλίας εἰς Βόρειον Ἀφρικὴν, συνηντήθη ἐν Καρθαγένη μετὰ τοῦ διακόνου τότε Αὐρηλίου, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνεδέθη φιλικῶς. Ὁ Καρθαγένης Αὐρηλῖος κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἀρχιερατείαν εἰργάσθη ἀόκνως διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ σχισμάτων ἐν τῇ ἀφρικανικῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν προάσπισιν τῆς αὐτοτέλειας τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἔναντι τῶν ἀξιώσεων τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ τὴν παγίωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ἔχων ἐπὶ δογματικῶν καὶ θεολογικῶν θεμάτων πολῦτιμον αὐτοῦ συνεργάτην καὶ συμπαραστάτην τὸν ἐπίσκοπον Ἰππῶνος Αὐγουστῖνον. Ἀπεβίωσε μετὰ τῶν ἐτῶν 427-430, σώζεται δὲ ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, γραφεῖσα τὸ ἔτος 406 ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας αὐτοῦ, ἐκφράζοντος πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Καρθαγένης Αὐρηλῖον εὐχαριστίας διὰ τὸ ἐπιδειχθῆν ἐνδιαφέρον • τῆς γὰρ ἀγάπης σου τὸ θερμὸν καὶ τῆς παρρησίας καὶ τῆς εὐλαβείας ἢ εὐωδία μέχρι τὰ ἡμῶν τῶν ἐν ἐσχατιᾷ τῆς οἰκουμένης καθημένων ἔφθασεν • (ἐπιστολὴ 149· PG 52,700). Βιβλιογραφία: DHGE 5, 726-738 (A.Audollent)», Π.Μενεβίσογλου, *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνας της Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη* 1990, ὑποσ.1, σελ.423.*

¹¹⁶ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., ὑποσ. 4, σελ.439.

- 8) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 16 Ἰουνίου 401μ.Χ.)
- 9) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 13 Σεπτεμβρίου 401μ.Χ.)
- 10) «ἐν Μιλέβῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 27 Αὐγούστου 402μ.Χ.)
- 11) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 25 Αὐγούστου 403μ.Χ.)
- 12) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (:13 Ἰουνίου 407μ.Χ.)
- 13) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 23 Αὐγούστου 405μ.Χ.)
- 14) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 13 Ἰουνίου 407μ.Χ.)
- 15) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 16 Ἰουνίου 408μ.Χ.)
- 16) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 13 Ὀκτωβρίου 408μ.Χ.)
- 17) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 15 Ἰουνίου 409μ.Χ.)
- 18) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 14 Ἰουνίου 410μ.Χ.)
- 19) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 1 Μαΐου 418μ.Χ.)
- 20) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 25-30 Μαΐου 419μ.Χ.)
- 21) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 13 Ἰουνίου 421μ.Χ.)
- 22) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 424μ.Χ.)
- 23) «ἐν Ἰππῶνι ἐπὶ Ἀύρηλιου» (: 24 Σεπτεμβρίου 427μ.Χ.)
- 24) «ἐν Καρθαγένῃ ἐπὶ Βονιφατίου» (: 5-6 Φεβρουαρίου 525μ.Χ.).

Ενώ, ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί σε Σύνοδο του 535μ.Χ, με «κύριον αἴτημα ... (την) ἐπιστροφή εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν «ἐκκλησιαστικῶν κτήσεων», αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀφαιρεθῆ ... ἐπὶ Βανδάλων»¹¹⁷.

Η Σύνοδος της Καρθαγένης συνήλθε το ἔτος 418μ.Χ.¹¹⁸ ἢ 419 μ.Χ.¹¹⁹ (: 25 ἕως 30 Μαΐου) και διήρκεσε, ἕως το ἔτος 424 μ.Χ. (ἕξι χρόνια, δηλαδή, συνολικά). Εξέδωσε δώδεκα νέους κανόνες¹²⁰, ενώ, συγχρόνως,

¹¹⁷ Π.Χριστινάκη, ὁ.π., σελ.435.

¹¹⁸ κατά Πηδάλιον.

¹¹⁹ κατά Μενεβίσογλου.

¹²⁰ «Εἰς τοὺς κανόνας τούτους, περιλαμβάνονται καί, α) ἐπιστολή τῆς συνόδου πρὸς Βονιφάτιον διὰ τὸ ζήτημα τὸ προκαλέσαν τὴν μεταξὺ Ρώμης καὶ ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας διαφορὰν β) ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου καὶ Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικοῦ, δι' ὧν διεβιβάσθησαν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀφρικῆς αἱ πράξεις καὶ τὸ Σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ

συμπεριέλαβε και 121 κανόνες προγενέστερων Συνόδων¹²¹. Έτσι, ο αριθμός των κανόνων της ανέρχεται στους 133¹²².

Η Σύνοδος συνήλθε, δε, κατά το «σέκρετον»¹²³ της Εκκλησίας Φαύστου, στην Καρχηδόνα. Αυτοκράτωρ, εκείνης της εποχής (στην Κωνσταντινούπολη) ήταν ο Θεοδόσιος Β΄ ή Θεοδόσιος ο Μικρός (: 408μ.Χ.-450 μ.Χ.)¹²⁴. Η Σύνοδος συνήλθε, επί Ρώμης βασιλείως Ονωρίου (υιός του

συνόδου γ) έπιστολή τής συνόδου πρὸς Βονιφάτιον πάπαν περιέχουσα αντίγραφα τοῦ συμβόλου καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐν Νικαία συνόδου, ἅτινα εἶχον σταλῆ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀφρικῆς· καὶ δ) έπιστολή τῆς συνόδου πρὸς Καίλεστινον πάπαν, περὶ τοῦ προκαλέσαντος τὴν διαφορὰν ζητήματος. (Αἱ έπιστολαὶ αὗται δὲν ἀριθμοῦνται ὡς κανόνες τῆς συνόδου, ὡς εἰς παλαιότερας συλλογὰς, ἀλλὰ προσαρτῶνται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀφρικανικοῦ τούτου κώδικος)», Ἀμ. Σ.Αλιβιζάτου, *Οἱ Τεροὶ Κανόνες*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1997³, σσ. 292-293.

¹²¹ οι οποίες συνήλθαν στην Αφρική.

¹²² «Μεγίστη δὲ παραλλαγή παρατηρεῖται ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κανόνων. Οὕτως, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν τῷ Συντάγματι κ.λ.π. Ράλλη καὶ Ποτλῆ εἶναι 133, ἐν τῷ Πηδαλίῳ, ἵνα παραλείψωμεν ἄλλας συλλογὰς, εἶναι 141. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι πλείστοι κανόνες, κακῶς βεβαίως, κατετμήθησαν εἰς δύο καὶ περισσοτέρους κανόνας καὶ οὕτω προέκυψεν ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς, ἐνῶ ὁ ἀκριβὴς τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐν τῷ Συντάγματι τοῦ Ράλλη καὶ Ποτλῆ τηρούμενος», Ἀμ. Σ.Αλιβιζάτου, ὁ.π., σελ.293.

¹²³ «σέκρετον, ἢ σήκρητον (λατ.secretum) (Βυζ)· ονομασία τῆς γραμματείας καὶ τῶν γραφείων τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο. Οἱ υπάλληλοι τῆς γραμματείας ονομάζονταν σεκρετικοὶ ἢ σεκρετάριοι, ἐνῶ ὁ υπεύθυνος τῆς γραμματείας ἔφερε τὸν τίτλο «ο ἐπὶ τῶν σεκρέτων», χ.ό., «σέκρετον», ΠΛΜ53 (1992,1996), σελ.288.

¹²⁴ «Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (408-450). Υἱὸς τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς ἡλικίαν 7 ἐτῶν καὶ εἰς περίοδον καθ' ἣν δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐξουδετερωτῆ ὁ γοτθικὸς κίνδυνος ἐνῶ ἐνεφανίζετο ὁ τῶν Οὐννων. Ἐξ ἀνατολῶν ἐπεκρέματο ἡ περσικὴ ἀπειλὴ, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ἐμαστιζέτο ἀπὸ τὴν πενίαν καὶ τὰ χρέη τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων καὶ κυρίως τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ὁ Θεοδόσιος Β΄ προσεπάθησε νὰ ἐπιλύσῃ τὰ προβλήματα ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ κανόνα αἱ λύσεις ὑπῆρξαν ἀνεπιτυχεῖς.

Ὡς στρατηγὸς ὑπῆρξε μετρίως ἱκανότητος, καίτοι δὲν παρέσυρε τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς σοβαρὰς περιπετείας. Οἱ δύο κίνδυνοι τοὺς ὁποίους ἀντεμετώπισεν, ὁ περσικὸς καὶ ὁ οὐννικὸς, δὲν ἐμείωσαν τὸ κύρος τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ μὲν βυζαντινο-περσικὴ σύγκρουσις ἐπερατώθη διὰ συνθήκης ἑκατονταετοῦς εἰρήνης (422). Ὁ δὲ οὐννικὸς κίνδυνος (440) προοδευτικῶς ὑπεχώρει, διότι ὁ ὀξυδερκὴς ἡγεμὼν τῶν Οὐννων Ἀττίλας μετὰ τὴν οικονομικὴν ἀφαιμάξι τῆς αὐτοκρατορίας ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν, ἐνθα τὸ κράτος αὐτῶν διελύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα (453).

Ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου Β΄ ὑπῆρξεν ἀνεπιτυχής. Διὰ τῆς παροχῆς προστασίας εἰς αἵρεσιάρχας, τῶν ὁποίων αἱ δοξασίαι διήρσαν τὸν λαὸν εἰς ἀντιμαχομένας παρατάξεις διήρυνε τὸ χάσμα τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνικῆς κρίσεως. Οὕτως ὑπεστήριξε τὸν Νεστόριον ὅστις κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐνῶ ἐνεργότερον παρενέβη διὰ τὴν προστασίαν τοῦ Εὐτυχοῦς, καίτοι ἐνδημοῦσα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατεδίκασε τὰς μονοφυσιτικὰς αὐτοῦ ἰδέας. Τῇ αὐτοκρατορικῇ προστασίᾳ αἱ αἵρετικαὶ δοξασίαι τοῦ Εὐτυχοῦς ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συγκροτηθείσης ληστρικῆς συνόδου (449), καθ' ἣν ὡμολογήθη σύμβολον μονοφυσιτικῆς πίστεως. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἔκρυθμος κατάστασις ἤρθη διὰ τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Μεγάλου Θεοδοσίου)¹²⁵. Επίσκοπος Καρθαγένης, την εποχή εκείνη, ήταν ο Αυρήλιος (ο οποίος ήταν και πρόεδρος της Συνόδου), Ιππώνης¹²⁶, δε, ο Αυγουστίνος¹²⁷.

Ούτως ή μωπική θρησκευτική πολιτική του Θεοδοσίου ώδήγησε τον βυζαντινόν βίον εις έντασιν και παρεκώλυσε την Έκκλησίαν να λύση μόνη τὰ έσωτερικά αὐτῆς προβλήματα.

Θετικόν έργον επί τῆς βασιλείας αὐτοῦ έπετελέσθη εις τήν παιδείαν και τήν νομοθεσίαν. Υπό τήν έπιρροήν τῆς συζύγου αὐτοῦ Αθηναΐδος-Εὐδοκίας αναδιωργανώθη ή ανωτάτη παιδεία. Η ανωτάτη σχολή του Μ.Κωνσταντίνου ανυψώθη εις πανεπιστήμιον, εις τὸ διδακτέον πρόγραμμα του οποίου ηννόηθη ή διδασκαλία τῆς ελληνικῆς γλώσσης, γεγονός, ὄπερ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εις τὸν έξελληνισμόν τῆς Ανατολῆς.

Τὸ διδακτικόν προσωπικόν του πανεπιστημίου μαρτυρεῖ τήν βαθμιαίαν υποχώρησιν τῆς διδασκαλίας τῆς λατινικῆς ἐν Ανατολῇ και τήν άνοδον τῆς ελληνικῆς. Εἰς τὸ πανεπιστήμιον έδίδασκον 10 Έλληνες και 10 Λατῖνοι γραμματικοί, 5 Έλληνες και 3 Λατῖνοι ρήτορες, 1 φιλόσοφος και 2 νομικοί. Εἰς τήν νομοθεσίαν ή συμβολή τῆς βασιλείας του Θεοδοσίου υπήρξεν αξιόλογος δεδομένου ὅτι ὁ Θεοδοσιανὸς Κῶδιξ (438), συνταχθεὶς κατὰ διαταγήν τούτου ἀπὸ 429 έως 439, περιώρισε σοβαρῶς τὰς νομικὰς άβεβαιότητας και διηκούλυε τὰ μέγιστα τήν δικαστικὴν διαδικασίαν ἐν Βυζαντίῳ.

Γενικῶς εἰπεῖν, παρὰ τήν θετικὴν συμβολήν εις τήν παιδείαν και τήν νομοθεσίαν τῆς βασιλείας του Θεοδοσίου Β΄, ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος άπεδείχθη άσθενὸς χαρακτήρος, δρῶν κατὰ κανόνα, ὑπὸ τήν έπίδρασιν ισχυρῶν προσώπων και παρασυρόμενος εύκόλως εις άνεπιτυχεῖς λύσεις σοβαρῶν προβλημάτων τῆς αὐτοκρατορίας», ΒΛΙ.Φειδά, «Θεοδόσιος», ΘΗΕ6 (1962), σελ.160-161.

¹²⁵ «Flavius Honorius. Αὐτοκράτωρ του δυτικοῦ τμήματος τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, υἱὸς του Μ.Θεοδοσίου, γεννηθεὶς εις Κωνσταντινούπολιν τήν 9.9.384 και άποθανὼν εις Ραβένναν τήν 15.8.423. Τὸ 393, μετὰ του άδελφοῦ του Αρκαδίου άνεκηρύχθη αὐγουστος και συγκεβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας. Μετὰ τὸν θάνατον του πατρὸς του (395), ανέλαβε τήν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ὑπὸ τήν καθοδήγησιν του Στηλίχωνος, του οποίου ένυμφεύθη τήν κόρην τὸ 398, μετὰ τὸν θάνατον δὲ ταύτης άδελφὴν τῆς.

Νέος άπειρος και μαλθακός, υπήρξε θυμα άσυνειδήτων αὐλικῶν. Ὅσον έπωφελεῖτο του έργου του πενθεροῦ του, ή βασιλεία του ήτο μάλλον ήσυχος και άσφαλῆς. Τὸ 402, πράγματι, ὁ Στηλίχων ένίκησε τοὺς βαρβάρους του Αλαρίχου εις Pollenza και τὸ έπόμενον έτος εις Βερόναν, ἐνῶ τὸ 405 εις Φλωρεντίαν έπάτασε τοὺς Οὐννους, τοὺς Σαρμάτας και τοὺς Γότθους. Αλλά τὸ 408 ὁ Στηλίχων άπώλεσε τὸ αξίωμα του *magister militum*, καταστάς ὑποπτος ὅτι ήθελε να αναβιβάση εις τὸν θρόνον τὸν υἱὸν του Εὐχέριον, και έθανατώθη.

Έκτοτε ή αὐτοκρατορία έδοκιμάσθη ἀπὸ τὰς έπιδρομὰς τῶν βαρβάρων και τὰς άνταρσίας τῶν σφετεριστῶν. Τὸ 408, ὄντως, ὁ Αλάριχος έπολιόρκησε τήν Ρώμην και μόνον με ὑψηλὰς άποζημιώσεις άπεσύρθη. Έγένοντο διαπραγματεύσεις ειρήνης και με τήν επέμβασιν του Ρώμης Ἰννοκεντίου Α΄, αλλά δις αἱ άπαιτήσεις του Αλαρίχου άπερρίφθησαν. Ὁ Αλάριχος επέστρεψε τότε διὰ να πολιορκήση τήν Ρώμην, έξέλεξεν ένα άνταγωνιστὴν του Ὀνωρίου εις τὸ πρόσωπον του Αττάλου, και τὸ 410 κατέλαβε τήν πόλιν.

Ὁ Ὀνώριος ηννόησε τὸν χριστιανισμόν και έπετάχυνε διὰ σειρᾶς νόμων τὸ τέλος τῆς ειδωλολατρίας. Απὸ τὸν Μάρτιον του 395, έπεκύρωσε ὅλα τὰ παραχωρηθέντα ὑπὸ τῶν προκατόχων του προνόμια, ὑποχρεῶν τὰς αρχὰς να προστατεύουν τὸν Κλήρον. Τὸν έπόμενον Αὐγουστον, άπηγόρευσε τὰς δημοσίας θυσίας και τήν είσοδον εις τὰ έθνικά ιερά, τὸ δὲ 396 άφήρησε πᾶσαν προστασίαν και πᾶν προνόμιον ἀπὸ τοὺς ιερεῖς τῶν ειδώλων. Τὸ 407, διέταξε τὸ κλεισιμον και τήν άπογύμνωσιν τῶν εθνικῶν ναῶν και τὸ 408 απέκλεισε τῶν ανακτόρων πάντας τοὺς έχθροὺς τῆς Έκκλησίας. Τὸ 411, έξειδιώξεν ἐκ τῆς Αφρικῆς τοὺς δονατιστὰς και τὸ 418 τοὺς πελαγιανούς.

Ἐκαμεν ἐπίσης καλοὺς νόμους διὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἰταλίας, τόσον δεινοπαθησάσης ἐκ τῶν πολέμων καὶ ἐπεδίωξεν ἰδιαιτέτως νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ζημίας τῆς Ρώμης, τοῦ 410. Ἀπὸ τὸ 403, εἶχε καταστήσει πρωτεύουσαν τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας τὴν Ραβένναν», χ.ό., «Ὀνώριος», ΘΗΕ9 (1962), σελ.934-935.

¹²⁶ πόλη στη Νουμιδία (σημερινό Ανάμπα Αλγερίας).

¹²⁷ «Ὁ Ἰππῶνος. Ὁ κορυφαῖος τῶν διδασκάλων τῆς ἀρχαίας Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ὁποῦν ἡ πνευματικὴ κληρονομία παραμένει ἐπιβλητικὴ μέχρι σήμερα, ἔχουσα εἰσφέρει ἀνεκτίμητον συμβολὴν εἰς τὴν δυτικὴν ὀρθοδοξίαν...παρασχοῦσα ἔδαφος εἰς διαμόρφωσιν ἀνορθόδοξων τάσεων, ἔτι δὲ καὶ κακοδοξιῶν (μεταξὺ τούτων λογιστέα ἢ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Διαμαρτυρήσεως ἀναπτύχθεισα πλάνη περὶ τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ)...Ὁ Αὐρήλιος Αὐγουστίνος (Aurelius Augustinus) ἐγεννήθη εἰς Ταγάστην τῆς ἀνθυπατικῆς Νουμιδίας (σήμερ. SoukAhras) τὴν 13ην Νοεμβρίου τοῦ 354 καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἐθνικοῦ Πατρικίου καὶ τῆς χριστιανῆς Μοννίκης...Λαβὼν τὴν στοιχειώδη παιδείυσιν εἰς τὴν γενέτειράν του, ἐσπούδασεν ἀκολουθῶς εἰς Μάδαυρα καὶ εἶτα εἰς Καρχηδόνα...ἐπαγιδεύθη ἀπὸ τὸν ὀρθολογιστικὸν χαρακτῆρα τῆς αἰρέσεως τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ προσεχώρησεν. Ἡ αἴρεσις αὕτη ἦτο λίαν διαδεδομένη, παρὰ τὸ ἀπαγορευτικὸν διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου...Τὸ 383 ἐγκατεστάθη εἰς Ρώμην, ὅπου ἤνοιξε ρητορικὴν σχολὴν ἀλλὰ χωρὶς πολλὴν ἐπιτυχίαν. Ἐκεῖ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ διάνοιά του ἀπεδεσμεύθησαν ἀπὸ τὴν μανιχαϊκὴν πλάνην, ἢ ὁποία οὐδέποτε τὰς εἶχε κατακτήσει βαθέως. Προσεπάθησε τότε νὰ τὰς ἐπαναπαύσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων τῆς λεγομένης Νέας Ἀκαδημίας, ἐγκειμένην κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἀπέκλειε τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀντικειμενικὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀντεμετώπιζε τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα μὲ ἓνα πιθανολογικὸν σχετικισμόν. Ἀκολουθῶς ἐγκατεστάθη, μὲ καλυτέρας προοπτικὰς ὡς διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, εἰς Μεδιόλανα, ἔδραν τῆς αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς (384), ὅπου ἡ παρακολούθησις, ἐπὶ διετίαν, τῶν κηρυγμάτων τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναχυθῇ ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ τὸ καθαρὸν χριστιανικὸν φῶς, χωρὶς ὁ ὀρθολογισμὸς του καὶ ἡ ὑλόδουλος τάσις τῆς σκέψεώς του νὰ ἀρθοῦν ὀλοτελῶς ἐκ μέσου. Ἡ σκέψις του, παρ' ὅλον ὅτι ἡ καρδία του εἶχεν ἤδη μαλαχθῆ ἀπὸ τὴν θείαν χάριν, ἐξηκολούθει νὰ ἀγωνιᾷ, μὴ κατορθοῦσα νὰ συμβιβάσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν μὲ τὰς ἀρχὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ λειτουργία τῆς ἦτο προσκεκολλημένη. Μεγάλην βοήθειαν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀπὸ αὐτὰς τοῦ προσέφερε τότε ἡ μελέτη τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἀκόμη δὲν εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἐναρμόνισιν μεταξὺ τῶν λογισμῶν καὶ τῆς καρδιακῆς του πείρας, μεταξὺ λόγου καὶ πίστεως. Τοῦτο ἐπετεύχθη ἰδίως διὰ τῆς ἐντρύψεως εἰς τὰς Παυλείους ἐπιστολάς...ὅπου ἤρχισε νὰ προετοιμάζῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν εἴσοδον του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἤτοι διὰ τὸ βάπτισμα, διὰ προσευχῶν, μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ διαφόρων χριστιανικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, ὡς καὶ διὰ πνευματικῶν συνομιλιῶν. Κατὰ τὸ διάστημα ἐκεῖνο συνέγραψε καὶ τινὰς τῶν Διαλόγων του. Μετὰ τὴν λήξιν τῶν διακοπῶν, παρητήθη τοῦ ἐπαγγέλματός του...ἀποφασισμένος νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοκληρωτικῶς εἰς τὸν Χριστὸν. Ἐβαπτίσθη τὴν νύκτα τοῦ Πᾶσχα...τοῦ 387 ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου εἰς Μεδιόλανα μετὰ τοῦ Ἀδεοδάτου καὶ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Ἀλνπίου καὶ εὐθὺς κατόπιν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Ἀφρικὴν...Παραμείνας ἐπὶ ἓν περίπου ἔτος εἰς Ρώμην, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ φθινόπωρον τοῦ 388. Ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν γενέτειράν του Ταγάστην, συνέπηξε μετὰ τινῶν φίλων ἐν κοινόβιον εἰς ἀγρόκτημα, ὅπου ὅλοι ἔζων ὡς μοναχοί. Ἀλλ' ὁ ἡσύχιος βίος του δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἡ φήμη τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς σοφίας του εἶχε διαδοθῆ εὐρέως καὶ ὅταν κάποτε μετέβη εἰς τὴν πόλιν Ἰππῶνα, ὁ ἐκεῖ χριστιανικὸς λαὸς τὸν ἐκράτησε διὰ τῆς βίας. Ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ ὑπεργήρου ἐπισκόπου τῆς πόλεως Οὐαλερίου (391), ὅστις τοῦ ἀνέθεσεν ἰδίως τὸ κήρυγμα. Τὸ 396 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ μετ' ὀλίγον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰππῶνος τὸν Οὐαλέριον, ἀποθανόντα. Ὡς ἐπίσκοπος τῆς μικρᾶς ἐκείνης ἀφρικανικῆς πόλεως, ὁ Αὐγουστίνος ἀνέπτυξε ζωηρὰν πνευματικὴν δρᾶσιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται καὶ τὸ πλεῖστον τῆς

Οι Επίσκοποι, που συμμετείχαν στη Σύνοδο, προέρχονταν (κυρίως) από την Ανθυπατική Αφρική, αλλά υπήρχαν και Τοποτηρητές, από τις υπόλοιπες επαρχίες διοικήσεως της Αφρικής¹²⁸. Ο αριθμός των Επισκόπων, που παρέστησαν, ανέρχονταν στους 217, ωστόσο, πλήρης κατάλογος των Επισκόπων αυτών δεν διεσώθη. Ακόμη, παρίσταντο Τοποτηρητές, από την Εκκλησία της Ρώμης: ο Επίσκοπος Φαυστίνος και οι πρεσβύτεροι Φίλιππος και Άσελλος¹²⁹.

«Σώζονται •είσαγωγικά σημειώματα •¹³⁰ δύο συνεδριῶν τῆς συνόδου ταύτης: τῆς 25ης Μαΐου 419 καὶ τῆς 30ης Μαΐου 419, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον οἱ πλεῖστοι ἱστορικοὶ ὁμιλοῦν περὶ πρώτης καὶ δευτέρας συνεδρίας τῆς συνόδου»¹³¹. Κατὰ τὴν πρώτη συνεδρία, ἡ Σύνοδος διετύπωσε τὸν πρώτο κανόνα τῆς καὶ βεβαίωσε ἄλλους 32 κανόνες (κανόνες 2-33 τῆς Συνόδου), οἱ οἱοὶ εἶχαν θεσπισθῆ, ἀπὸ προγενέστερες Συνόδους τῆς αφρικανικῆς Εκκλησίας. Κατὰ ἐπόμενη συνεδρία, ἡ Σύνοδος προέβη, στὴν ἀνάγνωση καὶ ἀνανέωση κανόνων προγενεστέρων Συνόδων, ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ Επισκόπου Καρθαγένης Αυρηλίου. Τέλος, κατὰ τὴν

συγγραφικῆς τοῦ παραγωγῆς. Ἡ ἐπισκοπικὴ κατοικία ἦτο εἶδος κοινοβίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκον οἱ κληρικοὶ τοῦ καὶ οἱ διὰ τὸν κλῆρον προαλειφόμενοι, ἀπέβη δὲ ὀρμητήριον ἀκοιμήτου δράσεως, διὰ λόγων, περιουσιῶν, ποικίλων μεριμνῶν, πρὸς στήριξιν καὶ ἀντίληψιν τοῦ ποιμνίου τοῦ καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων. Συγκεκριμένως, ὁ Αὐγουστίνος ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Μανιχαίων, τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος εἶχε γίνεθι θῦμα, ὅτε ἦτο νέος, κατὰ τῶν Δονατιστῶν, οἵτινες διέθετον πολυπληθῆ καὶ οἰκονομικῶς ἀθηροτάτην ἱεραρχίαν εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Αφρικήν, κατὰ τοῦ Πελαγianiσμοῦ καὶ τοῦ Ἡμιπελαγianiσμοῦ, κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ, τέλος δὲ καὶ κατὰ τοῦ Ἐθνισμοῦ, ὁ ὁποῖος παρέμενε ἀνεκαθεν ὁ ἐξωτερικὸς κίνδυνος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸν πολὺπλευρον αὐτὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέδωκε «τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας» (*pax et unitas Ecclesiae*), ὁ Αὐγουστίνος κατήγαγε σπουδαίας νίκας διὰ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐνεργειῶν του, διὰ δημοσίων συζητήσεων μετὰ τῶν ἀντιπάλων του καὶ πρὸ παντὸς διὰ τῆς συντριπτικῆς δυνάμεως πολλῶν ἐκ τῶν συγγραφῶν του. Συγκεκριμένως, κατὰ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ ἠγωνίσθη ἀπὸ τὸ 395, κατὰ τοῦ Δονατισμοῦ ἀπὸ τὸ 400 καὶ κατὰ τοῦ Πελαγianiσμοῦ ἀπὸ τὸ 412. Ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν, τὴν 28ην Αὐγούστου τοῦ 430, κατὰ τὸν τρίτον μῆνα τῆς πολιορκίας τοῦ Ἰππῶνος ὑπὸ τῶν Βανδάλων. Εἰς τὴν ἡμερομηνίαν αὐτὴν τιμᾶται ἡ μνήμη του ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας», Βασ. Μουστάκης, «Αὐγουστίνος», ΘΗΕ3 (1962), σσ.459-462.

¹²⁸ «Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ Βόρειος Αφρική διακρίνεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βόρειον Αφρικήν (Κυρηναϊκὴ καὶ Αἴγυπτος) καὶ εἰς τὴν λατινικὴν Βόρειον Αφρικήν. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐπισκόπου Καρθαγένης Κυπριανοῦ (248-258) ἡ λατινικὴ Βόρειος Αφρική διαιρεῖται πολιτικῶς εἰς τρεῖς ἐπαρχίας: α) τὴν Ανθυπατικὴν Αφρικήν (ἢ Αφρικήν), ἣτις περιελάμβανε ἐπίσης τὴν Βυζακηνὴν καὶ τὴν Τρίπολιν, β) τὴν Νουμιδιάν, καὶ γ) τὴν Μαυριτανίαν», Π. Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ. 424, υποσ.2.

¹²⁹ βλ. παρακάτω.

¹³⁰ κατὰ Ράλλη-Ποτλή, τ.3, σελ.287&594.

¹³¹ Π. Μενεβίσογλου, ὁ.π., σσ.425-426.

τελευταία της συνεδρία, η Σύνοδος θέσπισε έξι νέους κανόνες (κανόνες 128-133 της Συνόδου)¹³².

¹³² Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.437-438.

ii. Τα θέματα και η αφορμή σύγκλισης της Συνόδου

Τρία ήταν τα κύρια θέματα, με τα οποία ασχολήθηκε η Σύνοδος του 419μ.Χ.:

α) οι σχέσεις της Εκκλησίας της Βορείου Αφρικής, με την Εκκλησία της Ρώμης, εξ' αφορμής της περίπτωσης του δικαιώματος της «ἐκκληΐτου»¹³³ του πρεσβυτέρου Απιαρίου και, μάλιστα, η εξέταση δύο κανόνων, σχετικά με το δικαίωμα αυτό

β) το κανονικό δίκαιο, που θα έπρεπε να ισχύει, στην αφρικανική Εκκλησία («κατὰ τὸ ἔθος»¹³⁴) και

γ) ζητήματα εκκλησιαστικής ευταξίας και οικονομίας¹³⁵ και η θέσπιση κανονικών διατάξεων αναφορικά με αυτά.

ενώ, αφορμή, για τη σύγκλιση της Συνόδου, υπήρξε «ἡ ὑπόθεσις τοῦ πρεσβυτέρου Ἀπιαρίου»¹³⁶.

Ο Απιάριος ήταν πρεσβύτερος της Επισκοπῆς Σίκκης, στην επαρχία της Ανθυπατικής Αφρικής. Είχε “τιμωρηθεῖ” με ακοινωνησία, για βαριά παραπτώματα¹³⁷, από τον Επίσκοπο Ουρβανό. Προσέφυγε, όμως, στον Επίσκοπο Ρώμης (: Ζώσιμο), προσβάλλοντας την καταδικαστική -γι' αυτόν- απόφαση, βάσει (του προαναφερθέντος¹³⁸) δικαιώματος της «ἐκκληΐτου». Κάτι τέτοιο, όμως, ερχόταν, σε αντίθεση, «πρὸς τὴν πρᾶξιν»¹³⁹ της αφρικανικής Εκκλησίας, η οποία απαγόρευε, στους πρεσβύτερους «πάσαν προσφυγὴν ἑπέραν τῆς θαλάσσης •»¹⁴⁰. Απεφασίσθη να

¹³³ «ὅπως δέχονται ἐφέσεις οὐ μόνον τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων κληρικῶν, κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας», Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.426.

¹³⁴ ὁ.π..

¹³⁵ ὁ.π..

¹³⁶ τίτλος στο: Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.426.

¹³⁷ «ἄτινα δὲν ἀναφέρονται λεπτομερῶς εἰς τὰ διασωθέντα κείμενα», Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.427.

¹³⁸ βλ. υποσ. παρούσας εργασίας, αρ.133.

¹³⁹ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.426.

¹⁴⁰ «Πάντως, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτην (17ος τῆς συνόδου τοῦ 418=28ος καὶ 125ος Καρθαγένης), ἡτις δὲν εἰσήγαγε καινόν τι ἐν τῷ δικαίῳ τῆς ἀφρικανικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνήγαγεν εἰς κανόνα δικαίου τὰ ἄχρι τότε παρ' αὐτῆ ἔθιμικῶς κρατοῦντα, οἱ καταδικαζόμενοι πρεσβύτεροι εἶχον τὸ δικαίωμα (τὸ ἔνδικον μέσον τῆς ἐφέσεως) νὰ προσβάλλουν τὴν κατ' αὐτῶν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου πρωτοβαθμίως ἐνώπιον τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἑπρωτεύοντος • τῆς ἐπαρχίας, δευτεροβαθμίως δὲ ἐνώπιον τῆς γενικῆς συνόδου, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καρθαγένης, ὅχι ὅμως καὶ τὴν ἄδειαν νὰ

αποκατασταθεί η κοινωνία του πρεσβυτέρου, με την προϋπόθεση, να υπηρετήσει, σε διαφορετική Επισκοπή, από αυτήν που υπηρετούσε (μετατέθηκε, στην Επισκοπή Θαβράκης). Το θέμα του πρεσβυτέρου Απιαρίου συνεχίστηκε, όμως, και σε μια “δεύτερη φάση”, με τον Απιάριο, στη νέα του Επισκοπή, να υποβάλλεται, ξανά, σε ακοινωνησία, και («κεκτημένος ήδη τήν σχετικήν ἐμπειρίαν»¹⁴¹) να στρέφεται, προς τον Κελεστίνο της Ρώμης. Ο Κελεστίνος τον ξαναδέχθηκε, σε κοινωνία, παρά τα σοβαρά ατοπήματά του. Μάλιστα, η Ρώμη ξαναέστειλε, στην Καρθαγένη, τον Επίσκοπο Φαυστίνο, με το ίδιο “σκεπτικό”. Η υπόθεση “ξεκαθαρίσθηκε”, ωστόσο, μέσω της Σύνοδου της Καρθαγένης του 424μ.Χ., η οποία: «κατὰ τρόπον σαφή καὶ κατηγορηματικὸν ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὅπως δέχεται ἐφέσεις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς ἐκκλησίας τῆς λατινικῆς Βορείου Ἀφρικῆς (δικαίωμα τῆς ἐκκλήτου) καὶ ἀπέκρουσε τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς ἐκκλησίας ταύτης»¹⁴².

Καθοριστικό, για τις εξελίξεις, αποτέλεσε το γεγονός, ότι ο Επίσκοπος της Ρώμης, Ζώσιμος, έστειλε, στην Καρθαγένη, τριμελή αντιπροσωπεία (την οποία αποτελούσαν ο Επίσκοπος Φαυστίνος¹⁴³ και οι πρεσβύτεροι Φίλιππος και Άσελλος), με σκοπό, να αποκατασταθεί ο Απιάριος και να ληφθεί απόφαση, περί του δικαιώματος της «ἐκκλήτου». Η αντιπροσωπεία αυτή είχε λάβει προφορικές και γραπτές οδηγίες (: «κομμονιτώριον»¹⁴⁴), σχετικά με τα θέματα αυτά. Ο Επίσκοπος της Ρώμης και οι απεσταλμένοι του, στήριζαν τις (υποτιθέμενες) αξιώσεις τους, σε δύο κανόνες της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου, οι οποίοι δεν εμπεριέχοντο, ρητώς, στο κείμενο των κανόνων της, αλλά, υπήρχαν, στα αρχεία της Επισκοπής Καρθαγένης (από εποχής Καικιλιανού). Στην πραγματικότητα, όμως, αυτοί ήταν κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής (5ος¹⁴⁵ και 14ος¹⁴⁶ κανόνες της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής)¹⁴⁷.

• ἐκκαλῶνται • τὰ • περαματικά δικαστήρια • • πέραν τῆς θαλάσσης • », Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ. 427.

¹⁴¹ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.432.

¹⁴² Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.433.

¹⁴³ Επίσκοπος Ποτεντίνης (της επαρχίας Πικένου), Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.425.

¹⁴⁴ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.428.

¹⁴⁵ «διορίζοντα ὅτι, ἐὰν Ἐπίσκοπος κατηγορηθῆ, καὶ κρίνωσιν αὐτὸν οἱ τῆς ἐπαρχίας Ἐπίσκοποι, οὗτος νὰ ἐκκαλῆ τὴν κρίσιν του εἰς τὸν Ρώμης, ὅστις νὰ στέλλῃ κριτὰς ἀπὸ τὸ πλευρόν του, διὰ νὰ κρίνωσι τὸν Ἐπίσκοπον», ερμ Πηδαλίου, σελ.440.

¹⁴⁶ «διορίζοντα ὅτι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι, οἱ παρὰ ὀργίλου Ἐπισκόπου ἀφορισθέντες, νὰ ἔχωσιν ἐξουσίαν νὰ πηγαίνωσιν εἰς τοὺς πλησιοχώρους νὰ κρίνωνται», ό.π..

¹⁴⁷ «Καὶ τοὺς δύο τούτους Κανόνας ἐπιγράφει ψευδῶς, ὅτι εἶναι τῆς ἐν Νικαίᾳ α΄. Συνόδου. Ἀλλὰ ἡ Σύνοδος αὕτη, καὶ μὲ τὰ ἀντίγραφα ἴσα τῶν Κανόνων, ὅπου ἔφερε πρῶτον ὁ Καικιλιανός, καὶ μὲ τὰ ἀυθεντικά καὶ ἀληθέστατα ἴσα τῶν αὐτῶν Κανόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ, ὅπου ἐστάλησαν ὕστερον τόσον ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικόν, ὅσον καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, διὰ Ἰννοκεντίου Πρεσβυτέρου καὶ Μαρκέλλου Ὑποδιακόνου, (διὰ

Η ουσία του θέματος –τελικά- ήταν, ότι (εξ' αφορμής της υποθέσεως του πρεσβυτέρου Απιαρίου) θίγονταν η αυτοτέλεια της Βορείου Αφρικής και «η αξιοπρέπεια των επισκόπων της»¹⁴⁸.

μέσου τῶν ὁποίων ἐστάλησαν τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν Βονιφάτιον Ρώμης ὑπὸ τῆς αὐτῆς Συνόδου), παραβάλλουσα τοὺς δύο Κανόνας αὐτοὺς, καὶ μηδὲν τοιοῦτον διορίζοντας εὐροῦσα τοὺς ἐν Νικαίᾳ Κανόνας, ἀπέδειξε ψευδόμενον τὸν Ζώσιμον, καὶ ἀκολούθως ψευδεπίπλαστον τὴν παρ' αὐτοῦ ζητουμένην ἔκκλητον τῶν μὴ ὑποκειμένων αὐτῷ Ἐπισκόπων, καὶ Πρεσβυτέρων, καὶ Διακόνων. Διὸ καὶ τὴν ἔκκλητον ταύτην τὴν εἰς τὸν Ρώμης, ἵνα κατὰ κράτος ἀποβάλῃ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, οὐ μόνον περὶ τοῦτου ἐπίτηδες ἐξέθετο τοὺς δύο Κανόνας, τὸν λς' καὶ ρλδ', ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὸν Κελεστίνον προστακτικῶς γράφει: • Ἐκβιβαστὰς τοίνυν Κληρικούς ὑμῶν, τινῶν αἰτούντων μὴ θέλετε ἀποστέλλειν, μήτε παραχωρεῖν, ἵνα μὴ τὸν καπνώδη τύπον τοῦ κόσμου δόξωμεν εἰσάγειν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις τὸ φῶς τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὴν ἡμέραν τοῖς τὸν Θεὸν ἰδεῖν ἐπιθυμοῦσι προσφέρει •. Καὶ πάλιν: • Τοὺς ἐντεῦθεν παραγινόμενους εὐχερῶς μὴ προσδέχησθε, μηδὲ τοὺς παρ' ἡμῶν ἀποκοινωνητέους εἰς κοινωνίαν τοῦ λοιποῦ θελήσητε δέξασθαι •. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἀπιαρίου γράφει: Ἐὰν θέλῃ νὰ ἀθώωσῃ αὐτὸν ὁ Πάπας, ὅτι ἡ Ἀφρική τοῦτο δὲν ὑπομένει εἰς τὸ ἐξῆς, ἀλλὰ τυχὸν ὡς παράνομον καταφρονήσει: καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διαφθορεῖς τῶν βιβλίων τοὺς Δυτικούς ἢ Σύνοδος αὕτη ἀπέδειξεν, ἀληθεῖς δὲ τοὺς ἀνατολικούς. Ἐν γὰρ τῇ παρουσίᾳ πρὸς Βονιφάτιον ἐπιστολῇ τάδε φησί: • Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει τὰ ἴσα ἀληθέστατα εἶναι ἐν Γραικοῖς, τῆς ἐν Νικαίᾳ συναθροισθείσης Συνόδου; ἄτινα ἀπὸ οὕτω διαφόρων τόπων καὶ ἐπισήμων Γραικῶν προσενεχθέντα καὶ συγκριθέντα, ὁμοιοῦσιν •», ὁ.π..

¹⁴⁸ Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.429.

Κεφάλαιο Β': Το κανονικό έργο της Συνόδου

Τους κανόνες της Συνόδου της Καρθαγένης του 419μ.Χ., πλαισιώνουν πολλά ιστορικά σημειώματα, πρακτικά και περιλήψεις (διάσπαρτα), ανάμεσά τους. Όλα αυτά, ωστόσο, συστηματοποιούνται, από τον Παύλο (-Μενεβίσογλου), στις σελίδες του βιβλίου του: «*Ιστορική εισαγωγή εις τούς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*» (σσ. 450-470). Έτσι, καθίσταται ευκολότερη η μελέτη και η κατανόηση των κανόνων (ειδικότερα, της εκδόσεως Ράλλη-Ποτλή¹⁴⁹).

Στην παρούσα μελέτη, το υλικό προς διερεύνηση εκτίθεται, συστηματικά, σε συνδυασμό και με άλλους κανόνες, που αναφέρονται, στο ίδιο θέμα. Η κειμενική ύλη λαμβάνεται, από την έκδοση των Ράλλη-Ποτλή. Εκφεύγει της παρούσας μελέτης η αναφορά και ανάλυση των πηγών, που αφορούν προγενέστερες Συνόδους επί Επισκόπου Καρθαγένης Αυρηλίου. Αναλύοντας τους κανόνες, θα ακολουθηθεί η σειρά της θεματικής τους, έτσι όπως περιγράφεται στις σελίδες 441-442 του βιβλίου του Παύλου (-Μενεβίσογλου)¹⁵⁰ και, όπως αναφέρεται, και από τον σεβάσμιο Καθηγητή Παπαθωμά¹⁵¹.

¹⁴⁹ οι υπόλοιπες γνωστές συλλογές (:Ακανθόπουλος, Αλιβιζάτος κλπ.) περιλαμβάνουν παράθεση, μόνο των κανόνων, ή/και του παραρτήματος –στο τέλος των κανόνων- το οποίο αποτελείται, από τέσσερις επιστολές και ένα ιστορικό σημείωμα.

¹⁵⁰ Π.Μενεβίσογλου, *ό.π.*, σσ.441-442.

¹⁵¹ Γρ.Δ.Παπαθωμά, *Εισαγωγή στις πηγές τῆς κανονικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας (1ο μέρος)*, χ.ε., Βελλα Ἰωαννίνων 1995-1996, σσ.95-96.

I. Κανόνες με θέματα δογματικά { κανόνες 109(120), 110(121), 111(122), 112(123), 113(124), 114(125), 115(126), 116(127)}

Ένα από τα πιο γνωστά δόγματα των Πελαγιανιστών αφορά την εκ' φύσεως θνητότητα του Αδάμ. Με άλλα λόγια, ο θεολογικός θάνατος κατά την πίστη των Πελαγιανιστών δεν υπήρξε απόρροια της αμαρτίας των πρωτοπλάστων. Οι Πελαγιανιστές πίστευαν ότι ο Αδάμ γεννήθηκε θνητός, εκ' φύσεως, και όχι επειδή αμάρτησε. Η ψυχή του «ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος μὴ τῇ ἀξίᾳ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως»¹⁵². Ο κανόνας ανατρέπει και καταδικάζει τις κακόδοξες δογματικές θέσεις των αιρετικών Πελαγίου και του μαθητή του Κελεστίνου, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι ο θάνατος των πρωτοπλάστων ήταν φυσική συνέχεια της ζωής του «ἐξάπαντος μέλλομεν ἀποθανεῖν»¹⁵³. Οι Ζωναράς και Βαλσαμών εξηγούν, αντιθέτως, ότι ο Αδάμ δε γεννήθηκε, ούτε, θνητός¹⁵⁴, ούτε, αθάνατος, αλλά, «αὐτεξούσιος», ούτως ώστε να είναι σε θέση να διακρίνει και να επιλέγει, μεταξύ «θνητότητας» και «ἀθανασίας»¹⁵⁵. Το γεγονός αυτό ενισχύει και ο Πατέρας Γρηγόριος ο Θεολόγος¹⁵⁶. Τα επιχειρήματα, που στηρίζουν την ορθόδοξη πίστη, εκτίθενται, ευστόχως, και, στο Πηδάλιον¹⁵⁷: α) ο Θεός δεν είναι ποιητής και αίτιος θανάτου, δε δημιούργησε, δηλαδή, τον θάνατο («Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησε κατὰ τὸ γεγραμμένον»), β) η σάρκα του Αδάμ είχε διαφορά από τη δική μας («Ἡ σὰρξ ἐκείνη, ἢ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη διαφορὰν ἀπὸ τὴν ἐδικὴν μας») και γ) ἴδιον του αγαθοῦ είναι να μην εξαναγκάζει στο καλό («Καὶ ἐπειδὴ ἴδιον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μὴ ἀναγκάζῃ τινὰ εἰς τὸ καλόν»). Το επιτίμιο του συγκεκριμένου κανόνα (κανόνας 109(120)) είναι το ανάθεμα¹⁵⁸.

¹⁵² Ρ.Π.3, σελ.561, κανόνας109(120), JOANNOU II, σελ.376,9'-12'.

¹⁵³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 120, σελ.424.

¹⁵⁴ «Κάν γὰρ σάρκα καὶ τότε εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχ οἷαν νῦν», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 109(120), Ρ.Π.3, σελ.561.

¹⁵⁵ «ὥστε ὁποτέρωσε νεύση, εἴτε πρὸς ἀρετὴν, εἴτε πρὸς κακίαν κληρώσασθαι αὐτὸν ἢ τὴν ἀθανασίαν, ἢ τὴν θνητότητα», ὁ.π.

¹⁵⁶ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 109(120), Ρ.Π.3, σελ.561, βλ. και Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 120, σελ.424 : «τὴν παχεῖαν ταύτην καὶ θνητὴν καὶ ἀντίτυπον, τὴν ὁποῖαν ἡμεῖς τῶρα ἔχομεν, δὲν εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ μετὰ τὴν παράβασιν». Επίσης, και ο Απόστολος Παῦλος, ὅταν αναρωτιέται: «ὅτι διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος;», ὁ.π.

¹⁵⁷ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 120, σελ.424-425.

¹⁵⁸ «Ὁ μέγας ἀφορισμὸς ἢ ἀνάθεμα ἐπιβάλλεται σήμερα πλέον μόνο μετὰ ἀπόφαση τῆς Ι.Σ.Ι. και ὑπὸ τις προϋποθέσεις που ορίζει ο Καταστατικὸς Χάρτης... Καινοτομία τῆς διατάξεως ἀποτελεῖ τόσο τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπόφαση ἀνήκει πλέον, ὡς μείζονος σπουδαιότητος, στην ἀνώτατη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ και στη Δ.Ι.Σ., ὅσο κυρίως, και ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται πλέον, ὅπως ὑπὸ τὸ προῖσχύσαν δίκαιο, ἐγκριση τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως ἀπὸ

Οι Πελαγιανιστές πίστευαν (**κανόνας 110(121)**) ότι τα νεογέννητα βαπτίζονταν «πλαστά» (με πλαστό, δηλαδή, τρόπο) και μόνο για άφεση των αμαρτιών και, όχι, επειδή ο Αδάμ τους κληροδότησε την «προγονική» αμαρτία του (γεγονός που αποδέχεται η Ορθοδοξία). Στην πραγματικότητα, όμως, «εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν ἀληθινῶς βαπτίζονται, ἵνα καθαρῆ ἔν αὐτοῖς διὰ τῆς παλιγγενεσίας, ὅπερ εἴλκυσαν ἐκ τῆς ἀρχαιογονίας»¹⁵⁹. Η “αιτιολόγηση του σφάλματος” των Πελαγιανιστῶν δίδεται και από τους Ζωναρά και Βαλσαμόνα, στην ερμηνεία τους, στον συγκεκριμένο κανόνα: πίστευαν (οι Πελαγιανιστές), ότι τα “μικρά” γεννήθηκαν αναμάρτητα¹⁶⁰, μην έχοντας δυνατότητα να διακρίνουν το καλό απ’ το κακό. Κατά, δε, τον Αριστηνό, «διὰ γὰρ τοῦ ἑνός και ὁ θάνατος και ἡ ἀμαρτία παγκόσμιος»¹⁶¹. Και ο Απόστολος Παῦλος (Ρωμ.ε΄.12) διεκήρυξε “ευθαρσῶς” ότι: «Δι’ ἑνός ἀνθρώπου εἰσῆλθεν ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον, και διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, και οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν, ἐν ᾧ πάντες ἥμαρτον»¹⁶². Το αντίθετο φρόνημα αποτελεί «αἰρετική φρενοβλάβεια», κατά Πηδάλιον¹⁶³. Το επιτίμιο εἶναι το ἀνάθεμα.

Ο ἐπόμενος κανόνας (**κανόνας 111(122)**) μας διδάσκει ότι: «ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις οὐ μόνον ἄφεσιν χαρίζεται ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ και βοήθειαν παρέχει τοῦ μηκέτι ἀμαρτάνειν»¹⁶⁴. Το Πηδάλιον προσθέτει, σε αὐτήν την παραδοχή, πως: «ἡ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδομένη χάρις ἐν τῷ Βαπτίσματι και ἄφεσιν τῶν προτέρων ἀμαρτιῶν παρέχει και δύναμιν και βοήθειαν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀμαρτήσωμεν πλέον, ἂν ἡμεῖς ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν δὲν ἐκδώσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὰς ἀμαρτίας». Επιτίμιο ορίζεται, για ἄλλη μια φορά, το ἀνάθεμα. Ο Απόστολος Παῦλος ἐξηγεί, ἀκόμη, ότι: «Τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, και αὐτὸ ὑπερέντυγχανεῖ ὑπὲρ ἡμῶν»¹⁶⁵.

τον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων. Διαφοροποίηση, επίσης, σε σχέση με το προηγούμενο δίκαιο συνιστά το γεγονός ότι η ποινή του μεγάλου αφορισμού προβλέπεται στον νόμο χωρίς ειδικό πλέον καθορισμό των περιπτώσεων εκείνων στις οποίες επιβάλλεται, με αναφορά μόνο στους ιερούς κανόνες.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του μεγάλου αφορισμού εἶναι ότι μπορεί να επιβληθεί, ἀλλὰ και να αρθεί, και μετά θάνατον. Με τον τρόπο αὐτόν η Εκκλησία μπορεί να αποδοκιμάσει, ἔστω ἐκ των υστέρων, αἰρετικές διδασκαλίες με την καταδίκη των αἰρεσιάρχων», Ι.Μ. Κονιδάρη, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2016³, σελ.268.

¹⁵⁹ Ρ.Π.3, σελ.562, κανόνας 110(121), JOANNOU II, σσ.377-378,21'-24'.

¹⁶⁰ «ἐπεὶ μηδὲ πεφύκασιν ἀμαρτάνειν», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 110(121), Ρ.Π.3, σελ.562.

¹⁶¹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 110(121), Ρ.Π.3, σελ.563.

¹⁶² ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 110(121), Ρ.Π.3, σελ.562.

¹⁶³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 121, σελ.426.

¹⁶⁴ τίτλος στον κανόνα 111(122), Ρ.Π.3, σελ.563, JOANNOU II, σελ.378, 5'-7'.

¹⁶⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 122, σελ.427.

Τη Χάρη του Θεού με τη γνώση, αλλά, και με την αγάπη -και τη δύναμη- συνδέει “αρμονικά” ο κανόνας 112(123). Καθότι, η Χάρις Του («το δῶρο» Του¹⁶⁶) μας κάνει μεν να γνωρίζουμε αυτά, που πρέπει να επιδιώκουμε και αυτά που πρέπει να αποφεύγουμε, μας δίνει, όμως, και τη δύναμη να πράξουμε το σωστό («ἵνα, ὅπερ γινώμεν ποιητέον»¹⁶⁷). Το αντίθετο, θα ήταν πολύ μεγάλη ασέβεια¹⁶⁸, επειδή ο Θεός μας έδωσε τη γνώση, όχι, για να επαιρόμαστε, αλλά, για να “οικοδομούμε” μέσω της αγάπης. Άλλωστε, «ἡ γινώσις φυσιοῖ ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ»¹⁶⁹, αλλά, και «Ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν»¹⁷⁰. Η ἔλλειψη της Θείας Χάρης προκαλεί «ραθυμία», τονίζουν οι κανονολόγοι, ενώ, η αγάπη μας “μαθαίνει” το καλό και την αρετή («ἵνα ὅπερ γινώμεν καλὸν, τοῦτο καὶ ἀγαπήσωμεν, καὶ ποιῆσαι ἰσχύσωμεν»¹⁷¹). Ο Αριστηνός, μάλιστα, θεωρεῖ, ότι αυτός που έχει ἀφεση αμαρτιῶν, αλλά, όχι τη Θεία Χάρη, είναι «δισεπάρατος»¹⁷². Μόνη της η γνώση «οἴησιν προξενεῖ»¹⁷³, δηλαδή, φουσκώνει τον άνθρωπο με υπεροψία, ἀπέναντι στους ἄλλους και αν δεν οικοδομεῖται, με την αγάπη, δεν μπορεί ο άνθρωπος να ενδυναμωθεί, για να “δημιουργήσει” το καλό. «Ἀποδίδεται, δὲ, ἡ μὲν γινώσις εἰς τὸν νοῦν, ἡ δὲ ἀγάπη, εἰς τὴν θέλησιν, τὰς δύο πρώτας καὶ κυριωτέρας δυνάμεις τῆς ψυχῆς»¹⁷⁴.

Ο κανόνας 113(124) ακολουθεῖ, ὥστε, να στηρίξει και να αποδείξει «Ὅτι ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος οὐδὲν ἀγαθὸν δυνάμεθα πληροῦν»¹⁷⁵. Εδώ, γίνεται φανερό ότι το σημεῖο διαφορᾶς, ἀνάμεσα στην αἴρεση και την ορθόδοξη πίστη, είναι ότι οι Πελαγιανιστές, χρησιμοποιώντας -ως επιχείρημα- το αυτεξούσιο του ανθρώπου, πίστευαν πως, χωρίς τη Χάρη του Θεού, δύσκολα ο άνθρωπος πληροῖ τις εντολές Του, ενώ η Ορθοδοξία ασπάζεται ότι, χωρίς τη Θεία Χάρη, ο άνθρωπος δεν επιτυγχάνει τίποτε. Καθώς, και ο Κύριος εἶπε «χωρὶς ἐμοῦ δυσχερῶς δύνασθε ποιεῖν· ἀλλ’ εἶπε, χωρὶς ἐμοῦ οὐδὲν δύνασθε ποιεῖν»¹⁷⁶ (γεγονός που ενισχύει και ο Ζωναράς, στην ερμηνεία του¹⁷⁷). Ὅποιος συγχέει τα παραπάνω είναι, κατὰ τον Αριστηνό: «τρισκατάρατος»¹⁷⁸. Ο ἴδιος κανονολόγος, ἀκόμη, “θέτει στην

¹⁶⁶ Ρ.Π.3, κανόνας 112(123), σελ.564, JOANNOU II, σελ.380, 2’.

¹⁶⁷ Ρ.Π.3, κανόνας 112(123), σελ.563, JOANNOU II, σελ.379, 15’-16’.

¹⁶⁸ «ἀσεβὲς πάνυ ἐστὶ πιστεύειν», Ρ.Π.3, κανόνας 112(123), σελ.563, JOANNOU II, σελ.379,20’-21’.

¹⁶⁹ Απ.Παῦλος, ἁ. Κορινθ. η’1.

¹⁷⁰ α’ Ιωάνν. δ’7

¹⁷¹ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 112(123), Ρ.Π.3, σελ.564.

¹⁷² ερμ. στον κανόνα 112(123), Ρ.Π.3, σελ.564.

¹⁷³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 123, σελ.428.

¹⁷⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 123, σελ.428.

¹⁷⁵ τίτλος στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.565, JOANNOU II, σελ.380, 12’-13’.

¹⁷⁶ Ιωάν. ιε’, 5.

¹⁷⁷ ερμ. στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.565.

¹⁷⁸ ερμ. στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.566.

ΐδια μοΐρα” τις αιρέσεις του Νεστόριου, ακόμη και τους «δυσεβείς» Μανιχαΐους¹⁷⁹, σε συνάρτηση με το ΐδιο θέμα, καθότι, οι Πελαγιανιστές α) πιστεύουν ότι ο Αδάμ δημιουργήθηκε θνητός, από το Θεό, και πέθανε «διΐ ανάγκην τῆς φύσεως», β) ισχυρίζονται ότι τα νήπια δε βαπτίζονται, διότι δεν κληρονόμησαν την προγονική αμαρτία του Αδάμ, γ) φρονούν ότι το Βάπτισμα δίνει μεν άφεση αμαρτιών, αλλά, δε βοηθά για να μην αμαρτήσσει κανείς, στο μέλλον (κάτι τέτοιο –σύμφωνα με αυτούς- “έγκείται” στη θέληση του ανθρώπου) και δ) δέχονται τη Θεΐα Χάρη, ως ενισχυτική, για την εκπλήρωση των θείων εντολών, αλλά, και άνευ αυτής μπορούν να κατορθώσουν πράγματα, δυσχερέστερα βέβαια¹⁸⁰. Παρόλα αυτά, ο Απόστολος «βοά»: «διΐ ένός ανθρώπου ή άμαρτία εις τόν κόσμον εισήλθε, και διὰ τῆς άμαρτίας ό θάνατος»¹⁸¹. Άλλωστε, η «Χάρις» είναι αυτή, που φωτίζει, ενδυναμώνει την ανθρώπινη θέληση, συνεργεί προς το αγαθό και διαμένει, σΐ αυτό, μέχρι τέλους. Είναι αυτή, που ονομάζεται «χάρισμα» στις Άγιες Γραφές¹⁸². Επιτίμιο του κανόνα είναι το ανάθεμα.

Ο κανόνας 114(125) βασίζεται, στις ρήσεις του Απόστολου Ιωάννη, για να καταδικάσει, σε ανάθεμα, τους Πελαγιανούς και τους Μασσαλιανούς¹⁸³, που τις παρερμήνευαν. Παραθέτει δύο ρητά του Απόστολου Ιωάννη (αΐ .Ιωάν. αΐ .8 & 9)¹⁸⁴, μέσω των οποίων γίνεται κατανοητό, ότι όποιος λέει ότι είναι αναμάρτητος, ψεύδεται, αλλά, το ότι όλοι αμαρτάνουμε, λέγεται, αληθινά, και, όχι μόνον, από ταπεινοφροσύνη¹⁸⁵. Ο Απόστολος Ιωάννης, στην πραγματικότητα, εννοεί ότι επαΐρεται όποιος δηλώνει ότι δεν έχει αμαρτίες, εξαπατά τον εαυτό του και –φυσικά- ψεύδεται, αφού, αν ομολογήσουμε τις αμαρτίες μας, ο

¹⁷⁹ «Φασι δέ τινες τούς άνοσίους τούτους, τόν Κελεστίνον δηλαδή, και Πελάγιον, μήτε έπισκόπους, μήτε πρεσβυτέρους, μήτε όλως τού ίερατικού γενέσθαι τάγματος, άλλΐ ώσανεί μονάζοντας όντας, και διερχομένους τās πόλεις, και συμφωνούντας κατά τῆς αληθείας, έπαναστάντας δέ τῆ εκκλησία επί Θεοφίλου τού έπισκόπου Άλεξανδρείας, και Ιννοκεντίου τού Ρώμης, και μετά πολλούς άγώνας ύπΐ αυτών δη τών έπισκόπων έγγράφως κατακριθέντας», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.566.

¹⁸⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.566.

¹⁸¹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.566.

¹⁸² Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 124, σελ.429.

¹⁸³ βλ. παρακάτω.

¹⁸⁴ «Εάν είπωμεν, ότι άμαρτίαν ούκ έχομεν, έναντους άπατῶμεν, και αλήθεια έν ήμΐν ούκ έστιν» και «Εάν δέ όμολογησωμεν τās άμαρτίας ήμΐν, πιστός έστι και δίκαιος, όστις αφήσει ήμΐν τās άμαρτίας, και καθαρΐσει ήμās από πάσης άδικΐας», κανόνας 114(125), Ρ.Π.3, σελ.567, JOANNOU II, σελ.381,15΄-18΄ & σελ.382,5΄-9΄.

¹⁸⁵ «Και ό Δαβΐδ δέ λέγει· Έν άμαρτίαις εκΐσσησέ με ή μήτηρ μου. ει μη γάρ ό νόμος έπεκούρει τῶ γάμῳ, άμαρτία αν έλογΐζετο ή μΐξις, φιλοσαρκΐαν και όρεξιν σαρκικῆν έχουσα κινούσαν εις αυτήν, καν διὰ παιδοποιΐαν γΐνηται. Διό και έν άμαρτίαις, είπεν ό Δαβΐδ, εκΐσσησέ με ή μήτηρ μου· ει γάρ αιτίαν έχει τῆν τῆς σαρκός επιθυμίαν τών σωματών ή γένεσις, τοιαύτα πάντως και τὰ έξ αυτών γεννώμενα», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 114(125), Ρ.Π.3, σελ.568.

δίκαιος και αξιόπιστος Θεός θα τις συγχωρήσει και θα μας καθαρίσει, από κάθε άδικη πράξη.

Ο επόμενος κανόνας (**κανόνας 115(126)**) εξηγεί, ότι, όταν οι Άγιοι εκφέρουν τη δεσποτική ευχή¹⁸⁶, δεν απευθύνονται μόνον στο αμαρτωλό πλήθος, αλλά, και, στους ίδιους τους τους Εαυτούς (συμπεριλαμβάνουν, δηλαδή, και τους Εαυτούς τους, στους αμαρτήσαντες). Άλλωστε, όλοι οι Άγιοι και Προφήτες μιλούν (σχετικά με τις αμαρτίες), σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, πάντα¹⁸⁷, παραδείγματος χάριν, ο Απόστολος Ιάκωβος: «*Εν πολλοῖς γὰρ ἀμαρτάνομεν πάντες*», αλλά και ο Προφήτης Δαυιήλ: «*Ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν*», «*Ἐξωμολογούμην τὰς ἀμαρτίας μου, καὶ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ μου Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου*»¹⁸⁸. Και, βέβαια, πλείστοι άλλοι Άγιοι και Προφήτες αναφέρουν, μέσω των διδαχών Τους, ότι όλοι ζούμε, στις αμαρτίες μας, και κανείς δεν εξαιρείται, από αυτές.

Στον κανόνα 116(127), τονίζεται, για άλλη μιά φορά, η ουσιαστικότητα της Αλήθειας ενώπιον του Θεού, έναντι της “επιφανειακής”, “κοσμικής” ταπεινοφροσύνης. «*Τίς γὰρ ὑπενέγκοι τὸν εὐχόμενον, μὴ ἀνθρώποις, ἀλλ’ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ψευδόμενον;*»¹⁸⁹. Η φράση αυτή –ακριβώς– υπονοεί, ότι οι Άγιοι, οι οποίοι δεν έχουν αμαρτίες (στην καρδιά) δε θα ψεύδονταν ποτέ, ενώπιον του Κυρίου. Οι λόγοι του παρόντος κανόνα «*προσαρμόζονται εἰς τοὺς θεομπαίκτας καὶ ἀνοήτους ἐκείνους οἱ ὅποιοι ὄντας ζωντανοὶ κάμνουσι τὰ μνημόσυνά των, ὡσὰν νὰ ἦταν ἀποθανόντες. Ποιὸς γὰρ θέλει ὑπομείνει καὶ αὐτοὺς νὰ ψεύδονται ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ’ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ δύναται νὰ εὐρεθῇ μεγαλυτέρα μωρία καὶ θεομπαιξία ἀπὸ αὐτῆν;*»¹⁹⁰. Επ’ αυτού, η Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη¹⁹¹ διαπιστώνει εύλογα ότι: «*Ἡ ἀντικειμενικὴ τυπικότητα τῆς ἀφέσεως δὲν διασφαλίζει τὴν οὐσιαστικὴ ἀλήθεια τῆς*», γεγονός αναμφισβήτητο, καθόσον, είναι εκ’ διαμέτρου αντίθετο το να θεωρεί κανείς, μέσα του (στην καρδιά του), ότι δεν έχει αμαρτίες για να συγχωρεθούν και όταν προσεύχεται, με τα λογια του, να ζητά συγχώρεση, από το Θεό.

¹⁸⁶ «*Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν*» (: Ματθ.ζ’ .Λουκ. ια’ 4).

¹⁸⁷ «*οἱ Πατέρες μαρτυρίας ἐπιφέρουσι γραφικὰς, μίαν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου, τὰς δὲ λοιπὰς ἐκ τῆς παλαιότερας Γραφῆς*», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 115(126), Ρ.Π.3, σσ.569-570.

¹⁸⁸ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 115(126), Ρ.Π.3, σελ.570.

¹⁸⁹ Ρ.Π.3, κανόνας 116(127), σελ.570, JOANNOU II, σσ.385-386,17’-20’.

¹⁹⁰ Πηδάλιον, υποσ.(2) στον κανόνα 127, σελ.431.

¹⁹¹ Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονικὴ Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.248.

II. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής οργανώσεως { κανόνες 17(23), 39(46)}

Ο κανόνας 17(23) αναφέρει ότι η επαρχία της Μαυριτανίας (πόλη της οποίας είναι η Σιτιφένση) πρέπει να έχει δικό της Μητροπολίτη και να μην υπάγεται στην Μητρόπολη Νουμιδίας. Η επαρχία της Μαυριτανίας χωρίσθηκε (διοικητικά) από την επαρχία της Νουμιδίας και, επειδή οι δύο επαρχίες είχαν μεγάλη γεωγραφική απόσταση και, για να ρυθμίζονται, καλύτερα, τα εκκλησιαστικά θέματα, αναφορικά με την έλευση στις Συνόδους, έπρεπε να αυτοδιοικούνται. Οι Ζωναράς και Βαλσαμών επισημαίνουν ότι ο κανόνας αυτός είναι «τοπικός»¹⁹², αφορά, δηλαδή, συγκεκριμένη περιοχή. Κατά το Πηδάλιον¹⁹³, παρότι «τοπικός», ο κανόνας «δύναται να γένη καθολικός και γενικός. Μανθάνομεν γάρ ἐξ' αὐτόν, ὅτι καὶ κάθε ἄλλος τόπος μακρὰν ἀπὸ ἄλλον διακείμενος, πρέπει νὰ συγχωρῆται εἰς τὸ νὰ ἔχη ἴδιον Μητροπολίτην διὰ τὰ αὐτὰ αἷτια».

Κάθε Επίσκοπος οφείλει να είναι μετρίοφρων και ταπεινός. Γι' αυτό και ο **κανόνας 39(46)** ορίζει ο Επίσκοπος της πρώτης έδρας να περιορίζεται, στον τίτλο του, και να μην επαίρεται, "αυτοαποκαλούμενος" «έξαρχος των ιερέων»¹⁹⁴ ή «κορυφαίος ιερέας». Ο Βαλσαμών¹⁹⁵, ειδικότερα, εξηγεί, πως (υπό αυτήν την έννοια) και οι περισσότεροι των Πατριαρχών και Αρχιερέων, όταν υπογράφουν, σε κείμενα, ονομάζουν τους εαυτούς τους: «ταπεινούς» και «ευτελείς». «*Ἡ τῆς ἱερωσύνης ἀξία μία ἐστὶ καὶ ἡ αὐτὴ ἐπὶ πᾶσι· καὶ οὐ κληθήσεται οὗτος μὲν ἄκρος ἱερεὺς, ἐκεῖνος δὲ ἀτελής ἱερεὺς· ἀλλὰ πάντες ἐπίσης ἱερεῖς, πάντες ἐπίσκοποι, ὡς καὶ τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπίσης δεξάμενοι*»¹⁹⁶. Άλλωστε, ο Πρώτος Διδάξας την ταπεινοφροσύνη ήταν ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός και το παράδειγμά Του πρέπει να βρει μιμητές¹⁹⁷. Ο κανόνας δεν προβλέπει ποινή, γι' αυτού του είδους την παράβαση¹⁹⁸.

¹⁹² ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 17(23), Ρ.Π.3, σελ.351.

¹⁹³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 23, σελ.386.

¹⁹⁴ «έξαρχοι», κατά τον Ζωναρά, καλούνται οι Επίσκοποι των Μητροπόλεων (ερμ στον κανόνα 39(46), Ρ.Π.3, σελ.404) και, σύμφωνα με τον κανόνα 9ο και 17ο της Συνόδου της Χαλκηδόνας και 6ο της τοπικής Συνόδου της Σαρδικής (ο Βαλσαμών προσθέτει και τον 7ο κανόνα της συνόδου της τοπικής Συνόδου της Σαρδικής). Παρατηρεί, ωστόσο, ότι, στον συγκεκριμένο κανόνα, ακόμα, και αυτός ο τίτλος απαγορεύεται, «δι' ἀλαζονείας, καὶ ὄγκου καταβολὴν καὶ τύφου ἀναίρεσιν».

¹⁹⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 39(46), Ρ.Π.3, σελ.404.

¹⁹⁶ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 39(46), Ρ.Π.3, σελ.404.

¹⁹⁷ από Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 46, σελ.396.

¹⁹⁸ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.163.

III. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής διοικήσεως { κανόνες 18(24-26), 55(64), 75(83), 76(84), 77(85), 85(93-94), 89(97), 95(104), 97(107-108), 127(136)}

Ο κανόνας 18(24-26) εκθέτει την αναγκαιότητα σύγκλισης Συνόδου (και συγκεκριμένα, στην περιοχή της Καρχηδόνας) κάθε χρόνο, για τις εκκλησιαστικές υποθέσεις, «*αἱ τινες πολλάκις πρὸς ὄλεθρον τοῦ λαοῦ παλαιοῦνται*»¹⁹⁹, υποδηλώνοντας, ότι τα προβλήματα που προκύπτουν, στις διάφορες επαρχίες, πρέπει να λύνονται, “στην ώρα τους”. Μάλιστα, κάθε επαρχία και, συγκεκριμένα, «*οἱ τοὺς πρώτους θρόνους τῶν ἐπαρχιῶν ἐπέχοντες*»²⁰⁰ (οι Μητροπολίτες, δηλαδή) οφείλουν να στέλνουν (το λιγότερο) δύο Επισκόπους, «*ἵνα ἐν τῇ συναχθείσῃ συνελεύσει πλήρης εἶναι δυνηθῆ ἢ ἀυθεντία*»²⁰¹. Και αυτό (η σύγκλιση της Συνόδου) ορίζεται να γίνεται, βάσει των αποφάσεων της Οικουμενικής Συνόδου της Νίκαιας²⁰². Ο Βαλσαμών εκφράζει, ωστόσο, τη γνώμη ότι σε κάθε Σύνοδο θα πρέπει να στέλλονται και “κατώτεροι” κληρικοί, από όλες τις επαρχίες (συμπεριλαμβανομένης και της Ρώμης), όπως, και, στην πράξη, γίνεται, σε Οικουμενικές Συνόδους²⁰³. Και αυτό, γιατί υπάρχει περίπτωση, Μητροπολίτες να χρειάζεται να παραστούν, σε δύο Συνόδους, ταυτόχρονα («*θεραπεύων τὴν δυσχέρειαν τῆς εἰς τὰς δύο συνόδους παρουσίας τῶν μητροπολιτῶν*»²⁰⁴).

Οι ἑξι επαρχίες της Αφρικής περιελάμβαναν, γύρω, στις 500 Επισκοπές και, κατά συνέπεια, ήταν πολύ συχνές οι χειροτονίες Επισκόπων. Ο Επίσκοπος Καρθαγένης, ωστόσο, είχε κάποια δύναμη, σε όλη την Αφρικανική Εκκλησία, να χειροτονεί Επισκόπους, για κάθε Εκκλησία, με τη βοήθεια οιονδήποτε τριῶν Επισκόπων²⁰⁵. Ἐτσι, ήταν “νόμιμο”, για τον Επίσκοπο Καρθαγένης, να επιλέγει Επισκόπους, από διαφορετικές επαρχίες, για τις Εκκλησίες, ακόμη και αν η κάθε επαρχία είχε έναν και μόνο πρεσβύτερο, για χειροτονία. **Ο κανόνας**, όμως, **55(64)** και, μάλιστα, ο ίδιος ο Επίσκοπος Αυρήλιος, ξεκαθαρίζει ότι η επιλογή του κατάλληλου κληρικού, σε Επισκοπή, όταν ζητείται (για χειροτονία),

¹⁹⁹ Ρ.Π.3, κανόνας 18(24-26), σελ.356, JOANNOU II, σελ.233,10'-11'.

²⁰⁰ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.356.

²⁰¹ Ρ.Π.3, κανόνας 18(24-26), σελ.356, JOANNOU II, σελ.233,17'-19'.

²⁰² «*Μετὰ γὰρ τοὺς ἀγίους Αποστόλους, ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὥρισεν ἐν πέμπτῳ κανόνι κατ' ἐνιαυτὸν γίνεσθαι συνόδους*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.356.

²⁰³ ερμ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.357.

²⁰⁴ ὅ.π.

²⁰⁵ http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787_Concilia_The_First_Seven_Ecumenical_Councils_%5BHistory_And_Canons%5D_EN.pdf (21.09.2018).

πρέπει να γίνεται, με σεβασμό, στο πρόσωπο του Επισκόπου κάθε επαρχίας, ζητώντας την άδειά του και με την παρουσία δύο ή τριών μαρτύρων. Ο Επίσκοπος Νουμίδιος τονίζει το “πρώτο μέρος του κανόνα”, ενώ, ο Επίσκοπος Επιγόνιος “το δεύτερο”: έχει, ναι μεν, τη δυνατότητα ο Επίσκοπος Καρθαγένης να χειροτονεί οποιονδήποτε κληρικό θέλει, με «αγαθοθέλεια»²⁰⁶, όμως, με τη γνώμη των εκάστοτε Επισκόπων. Άλλωστε, «*Ἡ ἀγαθοθέλεια μεσάζει τὴν ἐξουσίαν*»²⁰⁷. Σε ερώτηση, δε, του Επισκόπου Ποστουμετιανού, τι γίνεται, όταν βρεθεί κάποιος πρεσβύτερος κατάλληλος, για να χειροτονηθεί, αλλά, ο Επίσκοπός του έχει μόνον αυτόν (αυτόν, κατ’ αποκλειστικότητα, και κανέναν άλλον) ο Επίσκοπος Αυρήλιος απάντησε ότι, με τη Χάρη του Θεού, ένας Επίσκοπος μπορεί να χειροτονεί πολλούς πρεσβύτερους, όμως, πρεσβύτερος, για να γίνει Επίσκοπος, δύσκολα βρίσκεται: «*τὸν γὰρ ἐπίσκοπον δεῖ, κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἀντέχεσθαι τοῦ κατὰ διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾗ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, καὶ προεστάναι εἰδότα τῆς ἐκκλησίας, ἥτοι καὶ τῶν πιστῶν ἐπιμελεῖσθαι ἐπιτήδειον, καὶ τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας οἰκονομεῖν, καὶ θεοφιλῶς διοικεῖν. Οὐ πάντα δὲ ταῦτα ὁμοίως ἀπαιτεῖται καὶ ἐπὶ πρεσβυτέρου*»²⁰⁸. Ο Βαλσαμών τονίζει, ότι, με αυτόν τον τρόπο, βάσει και Ιουστινιάνειας Νεαράς, δόθηκαν προνόμια, στον Αρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας και Κύπρου. Παρομοίως, και στον Επίσκοπο της Καρχηδόνας (με την 132η Νεαρά του Ιουστινιανού, συγκεκριμένα). Θεωρεί, όμως, απαράδεκτο, το να αναγκάζεται κάποιος ακών, να γίνεται Αρχιερέυς, ακόμα και στην περίπτωση που έχει κληθεί γι’ αυτό, από τον ίδιο τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως²⁰⁹. Κατά το Πηδάλιον, «*κάθε ἐπαρχία, λέγει ὁ κανὼν, τὴν ὑποκειμένην αὐτῶ καὶ οὐχὶ τὴν ὑποκειμένην εἰς ἄλλου Πατριάρχου, ἢ αὐτόνομου Μητροπολίτου διοίκησιν, ἵνα μὴ συγχέονται τὰ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν*»²¹⁰.

Υπερασπιστές για τους φτωχούς αιτούνται **από τον κανόνα 75(83)**, επειδή η Εκκλησία ασχολείται, διαρκώς, με τα παράπονά τους, αφού εκείνοι στρέφονται προς αυτήν, ενάντια στην τυραννική εξουσία των πλουσίων. Οι πένητες, ενάντια στην τυραννική εξουσία των πλουσίων, προσερχόμενοι, ζητούν «*βοήθεια καὶ ἐκδίκησιν*»²¹¹. Εκείνη την εποχή, τα παράπονα των φτωχών προς την Εκκλησία, επειδή υφίσταντο βαριές αδικίες από τους πλούσιους και δυνατούς, ήταν διαρκή και καθημερινά. Ο

²⁰⁶ κανόνας 55(64), Ρ.Π.3, σελ.445, JOANNOU II, σελ.281,15’.

²⁰⁷ κανόνας 55(64), Ρ.Π.3, σελ.443, JOANNOU II, σελ.281, 15’-16’.

²⁰⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 55(64), Ρ.Π.3, σελ.448.

²⁰⁹ τον οποίο και ονομάζει «*προνομιάριο ἐπίσκοπο*», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 55(64), σσ.450-452, Ρ.Π.3.

²¹⁰ Πηδάλιον, υποσ.(2) στον κανόνα 64, σελ.402.

²¹¹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 83, σελ.410.

κανόνας ορίζει να επιλεγούν, ως «ἔκδικοι»²¹² οι δυνατοί (βασιλείς), «μετά τῆς τῶν επισκόπων προνοίας», για να βοηθούν τους φτωχούς από τις αδικίες των τυραννούντων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, «καὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὅσον ἐπὶ τούτοις, ἀνενόχλητοι μένωσι»²¹³.

Ο κανόνας 76(84) απαιτεί, από τους Επισκόπους, συνέπεια στην προσέλευση στις Συνόδους. Κατ' αρχήν, πρέπει αυτοί να γνωστοποιούν, στους Μητροπολίτες της επαρχίας τους, την προσέλευσή τους αυτή (είτε, γίνονται δύο, είτε, τρεις συγκεντρώσεις²¹⁴), εκτός εάν εμποδίζονται από ηλικία²¹⁵, αρρώστια ή επείγουσα ανάγκη. Έπειτα, οφείλουν να προσέρχονται στη Σύνοδο όσοι από αυτούς επιλεχθούν, γι' αυτήν. Αν παρουσιαστεί, τότε, κάποια «καταπιεστική» ανάγκη²¹⁶, πρέπει να τη γνωστοποιούν, πάλι, στον Μητροπολίτη τους. Ειδάλλως, και “αν δεν ακολουθήσουν αυτήν τη διαδικασία”, ορίζεται να κοινωνούν, μόνο, στην Εκκλησία τους (να είναι ακοινωνήτοι σε άλλες Εκκλησίες²¹⁷). Η αιτία του επιτιμίου του κανόνα είναι, κατά τον Αριστηνό, η «ραθυμία» και «καταφρόνηση» που δείχνουν, με την ασυνέπειά τους, οι Επίσκοποι²¹⁸.

Ο κανόνας 77(85) απευθύνεται στον Επίσκοπο του Βιλλαρεκεντισίου, Κρεσκώνιο, και προστάζει, τον Μητροπολίτη της Νουμιδίας, να τον προτρέψει να παρουσιαστεί στη Σύνοδο. Σε περίπτωση, δε, που ο Επίσκοπος Κρεσκώνιος δεν συμμορφωθεί, πρέπει να καταδικαστεί αυτός, με νόμο, να το κάνει αυτό. Οι κανονολόγοι τονίζουν ότι ο κανόνας έχει θεσπισθεί, για να παροτρύνει τους Επισκόπους να

²¹² ερμ. Αριστ. στον κανόνα 83, Ρ.Π.3, σελ.496, «Ο ὄφικιοῦχος οὗτος, καλούμενος προσφύεστερον ἐκκλησιέκδικος, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν ἑκδικὸν τῆς πόλεως ἢ Defensor civitatis, θεσμοθετηθέντα κατὰ τὸ β' ἡμισὺ τοῦ Γ' αἰῶνος εἰς τοὺς κόλπους τῶν δῆμων. Ὁ ρόλος του, καθοριζόμενος ὑπὸ τοῦ ἸΒ' κανόνος τῆς συνόδου τῆς Καρχηδόνας (13-9-401), συνίστατο οὐσιωδῶς εἰς τὸ νὰ βοηθῆ τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πτωχῶν ἔναντι τῶν πλουσίων, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἔναντι τῶν ἰσχυρῶν. Αἱ ἀρμοδιότητες αὗται διηυρόνησαν κατόπιν τῆς αἰτήσεως, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνεν ἐτέρα σύνοδος τῆς Καρχηδόνας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Θεοδόσιον καὶ Ὀνώριον τὴν 15-6-407. Μόνον ὁμως διὰ τῆς ΙΕ' Νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ 535, ὁ ἔκδικος κατέστη πραγματικὸς δικαστικὸς παράγων καὶ ἐδόθη εἰς τὸν θεσμόν ὁ ὀριστικὸς δικανικὸς καὶ διοικητικὸς χαρακτήρ του, ὡς διετήρει τοῦτον ἀκόμη μέχρι τέλους τοῦ μεσαίωνος», V.Laurent, «Ἐκδικος», ΘΗΕ5(1962), σελ.464.

²¹³ ὅ.π.

²¹⁴ «ἴσως γὰρ, ἵνα μῆτε περὶ τὰς καταγωγὰς στενοχωρῶνται, μῆτε μὴν περὶ τὰ χρειώδη, οὐκ εἰς μίαν πάντες συνήρχοντο πόλιν, ἀλλ' εἰς δύο ἢ τρεῖς πλησιαζούσας τῇ μητροπόλει», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 76(84), Ρ.Π.3, σελ.497.

²¹⁵ στον κανόνα, αναφέρεται, ως «κείρα», Ρ.Π.3, σελ.496, JOANNOU II, σελ.316,16'.

²¹⁶ «βαρυτέρα ἀνάγκη», Ρ.Π.3, σελ.496, JOANNOU II, σελ.316, 17'.

²¹⁷ να μην συκοινωνούν και συλλειτουργούν, με τους Συνεπισκόπους και “συναδέλφους” τους, αλλά, να αρκούνται, μόνο, στις δικές τους Εκκλησίες και να λειτούργουν, σε αυτές, κατά τον Αριστηνό.

²¹⁸ ερμ. στον κανόνα 76(84), Ρ.Π.3, σελ.498.

συνέρχονται στις Συνόδους, «απαραιτήτως»²¹⁹. Ο Βαλσαμών, ειδικότερα, αναφέρει, ότι η Έβδομη Οικουμενική Σύνοδος, με τον έκτο κανόνα της, τιμωρεί την μη προσέλευση σε Συνόδους, όσον αφορά τους άρχοντες, με αφορισμό, και, όσον αφορά τους Μητροπολίτες, με επιτίμια. Συναφής κανόνας είναι και ο 8ος κανόνας της εν Τρούλλω Συνόδου²²⁰. Αξιοσημείωτη, κατά την Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη, η τελευταία πρόταση του κανόνα (: «ἐὰν δὲ τοῦ ἐλθεῖν καταφρονήσῃ, ἔσται εἰδῶς κατ' αὐτοῦ ψῆφον νομοθετηθησομένην»²²¹), όπου ο όρος «νομοθετηθησομένην» χρησιμοποιείται «μὲ τὴν ἔννοια τῶν πολιτειακῶν νομοθεσιῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῶν νόμων τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἐν γένει τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ»²²².

Ο κανόνας 85(93-94) δίνει την εξουσία στον Επίσκοπο Αυρήλιο («ὁ ἐν τῷ θρόνῳ τοῦτῳ προκαθήμενος»²²³), να υπογράφει, ἐπ' ονόματι όλων των παριστάμενων Επισκόπων, τις επιστολές. Βέβαια, «ῥκονομήθη δὲ τοῦτο διὰ τὸ δυσχερὲς εἶναι, καὶ φόρτον ὀλόκληρον, πάντας τοὺς τῆς συνόδου, τοῖς στελλομένοις παρ' αὐτῶν πρὸς βασιλεῖς, ἢ πρὸς ἄρχοντας, γράμμασιν ὑπογράφειν»²²⁴. Επίσης, αποφασίζεται, ἀπὸ τὴν Σύνοδο, να δοθὺν επιστολές (οι οποίες να ἔχουν δύναμη «ἐντολῆς»²²⁵) στους Επισκόπους, για συμμόρφωση των Δονατιστῶν.

Στον κανόνα 89(97) παρατηρεῖται, πῶς αυτοὶ που χειροτονούνται, στις επαρχίες της Αφρικής, πρέπει να λαμβάνουν επιστολές²²⁶ (ἀπὸ εκείνους που τους χειροτονοῦν), στις οποίες να αναφέρονται ο ἄρχοντας («ὑπατος»²²⁷) και η ημέρα. Και αὐτό, «ἵνα οὖν μὴ τινες ἀμφιβολία φύωνται περὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐκάστου χειροτονίας»²²⁸. Ἐτσι, οι “επόμενοι” και οι “προηγούμενοι” Επίσκοποι γνωρίζουν και την σειρά αρχαιότητας, στον Ιερατικό τους βαθμό, την οποία οφείλουν να σέβονται.

Ο κανόνας 95(104) αναφέρει ὅτι Σύνοδοι, στην Αφρική, δεν πρέπει να γίνονται, κάθε χρόνο, ἀλλὰ, μόνον, ὅταν κοινή ἀνάγκη το απαιτεῖ, ἦτοι, μόνον για δογματικά θέματα, ὅπως αναφέρει εὐστοχα ο Βαλσαμών,

²¹⁹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 77(85), Ρ.Π.3, σελ.499. Το Πηδάλιον προσθέτει «εἰς τὰς ἐνιαυσίους Συνόδους», ερμ. στον κανόνα 85, σελ.411.

²²⁰ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 77(85), Ρ.Π.3, σελ.499.

²²¹ κανόνας 77(85), Ρ.Π.3, σελ.499, JOANNOU II, σελ.318, 9'-11'.

²²² Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.192.

²²³ κανόνας 85 (93-94), Ρ.Π.3, σελ.512, JOANNOU II, σελ.325, 9'-10'.

²²⁴ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 85(93-94), Ρ.Π.3, σσ.512-513.

²²⁵ κατὰ Ζωναρά, ερμ. στον κανόνα 88, Ρ.Π.3, σελ.512.

²²⁶ οι λεγόμενες «απολυτικές» (:τίτλος, στον κανόνα 89(97)), Ρ.Π.3, σελ.518, JOANNOU II, σελ.333, 11'), βλ. και παρακάτω.

²²⁷ ὁ.π..

²²⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 89(97), Ρ.Π.3, σελ.519.

στην ερμηνεία του²²⁹. Τότε, οι Επίσκοποι πρέπει να προσκαλούνται, με επιστολές. Ειδάλλως, για “ειδικές περιπτώσεις” (κατηγορίες) να συνέρχονται στις οικείες επαρχίες (σύμφωνα με τον ίδιο κανονολόγο). «Ὡστε σημειῶσαι, ὅτι οἱ μὲν ἐπαρχεῶνται ἀναγκαστικῶς ὀφείλουσιν ἐτησίως παρὰ τῷ πρώτῳ αὐτῶν συνέρχεσθαι, οἱ δὲ λοιποὶ ὡςάκις κληθῶσι»²³⁰. Συναφής και ο 8ος κανόνας της εν Τρούλλω Συνόδου, ο οποίος αποφάσισε: «ὥστε τῶ παντὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ... ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σύνοδον»²³¹. «διὰ τὴν δυσκολίαν καὶ τὴν κακουχίαν τῆς ὁδοιπορίας» εξηγεί το Πηδάλιον²³².

Ορίζεται, μέσω του κανόνα 97(107-108) (όπως και με τον 75(83)ο κανόνα της Συνόδου της Καρθαγένης), οι «πρεσβευτές» που θα έφευγαν²³³ από τη Σύνοδο (ο Βικέντιος και ο Φορτουνατιανός), να ζητήσουν –στο όνομα όλων των επαρχιών- από τους αυτοκράτορες, να οριστούν υπερασπιστές για τα δικαιώματα της Εκκλησίας. Αυτοί, ως «ἔκδικοι σχολαστικοί», «τοῦτο αὐτὸ λειτούργημα καὶ ἐπιτήδευμα ἔχοντας»²³⁴, οφείλουν να υπερασπίζονται εκκλησιαστικές υποθέσεις, να εισέρχονται, στις γραμματείες των δικαστηρίων²³⁵, και να αντιμετωπίζουν, όσα ζητήματα ανέκυπταν, κάνοντας –ταυτόχρονα- τις απαραίτητες αναφορές.

Ο κανόνας 127(136) ορίζει να επιλεγούν, από όλες τις επαρχίες της Αφρικής, για να συμμετέχουν σε Σύνοδο, τρεις «δικαστές»/Επίσκοποι, προκειμένου να μην αναγκαστούν να παραμείνουν, για πολύ καιρό, μακριά από τις επαρχίες τους (διότι πολλά προβλήματα, που ανέκυπταν – εν τω μεταξύ-παρέμειναν άλυτα). Μάλιστα, στον κανόνα, αναφέρονται, συγκεκριμένα, τα ονόματά τους (: είναι Επίσκοποι, που προέρχονται, από την Καρχηδόνα²³⁶, την Νουμιδία²³⁷, την επαρχία των Βυζακηνών²³⁸, την Μαυριτανία Σιτιφένση²³⁹ και την επαρχία των Τριπολιτιανών²⁴⁰), «οἱ τινες

²²⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 95(104), Ρ.Π.3, σελ.536.

²³⁰ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 95(104), Ρ.Π.3, σελ.536.

²³¹ κανόνας 8 της εν Τρούλλω Συνόδου, Ρ.Π.2, σσ.324-325.

²³² Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 104, σελ.419.

²³³ http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787_Concilia_The_First_Seven_Ecumenical_Councils_%5BHistory_And_Canons%5D_EN.pdf (21.09.2018).

²³⁴ ερμ. Ζωναρ. & Αριστ. στον κανόνα 97(107-108), Ρ.Π.3, σελ.540.

²³⁵ «εἰς τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων σήκρητα δὲ τὰ κριτήρια τοῖς Λατίνοις ὠνόμασται σεκέρνω δὲ παρ' ἐκείνοις τὸ διακρίνω», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 97(107-108), Ρ.Π.3, σελ.540.

²³⁶ Βικέντιος, Φορτουνατιανός, Κλάρος.

²³⁷ Αλύπιος, Αυγουστίνος, Ρεσιτιούτος.

²³⁸ Κρεσκόνιος, Ιουκούνδος, Αιμιλιανός.

²³⁹ Σεβηριανός, Ασιατικός, Δονάτος.

²⁴⁰ Πλαύτιος.

πάντες μετὰ τοῦ ἀγιωτάτου γέροντος Ἀὐρηλίου σύμπαντα σκοπήσουσιν»²⁴¹. Αναφέρεται, ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Ἀυρήλιος θα υπογράψει τὰ διάφορα πρακτικά καὶ τὶς ἐπιστολές τῆς Συνόδου, ὅπως ὄντως ἐγίνε.

²⁴¹ Ρ.Π.3, κανόνας 127(136), σελ.593, JOANNOU II, σελ.399,6'-8'.

IV. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής ευταξίας { κανόνες 1(1), 2(2), 3(3), 4(4), 5(5), 7(7), 9(9), 10(10), 11(11), 13(13), 14, 16(18-22), 18(24-26), 23(31), 25(33), 27(35), 31(39), 35(42), 36(43), 38(45), 40(47), 42(49), 43(50), 44(51), 45(52-53), 47(55-56), 48(57), 49(58), 50(59), 52(61), 53(62), 54(63), 56(65), 57(66), 58(67), 61(70), 64(73), 65(74), 70, 71(79), 74(82), 78(86), 79(87), 82(90), 84(92), 86(95), 87(96), 88, 90(98), 94(103), 96(105-106), 97(107-108), 98(109), 99(110), 100(111), 101(112), 105(116), 106(117), 108(119), 117(128), 118(128), 119(129), 120(130), 121(131), 123(132), 124(133), 126(135), 132(141), 133(141)}

Ο Επίσκοπος Αυρήλιος **στον κανόνα 1(1)** τονίζει την επιμονή των Πατέρων στα ορισθέντα της Πρώτης Οικουμενικής Σύνοδου της Νίκαιας. Στην παρούσα Σύνοδο, αφού αναγνώσθησαν η Ομολογία της Πίστεως, οι είκοσι κανόνες της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου και κανόνες προηγούμενων αφρικανικών Συνόδων, αποφασίσθηκε «τὰ ἴσα τῶν ὀρισθέντων»²⁴² να διαφυλαχθούν²⁴³. Επιπλέον, ορίζεται να διαφυλαχθούν (στο εξής) και όσα νομοθετήματα είχαν θεσπισθεί, στην Εκκλησία της Αφρικής. (Στην Πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, παρίσταντο και έξι Πατέρες, εκ της Αφρικής, που «Ἦσαν γὰρ, ὡς φαίνεται, παρόντες ἐκεῖσε τῇ Συνόδῳ»²⁴⁴ και «ἐκ τῆς ἐν Νικαία συνόδου μεθ' ἑαυτῶν κατήγαγον»²⁴⁵). Σύμφωνα με την Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη²⁴⁶, «Ο Καρθ. 1(1), αν και δεν περιέχει ποινή, με τον επιτακτικό κανόνα που θέτει, υπηρετεί την ενότητα δικαίου της τοπικής εκκλησιαστικής έννομης τάξεως, αφού εναρμονίζει το δίκαιο της Εκκλησίας της Καρθαγένης με το δίκαιο της καθόλου Εκκλησίας».

Η εκκλησιαστική πίστη και τάξη, πρέπει να διαφυλαχθούν, στη Σύνοδο, **σύμφωνα με τον κανόνα 2(2)**²⁴⁷ (Αυτό ομολογούν, άλλωστε, όλα τα μέλη της). Προς γνώση των κληρικών (οι οποίοι είχαν –προσφάτως-

²⁴² κανόνας 1(1), Ρ.Π.3, σελ.298, JOANNOU II, σελ.214, 11' -12'.

²⁴³ Κατά Μενεβίσογλου, «ὁ 1ος κανὼν ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν ἐκ τοῦ πρώτου θέματος τῆς ἡμερησίας διατάξεως τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου τοῦ 419 (σχέσεις τῆς ἐκκλησίας τῆς λατινικῆς Βορείου Ἀφρικής μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης) εἰς τὸ δεύτερον (θεώρησις τοῦ ἰσχύοντος ἐν τῇ ἀφρικανικῇ ἐκκλησίᾳ κανονικοῦ δικαίου», Μενεβίσογλου Παύλου (τ. Μητρ. Σουηδίας και Πάσης Σκανδιναβίας), *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας και πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σελ.451.*

²⁴⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 1, σελ.378.

²⁴⁵ κανόνας 1(1), Ρ.Π.3, σελ.298, JOANNOU II, σελ.214, 13' -14'.

²⁴⁶ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους ἱερούς κανόνες II. Ἡ ἀρχὴ τῆς μη αναδρομικότητος στους κανόνες των Τοπικῶν Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia), Ἡ σπουδὴ τῆς περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.156.*

²⁴⁷ και, δη, «να κηρυχθῆ ἢ παρὰ πάσης τῆς Ἐκκλησίας κηρυττομένη ὀρθόδοξος πίστις... ἢ ὁποῦ τὴν ὡμολόγησε καὶ ἡ α.Σύνοδος καὶ ὅλη ἡ καθ' ἑξῆς Ἐκκλησία», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 2, σελ.378.

χειροτονηθεί) διακηρύττεται –ταυτόχρονα- και η ενότητα της Αγίας Τριάδας, η οποία και πρέπει να “μεταλαμπαδευθεί” και, στους άλλους λαούς: «ὅτι οὐδεμίαν διαφορὰν ἔχει ἡ ἁγία Τριάς, ἀντὶ τοῦ, κατ’ οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρουσιν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἄνευ δηλονότι τῶν ἐκάστου ἰδιοτήτων· ἀλλ’ ἐνότης γινώσκεται ἐν αὐτοῖς, ἤγουν, ὅτι ἐν εἰσι τὰ τρία πρόσωπα, κατὰ τε οὐσίαν, καὶ δόξαν καὶ δύναμιν»²⁴⁸, ἀλλά, και «συμφυῆ ταύτην εἰδέναι, καὶ ὁμοδύναμον, καὶ ὁμότιμον», κατὰ τον Αριστηνό²⁴⁹. Στον παρόντα κανόνα, με τη θέληση του Θεού, Σύμπασα η Σύνοδος, ομολογεί την ορθόδοξη πίστη, που παραδόθηκε, από την Αγία Γραφή, την Ιερά Παράδοση, και, στη συνέχεια, από τους Επισκόπους, η οποία δοξάζεται, από την Εκκλησία. Προσθέτει ότι πρέπει να διαφυλάσσεται η εκκλησιαστική τάξη (: οι διατάξεις, οι κανόνες)²⁵⁰, «μετὰ συναινέσεως ἐκάστου, καὶ ὁμοῦ πάντων»²⁵¹. Για τη διαβεβαίωση της «διανοίας»²⁵² των νέων χειροτονημένων, ορίζει την ενότητα της Αγίας Τριάδος, όπως αυτή μεταδόθηκε, από τους Πατέρες, διδάχθηκε και καθιερώθηκε²⁵³. Η εκκλησιαστική “εξουσία” δεν εξαναγκάζει, ἀλλά, πείθει τον άνθρωπο. «Ἡ κυρωτικὴ λειτουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης εἶναι ἐπικλητικὴ τῆς συλλογικῆς κανονικῆς συνείδησης καὶ παρακλητικὴ τῆς ἀτομικῆς»²⁵⁴.

Ο Επίσκοπος Αυρήλιος στον κανόνα 3(3) ορίζει την συμπεριφορά των κληρικών στους τρεις βαθμούς της ιερωσύνης: «ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυνηθῶσιν, ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν»²⁵⁵. Η εγκράτεια και η σωφροσύνη τονίζεται ότι πρέπει να υφίσταται, «διὰ παντὸς ἔργου καὶ πράγματος»²⁵⁶. Ἐτσι, οι Ιερεῖς, εργαζόμενοι, με αρετή και παρηρησία, θα μπορέσουν να επιτύχουν, από το Θεό, την Σωτηρία, που ζητούν οι πιστοὶ και την ειρήνη, στον κόσμο. Η “αιτιολογία”, κατὰ τον Ζωναρά, είναι πως οι Ιερεῖς ἔχουν δώσει ομολογία αγνείας και είναι μεσίτες Θεοῦ και ἀνθρώπων, «ἐξιλεούμενοι τὸ θεῖον τοῖς ἄλλοις, καὶ σωτηρίαν αἰτούμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ»²⁵⁷. Κατ’ αὐτόν τον

²⁴⁸ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 2(2), Ρ.Π.3, σελ.300.

²⁴⁹ ερμ. στον κανόνα 2(2), Ρ.Π.3, σελ.300.

²⁵⁰ «ἀόριστη και γενικὴ ἡ ἐννοια του ὁρου. Προφανῶς, χρησιμοποιεῖται με την ἐννοια της τήρησης της Εκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας», κατὰ την Καθηγήτρια, Ειρήνη Χριστινάκη, Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.158.

²⁵¹ κανόνας 2(2), Ρ.Π.3, σελ.299, JOANNOU II, σελ.215, 9’-10’.

²⁵² κανόνας 2(2), Ρ.Π.3, σελ.299, JOANNOU II, σελ.215, 13’.

²⁵³ «οὕτω διδάσκομεν, τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ ἅμα τῇ ὑμετέρα διδασκαλίᾳ ἐπόμενοι», κανόνας 2(2), Ρ.Π.3, σελ.300, JOANNOU II, σελ.216, 6’-8’.

²⁵⁴ Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, Κανονικὴ Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σσ.175-176.

²⁵⁵ Ρ.Π.3, κανόνας 3(3), σελ.301, JOANNOU II, σελ.217,2’.

²⁵⁶ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 3(3), Ρ.Π.3, σελ.302.

²⁵⁷ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 3(3), Ρ.Π.3, σελ.301.

τρόπο, διαφυλάττονται και «τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ἀγράφου ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας»²⁵⁸.

Ο κανόνας 4(4) επικυρώνει τον προηγούμενο κανόνα, μέσω των λεγομένων του Φαυστίνου (:Τοποτηρητή της Εκκλησίας της Ρώμης). Ολοι οι φύλακες της εγκράτειας, που αγγίζουν τα θεία, πρέπει να απέχουν, από τις γυναίκες τους (το ίδιο επικύρωσαν και οι λοιποὶ Επίσκοποι της Συνόδου). Οι Ζωναράς και Βαλσαμών εκθέτουν, πως ο κανόνας είναι «ειδικότερος»²⁵⁹, αφορά, δηλαδή, την εγκράτεια, που σχετίζεται, συγκεκριμένα, με τις γυναίκες. Οι δύο κανονολόγοι ισχυρίζονται, όμως, ότι ο κανόνας σφάλλει, καθώς άλλοι (κανόνες²⁶⁰) επιτρέπουν και, σ' αυτούς ακόμα τους Επισκόπους τη συμβίωση με τις γυναίκες τους: «καὶ οὐκ ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς ...τὴν πρὸς αὐτὰς ὁμιλίαν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ἰδίους ὄρους, τουτέστι, κατὰ τὰς ὠρισμένας ἡμέρας τῆς ἐκάστου ἡμερίας»²⁶¹. Ἄλλη ερμηνεία του ἰδίου κανόνα (αυστηρότερη) ἔχει, ως εξής: «πάντας τοὺς πιστοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας μεταλήψεως, καὶ τῷ Ἀποστόλῳ νενομοθέτηται...ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὁμόζυγοι συνελθόντες σωματικῶς, τῆς ἁγίας ἀξιοθήσονται μεταλήψεως κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν»²⁶², στηριζόμενη σε επιχειρήματα ἀπὸ τα λεγόμενα του Ἀπόστολου Παύλου, του Δαβὶδ, τα εκφωνούμενα, στη Θεία Μυσταγωγία, τον Τιμόθεο Ἀλεξανδρείας (ερωταπόκριση 5η και 13η) και τα Μωσαϊκὰ Βιβλία (συγκεκριμένα το βιβλίο της Εξόδου). Ο Αριστηνός, ωστόσο, εκφράζει μιὰ πιο μετριοπαθὴ ἀποψη: «Ὁ μὲν κανὼν οὗτος, καὶ ὁ εἰκοστὸς πέμπτος, συμβιβαζόμενοι πρὸς τὸν ἑβδομηκοστὸν κανόνα τῆς παρούσης συνόδου, οὐ φαίνονται ἀπαιτοῦντες τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πρεσβύτερον, καὶ διάκονον διαλύειν τὸν γάμον, καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἀπέχεσθαι τέλεον, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς ἐγκρατεύεσθαι ἐξ αὐτῶν, ἧγουν, ὅτε τῇ προσευχῇ καὶ τῇ νηστείᾳ σχολάζουσι, καὶ τὴν τῶν ἁγίων ποιοῦνται μεταχείρισιν»²⁶³. Και ὅλα αὐτὰ, «ἐπὶ προμηθείᾳ τῆς σωτηρίας, καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τοῦ λαοῦ, καὶ τῷ μὴ τινα μῶμον δοῦναι κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως»²⁶⁴.

Ο κανόνας 5(5) (μέσω της εισήγησης του Επισκόπου Αυρηλίου) απαγορεύει στους κληρικούς να παίρνουν τόκο ἀπὸ τις δόσοληψίες τους

²⁵⁸ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 3(3), Ρ.Π.3, σελ.302.

²⁵⁹ «ἰδικώτερον», ερμ. στον κανόνα 4(4), Ρ.Π.3, σελ.302.

²⁶⁰ ο 5ος κανόνας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ο 12ος και ο 13ος τῆς Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου και ο 70ος κανόνας τῆς παρούσας Συνόδου.

²⁶¹ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 4(4), Ρ.Π.3, σελ.303.

²⁶² «Ἐτέρα ἐρμηνεία» στον κανόνα 4(4), Ρ.Π.3, σσ.303-304.

²⁶³ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 4(4), Ρ.Π.3, σελ.305.

²⁶⁴ ὁ.π.

και, μάλιστα, τους καταδικάζει²⁶⁵. Και αυτό πρέπει να τηρείται, διότι την απληστία η Σύνοδος θεωρεί «μητέρα πάντων τῶν κακῶν» και «κατάχρηση»²⁶⁶. Οπωσδήποτε, όμως, πρέπει να τηρούνται αυτά, που θεσπίστηκαν, από την Αγία Γραφή και τους Ιερούς κανόνες. Καταδικάζονται οι εν' λόγω κληρικοί σε καθαίρεση²⁶⁷. Το αυτό θέμα αναφέρεται και στους 44ο κανόνα των Αγίων Αποστόλων, 17ο κανόνα της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου (ο οποίος, επίσης, τιμωρεί με καθαίρεση), 4ο κανόνα της Τοπικής Συνόδου της Λαοδικείας και στον 10ο κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου. Οι κανόνες των Πατέρων και η Θεία Γραφή²⁶⁸ απαγορεύουν κάτι τέτοιο, σαφώς. Και για τους λαϊκούς, ακόμη, απαγορεύεται. Για τους κληρικούς, πώς όχι; (14ος κανόνας του Μεγάλου Βασιλείου). Ωστόσο, η Σύνοδος αποφαινεται, ότι θα εξετάσει αυτές τις καταστάσεις και θα αποφασίσει («ἴσως στοχασμοὶ τινῶν ἀσαφεῖς»²⁶⁹).

Ο κανόνας 7(7) ρυθμίζει το θέμα της Θείας Μετάληψης²⁷⁰, αναφορικά με τους μελλοθάνατους. Αν κάποιος, από αυτούς, ζητήσει να μεταλάβει²⁷¹, ενώ ο Επίσκοπος απουσιάζει, ο πρεσβύτερος πρέπει, πρώτα, να λάβει την άδειά του (του Επισκόπου) και, μετά (και εφόσον εκείνος συμφωνήσει), να τελέσει τη Θεία Μετάληψη. Ο λόγος της αναγκαιότητας αυτού του κανόνα αναφέρεται, εύστοχα, από τον Ζωναρά: «καὶ ὅτι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἢ ἐξαγόρευσις ἀρμόζει, ὡς δεσμεῖν καὶ λύειν δυναμένοις... τοῖς γὰρ ἱεροῖς Ἀποστόλοις τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν ὁ Χριστὸς, τύπον δὲ τῶν Ἀποστόλων οἱ ἀρχιερεῖς πληροῦσι»²⁷². Κατά τον Βαλσαμόνα (και, όπως αναφέρει και ο 43(50)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου), εάν ο Επίσκοπος βρίσκεται πολύ μακριά πρέπει να επιτρέπεται και, χωρίς την άδειά του, η «καταλλαγή» του μελλοθάνατου²⁷³. Προσθέτει, όμως, ότι

²⁶⁵ «οὐ μόνον γὰρ ἀργύρια δανείζονται, ἀλλὰ καὶ σῖτος, καὶ οἶνος, καὶ ἔλαιον, καὶ μυρία ἕτερα εἶδη καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν νομισμάτων συμφωνεῖται δίδοσθαι τόκος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν εἰδῶν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 5(5), Ρ.Π.3, σελ.307.

²⁶⁶ κανόνας 5(5), Ρ.Π.3, σελ.306, JOANNOU II, σελ.218,10'.

²⁶⁷ κατά Ζωναρά και Βαλσαμόνα, ερμ. στον κανόνα 5(5), σσ.306-308.

²⁶⁸ «θείαν δὲ Γραφήν, τοὺς τε ἱεροὺς κανόνας ὠνόμασε καὶ τὰς γραφικὰς ῥήσεις, τὸ, Οὐκ ἐκτοκιεῖς τὸ ἀργύριόν σου τῷ ἀδελφῷ σου καὶ, Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ ὅσα τοιαῦτα», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 5(5), Ρ.Π.3, σελ.307.

²⁶⁹ Πηδάλιον, υποσ(1) στον κανόνα 5, σελ.380.

²⁷⁰ «τοῖς ἐπισκόποις ἀνατίθησιν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 7(7), Ρ.Π.3, σελ.313.

²⁷¹ «ἐὰν γάρ, φησι, κινδυνεύη τις περὶ τὴν ζωὴν ἐκ νόσου, ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἐπιτετιμημένος ὢν, καὶ τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρῷ προσελθεῖν κωλύμενος, καὶ αἰτήσῃ καταλλαγῆναι αὐτὸν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις, ἀντὶ τοῦ, δεκτὸν γενέσθαι εἰς τὴν θείαν μετάληψιν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 7(7), Ρ.Π.3, σελ.313. «εὐρίσκειται εἰς κίνδυνον θανάτου», Πηδάλιον, ερμ στον κανόνα 7, σελ.381.

²⁷² ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 7(7), Ρ.Π.3, σελ.314.

²⁷³ «ἵνα μὴ στερηθῆ τοῦ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου πρὸς τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἀποδημίαν, τῆς θείας, λέγω, Μεταλήψεως», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 7, σελ.381.

υπάρχουν και πιο αυστηροί ερμηνευτές, που ισχυρίζονται, ότι η παράβαση του κανόνα επιφέρει καθαίρεση²⁷⁴.

Ο κανόνας 9(9) απαγορεύει να έρχεται σε κοινωνία Επίσκοπος, ή, πρεσβύτερος με κάποιον κληρικό, ο οποίος εκδιώχθηκε από την Εκκλησία, εξαιτίας εγκλήματός του (ο συγκεκριμένος κληρικός καθαιρέθηκε ή αφορίστηκε). Ο Αριστηνός, σχετικώς, αναφέρει: «καὶ ὁ αἰρετικοῖς κοινωνῶν, καὶ συνευχόμενος αὐτοῖς, τοῖς πιστοῖς οὐ συγκοινωνήσει, ἀλλὰ τῆς ἐκκλησίας ἐξωθήσεται»²⁷⁵. Το επιτίμιο, για τον Ιερέα που παρέβη αυτή την “εντολή”, είναι αυστηρό: θεωρείται και εκείνος ένοχος, σαν να είχε διαπράξει το ίδιο έγκλημα²⁷⁶. Οι κανόνες 11ος, 12ος και 32ος των Αγίων Αποστόλων, ο 6ος κανόνας της Τοπικής Συνόδου της Αντιοχείας και ο 13ος κανόνας της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής ορίζουν, επακριβώς, την ποινή για αυτούς που δέχονται, σε κοινωνία, καθηρημένους κληρικούς (αλλά και λαϊκούς)²⁷⁷. «Από όλη την διατύπωση του εξεταζόμενου κανόνα, προκύπτει ότι η ρύθμιση ισχύει, για το μέλλον»²⁷⁸. Αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση της Καθηγήτριας Ειρήνης Χριστινάκη, στον συγκεκριμένο κανόνα²⁷⁹, κατά την οποία, η ποινή της ακοινωνησίας λαμβάνει μια «ιδιάζουσα μορφολογική εγύρτητα», καθόσον, τιμωρεί Επίσκοπο ή πρεσβύτερο, που δέχεται, σε εκκλησιαστική κοινωνία • τούς αξίως τῶν οικείων εγκλημάτων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας διωχθέντας • .

Με ανάθεμα κατά τον **κανόνα 10(10)**, καταδικάζει η Σύνοδος τους Ιερείς εκείνους, που, ενώ έχουν κατηγορηθεί από τους Επισκόπους τους, εξαιτίας κενοδοξίας και έπαρσης (κατά τον Βαλσαμώνα, όχι, για δογματική αιτία)²⁸⁰, περιφρονούν αυτές τις κρίσεις και μόνοι τους (χωρίς την άδεια του Επισκόπου τους) στρέφονται, κατά της Εκκλησίας και της πίστεως, είτε, ιερουργώντας, είτε, ιδρύοντας νέο θυσιαστήριο στην Εκκλησία. Με ανάθεμα, καταδικάζει και ο 5ος κανόνας της εν Γάγγρα Τοπικής Συνόδου τους «*παρασυνάγοντας*»²⁸¹, ενώ, ο 31ος Αποστολικός κανόνας καταδικάζει, με καθαίρεση, τους κληρικούς και αφορισμό τους

²⁷⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 7(7), Ρ.Π.3, σσ.314-315.

²⁷⁵ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 9(9), Ρ.Π.3, σελ.317.

²⁷⁶ «ἐὰν κληρικὸν καθηρημένον δέξηται ἕτερος ἐπίσκοπος εἰς κοινωνίαν ἱερατικὴν, καθαιρεθήσεται· ἐὰν δὲ μετὰ ἀφωρισμένου συνεύξηται, ἀφορισθήσεται διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ παρῶν κανὼν εἶπεν, ὁμοίως τῷ ἐκβληθέντι ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν δεξιόμενον αὐτὸν ἐπίσκοπον κολάζεσθαι», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 9(9), Ρ.Π.3, σελ.317.

²⁷⁷ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 9(9), Ρ.Π.3, σελ.317.

²⁷⁸ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.177.

²⁷⁹ Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.219.

²⁸⁰ ερμ. στον κανόνα 10(10), Ρ.Π.3, σελ.319.

²⁸¹ ό.π.

λαϊκούς²⁸². Η “αιτιολόγηση” του κανόνα, κατά τον Ζωναρά²⁸³, είναι διττή: «συγγέει γὰρ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ὡς τῶν πρεσβυτέρων ὑπέκειν ὀφειλόντων τῷ ἐπισκόπῳ, ἐκεῖνος καὶ ἀντιπράττων, καὶ ἀνθιστάμενος αὐτῷ, καὶ κατὰ τῆς πίστεως ποιεῖ· οἱ γὰρ ἄπιστοι βλέποντες ὅτι ἀτάκτως διάγουσιν οἱ ἱερωμένοι, κωμωδῆσουσι τὴν πίστην· τοὺς γοῦν τοιοῦτους οὐκ ἀτιμωρήτους δεῖ, φασιν, εἶναι, διὸ καὶ ἀναθέματι αὐτοὺς ἡ σύνοδος κατεδίκασε». Ουσιαστικά, «ο κανόνας τυποποιεῖ το Εκκλησιαστικό ἐγκλημα της παρασυναγωγῆς» και «Από τη φράση •ὁ τοιοῦτος ἀτιμώρητος μὴ ἐξέλθη • ἀλλά και από το ὄλο κείμενο του Καρθ. 10(10) φαίνεται ὅτι στην Εκκλησία της Καρθαγένης το αξιόποιο της συγκεκριμένης πράξεως θεμελιώνεται για πρώτη φορά»²⁸⁴.

Πρεσβύτερος που κατηγορεῖται, ἀπό τον Επίσκοπό του, για τη διαγωγή και τον ἀσχημο βίο του, πρέπει, σύμφωνα με τον κανόνα 11(11), να γνωστοποιεῖ αὐτὴν τὴν κατηγορία, στους γειτονικούς του Επίσκοπους (με σκοπό, ἀφού εκτεθεῖ προσεκτικά ἡ ὑπόθεση, αὐτοὶ να συμβάλλουν, ὡστε να συμφιλιωθεῖ, εἰρηνικά, με τον Επίσκοπο²⁸⁵). Αν, ὅμως, δεν το κάνει αὐτό²⁸⁶, ἀλλά, ἀντιθέτως, χωρίζεται, ἀπό τὴν κοινωνία, και ποιεῖ σχίσμα, τότε, πρέπει να ἀναθεματίζεται²⁸⁷ και να χάνει το βαθμό του. Ωστόσο, αν, δικαιολογημένα, ο εν λόγω πρεσβύτερος κατηγορεῖ τον Επίσκοπό του, τότε, τα γεγονότα εξετάζονται και διερευνώνται, καθόσον, δεν πρέπει ο κληρικός να χωρίζεται, ἀπό τον Επίσκοπό του «πρὸ καταδίκης», παρὰ μόνον, για «δογματικὴ αἰτία» ἢ «ἀδικη διαγωγή»²⁸⁸. Ο κανόνας, που ἀποτελεῖ συνέχεια του 10(10)ου κανόνα της παρούσας Συνόδου, συνδέεται στενά με τον 29(37)ο κανόνα της. Συναφείς, ἀκόμη, κανόνες ἀποτελοῦν και ο 4ος κανόνας της Τοπικῆς Συνόδου της Αντιοχείας, σύμφωνα με τον ὁποῖο ἀποκλείεται, ἀπ’ το Ἱερατικό Λειτουργημα, και δεν ἔχει καμία ἐλπίδα ἀποκατάστασης και ἀπολογίας ο πρεσβύτερος. Επίσης, και ο 6ος κανόνας της ἴδιας Συνόδου (ο ὁποῖος “ἀφήνει ἓνα περιθώριο” στον κληρικό να ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ το ἀμάρτημά του, μόνον, ὕστερα ἀπὸ ἀποδοχὴ του, ἀπὸ τον Επίσκοπό του, ἢ, μετὰ ἀπὸ ἀπολογία σε Σύνοδο). «Ἡ χρῆση του χρόνου μέλλοντα, ὅσον ἀφορὰ τὴν

²⁸² στον πρώτο κανόνα του Μ.Βασιλείου, διακρίνουμε τις διαφορές, μεταξύ αιρετικών, σχισματικών και «παρασυναγόντων».

²⁸³ ερμ. στον κανόνα 10(10), σελ.318.

²⁸⁴ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους ἱερούς κανόνες II. Ἡ ἀρχὴ τῆς μη ἀναδρομικότητος στους κανόνες των Τοπικῶν Συνόδων* (*Nullum crimen nulla poena sine lege praevia*), *Ἡ σπουδὴ τῆς περιπτώσεως*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σσ.185-186.

²⁸⁵ «καὶ μὴ θέλοντας εἰρηρικῶς λυθῆναι τὸ πρᾶγμα», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 11(11), Ρ.Π.3, σελ.321.

²⁸⁶ «κενοδοξία ἐπαιρόμενος», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 11(11), Ρ.Π.3, σελ.320.

²⁸⁷ «ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα λογισθήτω», κανόνας 11(11), Ρ.Π.3, σελ.320, JOANNOU II, σελ.225, 4'-5'.

²⁸⁸ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 11(11), Ρ.Π.3, σελ.321.

επιβολή της ποινής, δηλώνει ότι δεν υπάρχει αναδρομικότητα, για την τιμωρία»²⁸⁹.

Ο κανόνας 13(13) ορίζει ότι και τρεις Επίσκοποι αρκούν, για τη χειροτονία Επισκόπου, ύστερα από εντολή του οικείου Μητροπολίτη, λόγω του ότι, κάποιες φορές, υπάρχει δυσχέρεια, στην μετακίνηση Επισκόπων, στην επαρχία. Αν κάποιος Επίσκοπος εναντιωθεί σε αυτό, μετά την ψήφο, είτε, μέσω ομολογίας²⁹⁰, είτε, μέσω υπογραφής²⁹¹, ορίζεται να χάνει το αξίωμά του²⁹² (Ο Βαλσαμών ξεκαθαρίζει ότι, όταν ο κανόνας αναφέρεται, σε χειροτονία, δεν εννοεί τη χειροθεσία, αλλά την ψήφο²⁹³). Ο εξεταζόμενος κανόνας συμφωνεί με τον 4ο κανόνα της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου, ενώ, δεν εναντιούται με τον πρώτο κανόνα των Αγίων Αποστόλων²⁹⁴. Διότι, αναφορικά με την ψήφο (όπως επισημαίνει και ο κανονολόγος Βαλσαμών) «οὐδὲ γὰρ ὁ τόπος καθιστᾷ τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἡ ψῆφος, καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν ἀρχιερέων»²⁹⁵. «Στον κανόνα τιμωρείται η πράξη αυτή, για πρώτη φορά»²⁹⁶.

Ο κανόνας 14 (ο οποίος στο Πηδάλιον παραλείπεται²⁹⁷) εκθέτει ότι ένας Επίσκοπος αρκεί, για εκπροσώπηση (στη Σύνοδο της Καρχηδόνας), από την επαρχία της Τρίπολης (της Αφρικής), καθότι, η περιοχή έχει μικρό πληθυσμό και λίγους Επισκόπους. «Διὰ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν»²⁹⁸ («διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀρχιερέων»²⁹⁹), μπορεί να δικάζεται και ένας πρεσβύτερος, από πέντε Επισκόπους, αλλά, και ένας διάκονος, από τρεις Επισκόπους (προεδρεύοντος –πάντως- του δικού τους Επισκόπου).

²⁸⁹ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π.,σελ.186.

²⁹⁰ «ὡμολόγησεν ἄξιον εἶναι γενέσθαι ἐπίσκοπον», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 13(13), Ρ.Π.3, σελ.326.

²⁹¹ «ὑπέγραψεν ἐν τῷ περὶ ἐκείνου ψηφίσματι», ό.π..

²⁹² Όμως, υπήρχαν και στο πολιτειακό δίκαιο ανάλογες τιμωρίες γι' αυτούς. Ο Βαλσαμών, αναφορικά με αυτό το κομμάτι του κανόνα, παραπέμπει στο 12ο βιβλίο των Βασιλικών, όπου: «μάθης ὅπως ποτὲ μὲν δι' αντισυγγράφων, ποτὲ δὲ διὰ μαρτύρων ομνούντων, ἐλέγχεται ὁ ἀρνούμενος τὴν οικείαν ὑπογραφὴν καὶ ὅτι μετὰ ἐλεγχον ὁ κατακριθεὶς ἀναγκάζεται ποιῆσαι τῷ ἀντιδίκῳ μὴ μόνον τὸ ἰκανὸν τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ ἐγγράφῳ ποσοῦ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τοσοῦτον», η δε 72η νεαρά του Λέοντος του Σοφοῦ «διορίζεται πᾶν ἐγγράφον, ἐν ᾧ ἐπιγράφεται ὁ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ τύπος διὰ χειρὸς τοῦ συνθεμένου αὐτοῦ, ἔχειν τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀμετάπτωτον, κἂν οὐκ ἔσθι κατησφαλισμένον διὰ προστίμου», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 13(13), Ρ.Π.3, σελ.328.

²⁹³ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 13(13), Ρ.Π.3, σελ.326.

²⁹⁴ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 13(13), Ρ.Π.3, σελ.325.

²⁹⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 13(13), Ρ.Π.3, σελ.327.

²⁹⁶ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π.,σελ.183.

²⁹⁷ Π.Μενεβίσογλου, ό.π., σελ.445, υποσ. 1.

²⁹⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 14, σελ.329.

²⁹⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 14, Ρ.Π.3, σελ.330.

Ο κανόνας 16(18-22) ρυθμίζει τα εξής πέντε θέματα, αναφορικά με την εκκλησιαστική ευταξία: πρώτον, οι τρεις βαθμοί της ιερωσύνης να μην μισθώνουν κτήματα³⁰⁰ ή να γίνονται «επιστάτες»³⁰¹ και να μην προμηθεύονται τροφές³⁰², από αισχρή και άτιμη³⁰³ συναλλαγή. Τονίζεται, μάλιστα, το πρόπον της μη εμπλοκής τους σε κοσμικές υποθέσεις (:«Οὐδείς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ»³⁰⁴). Δεύτερον, οι αναγνώστες κατά την εφηβεία τους («ἔνηβοι», κατά τον Αριστηνό³⁰⁵) οφείλουν να επιλέγουν το αν θα παντρευτούν, ή, αν θα υποσχεθούν εγκράτεια³⁰⁶. Τρίτον, οι κληρικοί απαγορεύεται να λαμβάνουν τόκους (σε περίπτωση, που συναλλάσσονται, με χρήματα, ή, και με είδος). Τέταρτον, οι λαϊκοί δεν πρέπει να γίνονται διάκονοι ή αναγνώστες, πριν τα εικοσιπέντε τους χρόνια³⁰⁷. Πέμπτον, και, σύμφωνα με την ερμηνεία του Ζωναρά, στον συγκεκριμένο κανόνα³⁰⁸, «*Ἀπηγόρευται δὲ τοῖς ἀναγνώσταις ἐν τῷ πληροῦν τὴν διακονίαν αὐτῶν, στρέφεσθαι πρὸς τὸν δῆμον, καὶ προσκυνεῖν. Μόνοις γὰρ τοῖς ἀρχιερεῦσι τότε καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ὀφείλουσι προσκυνεῖν, καὶ οὐχὶ τῷ πλήθει τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροισζομένων· οἱ μὲν γὰρ ἰέρωνται, οἱ δὲ*

³⁰⁰ σε αυτό το θέμα, ειδικότερα, αναφέρεται ο 3ος κανόνας της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου, ενώ, ο 81ος των Αγίων Αποστόλων προστάζει καθαίρεση.

³⁰¹ ο κανόνας τους αναφέρει «προκουράτορες» και ο Ζωναράς: «διοικητές», «φροντιστές», ερμ στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.342, JOANNOU II, σελ.230,10'.

³⁰² εννοείται, κατά Ζωναρά, το κέρδος, ερμ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.343.

³⁰³ «*Αἰσχρὸν μὲν οὖν ἂν εἴη πρᾶγμα τὸ πορνοβοσκεῖν, ἤγουν πόρναις τρέφειν, ὥστε κερδαίνειν ἐκ τοῦ μισθώματος ἐκείνων, καὶ τὰ ὁμοιαῖ τιμον δ' ἐστὶ τὸ προϊστασθαι καπηλείου, καὶ τὰ παραπλήσια*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σσ.342-343.

³⁰⁴ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.343. Ο Βαλσαμών, γι' αυτό το ζήτημα, παραπέμπει στην ερμηνεία του και των υπόλοιπων κανονολόγων, στο 13ο κεφάλαιο της παρούσης εκδόσεως, στον 6ο και 83ο Αποστολικούς κανόνες και στον 3ο κανόνα της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου. Άλλωστε, αυτό εμφανίζεται στον 6ο, στον 81ο και τον 83ο Αποστολικό κανόνα. Επίσης, και στον 7ο κανόνα της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου οι κληρικοί, που ασχολούνταν, με τα κοσμικά, αναθεματίζονταν. Στον δε 11ο κανόνα της Πρωτοδευτέρας Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως, αυτοί υποβάλλονται σε καθαίρεση, διότι, δε γίνεται «*δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*» (ερμ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.350).

³⁰⁵ ερμ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.350.

³⁰⁶ αυτό, κατά τον Ζωναρά, ισχύει, μόνο, για τη συγκεκριμένη περίοδο, και, μόνον, στην Αφρική: «*οἶμαι δὲ, ὅτι οὐδὲ πώποτε ἐκράτησεν, ἐναντιούμενον τῷ κς' ἀποστολικῷ κανόνι*», ερμ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.343. Ο Αριστηνός παραπέμπει, σχετικά, στον 15ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος ορίζει: «*ἢ γυναῖκα πρὸ τῆς χειροτονίας λαμβανέτω, ἢ παρθενεύειν ὁμολογέτω μετὰ γὰρ τὴν χειροτονίαν, οὔτε πρεσβύτερος, οὔτε διάκονος, οὔτε ὑποδιάκονος, γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον ἐπ' ἀδείας ἔχει, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις τοῦτο ἐφείται, καθὼς ὁ ἔκτος κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ ἔκτης συνόδου παρίστησιν*», ερμ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.351.

³⁰⁷ Παρόμοιο θέμα με αυτό του 5ου κανόνα της παρούσας Συνόδου. Σχετικός και ο 14ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου.

³⁰⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 16(18-22), Ρ.Π.3, σελ.343.

τοῦ δήμου πόρρω τῆς ἱερωσύνης εἰσὶ, καὶ μᾶλλον τιμᾶσθαι δέον, καὶ ταῦτα ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑπουργίας αὐτῶν»³⁰⁹.

Βάσει του κανόνα 18(24-26), ὅταν Επίσκοποι ἢ κληρικοί χειροτονούνται, πρέπει πρῶτα να σέβονται τις αποφάσεις των Συνόδων, «ἵνα εἰδότες τὰς διατάξεις τῶν Πατέρων, κατ' αὐτὰς ποιῶσι, καὶ μὴ μεταμεληθῶσι παρ' ἐκείνας ποιῶντες· μεταμεληθήσονται δὲ εὐθυνόμενοι ἢ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἢ τέως ἀπαραιτήτως κατὰ τὴν μέλλουσαν»³¹⁰. (Ἐννοοῦνται δε τα «περὶ τε πίστεως, καὶ περὶ τοῦ, πῶς χρῆ βιοῦν, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ οἰκονομεῖν»³¹¹). Ο Βαλσαμών³¹² εκφράζει τὴν ἀποψη ὅτι οἱ κληρικοί, οἱ οἱοί «μὴ ἀκριβῆ κατάληψιν ἔχωσιν οὗτοι τῶν δογματικῶν ὄρων καὶ τῶν κανονικῶν παραγγελιῶν, καὶ ἡ διδάσκοντες, ἢ ἀποφαινόμενοι ἐκτραπῶσιν ἐκ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ πρὸς διδασκαλίας ἀσεβεῖς καὶ ἀκανονίστους ἀποφάσεις», πρέπει να καθαιρούνται. Ἡ προαναφερθεῖσα ποινὴ, κατὰ τὸν ἀνωτέρω κανονολόγο, ὁμως, γιατί οἱ ἴδιοι ο κανόνας δεν περιέχει τέτοιου εἶδους ἐπιτίμιο. Ἐπιτακτικά, μόνο, ορίζει ὅτι πρέπει να πράττουν οἱ Επίσκοποι τὰ ὀρθὰ διδασχθέντα ἀπὸ τις Συνόδους, ὥστε να μην μετανοήσουν ἀργότερα. Συναφῆς καὶ ο δεῦτερος κανόνας τῆς Εβδόμης Οικουμενικῆς Συνόδου.

Ἀπαγορεύεται, **βάσει του κανόνα 23(31))**, οἱ Επίσκοποι να ταξιδεύουν, σε μέρη, «πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα». Κατ' ἐξαίρεση, κάτι τέτοιο ἐπιτρέπεται, μόνον, μετὰ ἀπὸ ἀπόφαση τοῦ Μητροπολίτη τῆς επαρχίας, σὴν ὁποία ἀνήκει ο Επίσκοπος, ἴτοι, μόνον, εἴν αὐτός (ο ἐν λόγῳ Επίσκοπος) λάβει τὴν λεγόμενη «ἀπολυτικὴ» ἐπιστολὴ καὶ, μάλιστα, «τετυπωμένην»³¹³. Διότι, ὅπως ἀναφέρει καὶ ο Ζωναράς³¹⁴ : «οἱ κανόνες τῷ δικαίῳ ἐπόμεινοι, ἀπαιτοῦσι προσμένειν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, καὶ ποιμαίνειν, καὶ καταρτίζειν τοὺς ἐμπιστευομένους αὐτοῖς λαούς». Βάσει ποίων προϋποθέσεων οἱ Επίσκοποι μποροῦν να ἐγκαταλείπουν τις Ἐπισκοπές τους, ορίζει οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες 14ος, 15ος καὶ 33ος, οἱ 7ος, 8ος καὶ 11ος κανόνες τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Τοπικῆς Συνόδου, οἱ 41ος καὶ 42ος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Τοπικῆς Συνόδου, ο 13ος τῆς ἐν Χαλκηδόνι

³⁰⁹ σχετικὸς καὶ ο 13ος κανόνας τῆς Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου.

³¹⁰ ἐρμ. Ζωναρ. σὸν κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σσ.353-354.

³¹¹ ἐρμ. Ζωναρ. σὸν κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.353.

³¹² ἐρμ. σὸν κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.354.

³¹³ «Τετυπωμένη δὲ ἐκλήθη ἡ ἀπολυτικὴ ἐπιστολὴ, ἢ ὡς ὑποτυποῦσα τὴν ἀναγκαίαν αἰτίαν τῆς ἀποδημίας τοῦ ἐπισκόπου, ἢ ὡς ὀφείλουσα ἔχειν σημασίαν καὶ ὑπογραφήν τοῦ πρωτεύοντος τῆς συνόδου· ἢ αὐτὴ δὲ ὀνομάσθη καὶ παράθεσις, ὡς παρατιθεῖσα τὸν ἀποδημήσαντα ἐπίσκοπον τοῖς πρὸς οὓς ἄπεισιν, ἤγουν γνωρίζουσα τὰ κατὰ τοῦτον καὶ παριστῶσα», ἐρμ. Βαλσ. σὸν κανόνα 23(31), Ρ.Π.3, σελ.368.

³¹⁴ ἐρμ. σὸν κανόνα 23(31), Ρ.Π.3, σελ.367.

Οικουμενικής Συνόδου και οι 5ος, 16ος και 17ος της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής³¹⁵.

Σύμφωνα με τον κανόνα 25(33), οι αναγνώστες³¹⁶, οι υποδιάκονοι, οι διάκονοι, οι πρεσβύτεροι, αλλά, και αυτοί, ακόμα, οι Επίσκοποι, οφείλουν να εγκρατεύονται από τις γυναίκες τους, κατά τον καιρό της εφημερίας τους³¹⁷, «ίνα ως μη ἔχοντες ὤσιν»³¹⁸. Το επιτίμιο αυτής της παράβασης είναι η απομάκρυνση από τα εκκλησιαστικά τους καθήκοντα. Εξαιρούνται κληρικοί που είναι πολύ ηλικιωμένοι³¹⁹. Αυτά, μάλιστα, “προστάζει” ο Επίσκοπος Αυρήλιος, τονίζοντας, ότι έχουν –ήδη- βεβαιωθεί, από προγενέστερους Ιερούς κανόνες, αποστολικούς και συνοδικούς. Στρέφει, δε, την προσοχή του κανόνα, στους αναγνώστες. Η αιτιολογία για την ύπαρξη του συγκεκριμένου κανόνα είναι η εξής: «Χρῆ τούς τῶ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐν τῶ καιρῶ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρίσεως, καί ἀπό τῶν ἰδίων γυναικῶν ἐγκρατεύεσθαι, ὅπως δυνηθῶσιν ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτουῖσιν ἀπλῶς ἐπιτυχεῖν»³²⁰. Ταυτόσημος είναι ο 70ος κανόνας της παρούσας Συνόδου, όπου, όμως, επιβάλλεται η ποινή της καθαιρέσεως. Γενικά, εδώ ρυθμίζεται η συμπεριφορά των κληρικών, στην ιδιωτική τους ζωή³²¹.

Πρεσβύτεροι, ή, διάκονοι που έχουν καθαιρεθεί³²², εξαιτίας κάποιου πολύ βαρέος σφάλματος, δεν επιτρέπεται να χειροτονούνται ως

³¹⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 23(31), Ρ.Π.3, σελ.367.

³¹⁶ κατά τον Βαλσαμόνα, όμως, οι αναγνώστες εξαιρούνται της ρύθμισης, ερμ. στον κανόνα 25(33), Ρ.Π.3, σελ.371.

³¹⁷ «ἤγουν καθ’ οὓς καιροὺς μεταχειρίζονται τὰ ἅγια», ερμ Βαλσ στον κανόνα 25, σελ.371, και προσθέτει: «καί μη εἴπησ ἐναντιοῦσθαι τὸν παρόντα κανόνα τῶ κα’ κανόνι τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου, διοριζομένῳ τοὺς ὑποδιακόνοους μη ἔχειν χώραν ἐν τῶ διακονικῶ, μηδὲ ἄπτεσθαι τῶν ἱερῶν, ἀλλ’ εἰπέ, ὅτι ἕτερόν ἐστι τὸ ψηλαφᾶν, καί ἕτερον τὸ ἄπτεσθαι· τὸ μὲν γὰρ ψηλαφᾶν, ἤγουν τὸ μετακινεῖν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὑπηρεσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲ ὁ διάκονος τοῦτο ποιεῖν ἐμποδισθήσεται· τὸ δὲ ἄπτεσθαι, μόνοις ἐνεδόθη τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὑπουργοῦσιν ἐν τῇ θυσίᾳ, ἤγουν τοῖς διακόνοις. Ὅφείλουσι δὲ κατὰ τὸν παρόντα κανόνα, οὐ μόνον οἱ ἀπτόμενοι τῶν ἱερῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ψηλαφῶντες αὐτὰ, ἐγκρατεύεσθαι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τούτων ἐφημερίας».

³¹⁸ Ρ.Π.3, κανόνας 25(33), σελ.370, JOANNOU II, σελ.241,11’.

³¹⁹ «ἐν προβεβηκία κείρα», Ρ.Π.3, κανόνας 25(33), σελ.370, JOANNOU II, σελ.241,16’. Ο Μέγας Βασίλειος, όμως, διαφωνεῖ, τονίζοντας, ότι: «ὅς δὲ οὐδὲ ἐν γήρᾳ σωφρονεῖ, οὗτος λίαν ἀκόλαστος», ερμ. Ζωναρά, Ρ.Π.3, σελ.370.

³²⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 25(33), Ρ.Π.3, σελ.372.

³²¹ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.166.

³²² «Φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν λβ’ κανόνι αὐτοῦ· Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ, τοῦ βαθμοῦ κατάγονται· τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται· Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ ταυτό. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ παρῶν λέγει κανὼν· ἐὰν γὰρ πρεσβύτερος ἢ διάκονός, φησιν, ἐν βαρυντέρῳ ἁμαρτήματι ἐλεγχθῆ, ἐξ ἀνάγκης καθαιροῦντι αὐτὸν, οὐ χρῆ ἀφορίζεσθαι αὐτὸν καὶ ὡς μετανοοῦντι αὐτῶ ἐπιτίθεσθαι χεῖρας· τοῖς γὰρ προσερχομένοις τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐξαγορεύουσιν ἁμαρτήματα, ἐπετίθουν τὰς χεῖρας οἱ ἀρχιερεῖς, ἢ κατὰ γνώμην αὐτῶν οἱ ἱερεῖς, καὶ εὐχόμενοι ἀφώριζον αὐτούς,

μετανοήσαντες, ή, ακόμη, και ως πιστοί λαϊκοί, σύμφωνα με τον κανόνα 27(35). Ακόμη, δεν επιτρέπεται οι λαϊκοί να προάγονται, στο βαθμό του κληρικού, με επαναβαπτισμό τους³²³. Αίσθηση προξενεί το γεγονός ότι η καθαίρεση κληρικών, για πολύ βαριά σφάλματα, που είναι ενάντια στην ιερωσύνη, δεν αίρεται, ώστε, να χειροτονηθούν ξανά. Κατά την Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη³²⁴ «ο κανόνας αυτός αποτελεί ερμηνευτικό κανόνα δικαίου ως προς την ποινική μεταχείριση κληρικού που καταδικάζεται για βαρύ αμάρτημα κωλυτικό της ιερωσύνης...Αν ο κληρικός αυτός μετανοήσει ειλικρινά, το αμάρτημά του μέσα στο πλαίσιο της Ιεράς Εξομολόγησης συγχωρείται. Η συγχώρηση όμως αυτή δεν αποτελεί και προσόν ώστε να γίνει δεκτός ξανά στον ιερό κλήρο».

Κληρικοί και «διάκονοι»³²⁵, οι οποίοι δεν επιθυμούν να προβιβασθούν³²⁶ και, έτσι, γίνονται ανυπάκουοι, προς τους Επισκόπους τους, ορίζει ο κανόνας 31(39) να μην υπηρετούν ούτε στον βαθμό που - ήδη- βρίσκονται³²⁷: «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος»³²⁸. Κατά τον Βαλσαμώνα, η απείθεια προέρχεται, από δύο αιτίες: α) επειδή κάποιος είχαν επαναπαυθεί, λόγω κέρδους, στις θέσεις τους και β) επειδή (ίσως) είχαν κουρασθεί, από την υπερφόρτωση των καθηκόντων τους και ήθελαν ανάπαυση. Επιπλέον, ο ίδιος

καὶ ἴστων ἕκαστον εἰς τόπον ἐπιτιμίου πρὸς τὸ ἀμάρτημα αὐτοῦ· τοῦτο οὖν οὐ χρή, φησι, γίνεσθαι ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἐκπιπτόντων τῆς λειτουργίας, μηδὲ εἰς τόπον καθίστασθαι αὐτοὺς πιστῶν λαϊκῶν ἀφορισθέντων, μηδὲ ἐπιτρέπεσθαι αὐτοῖς βαπτίζεσθαι», ερμ. Ζωναρο στον κανόνα 27(35), σσ.375-376. Ο Ζωναράς ερμηνεύει τον κανόνα, υπέρ των καθαιρεθέντων κληρικών, ενώ, ο Βαλσαμώνας έχει την αντίθετη άποψη.

³²³ «Ἐπεὶ δὲ ἔλεγόν τινες, ὡς τὸ βάπτισμα ῥύπον πάντα ἐκπλύνει, καὶ ἐζήτουν ἐκ δευτέρου βαπτισθῆναι, ὥστε ἀποπλυθῆναι τάχα τὴν ἐγκληματικὴν ἀκαθαρσίαν, δι' ἣν καθηρέθησαν, καὶ οὕτω κληρωθῆναι, ὥρισαν οἱ Πατέρες, μηδὲ τοῦτο γίνεσθαι, ὅτι ἐν βάπτισμα ποιεῖν ἡμῖν παραδέδοται», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 27(35), Ρ.Π.3, σελ.376.

³²⁴ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.196.

³²⁵ κανόνας 31(39), Ρ.Π.3, σελ.383, JOANNOU II, σελ.246, 11'. Με την αναφορά, στην λέξη διάκονος, εδώ, εννοείται κάθε κληρικός, που ασκεί υπηρεσία, στην Εκκλησία.

³²⁶ «Τινὲς, ὡς ἔοικε, κληρικοί, μετακαλούμενοι παρὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν πρὸς μείζονας βαθμοὺς διὰ χρησιμότητα τῶν ἐκκλησιῶν, οὐκ ἐπέιθοντο τοῦτο ποιῆσαι, διὰ τὸ ἀναπαύεσθαι ἐπὶ τοῖς κατεχομένοις παρὰ τούτων βαθμοῖς, ἀπὸ κέρδους ἴσως, ἢ καὶ σωματικῆς ἀναπαύσεως», ερμ. Ζωναρο. στον κανόνα 31(39), Ρ.Π.3, σσ.383-384.

³²⁷ "It is most probable that this canon is to be understood of deacons designed by the bishop to be ordained priests, for the deacons, at least in some Churches, were provided of a better maintenance than priests; or it may be understood of inferior clergymen, who were permitted to marry in the degree they were now in, but would not willingly take the order of priest or deacon, because then they were prohibited marriage", http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787_Concilia_The_First_Seven_Ecumenical_Councils_%5BHHistory_And_Canons%5D_EN.pdf (21.09.2018). Κατά Πηδάλιον, όμως, «να καθαίρωνται τῆς ὑπηρεσίας», ερμ. στον κανόνα 39, σελ.393.

³²⁸ ερμ. Ζωναρο. στον κανόνα 31(39), Ρ.Π.3, σελ.383.

ερμηνευτής τονίζει ότι ο προβιβασμός των κληρικών, στον ανώτερο βαθμό της ιερωσύνης, γίνεται «δι' ἀναγκαστικὴν αἰτίαν τῶν ἐκκλησιῶν» (Κατὰ τον Αριστηνὸ, «οὐ δι' εὐλάβειαν, ἀλλὰ διὰ καταφρόνησιν»³²⁹), ενώ, ὅποιος δε συμμορφώνεται με αυτό, «ὡς κοπηρὸν, καθαιρεθήσεται», γεγονός με το οποίο συμφωνεῖ και το Πηδάλιον. Ο Βαλσαμών, επίσης, εκφράζει, την ἀποψη ὅτι δεν θα ἔπρεπε «καὶ ἄκοντες» οἱ κληρικοὶ να χειροτονούνται³³⁰. Καμία διαφορά δεν υπάρχει, μεταξύ «κληρικότου» και «αρχοντικού», και, ὅπως μετακινεῖται ο ἀρχοντας ἀπὸ το «αρχοντικό του», ἔτσι μετακινεῖται και ο Ἱερεὺς και ο διάκονος, στον ἀμέσως ἐπόμενο βαθμό. Το ἴδιο ισχύει, κατὰ τον ερμηνευτή, και για τους «διακονητὰς τῶν μοναστηρίων». Πάντως, καταδικάζεται, ὁποσδήποτε, η μη υπακοή των κληρικών στους Ἐπισκόπους, γεγονός το οποίο θεωρεῖται «κολάσεως ἄξιον»³³¹.

Για να μη βαρύνουν τα σφάλματα των παιδιῶν τους γονεῖς τους («εἰ γὰρ πρὸ τοιούτου καιροῦ αὐτεξούσια τὰ τέκνα ποιήσουσι, τῶν ἀμαρτημάτων καὶ αὐτοὶ ἔσονται κοινωνοί»³³²), ο κανόνας 35(42) ὀρίζει οἱ Ἐπίσκοποι και οἱ «κατώτεροι» κληρικοὶ να μην αφήνουν τα παιδιὰ τους αὐτεξούσια («ἀπιέναι διὰ ἔμαγκιπατίωνος»)³³³, ἐκτός αν κάτι τέτοιο επιτρέπει η συμπεριφορά και η ηλικία τους³³⁴. Ο Βαλσαμώνας, ὡστόσο, τονίζει ὅτι η «δοκιμασία» του βίου και της ηλικίας των τέκνων οφείλει να γίνεται και ἀπὸ δικαστή (ὅπως, ἄλλωστε, ὀρίζουν οἱ πολιτικοὶ νόμοι) και ὄχι, ἀποκλειστικά, ἀπὸ τον πατέρα τους³³⁵.

³²⁹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 31(39), Ρ.Π.3, σελ.386.

³³⁰ «ἀλλ' ἐκλαμβάνεσθαι τὸν κανόνα εἰς τοὺς ἐνεργοῦντας ἐκκλησιαστικὰς οἰασθήτινας διακονίας, καὶ εἰς μείζονας τιμὰς ἢ βαθμοὺς μετακαλουμένους, καὶ μὴ πειθομένους τῇ ἐπισκοπικῇ μετακλήσει, καὶ μᾶλλον ὅτε διὰ χρησιμότητα τῆς ἐκκλησίας αὐτῇ γένηται», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 31(39), Ρ.Π.3, σελ.384. Και αὐτό «συγγνωστέον ἐστίν», ὁ.π.

³³¹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 31(39), Ρ.Π.3, σσ.383-386.

³³² ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 35(42), Ρ.Π.3, σελ.397.

³³³ κανόνας 35(42), Ρ.Π.3, σελ.396, JOANNOU II, σελ. 256, 7'-8'. «ἐμαγκιπατίων»: λατινική και ρωμαϊκή λέξη, που δηλώνει την αὐτεξουσιότητα, που δίνεται, ἀπὸ τους πατέρες, στους υπεξούσιους γιούς τους, Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 42, σελ.394.

³³⁴ «ὅτι δύνανται δεόντως καὶ εὐλαβῶς τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 35(42), Ρ.Π.3, σελ.397.

³³⁵ «Καὶ ἀνάγνωθι τὸν ἰη' κανόνα τῆς πρώτης συνόδου, καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ, καὶ τὸν ζ' . κανόνα τῆς ἐν τῷ Τρουλλῶ συνόδου, καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ, καὶ τὸ σχόλιον τοῦ λς' κεφ. τοῦ α' . τίτλου τοῦ παρόντος συντάγματος· ἐν τούτοις γὰρ διελήφθη πλατύτερον, ὅτι οἱ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἄρχοντες, ὡς ἀξιωματικοὶ, ἀπεντεῦθεν ἀπαλλάττονται τῆς ὑπεξουσιότητος. Τὸ δὲ διδόναι λόγον τοὺς πατέρας ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων τῶν παιδων, μὴ γεγονότων αὐτεξουσιῶν κατὰ τὸν κανόνα, ὅσον τὰ εἰς Θεὸν καὶ εἰς ψυχικὴν κατάκρισιν ἐκλαβοῦ· ἀπὸ γὰρ τῶν ἀμαρτημάτων τῶν παιδων τῶν ὑπεξουσιῶν δηλαδὴ ἢ καὶ αὐτεξουσιῶν, ὁποσδήποτε οἱ πατέρες οὐκ ἐνέχονται, οὐδὲ κολάζονται· τὰ γὰρ ἀμαρτήματα, φησὶν ὁ νόμος, τῇ κεφαλῇ ἔπονται», ερμ Βαλσ στον κανόνα 35(42), Ρ.Π.3, σελ.398.

Ο κανόνας 36(43) «εισάγει κώλυμα ιερωσύνης για εκείνον που έχει στενούς συγγενείς ή συγκατοίκους μη Χριστιανούς ή αιρετικούς και δεν πέτυχε να τους προσαγάγει στην Ορθοδοξία»³³⁶. «Οί ἐπίσκοποι χρέος ἔχουσι διδάσκειν, καὶ μεταγάγειν τοὺς ἀπίστους εἰς πίστιν, καὶ τοὺς σφαλλομένους περὶ τὰ δόγματα Χριστιανούς ὀδηγεῖν εἰς ὀρθοδοξίαν· ὁμοίως καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι»³³⁷. Ἄλλωστε, και, σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο: «Εἴ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐ δύναται, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;» και «αὐτὸς δὲ ἀμφίβολος ἂν περὶ τὴν πίστην λογιζοιτο»³³⁸.

Κατὰ τον κανόνα 38(45), απαγορεύεται σε κληρικούς, ή μοναχούς³³⁹, να εισέρχονται, χωρίς άδεια Επισκόπου, ή, πρεσβυτέρου σε σπίτια χήρων, ή, παρθένων. Αν εισέλθουν, όμως, να μην το κάνουν μόνοι τους, αλλά, υπό όρους, ήτοι, μαζί με αυτούς που έχουν (ήδη) άδεια να εισέρχονται, σε σπίτια κληρικών ή έντιμων χριστιανών (τους Επισκόπους και πρεσβυτέρους). «Δεῖ πᾶσαν εἶναι ἀσφάλειαν τῶν παρθένων καὶ τῶν χηρῶν τῶν τεταγμένων τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὑπ' αὐτῆς τρεφομένων»³⁴⁰. Συναφής και παρόμοιος, σε περιεχόμενο, και ο 19ος κανόνας του Μεγάλου Βασιλείου³⁴¹. Δεν υπάρχει ποινή, στον συγκεκριμένο κανόνα, αλλά εναρμονίζεται, με τον τίτλο «ια. κεφ. ε'. συνόδου ζ'. κανόνα μζ'. καὶ τῆς ρλγ'. Ἰουστινιανείου νεαρᾶς κεφ.β'. ήτοι κεφ. ιέ. τοῦ δ'. βιβλίου τῶν βασιλικῶν, ὅπερ κατεστρώθη ἐν τῷ μζ'. κανόνι τῆς ἔκτης συνόδου»³⁴².

Οι κληρικοί απαγορεύεται να μπαίνουν σε «καπηλεῖα»³⁴³ (για να τρώνε ή να πίνουν), βάσει του κανόνα 40(47), «εἰ μὴ δ' ἂν ξενίας ἀνάγκη συνωθουμένων»³⁴⁴. Το ίδιο αναφέρουν και οι κανόνες 54ος των Αγίων Αποστόλων και 9ος της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου³⁴⁵, που προβλέπουν παύση των κληρικών, από τα καθήκοντά τους, ή, καθαίρεση. Χωρίς ποινή ο κανόνας, παρότι, παλαιότερα, η 123η Νεαρά του Ιουστινιανού πρόσταζε, για παρόμοιες πράξεις, οι Ιερωμένοι να απογυμνώνονται, από κάθε ιεροπραξία και να κλείνονται για τρία χρόνια, σε μοναστήρι. Ο Μέγας Βασίλειος, άλλωστε, έλεγε: «ή νηστεία τὴν

³³⁶ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.164.

³³⁷ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 36(43), σελ.399.

³³⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 36(43), Ρ.Π.3, σελ.399.

³³⁹ «ἐγκρατεῦόμενοι», κανόνας 38(45), Ρ.Π.3, σελ.402, JOANNOU II, σελ.258,4'.

³⁴⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 38(45), Ρ.Π.3, σελ. 403.

³⁴¹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 38(45), Ρ.Π.3, σελ.402.

³⁴² ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 38(45), Ρ.Π.3, σελ.403.

³⁴³ κανόνας 40(47), Ρ.Π.3, σελ.405, JOANNOU II, σελ.259,9'.

³⁴⁴ κανόνας 40(47), Ρ.Π.3, σελ.405, JOANNOU II, σελ.259,9'-10'.

³⁴⁵ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 40(47), Ρ.Π.3, σελ.405.

μέθην θεραπευσάτω»³⁴⁶ και ο Απόστολος Παύλος τόνιζε: «φθείρουσιν ἡθην χρῆσθ' ὀμιλίας κακαί».³⁴⁷

Επίσκοποι ή “κατώτεροι” κληρικοί (και οι λαϊκοί, ακόμα) πρέπει να αποφεύγουν τα συμπόσια. Ειδικά, για τους πρώτους, ορίζεται να μην τρώνε (ούτε στους νάρθηκες³⁴⁸), εκτός εάν κάποιος –από αυτούς- βρίσκεται, σε ξένη χώρα και υπάρχει ανάγκη κάπου να καταλύσει³⁴⁹ (**κανόνας 42(49)**). Διότι, «Οὐ δεῖ τοὺς ἱερούς οἴκους κοινοποιεῖν, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχειν, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐσθίειν, καὶ ἀκούβιτα στρωννύειν»³⁵⁰, όπως και στον 28ο κανόνα της εν Λαοδικεῖα Τοπικῆς Συνόδου, καθώς, και στον 74ο κανόνα της εν Τρούλλω Οικουμενικῆς Συνόδου, όπου οι κληρικοί παύονται ή αφορίζονται.

Ο κανόνας 43(50) ορίζει, να υπάρχει μιά χρονική περίοδος μετάνοιας, για τους πιστούς ανάλογη της βαρύτητας των αμαρτημάτων τους³⁵¹, πάντα –όμως- κατά την κρίση των Επισκόπων³⁵². Ο πρεσβύτερος πρέπει να απαλλάσει κάποιον, από τη μετάνοια, μόνο, μετά, από άδεια του Επισκόπου (ή, και, χωρίς την άδειά του, αν ο δεύτερος απουσιάζει και ο μετανοών κινδυνεύει να πεθάνει³⁵³). Αν το διαπραχθέν έγκλημα είναι δημόσιο και “πολυσυζητημένο”³⁵⁴, «πρὸ τῆς ἀψίδος τούτῳ ἢ χεῖρ

³⁴⁶ Πηδάλιον, υποσ. (1) στον κανόνα 42, σελ.51.

³⁴⁷ α' Κορινθ. ιε'. 33.

³⁴⁸ «Νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 74 της εν Τρούλλω Οικουμενικῆς Συνόδου, σελ.234.

³⁴⁹ «εἰ μήπου, φησὶν, ἐπὶ ξένης τις ὦν, καὶ μὴ ἔχων ὅπου καταλύσει, ἐν ἐκκλησίᾳ ἐξ ἀνάγκης εἰσέλθῃ», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 42(49), Ρ.Π.3, σελ.407.

³⁵⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 42(49), Ρ.Π.3, σελ.407.

³⁵¹ «Κυρίως μετανοοῦντες λογιζονται οἱ ἐξομολογούμενοι τὰ οἰκεία πλημμελήματα ἀγνοούμενα· οἱ δὲ προσιόντες τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ φανεροῖς ἀμαρτήμασι (πούβλικον γὰρ τὸ δεδημοσιευμένον καὶ πρόδηλον λέγεται, ἢ γὰρ λέξις τῶν Λατίνων οὕσα, ἐξελληνιζομένη δημόσιον δηλοῖ) καὶ ἐπὶ τεθρυλλημένοις, ἤγουν διαλαλουμένοις, φημιζομένοις, οὐδὲ ἐξομολογεῖσθαι δοκοῦσι. Διὸ τοῖς τοιούτοις καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας τὰς χεῖρας ἐπιτιθέναι, καὶ ποιεῖν αὐτοὺς μετανοοῦντας, ὁ κανὼν διατάττεται, ὥστε ἔξω τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐστάναι, καὶ προσκλαίειν· τὸ γὰρ, πρὸ τῆς ἀψίδος, πρὸ τοῦ προπυλαίου ἐστὶ· τὸ δὲ, τὸ σύμπασαν τὴν ἐκκλησίαν κινοῦν, δηλοῖ τὴν τῆς πλημμελείας ὑπερβολὴν, καὶ τὸ φανερόν. Τοιοῦτον γὰρ φησὶν εἶναι τὸ ἀμάρτημα, ὡς καὶ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν δι' αὐτὸ κενεῖσθαι, ἢ ζηλοῦσαν, ἢ διηγουμένην αὐτό», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 43(50), Ρ.Π.3, σσ408-409.

³⁵² «Τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς Ἀποστόλοις δέδωκε· τύπον δὲ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων οἱ ἀρχιερεῖς πληροῦσι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 43(50), Ρ.Π.3, σελ.408. Πιο αναλυτικά, βλ. κανόνα 102 Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου.

³⁵³ Πηδάλιον, ερμ στον κανόνα 50, σελ.397.

³⁵⁴ «Καὶ ταῦτα μὲν φησὶ γίνεσθαι εἰς τοὺς ἐκ προαιρέσεως οἰκείας ἐξομολογούμενους. Τοὺς δὲ μὴ αὐθαιρέτως προσερχομένους τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ διὰ πούβλικον, ἤτοι δημόσιον ἔγκλημα, τεθρυλλημένον, ἤτοι φανερόν, καὶ δυνάμενον συνταράξαι τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ ὑπερβολικὸν τοῦ ἀτοπήματος, ἔξω τῆς ἀψίδος, ἤτοι τῆς ἐκκλησίας, δέχεσθαι ὀφείλομεν, κακεῖσε διδόναι χεῖρα μετάνοιας, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν διάκρισιν, ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν τοὺς πολλοὺς, ἐν φανεροῖς οὕτως ἐγκλήμασι τὴν κανονικὴν οὕτω

ἐπιτεθῆ»³⁵⁵. Ο συγκεκριμένος κανόνας αναθέτει στην κρίση των Επισκόπων (ή, των πρεσβυτέρων, κατόπιν αδείας)³⁵⁶ «τὸ ψηφίζεσθαι, τουτέστιν ὀρίζειν, τυποῦν, ἀποφαίνεσθαι κατὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων διαφορὰν τὰς μετανοίας ἐν καιρῶ, ἤγουν ἐν ὅσῳ χρόνῳ δεῖ τὸν ἁμαρτήσαντα μετανοεῖν ἐν ἐπιτιμίῳ δεσμῶ, καὶ τότε δεῖ αὐτὸν λύειν»³⁵⁷. Ο εξεταζόμενος κανόνας συνδέεται, με τον 7(7)ο κανόνα της παρούσας Συνόδου, καθώς και με τον τελευταίο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου³⁵⁸.

Οι παρθένες που είναι αφιερωμένες, στο Θεό, αφού απομακρύνθηκαν, από την προστασία των πατέρων τους, πρέπει, σύμφωνα με τον κανόνα 44(51)³⁵⁹, να δίδονται, σε πολύ τίμιες γυναίκες, για να συγκατοικούν, όλες μαζί, καθώς και να έχουν τη φροντίδα και την πρόνοια του Επισκόπου (και, σε περίπτωση που αυτός λείπει, του πρεσβυτέρου), να προσέχουν η μία την άλλη, «καὶ νὰ παιδαγωγοῦνται πρὸς ἀρετὴν»³⁶⁰. Ἔτσι, δεν βλάπτουν την υπόληψη της Εκκλησίας³⁶¹. Ὅλα αυτά, διότι, σ' εκείνους τους καιρούς, είχαν ατονήσει οι νόμοι και οι κανόνες, ὅσον αφορά τα μοναστηριακά ἤθη (σε αντίθεση με τους Λατίνους, ὅπου συντηροῦνταν η κοινή συμβίωση ἀνδρῶν και γυναικῶν, ξέχωρα, κατὰ το φύλο)³⁶².

Ἡ Εκκλησία μας είναι πάντα -και οπωσδήποτε- ανοιχτή στους ειλικρινά μετανοούντες. Αυτό ισχύει και περιλαμβάνει και τους «σκηνικούς»³⁶³, τους «μίμους», ἀκόμη και τους «ἀποστάτες» και ἄλλα “παρόμοια” πρόσωπα, ἄνδρες και γυναίκες, οι οποίοι διάγουν ἀδιάφορη, χωρὶς νόημα και ἀμαρτωλή ζωή. Αυτοί, αφού μετανοήσουν, και «χάρη»³⁶⁴ τους δίδεται (: ἀφεση ἀμαρτιῶν) και «καταλλαγή» (: λύση των

παραγγελίαν ἀθετοῦντες, καὶ μαλακώτερα δίδοντες ἐπιτίμια», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 43(50), Ρ.Π.3, σελ.409.

³⁵⁵ κανόνας 43(50), Ρ.Π.3, σελ.408, JOANNOU II, σελ.261,11'-12'. Κατὰ την ερμηνεία του Πηδάλιου, «καθὼς ἔξω ἐπετίθετο καὶ εἰς τοὺς ἐξ αἰρέσεων ἐπιστρέφοντας...οὐδὲ ὡς ἔξομολογούμενοι λογίζονται», ερμ. στον κανόνα 50, σελ.397.

³⁵⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 50, σελ.397.

³⁵⁷ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 43(50), Ρ.Π.3, σελ.408.

³⁵⁸ ερμ. κανονολόγων στον κανόνα 43(50), Ρ.Π.3, σσ.408-410.

³⁵⁹ συνδέεται, με τον 6ο κανόνα της παρούσας Συνόδου.

³⁶⁰ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 51, σελ.397.

³⁶¹ συγκεκριμένα: «ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, πάσας τὰς ἱεράς ταύτας παρθένοὺς ὁμοῦ κατοικεῖν, ἵνα συζῶσαι φυλάττωσιν ἀλλήλας, καὶ μὴ πλαζόμεναι, ἤγουν τῆδε κακεῖσαι διατρίβουσαι, τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν μολύνωσι διὰ τοῦ διδόναι οὐκ ἀγαθὰς ὑπολήψεις κατ' αὐτῶν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 44(51), Ρ.Π.3, σελ.411.

³⁶² ἀπό ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 44(51), Ρ.Π.3, σσ.410-411.

³⁶³ «Σκηνὴ λέγεται ἢ ὑπόκρισις· οἱ γοῦν ὑποκρινόμενοι ποτὲ στρατηγούς, ποτὲ δούλους, ποτὲ δ' ἕτερα πρόσωπα, ὀνομάζονται σκηνικοί», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 45(52-53), Ρ.Π.3, σελ.414.

³⁶⁴ «χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι», κατὰ τον Απόστολο Παῦλο (: ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 45(52-53), Ρ.Π.3, σσ.414-415).

επιτιμιών). Το ίδιο τονίζει ο Αριστηνός, στην ερμηνεία του κανόνα 45(52-53): «Πᾶς δὲ ἁμαρτάνων, καὶ μετανοῶν, δεκτὸς εἰς μετάνοιαν, κὰν σκηνικός ἐστι, κὰν μῆμος, κὰν οἰονδήτινα ἕτερον μετερχόμενος βίον»³⁶⁵.

Ἡ Σύνοδος στον **κανόνα 47(55-56)** ασχολείται με τα νήπια, που βαπτίζονταν ἀπὸ αιρετικούς Δονατιστές και θεωρεῖ, ὅτι δεν εἶναι σωστό ἡ πλάνη των γονέων τους να τους εμποδίζει, μετέπειτα, να προβιβαστούν, σε ιερατικούς βαθμούς, ἀφού προσέλθουν στην Εκκλησία. Ὁ Ζωναράς, στην ερμηνεία του, για το συγκεκριμένο θέμα, παραπέμπει στον 7ο κανόνα της Δευτέρας Οικουμενικῆς Συνόδου, ὅπου και γίνεται διάκριση, ὅσον ἀφορᾷ τους αιρετικούς που προσέρχονται στην ορθόδοξη πίστη, αναφορικά με τον τρόπο ἀποδοχῆς τους, ἀπὸ την Εκκλησία μας. Αὐτός ο τρόπος ἀποδοχῆς γίνεται, εἴτε, με λίβελλο (ἐγγραφή ἀποκήρυξη τους), εἴτε, μόνο, ἀφού χρισθούν, με το Ἅγιο Μύρο, εἴτε, ἀφού βαπτισθούν³⁶⁶. Ὁ 7ος αὐτός κανόνας της Δευτέρας Οικουμενικῆς Συνόδου και, κατὰ τον Βαλσαμώνα, εἶναι ο ἐνδεδειγμένος για τους ἐπιστρέφοντες αιρετικούς³⁶⁷. Ἐπίσης, ορίζεται, ἀπὸ τον συγκεκριμένο κανόνα, τα Ἅγια Μυστήρια να προσφέρονται πάντα ἀπὸ νηστικούς Ἱερεῖς³⁶⁸, καθὼς ορίζει και ἡ Ὁμολογία της Πίστεως, που διατυπώθηκε ἀπὸ τους Πατέρες, στην Πρώτη ἐν Νικαία Οικουμενική Σύνοδο.

Ὁ κανόνας 48(57) ἀπαγορεύει, ἐντὸς της Ὁρθοδοξίας, τις ἀναβαπτίσεις³⁶⁹, τις ἀναχειροτονίες και τις «μετακινήσεις»³⁷⁰ των Ἐπισκόπων. Ὁ κανόνας φέρει, ως παράδειγμα ἀπειθείας, τον Ἐπίσκοπο Κρεσκώνιο. Ἡ Σύνοδος, μάλιστα, ορίζει να στραφούν Ἐπίσκοποι ἐναντίον του, μέσω πολιτικού ἀρχοντα. Ὁ Ἐπίσκοπος Αὐρήλιος –συγκεκριμένα– ορίζει, να μη θεωρηθεῖ ο Κρεσκώνιος μέλος της Συνόδου, ἀφού περιφρόνησε τις συνοδικές ἀποφάσεις, και με δική του ευθύνη περιήλθε (ως λαϊκός, πλέον) για ἐξέταση, ἀπὸ την πολιτική ἐξουσία³⁷¹. «Τὸ γοῦν,

³⁶⁵ ερμηνεία στον κανόνα 45(52-53), σελ.415.

³⁶⁶ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 47(55-56), Ρ.Π.3, σελ.417.

³⁶⁷ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 47(55-56), Ρ.Π.3, σσ.417-418.

³⁶⁸ «ἤγουν μὴ ὑπὸ βεβρωκότων ἱερέων προσκομιδὴν γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ νηστικῶν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 47(55-56), σελ.417. βλ και κανόνα 41ο της παρούσης Συνόδου.

³⁶⁹ αὐτό ἀπαγορεύεται και ἀπὸ τον 47ο κανόνα των αγίων Ἀποστόλων. «Εἰ δὲ παρὰ αἵρετικῶν ἐβαπτίσθη τις ἀλλόκοτον βάπτισμα, ἐκεῖνον βαπτίζεσθαι δεῖ· οὐ γὰρ ἀναβάπτισις τοῦτο, ὅτι οὐδὲ ὁ ἐβαπτίσθη, βάπτισμα λογίσεται, ἀλλὰ μολυσμός», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 48(57), Ρ.Π.3, σελ.420.

³⁷⁰ «ὀφείλουσι διορθωθῆναι καὶ αἱ παρὰ ἐπισκόπων γινόμεναι μεταπτώσεις ἀπὸ ταύτης τῆς ἐκκλησίας εἰς ἕτεραν, διὰ τὸ λογίζεσθαι καὶ τοῦτο ὡσανεὶ ἀναβαπτισμόν, ἢ ἀναχειροτόνησιν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 48(57), Ρ.Π.3, σελ.421.

³⁷¹ «διὰ τὴν οἰκειαν μονοτονίαν καὶ καταφρόνησιν τῶν συνοδικῶν παραγγελιῶν», ὁ.π.. "Therefore let Cresconius be forbidden by judicial authority, for he has left his own people, and has taken possession of the diocese of Ceneum, although ecclesiastically admonished that he was not to change", <http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325->

φυλαχθέντος τοῦ τύπου τῆς καταστάσεως, τοῦτό ἐστι, τὸ, εἰ ἐφυλάχθη ὁ τύπος τῆς καταστάσεως, ἤγουν, εἰ ὑπεμνήσθη ἐκεῖνος κατὰ τοὺς κανόνας, καὶ ἠπειθήσε, μὴ κριθῆ τῆς συνόδου ὑπάρχων, ἀντὶ τοῦ, μὴ λογισθῆ τῆς μοίρας τῶν ἐπισκόπων ὦν, ἀλλ' ὡς ἤδη ἀπορριφεῖς καὶ ἐξωσθεῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, ἀρχοντικῆ ἐξουσία παραδοθήτω»³⁷². Ο Βαλσαμών, ἐδώ, τονίζει, ὅτι Ἐπίσκοποι που δρουν, τοιουτοτρόπως, πρέπει ὄχι, μόνον, νὰ καθαιρούνται, ἀλλά, καὶ νὰ υποβάλλονται, σὲ ποινές που ὀρίζει ὁ πολιτικός νόμος (καθὼς ἀναφέρεται καὶ στο 36ο καὶ 37ο κεφάλαιο τοῦ τρίτου βιβλίου τῶν Βασιλικῶν-123η Νεαρά του Ιουστινιανού)³⁷³. Κατὰ τὴν Καθηγήτρια Εἰρήνη Χριστινάκη³⁷⁴, «το καθήκον κάθε κληρικοῦ νὰ μὴ ἀπειθεῖ σὲ ἀποφάσεις καὶ τὰ κελεύσματα τῆς ἀρμόδιας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς σὲ τὴν ὁποία ὑπάγεται, θεμελιώνεται καὶ ἀγιογραφικὰ καὶ σὲ πολλοὺς κανόνες, προγενέστερους». Ἡ Καθηγήτρια ἀναφέρει, χαρακτηριστικὰ τοὺς 34ο καὶ 36ο Ἀποστολικούς κανόνες, τὸν 9ο κανόνα τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας³⁷⁵ καὶ τοὺς κανόνες 15 καὶ 16 τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ο κανόνας 49(58) ἐκθέτει, ἐξ ἀφορμῆς τῆς χειροτονίας Ἐπισκόπου³⁷⁶ σὲ τὴν Νουμιδία, που εἶχε γίνῃ ἀπὸ δύο Ἐπισκόπους, νὰ συγκεντρώνονται δώδεκα Ἐπίσκοποι, γιὰ ἐκλογή. Ὁ Ἐπίσκοπος Αὐρήλιος, ὅμως, δέχθηκε καὶ χειροτονία, μὲ ὄχι λιγότερους ἀπὸ τρεῖς Ἐπισκόπους³⁷⁷. Καὶ αὐτό, ἐπειδὴ, σὲ τὴν Τρίπολη καὶ τὴν Ἀρζουῖα, ὑπῆρχαν βαρβαρικοὶ λαοί. Σὲ τὴν Τρίπολη, εἰδικὰ, ὑπῆρχε ἔλλειψη Ἐπισκόπων (οἱ Ἐπίσκοποι, ἐκεῖ, ἦταν μόνο πέντε καὶ οἱ δύο ἀπὸ αὐτοὺς μποροῦν νὰ συμβεῖ νὰ πιεστούν, ἀπὸ κάποια ἀνάγκη). «Δυσχερὲς γάρ ἐστὶν ἐξ οἰουδήποτε ἀριθμοῦ πάντα δύνασθαι ἀπαντῆσαι»³⁷⁸. Ὁ Βαλσαμών φέρει ἕνα παράδειγμα χειροτονήσεως Ἐπισκόπου, χωρὶς παρουσία ἄλλων Ἐπισκόπων, σὲ τὴν Καλόη, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἐφέσου, καὶ τονίζει ὅτι κάτι τέτοιο εἶναι λάθος³⁷⁹, ἐνῶ, ὁ Ἀριστηνός συμφωνεῖ, ὅτι πρέπει τρεῖς Ἐπίσκοποι –τουλάχιστον- νὰ παρευρίσκονται, «συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων διὰ γραμμάτων»³⁸⁰.

[0787, Concilia, The First Seven Ecumenical Councils %5BHistory And Canons%5D, EN. pdf](#) (21.09.2018).

³⁷² ἐρμ. Ζωναρ. σὲ τὸν κανόνα 48(57), Ρ.Π.3, σελ.420.

³⁷³ ἐρμ. σὲ τὸν κανόνα 48(57), Ρ.Π.3, σελ.422.

³⁷⁴ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.199.

³⁷⁵ ὁ.π., ὑποσ 221 τοῦ βιβλίου.

³⁷⁶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, οὔτε σὲ τὸ κείμενο τοῦ κανόνα, οὔτε ἀπὸ τοὺς κανονολόγους.

³⁷⁷ «διότι ἱερεὺς καὶ παρὰ μόνου ἑνὸς χειροτονεῖται ἐπισκόπου» (Ἀγίων Ἀποστόλων, κανόνας δεῦτερος: ἐρμ. Βαλσ. σὲ τὸν κανόνα 49(58), Ρ.Π.3, σελ.424).

³⁷⁸ κανόνας 49(58), Ρ.Π.3, σελ.423, JOANNOU II, σελ.268,5'-7'.

³⁷⁹ ἐρμ. Βαλσ. σὲ τὸν κανόνα 49(58), Ρ.Π.3, σσ.424-425.

³⁸⁰ ἐρμ. Ἀριστ. σὲ τὸν κανόνα 49(58), Ρ.Π.3, σελ.425.

Ο κανόνας 50(59) ορίζει ότι, σε περίπτωση που πρόκειται να εκλεγεί κάποιος Επίσκοπος, και προκύψει αντίλογος, ο αριθμός των τριών Επισκόπων (που ορίστηκε στον προηγούμενο κανόνα, για την εκλογή του κάθε Επισκόπου) δεν αρκεί, για την εκλογή του, αλλά πρέπει στον αριθμό αυτό να προστεθούν ένας, ή, δύο Επίσκοποι. Πρέπει, ακόμη, να γίνει εξέταση των προσώπων που «ἀντιλέγουν»³⁸¹, εξέταση των «ἀντιλογιών», που έχουν προβληθεί, και, εν' τέλει, αν αποδειχθεί και «ενώπιον του λαού»³⁸², ο συγκεκριμένος Επίσκοπος αθώος, τότε, μόνον, επιτρέπεται να χειροτονηθεί³⁸³: «Ἦρσε δὲ τῇ συνόδῳ πρότερον γυμνασθῆναι πάντα τὰ αἰτιάματα, καὶ οὕτως, εἰ δεήσῃ, γενέσθαι τὴν ἀποκατάστασιν»³⁸⁴. Και αυτό έγινε απόλυτα δεκτό, από όλους τους Επισκόπους της Συνόδου. Ο κανόνας συνδέεται με τον 55(64)ο κανόνα της Συνόδου που εξετάζεται³⁸⁵.

Ο κανόνας 52(61) ορίζει ότι τη χρονική περίοδο της Συνόδου της Καρθαγένης πρέπει να εξετάζονται οι υποθέσεις κάθε επαρχίας της Αφρικής³⁸⁶ από τους Τοποτηρητές της Συνόδου (γεγονός που είχε ήδη αποφασισθεί στη Σύνοδο της Ιππώνος). Επίσης, αναφέρεται ότι οι υποθέσεις της επαρχίας της Μαυριτανίας αναβλήθηκαν³⁸⁷, λόγω της απόστασης και λόγω του ότι αυτή βρίσκεται, σε βαρβαρικό έδαφος³⁸⁸. Δόθηκε εντολή, όμως, να ρυθμιστούν και αυτές οι υποθέσεις και «εἴ τι μὴ καλῶς ἐπράχθη, διορθοῦσθαι... ἢ καὶ ἀμφίβολα μείναντα, διαλύειν, καὶ πρὸς σαφήνειαν ἄγειν»³⁸⁹.

³⁸¹ αν και: «οὐ γὰρ πάντες εἰς κατηγορίαν ἱερέων προσδέχονται», γεγονός, που αναφέρει ο 6ος κανόνας της Δεύτερης Οικουμενικής Συνόδου και οι 128ος, 129ος και 130ος κανόνες της παρούσας Συνόδου: ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 50(59), Ρ.Π.3, σελ.426.

³⁸² «ἐπὶ φανεράς ἐξετάσεως», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 50(59), Ρ.Π.3, σελ.427.

³⁸³ «Τὸ τὰ πλήθη τῶν πόλεων προχειρίζεσθαι ἀρχιερεῖς ἑαυτοῖς, οὓς ἠβούλοντο, ἐκωλύθη... Ἐὰν οὖν συνέλθωμεν, φησὶν ὁ Ἀυρήλιος, εἰς ἐπιλογὴν ἐπισκόπου, καὶ ἴσως ἀντιλέγωσι τινες οὐχὶ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' ἕτεροι, αἰτιάματα εἰσάγοντες κατ' αὐτοῦ, τολμηρόν ἐστι τρεῖς ἐπισκόπους, τοὺς ψηφιζομένους δηλαδὴ κατὰ τοὺς κανόνας, ἐξετάσαι τὰ λεγόμενα κατὰ τοῦ ψηφιζομένου, καὶ καθᾶραι τὸν αἰτιώμενον, ἀντὶ τοῦ, καθαρὸν ἀποφῆναι τῶν κατ' αὐτοῦ προτιθεμένων αἰτιαμάτων. Ἀλλὰ δεῖ προσκαλεῖσθαι ἓνα ἢ δύο ἐπισκόπους ἑτέρους, καὶ παρόντος τοῦ λαοῦ, ἐφ' ὃν μέλλει χειροτονεῖσθαι, ἐξετάζεσθαι...», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 50(59), Ρ.Π.3, σελ.426.

³⁸⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 50(59), Ρ.Π.3, σελ.428. Φέρει τα παραδείγματα του Ἰβα Εδέσσης και του Βασιανού Εφέσου.

³⁸⁵ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 50(59), Ρ.Π.3, σελ.426.

³⁸⁶ «ἤγουν ἀπιέναι καὶ συζητεῖν περὶ τῶν ἐν αὐταῖς φουμένων ἀμφιβολιῶν, καὶ οἰκονομεῖν ταύτας», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 52(61), Ρ.Π.3, σελ.431.

³⁸⁷ «ὡς τούτου μὴ γενομένου πρὸ χρόνων δύο», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 52(61), Ρ.Π.3, σελ.431.

³⁸⁸ «ὅτι τῷ βαρβαρικῷ παράκειται», κανόνας 52(61), Ρ.Π.3, σελ.430, JOANNOU II, σελ.272,9'-10'.

³⁸⁹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 52(61), Ρ.Π.3, σσ.431-432.

«*Ἐν πολλοῖς συνόδοις ὄρισται συνεδρίῳ ἱερατικῶ, ἵνα...*»³⁹⁰. Ο κανόνας 53(62) αναφέρει ότι και, σε πολλές άλλες προηγούμενες Συνόδους, απαγορευόταν η κτήση Επισκοπικού θρόνου, «*χωρίς τὴν γνώμην καὶ ἄδειαν τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὀρίζοντος αὐτοῦ Ἐπισκόπου*»³⁹¹. Συγκεκριμένα, ο κανόνας αναφέρεται στους λαούς των επαρχιών της Αφρικής, που δεν είχαν ποτέ δικό τους Επίσκοπο, εξουσιάζονταν, όμως (στο παρελθόν), από κάποιους Επισκόπους³⁹². Για να αποκτήσουν, οι επαρχίες αυτές Επίσκοπο, ορίζεται ότι πρέπει να συναινέσει (πρώτα) ο Επίσκοπος, από τον οποίο εξουσιάζονταν. Και αυτό, επειδή, κάποιοι απ' αυτούς υπεροπτικά αποκόπτουν την κοινωνία, με τους Συνεπισκόπους τους και φέρονται να διοικούν τυραννικά. Αλλά, και ορισμένοι πρεσβύτεροι πλανούν τα πλήθη, με συμπόσια και κακόβουλες συμβουλές, με σκοπό να γίνουν -οι ίδιοι- Επίσκοποι, τυραννικά. Ο Επίσκοπος Αυρηλίου επικυρώνει την απόφαση της Συνόδου και λέει ότι θα φροντίσει, ώστε να αποφεύγεται αυτό, για ολόκληρη την εκκλησιαστική ιεραρχία. Τονίζει, μάλιστα, ότι τύραννοι τέτοιου είδους συνηθίζουν να μην λαμβάνουν μέρος στη Σύνοδο, από υπερψία, παρότι προσκαλούνταν. Έτσι, αποφασίσθηκε να ληφθούν τρία μέτρα: τέτοιου είδους κακές διοικήσεις να μη διατηρούνται, οι Εκκλησίες που –κακώς- περιήλθαν, σε αυτούς, να τους αφαιρούνται και, τέλος, να εκδιώκονται, από την εξουσία, με τη βοήθεια των πολιτικών αρχόντων, των Μητροπολιτών ή Πατριαρχών και να στερούνται της Επισκοπικής έδρας, την οποία κατείχαν αντικανονικά: «*Χρὴ γὰρ τοὺς σύμπασι τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ὅλη τῇ συνόδῳ προσκολλημένους, μὴ μόνον τὴν οἰκείαν κατέχειν δικαίως καθέδραν, ἀλλ' ἔτι μὴν τὰς τοιαύτας διοικήσεις κεκτηῖσθαι, τοὺς δὲ δοκοῦντας τοῖς ἰδίοις ὄχλοις ἀρκεῖσθαι, καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καταφρονοῦντας, μὴ μόνον τὰς διοικήσεις ἀπολλύειν, ἀλλ' ἔτι μὴν, ὡς εἶπον, καὶ τῶν οἰκειῶν τόπων ἀρχοντικῇ στρεῖσθαι ὡς ἀντάρτας δυναστεία*»³⁹³. Ο Ζωναράς και ο Αριστηνός- προτείνουν “δραστικά μέτρα” κατά των τοιούτων Επισκόπων³⁹⁴ και εύλογο είναι, ότι οι εκδιωχθέντες καθαιρούνται, σύμφωνα και με τον 57(66)ο κανόνα της παρούσας

³⁹⁰ κανόνας 53(62), Ρ.Π.3, σελ.432, JOANNOU II, σελ.273, 5'-7'.

³⁹¹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 62, σελ.402.

³⁹² ἄλλωστε, και, κατά τον 6ο κανόνα της τοπικής Συνόδου της Σαρδικής: «*μήτε ἐν πόλει βραχεία, μήτε ἐν κόμῃ καθίστασθαι ἐπίσκοπον*», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 53(62), Ρ.Π.3, σελ.434.

³⁹³ κανόνας 53(62), Ρ.Π.3, σελ.433, JOANNOU II, σελ.276,6'-17'.

³⁹⁴ «*Ὁφείλομεν οὖν, φησιν, ἐὰν πᾶσι δοκῇ, πάντα τρόπον ἀγωνίσασθαι, μὴ μόνον τὰ οὕτω κακῶς διοικηθέντα καὶ οἰκονομηθέντα μὴ φυλάξαι, σπουδάσαι δὲ μηκέτι γίνεσθαι τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ και τὰς ἐκκλησίας τὰς κακῶς περιελθούσας αὐτοῖς ἀφελῆσθαι ἐξ αὐτῶν, και ἵνα μετὰ ἐξουσίας φανερώς ἐκβάλλωνται, και διὰ τῆς τῶν πρωτευόντων καθέδρας, ἥτοι τῶν πατριαρχῶν, ἢ τῶν μητροπολιτῶν ἐκδιώκωνται*», ερμ. στον κανόνα 53(62), Ρ.Π.3, σελ.435.

Συνόδου. Κατά την Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη³⁹⁵, «ο εκτενής αυτός κανόνας έχει δικαστικό και διοικητικό χαρακτήρα, καθότι Επίσκοποι, που αντικανονικά και χωρίς απόφαση Συνόδου κατέλαβαν μία Επισκοπή, στηριζόμενοι στον όχλο, είναι αντάρτες και στρέφονται, κατά της Εκκλησιαστικής τάξεως».

Ο κανόνας 54(63) ορίζει ώστε κανένας Επίσκοπος να μην ιδιοποιείται ξένο κληρικό, χωρίς τη γνώμη του Επισκόπου, στον οποίο ανήκε (μέχρι τότε)³⁹⁶. Ο κανόνας τέθηκε, εξ αφορμής του Επισκόπου Ιουλιανού, ο οποίος βάπτισε και χειροτόνησε διάκονο έναν αναγνώστη, τον οποίον είχε βαπτίσει και αναθρέψει ο Επίσκοπος Επιγόνιος και ο οποίος ανήκε στην Επισκοπή του. Με αυθάδεια, ο Επίσκοπος Ιουλιανός τον άρπαξε από τον Επίσκοπο Αυρήλιο, ενώ, ο Επίσκοπος Επιγόνιος είχε βοηθήσει τον αναγνώστη να ξεπεράσει τη μεγάλη φτώχεια του και τον είχε έμπιστο για πολύ καιρό στην ενορία του. (Μάλιστα, ο Επίσκοπος Αυρήλιος είχε εκφράσει και αντίθετη γνώμη, σχετικά με τη χειροτονία του). Κατά συνέπεια, ορίζεται ο Επίσκοπος Ιουλιανός, ο οποίος φάνηκε εξαιρετικά «άναιδής», να μην επικοινωνεί «με ξένους»³⁹⁷ και να αποκαταστήσει τον κληρικό, που άρπαξε, «ὄν ἐτόλμησε χειροτονῆσαι κατὰ τῶν ὀρισθέντων τῆ συνόδῳ πράττων»³⁹⁸. Ο Βαλσαμών εκφράζει τη γνώμη «ὅτι οὐδὲ λαϊκὸν ἑτέρας ἐνορίας δύναται ἐπίσκοπος χειροτονῆσαι παρὰ γνώμην τοῦ ἔχοντος τοῦτον ἐπισκόπου»³⁹⁹. Αυτός, δε, που δέχεται ξένο κληρικό και τον χειροτονεί, πρέπει να καθαιρείται μαζί με τον χειροτονηθέντα⁴⁰⁰. Σύμφωνα με τον 20ο κανόνα της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου, αφορίζεται. Τελικά, η απόφαση της Συνόδου, για τον Επίσκοπο Ιουλιανό, αποτέλεσε «γενικό κανόνα για όλους, όσοι θα πράξουν στο μέλλον ομοίως», «με ισχύ την ίδια ποινική μεταχείριση»⁴⁰¹.

Ο κανόνας 56(65) ορίζει, στις μικρές επαρχίες της Αφρικής, να μη χειροτονούνται Επίσκοποι. Κάτι τέτοιο να γίνεται, μόνον, με τη συγκατάθεση του Επισκόπου, στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγονταν οι

³⁹⁵ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.200.

³⁹⁶ «Ἐν ὄλαις σχεδὸν ταῖς συνόδοις ὄρισται τοῦτο», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 54(63), Ρ.Π.3, σελ.444.

³⁹⁷ «τοῦτο δὲ διττῶς νοεῖται, ἢ ἵνα μὴ τοὺς ἀλλοτρίους κληρικούς οἰκειῶται, καὶ σφετερίζεται, ἢ ἵνα μὴ παρὰ τινων ἄλλων ἐπισκόπων εἰς κοινωμίαν δέχεται», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 54(63), Ρ.Π.3, σελ.438.

³⁹⁸ κανόνας 54(63), Ρ.Π.3, σελ.437, JOANNOU II, σελ.279,9'. «Ἡ Σύνοδος μάλιστα απείλησε με επιτίμιο ακοινωνησίας τον Ιουλιανό, στην περίπτωση που αυτός θα αρνούσαν να τον επιστρέψει», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.201.

³⁹⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 54(63), Ρ.Π.3, σσ.439-440.

⁴⁰⁰ Σύμφωνα, με τον 17ο κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου, ερμ. Αριστ. στον κανόνα 54(63), Ρ.Π.3, σελ.444.

⁴⁰¹ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.201-202.

υποψήφιοι για τη χειροτονία. Και αυτό, κατά τον Αριστηνό⁴⁰², επειδή, στα χωριά και στις μικρές πόλεις, επαρκεί και ένας, μόνο, πρεσβύτερος. Άλλωστε, υπήρξαν παραδείγματα Επισκόπων, που διεκδικούσαν, πάνω από μία, επαρχίες και δεν αρκούσαν στη δική τους Επισκοπή⁴⁰³. Γενικώς, ορίζεται: «Ἐκάστῳ ἐπισκόπῳ τὸ πρέπον ἐφυλάχθη, ἵνα ἐκ τῆς συγκτησίας τῶν παροικιῶν μηδὲν ἀποδρεφθεῖη πρὸς τὸ ἴδιον κτήσασθαι ἐπίσκοπον, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος», και, «ἐὰν δὲ αὐτὸς παραχωρήσῃ, ὥστε τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἐπιτραπεῖσαν ἴδιον κτήσασθαι ἐπίσκοπον, εἰς τὰς λοιπὰς τὸν προχειρισθέντα μὴ ἐπιβάλεσθαι διοικήσεις, διότι μία ἐκ τοῦ σώματος τῶν πολλῶν ἀφαιρεθεῖσα, αὐτὴ καὶ μόνη ἡξιώθη τιμὴν ἰδίας ἐπισκοπῆς ἀναδέξασθαι»⁴⁰⁴. Στον κανόνα αυτόν, «Οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου εἰσάγουν μεταβατικὴν διάταξιν, λαμβάνοντας τὴν ἀπόφασιν να παραμείνουν σὲν ἐπισκοπῆς αὐτῆς ὅσοι εἶχαν ἤδη χειροτονηθεῖ, ἐνῶ ἀπαγορεύουν • τοῦ λοιποῦ • τὴν τοπικὴν αὐτῆ συνήθειαν»⁴⁰⁵.

Εκείνοι, που ὅταν ἦταν μικροί, βαπτίστηκαν ὡς Δονατιστές⁴⁰⁶, ἐπέστρεψαν ὅμως, σὲν Ἀλήθεια (ἤτοι, σὲν Καθολικὴ Ἐκκλησία, με καθαρὴ πίστη σὲν Χριστὸ και δεχόμενοι τὴ Θεία Μετάληψη και τὰ ἄλλα Μυστήρια) πρέπει να γίνονται δεκτοί, ὡς κληρικοί, μέσω τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν («κατὰ τινὰ τάξιν και τύπον ἀρχαῖον»⁴⁰⁷) και, επειδή: «τὸ οφείλον προσάπαξ δίδοσθαι, ἐπαναληφθῆναι οὐκ ἔξεστιν»⁴⁰⁸. Κατὰ τον Αριστηνό, και «διὰ τὸ ἐνδεῶς ἔχειν τὴν Ἀφρικὴν κληρικῶν»⁴⁰⁹ (**κανόνας 57(66)**). Το ἴδιο θέμα ἀπασχολεῖ και τον κανόνα 47(55-56) τῆς παρούσας Συνόδου⁴¹⁰.

Ο κανόνας 58(67) ορίζει να ζητηθεῖ, ἀπὸ τους αυτοκράτορες⁴¹¹, ἡ καταστροφή, τόσο, τῶν εἰδώλων, ὅσο, και τῶν ναῶν που ἔχουν ἀπομείνει σὲν Ἀφρικῇ, που βρίσκονται σὲν παραθαλάσσιους τόπους, ἢ, σὲν κτήματα.

⁴⁰² ερμ. σὲν κανόνα 56(65), Ρ.Π.3, σελ.455.

⁴⁰³ «Μὴ ἀρκουμένων δὲ τῶν εἰς ταύτας χειροτονηθέντων ἐπὶ ταῖς λαχούσαις αὐτοῦς, ἀλλὰ σφετεριζομένων και ἀλλότρια δίκαια», ερμ. Βαλσ. σὲν κανόνα 56(65), Ρ.Π.3, σελ. 454, καθὼς, και «τὸ δὲ γίνεσθαι ἐκ νέου ἐπισκοπᾶς εἰς παροικίας ὑποκειμένας ἑτέροις ἐπισκόποις, χωρὶς βασιλικῆς προσταξέως οὐ παραχωρεῖται, κὰν μυριάκις συναινέσῃ ὁ ἔχων ταύτην ἐπίσκοπος».

⁴⁰⁴ κανόνας 56(65), Ρ.Π.3, σελ.453, JOANNOU II, σσ.284-285,18'-20', 1'-11'.

⁴⁰⁵ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.165.

⁴⁰⁶ «Δονάτος τις τὸ ὄνομα, αἰρέσεως γέγονεν ἀρχηγός, μὴ ἄλλως τῶν θείων μυστηρίων μεταλαμβάνειν διδάξας, εἰ μὴ τις ὁστοῦν κατέχων ἐν τῇ χειρὶ, τοῦτο πρότερον ἀσπάζοιτο, και οὕτω μεταλαμβάνειν», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. σὲν κανόνα 57(66), σελ.460.

⁴⁰⁷ ερμ. Ζωναρ. και Βαλσ. σὲν κανόνα 57(66), Ρ.Π.3, σελ.461.

⁴⁰⁸ κανόνας 57(66), Ρ.Π.3, σελ.459, JOANNOU II, σελ.292,15'.

⁴⁰⁹ ερμ. σὲν κανόνα 57(66), σελ.461, «εἰ μεταμεληθέντες, και ἀναθέματι τὴν αἵρεσιν παραπέμψαντες, και ἄλλως ἐπάξιόι εἰσι, χειροτονεῖσθωσαν».

⁴¹⁰ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. σὲν κανόνα 57(66), Ρ.Π.3, σελ.460.

⁴¹¹ «Ὀνώριον δηλ. και μικρὸν Θεοδόσιον», Πηδάλιον, ερμ. σὲν κανόνα 67, σελ.404.

Ορίζεται, μάλιστα, να καταστραφούν αυτά «παντί τρόπω»⁴¹². «καὶ ἀρμόζει ἐδῶ ἢ προφητεία τοῦ Ζαχαρίου • Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔτι αὐτῶν ἔσται μνεῖα • (ιγ'.2)»⁴¹³.

Οι παραστάσεις θεατρικῶν ἔργων πρέπει, **κατὰ τον κανόνα 61(70)**, να μη λαμβάνουν χώρα, την Κυριακή, αλλά, και στις υπόλοιπες εορταστικές χριστιανικές ημέρες. Ιδιαίτερα, δε, το Πάσχα⁴¹⁴, όπου εἴθισται ο λαός να παρακολουθεῖ ἱπποδρόμιο και να μην πηγαίνει στην Εκκλησία, για να αισθάνεται, με τους ψαλμούς και τους ὕμνους, τα Πάθη και την Ανάσταση του Σωτήρα⁴¹⁵. Ακόμη, διορίζεται οι παραστάσεις αυτές να μετατεθούν (χρονικά) καταλλήλως και να μην υποχρεώνεται κανένας κληρικός να τις παρακολουθήσει.

Ο Επίσκοπος Αυρήλιος ἀμφιβάλλει, εἰς ὅσον πρέπει να ακολουθηθεῖ στην Αφρική αὐτό που γίνεται –ἤδη– στην Ἰταλία, σχετικά με τις «ἐλευθερίες», που πρέπει να διακηρύσσονται στην Εκκλησία⁴¹⁶, «ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας»⁴¹⁷ (**κανόνας 64(73)**). Αὐτὸ ἀφορᾷ τους δούλους, που ἀπελευθερώνονται, και, οι οποίοι καταφεύγουν στους ναούς, όπου, ἢ, ἀπολαμβάνουν ἀσφάλεια, ἢ, ἐκδιώκονται μετὰ ἀπὸ ἐντολή του Ἐπισκόπου ἢ του δικαστή. Ἐπομένως, πρέπει να σταλεῖ Τοποτηρητής και, εἰς ὅσον ἀποφανθεῖ ὅτι τα ἐκκλησιαστικά πράγματα γίνονται κατὰ την ἀρμόζουσα τάξη, να ακολουθηθεῖ ἡ ἴδια διαδικασία και στην Καρχηδόνα. Κατὰ τον Βαλσαμῶνα, οι «πρόσφυγες» πρέπει να δικάζονται και ἀπὸ δικαστές και, ὄχι, μόνον, ἀπὸ την Εκκλησία⁴¹⁸. Ἐπιπλέον, κατὰ τον Ἀριστηνὸν⁴¹⁹, πρέπει να ζητηθεῖ ἡ βοήθεια του βασιλιά, ὥστε οι ιερεῖς να ἔχουν φανερά την ἀδειά του, για να ἐνεργοῦν ἀξιόπιστα και σωστά, ἐντὸς των κόλπων της Εκκλησίας.

⁴¹² κανόνας 58(67), Ρ.Π.3, σελ.462, JOANNOU II, σελ.295,16'.

⁴¹³ Πηδάλιον, ὑποσ(4), ερμ. στον κανόνα 67, σελ.404.

⁴¹⁴ αὐτὸ κωλύεται και, ἀπὸ τον 66ο κανόνα της ἐν Τρούλλω Συνόδου, ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 61(70), Ρ.Π.3, σελ.467.

⁴¹⁵ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 61(70), Ρ.Π.3, σελ.467.

⁴¹⁶ «Ἀμφεβαλλον οἱ τῆς συνόδου, εἰ δεῖ ἐλευθερίας κηρύττεσθαι, ἤγουν ἐκφωνεῖσθαι, καὶ πράττεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις», ερμ Ζωναρ στον κανόνα 64, Ρ.Π.3, σελ.470 και «Μέχρι τῶν πρὸ τῆς δημοσίας ἀγορᾶς τῆς ἐκκλησίας ὄρων τὸ ἀσφαλές ἐχέτωσαν οἱ προσφεύγοντες, τοῖς ἐνδοτέροις λουτροῖς, ἢ κήποις, ἢ οἰκῆμασιν, ἢ ἀυλαῖς, ἢ στοαῖς χρώμενοι, καὶ κωλυέσθωσαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπνοῦν, ἢ ἐσθῆν· ὄπλοις δὲ μὴ ἀσφαλιζέτωσαν ἑαυτοῦς, ἀλλὰ ἀποτιθέτωσαν ταῦτα παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ πειθόμενοι πρῶτον, ἢ μετὰ ταῦτα ἐκβαλλόμενοι, κατὰ κέλευσιν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν δικαστῶν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 64(73), Ρ.Π.3, σελ.471.

⁴¹⁷ κανόνας 64(73), Ρ.Π.3, σελ.470, JOANNOU II, σελ.301,11'-13'.

⁴¹⁸ ερμ. στον κανόνα 64(73), Ρ.Π.3, σελ.472.

⁴¹⁹ ερμ. στον κανόνα 64(73), Ρ.Π.3, σελ.472.

Ο κανόνας 65(74) αναφέρεται, συγκεκριμένα, στην υπόθεση του Επισκόπου Αικυτίου στη Σύνοδο της Ιππώνος. Εκείνος καταδικάστηκε, “από παλιά”, και καθόλου δεν «ήσύχασε». Ορίζει, επίσης, αν τον βρει κάποιος αποστελλόμενος πρεσβευτής, στα μέρη της Αφρικής, να ενεργήσει εναντίον του, για χάρη της «ἐκκλησιαστικῆς κατάστασης»: «Καταδικασθεὶς ἐπίσκοπος ἐπ’ ἐγκλήμασι, καὶ καθαιρεθεὶς, εἰ οἴεται ἀδικεῖσθαι, πρὸς μείζονα σύνοδον ἐκκαλεῖσθαι ὀφείλει· τὸ δὲ ἀναισχυντεῖν, καὶ τὴν ἱερωσύνην σπεύδειν κατέχειν ἀθροεντικῶς καὶ βιαίως, οὐδὲν τι ἄλλο ἐστὶν ἢ τὸ ἀντιμάχεσθαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει. Τοῦτο γοῦν ποιήσας καὶ ὁ Αἰκύτιος οὗτος, τῆς ἐν Ἰππῶνι καθέδρας ἐπίσκοπος, μετὰ τὴν κατ’ αὐτοῦ ἐξενεχθεῖσαν κρίσιν τῶν ἐπισκόπων, ὡς ἐναντίος ἐκρίθη τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως»⁴²⁰. Ἄλλωστε, κατὰ τον Αριστηνὸν⁴²¹, ὅποιος Ἐπίσκοπος ἔχει καταδικασθεῖ για εγκλήματα και ἔχει καθαιρεθεῖ, εἰάν νομίζει ὅτι ἀδικήθηκε, οφείλει να ασκήσει ἔφεση σε μεγαλύτερη Σύνοδο.

Ο κανόνας 70⁴²² αναφέρεται στην εγκράτεια των κληρικών και ορίζει οι Ἐπίσκοποι, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι να απέχουν, ἀπό τις γυναίκες τους, κατὰ τον καιρὸ της εφημερίας τους, εἰδάλλως, να καθαιρούνται. Ὅσον αφορά τους “κατώτερους” κληρικούς, αυτοί να μην εξαναγκάζονται, σ’ αὐτό (στο να απέχουν, ἀπό τις γυναίκες τους), ἀλλά, να προσαρμόζονται στη συνήθεια της Εκκλησίας τους (της Εκκλησίας στην οποία χειροτονήθηκαν). Το θέμα ἐκτίθεται, ἀντιθετικά, στον 13ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου και στον 3ο κανόνα του Πατέρα Ἀλεξανδρείας Διονυσίου⁴²³. Ὁ 13ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου, συγκεκριμένα, ἐπιτρέπει τη χειροτονία των κληρικών στους “ανώτερους” βαθμούς, και –καθόλου- δεν ἐμποδίζονται αυτοί να συζούν, με τις νόμιμες γυναίκες τους, καθότι, ο γάμος εὐλογήθηκε ἀπὸ το Θεὸ και δεν πρέπει να διαλύεται. Ὁ Βαλσαμών σημειώνει ὅτι, στην παρούσα Σύνοδο, οι Ἐπίσκοποι εἶχαν τις συζύγους τους, ἐνῶ, ἐκφράζει τον προβληματισμό, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ εγκράτεια “δεν ἐλέγχεται”, δηλαδή, δεν ἀποδεικνύεται και, ὅτι ο κανόνας στην οὐσία ἀντιδιαστέλλει την εφημερία, ἀπὸ το «διόλου ἱερουργεῖν τοὺς ἱερωμένους»⁴²⁴. Ὁ Αριστηνὸς προσθέτει, στην ἐρμηνεία του, τον 12ο

⁴²⁰ ἐρμ. Αριστ. στον κανόνα 65(74), Ρ.Π.3, σσ.473-474.

⁴²¹ ὁ.π., σελ.473.

⁴²² «Ὁ 70ὸς κανὼν παραλείπεται ἐν Πηδαλίῳ, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὸ περιεχόμενον τοῦ κανόνος • ἅπαξ καὶ δις ἀναφέρεται κατὰ τὸν 3ον καὶ 4ον κανόνα • καὶ ὅτι • εἰ, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ δις ἔψειν τὴν κράμβην περιττόν, πολλῶ μᾶλλον τὸ τρίς ἔψειν αὐτήν •», Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.446, ὑποσ.2.

⁴²³ ἐρμ. Ζωναρ. στον κανόνα 70, Ρ.Π.3, σελ.483.

⁴²⁴ ἐρμ. Βαλσ. στον κανόνα 70, Ρ.Π.3, σελ.483, και προσθέτει: «Καὶ αἱ μεγάλαι δὲ ἐκκλησίαι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον εἰς ἑβδομάδας διαιροῦσι τὰς τῶν ἱερωμένων διακονίας· ὥστε οἱ μὴ ἑβδομαδικῶς ἀλλὰ καθ’ ἑκάστην ἱερουργοῦντες ἔνοχοι γίνονται τῷ κανόνι, ὡς διόλου

κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου, ο οποίος απαγορεύει, στους Επισκόπους, μετά τη χειροτονία τους, να συζούν με τις γυναίκες τους, αιτιολογώντας ότι ο παρών κανόνας έχει τεθεί «ἵνα μὴ πρόσκομμα τοῖς λαοῖς ἐντεῦθεν ᾧσι τιθέντες καὶ σκάνδαλον», ενώ, διαπιστώνει, ότι «Κρατοῦσιν οὖν οἱ κανόνες ἐκεῖνοι, καὶ κατ' αὐτοὺς σήμερον ἡ ἐκκλησία πολιτεύεται»⁴²⁵.

«... μηδενὶ ἐξεῖναι ἐπισκόπῳ»⁴²⁶. Οι Επίσκοποι, κατὰ τον κανόνα 71(79), απαγορεύεται να εγκαταλείπουν την κύρια ἔδρα τους και να πηγαίνουν, σε Εκκλησίες ἄλλης διοίκησης⁴²⁷, που εἶναι «πολυανθρωπότερες» ἢ «πολυεισοδέστερες»⁴²⁸, ἢ, να «παραμελοῦν το θρόνο τους»⁴²⁹, ασχολούμενοι με προσωπικές υποθέσεις. Ο Ζωναράς εξηγεί ότι επιτίμιο, για τον κληρικό ο οποίος αποδημεί, σύμφωνα με τον 11ο κανόνα της Πρωτοδευτέρας Συνόδου, εἶναι ἡ καθαίρεση, ενώ, ο 11ος κανόνας της Τοπικῆς Συνόδου της Σαρδικῆς «συστέλλει» την αποδημία του εν λόγω Επισκόπου⁴³⁰. Ο ἴδιος κανονολόγος επισημαίνει, ἀκόμα, ότι περί αποδημίας Επισκόπων και πολλές Νεαρές αναφέρουν (που ευρίσκονται, συγκεκριμένα, στο τρίτο Βιβλίο των «Βασιλικών»)⁴³¹. Ο Βαλσαμών διερωτάται, ὅμως, τι γίνεται, σε περίπτωση κληρικών που ἔχασαν τις πρωτότυπες ἔδρες τους, εξαιτίας πολέμου. Αυτοί, ἀραγε, μπορούν να πηγαίνουν στις παροικίες τους και να αποκαθίστανται σε αυτές; Κατὰ τη γνώμη του, πρέπει, και μπορούν, μετὰ ἀπὸ τη συναίνεση, ὅμως, των βασιλέων και ἀπόφαση της Συνόδου⁴³². Κατὰ την Καθηγήτρια Ειρήνη Χριστινάκη⁴³³, ο κανόνας «περιέχει επιτακτικό κανόνα δικαίου».

συνόντες μετὰ τῶν οἰκείων συζύγων, καὶ προφανῶς σκανδαλίζοντες ὡς μὴ ἐγκρατεῦόμενοι, κὰν τῇ ἀληθείᾳ ἐγκρατεῦονται», σσ.483-484.

⁴²⁵ ερμ. στον κανόνα 70, Ρ.Π.3, σελ.484.

⁴²⁶ κανόνας 71(79), Ρ.Π.3, σελ.485, JOANNOU II, σελ.9'-10'.

⁴²⁷ «Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐπισκόπων ἔχουσιν ἐκκλησίας ἐν ἄλλοις τόποις τῶν ὑπ' αὐτοὺς διοικήσεων, ἅς καὶ παροικίας οἱ κανόνες καλοῦσιν, ἐν αἷς οὐκ εἰώθασιν ἐπίσκοποι προχειρίζεσθαι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 71(79), Ρ.Π.3, σελ.485.

⁴²⁸ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 79, σελ.409.

⁴²⁹ «μηδὲ χάριν ὑποθέσεως οἰκείας ἀπολιμπάνεσθαι ἐκ τῆς λαχούσης αὐτὸν ἐπὶ πολὺ, καὶ οὕτως ἀμελεῖν τοῦ συνεχῶς διδάσκειν τὸν οἰκείον λαόν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 71(79), Ρ.Π.3, σελ.486.

⁴³⁰ «τρεῖς ἐβδομάδας μόνον συγχωρεῖται ὁ Ἐπίσκοπος νὰ λείπη ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του, ἢ δὲ α'. καὶ β'. κατὰ τὸν ἰς'. Κανόνα αὐτῆς, εἰς ἕξ μῆνας τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ ἀπουσίαν τοῦ Ἐπισκόπου ἐξέτεινε», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 11 της τοπικῆς Συνόδου της Σαρδικῆς, υποσ. (3), σελ.370.

⁴³¹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 71(79), Ρ.Π.3, σσ.485-486.

⁴³² ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 71(79), Ρ.Π.3, σσ.486-487.

⁴³³ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.168.

Απαγορεύεται σύμφωνα με τον κανόνα 74(82) σε «μεσίτες»⁴³⁴, να κατέχουν έδρα επαρχίας, «δι' οίασδήποτε τῶν λαῶν σπουδὰς ἢ διχοστασίας»⁴³⁵. Οι «μεσίτες» αυτοί ήταν Επίσκοποι και έπρεπε να φροντίζουν, ώστε οι επαρχίες να έχουν Επίσκοπο. Αν δεν το έκαναν αυτό, οριζόταν να ψηφισθεί νέος «μεσίτης», εντός ενός χρόνου.

Η Εκκλησία της Ιππώνος δεν πρέπει να παραμεληθεί, από εδώ και στο εξής, διότι ο Επίσκοπος Αικύτιος, αφού καθαιρέθηκε (κατά τον 74(82)ο κανόνα της παρούσας Συνόδου), κατέφυγε στην Ιταλία. Επειδή, λοιπόν, κάποιοι επαναστάτησαν και δε δέχθηκαν «τὴν μετὰ τούτου κοινωνίαν, τὴν καὶ ἄτυπον κληθεῖσαν»⁴³⁶, Επίσκοποι έπρεπε να σταλούν, από την παρούσα Σύνοδο, για να χειροτονηθεί νέος Επίσκοπος εκεί, με την ψήφο όλων. Αν, όμως, κάποιοι περιμένουν τον Επίσκοπο Αικύτιο, περιφρονούντες την καθαίρεσή του, αυτοί, προς όφελος της Εκκλησίας, που εγκαταλείφθηκε χωρίς Επίσκοπο για ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν πρέπει να εμποδίσουν την εκλογή νέου Επισκόπου (κανόνας 78(86))⁴³⁷.

Ο κανόνας 79(87) αναφέρεται σε «ἐλεγχθέντες»⁴³⁸ κληρικούς για παραπτώματα. Αναφέρει, μάλιστα, τριών ειδών τέτοια παραπτώματα: λόγους προσβολής της Εκκλησίας, λόγους υπόληψης, σεβασμού για την ιερωσύνη και «ἀλαζονεία» αιρετικών και εθνικών⁴³⁹. Οι κληρικοί που έχουν κατηγορηθεί πρέπει, εντός ενός έτους (κατά τη διάρκεια του οποίου δεν βρίσκονται σε κοινωνία)⁴⁴⁰, να αγωνιστούν για την υπόθεσή τους και να

⁴³⁴ «Ἔθος ἦν παλαι, εἴ ποτε ἐπισκόπου ἐχέρρευεν ἐκκλησία, στέλλεσθαι τινα ἐν αὐτῇ, ὃν ὠνόμαζον μεσίτην, καθιστῶντα τὸν λαὸν στασιάζοντα ἴσως, ἢ καὶ διὰ ἄλλας αἰτίας», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 74(82), Ρ.Π.3, σελ.493. Κατά Πηδάλιον, «ἴσως ὡς μεσιτεῶν μεταξὺ τοῦ τελευτήσαντος Ἐπισκόπου καὶ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι», ερμ. στον κανόνα 82, σελ.410.

⁴³⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 74(82), Ρ.Π.3, σελ.493.

⁴³⁶ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 78(86), Ρ.Π.3, σελ.501.

⁴³⁷ παρατίθεται η ερμηνεία του Ζωναρά, η οποία εξηγεί εναργῶς τον κανόνα: «Ἰππῶν τῆς Νουμιδίας πόλις ἐστίν· ἢ δὲ Νουμιδία μοῖρα τῆς Ἀφρικῆς· δύο δὲ ἦσαν ἐν αὐτῇ πόλεις Ἰππῶνες καλούμεναι. Τούτων ἐν μιᾷ Αἰκύτιος ἐπίσκοπος ἦν, ὃ ἐπανεστήσαν τινες, οἷς καὶ πολλοὶ τοῦ λαοῦ συννηχθησαν, παραιτησάμενοι τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, ἣν ἄτυπον ἢ σύνοδος ὠνόμασεν, ὡς μὴ ὀρισθεῖσαν καὶ τυπωθεῖσαν παρὰ συνόδου. Διὰ γοῦν τὴν τοιαύτην στάσιν ἔδοξε σταληναί τινας ἐκεῖ τῶν ἐπισκόπων, ἵνα, εἰ δύναιτο, διορθῶσωνται τὴν στάσιν, καὶ καταλλάξωσι τοὺς στασιάσαντας· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, χειροτονήσωσι τέως ἐπίσκοπον, εἰς χρησιμότητα τῆς ἐν Ἰππῶνι ἐκκλησίας, ἥγουν εἰς ὠφέλειαν τῆς ἐπὶ πολὺν χρόνον καταληφθείσης, ἥτοι χωρὶς ἐπισκόπου οὐσης», ερμ. στον κανόνα 78(86), Ρ.Π.3, σελ.500.

⁴³⁸ κανόνας 79(87), Ρ.Π.3, σελ.501, JOANNOU II, σελ.320, 5'.

⁴³⁹ «διὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνειδος, εἴτε διὰ τὴν αἰδεσιμότητα... διὰ τὴν ἀλαζονείαν τῶν αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν ἐπιγαυρίασιν», κανόνας 79(87), Ρ.Π.3, σελ. 501, JOANNOU II, σελ.320, 8'-10'.

⁴⁴⁰ Το ιδιαίτερο, εδώ, χαρακτηριστικό της ακοινωνησίας είναι ο ορισμένος χρόνος, για την Εκκλησιαστική ποινή των «ἐλεγχθέντων κληρικῶν», ἤτοι, «ἐντὸς ἀκοινωνησίας ἐνιαυτοῦ»,

αποδείξουν τον εαυτό τους “καθαρό”. Ειδάλλως, αν δεν ενεργοποιηθούν (αναλόγως) και δεν σωφρονιστούν⁴⁴¹, να μη γίνει δεκτή, στο εξής, καμία απολογία τους. Ο Βαλσαμών, αυστηρότερα, ωστόσο, παρατηρεί: «Ταῦτα δὲ οὐκ ἐνεργοῦσι σήμερον, διὰ τὸ ἀπὸ διαφορῶν νεαρῶν πᾶσαν ἐγκληματικὴν ὑπόθεσιν εἰς διηλεκτὴν χρόνον ἐπεκτείνεσθαι»⁴⁴².

«Ομοίως ἤρρεσεν, ἵνα περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γινομένων ἐλευθεριῶν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἴτησις γίνηται»⁴⁴³, σύμφωνα με τον κανόνα 82(90). Δούλοι προσέφευγαν στις Εκκλησίες, κατά των κυρίων τους, και ελευθερώνονταν, με Επισκοπική απόφαση. Ο κανόνας ζητά, από τους αυτοκράτορες, να αναστείλουν τη δυναστεία των κυρίων τους (των δεσποτών τους)⁴⁴⁴. Ομοίως, και το Πηδάλιον, στην ίδια ερμηνεία καταλήγει: «ἵνα μὴ οἱ πρότερον αὐθένται αὐτῶν δύνανται νὰ μεταδουλώνουν αὐτοὺς πάλιν»⁴⁴⁵. Ο κανόνας συνδέεται στενά, με τον 64(73)ο κανόνα της παρούσας Συνόδου.

Ο κανόνας 84(92) ζητά την συνδρομή των αυτοκρατόρων, για να καταστρέψουν τα “υπολείμματα” της ειδωλολατρίας στην Αφρική. Αναφέρεται, δε, όχι, μόνον, στα ξύλινα αγάλματα, αλλά, και σε βωμούς, που βρίσκονταν σε οποιουδήποτε τόπους, άλση ή δέντρα (: «Ου μόνον τὰ τῶν εἰδώλων ξόανα δεῖ συντρίβεσθαι τε καὶ ἐξαλείφεσθαι, καὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καταστρέφεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἴ τι λείψανον τῆς εἰδωλολατρίας ὑπελείφθη, ἢ ἐν τόποις, ἢ ἄλσεσιν, ἢ δένδροις, (τί γὰρ, ὅτι τινὰ τούτων ἐτίμων οἱ ἔλληνες, ἢ ἐμαντεύοντο ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς πλάνης ἀπελαθείσης, ἢ ὁ τρίπους, ἢ τὸ μαντεῖον ἐναπέμεινεν;»)»⁴⁴⁶. Ο κανόνας είναι παρόμοιος με τον 67ο(76ο) κανόνα της παρούσας Συνόδου.

Ο κανόνας 86(95) αναφέρεται, στα πρεσβεία στις τάξεις των κληρικών (κυρίως των Επισκόπων). Πρέπει, οι χειροτονηθέντες μεταγενεστέρως να μην τολμούν να θέτουν τους εαυτούς τους προ των προτέρων⁴⁴⁷ και να μην κάνουν, τίποτε αντίθετο «εξαιτίας περιφρόνησης και αυθάδειας»⁴⁴⁸. Άλλως, οι ανυπότακτοι προς τους παλιούς θα

Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.220.

⁴⁴¹ Σημαντικό αντικειμενικό κριτήριο, για τον κανονικό σωφρονισμό, στον παρόντα κανόνα, αποτελεί «τὸ μέγεθος τοῦ σκανδάλου, πὸν προκάλεσε ἡ πράξις, στὸ ἐκκλησιασµα», Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, σσ.269-270.

⁴⁴² ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 79(87), Ρ.Π.3, σελ.502.

⁴⁴³ τίτλος στον κανόνα 82(90), Ρ.Π.3, σελ.507, JOANNOU II, σελ.322, 15'-17'.

⁴⁴⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 82(90), Ρ.Π.3, σελ.507.

⁴⁴⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 90, σελ.413.

⁴⁴⁶ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 84(92), Ρ.Π.3, σελ.511.

⁴⁴⁷ «χαριέντως κατεδέξαντο», κανόνας 86(95), Ρ.Π.3, σελ.514, JOANNOU II, σελ.329,12'.

⁴⁴⁸ «Ἐν τῇ Ἀφρικῇ τῷ τότε, οὐδὲ ἀλλαχοῦ εἶχον αἱ ἐπισκοπαὶ διαφορὰν τινα εἰς τὴν τοῦ θρόνου τιμὴν, ἀλλὰ πᾶσαι ἦσαν ἰσότημοι, ὁ δὲ πρῶτος χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, τοῦ μετ'

παρεμποδίζονται, από ολόκληρη τη Σύνοδο⁴⁴⁹. Ο Βαλσαμών, στην ερμηνεία του, τονίζει ότι στην εποχή του, «οί θρόνοι τιμῶνται τῶν ἐκκλησιῶν», και ότι το δίκαιο του παρόντος κανόνα αναφέρεται «εἰς τὰ τῶν κληρικῶν τάγματα», δηλαδή, στους διακόνους, υποδιακόνους και αναγνώστες, με εξαίρεση, «διὰ τὸ καταχρηστικῶς καλεῖσθαι βαθμοὺς τὰ ὀφφίκια»⁴⁵⁰. Ορίζεται, ακόμη, από τον κανόνα, να διατηρείται το δίκαιο των Μητροπόλεων Νουμιδίας και Μαυριτανίας και ο «κατάλογος» του μητρούου της Νουμιδίας να υπάρχει, στην πρώτη ἔδρα, και, στην Μητρόπολη Κωνσταντί(ν)α⁴⁵¹. Κατά το Πηδάλιον, στην Νουμιδία, Μαυριτανία και Κωνσταντία («πρωτεύουσες» και «ὑπερέχουσες» επαρχίες), υπήρχαν πρεσβεία θρόνου, ενώ, στις άλλες επαρχίες τηρούνταν «τάξις τοιαύτη πρωτείου»⁴⁵². «Ἡ ατελής ποινική διάταξη του Καρθ 2(2) συμπληρώνεται, από τον συγκεκριμένο κανόνα, και δε τίγεται η αρχή της νομιμότητας, διότι αντιμετωπίζει συγκεκριμένη συμπεριφορά, η οποία ἦταν, ἤδη, γνωστή ως απαγορευμένη»⁴⁵³.

Ο κανόνας 87(96) επικεντρώνεται στον κατηγορηθέντα Επίσκοπο του Κεντυριάτου, Κουοδβουλτδέο, και ορίζει κανένας να μην ἔλθει, σε κοινωνία, μαζί του, «ἕως οὗ τὸ κατ' αὐτὸν πρᾶγμα περατωθῆ»⁴⁵⁴. Επειδή, όταν του ζητήθηκε να εξετασθεῖ, αναφορικά με το θέμα του, από την Σύνοδο, αρχικά δέχθηκε, μετά, όμως, αρνήθηκε και αναχώρησε. Βέβαια, μέχρι να βγει η ἔκβαση της απόφασης, γι' αὐτόν, δεν πρέπει να του αφαιρεθεῖ η Επισκοπή του⁴⁵⁵. Κατά την ερμηνεία του Αριστηνού⁴⁵⁶, «ἔστω ἄκοινωνητος». Αυτό, κατά το Πηδάλιον, είναι ἄδικο: «Μανθάνομεν δὲ ἀπὸ

αὐτὸν χειροτονηθέντος, ἔν τε τῇ καθέδρᾳ, καὶ ἔν ταῖς λοιπαῖς ζητήσεσι ταῖς κανονικαῖς προετιμᾶτο, καὶ οὕτως οἱ ἐφεξῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῶν χειροτονιῶν αὐτῶν ἐπηκολούθουν», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 86(95), Ρ.Π.3, σελ.517.

⁴⁴⁹ Κατά την καθηγήτρια κα. Χριστινάκη, αὐτὸ «αποτελεῖ προληπτικὸ διοικητικὸ μέτρο», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Ἡ αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Ἡ αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικῶν Συνόδων* (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia), Ἡ σπουδὴ της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.160.

⁴⁵⁰ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 86(95), Ρ.Π.3, σελ.516.

⁴⁵¹ «ταῖς δὲ πρωτεύουσαις ἐκκλησίαις τῆς Νουμιδίας καὶ Μαυριτανίας φυλαχθῆναι τὸ δίκαιον ἐκ τοῦ χαρτοθεσίου καὶ τοῦ ματρικίου τῆς Νουμιδίας. Ἦν γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἔν τῇ Νουμιδίᾳ ἀπογραφὴ τις (αὕτη γὰρ ἐστὶ τὸ ματρικίον), περιέχουσα τινὰ περὶ τάξεως καὶ βαθμῶν τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν ἀποκεῖσθαι δὲ ἔδοξε τὸ ματρικίον τὸ ἀρχαιότυπον εἰς τὴν πρώτην καθέδραν, καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν Κωνσταντίναν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 86(95), Ρ.Π.3, σελ.516.

⁴⁵² Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 95, σελ.415.

⁴⁵³ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.161.

⁴⁵⁴ κανόνας 87(96), Ρ.Π.3, σελ.517, JOANNOU II, σελ.332, 13'-15'.

⁴⁵⁵ «καθαιρεθῆναι γὰρ πρὸ δίκης, οὐ δίκαιον.

Οὐκ εὐκόλως δὲ τοὺς ἱερατικούς καθαιρεῖσθαι, οὐδ' ἀπὸ τυχούσης προφάσεως», ερμ Αριστ στον κανόνα 87(96), Ρ.Π.3, σσ.517-518.

⁴⁵⁶ ερμ. στον κανόνα 87(96), Ρ.Π.3, σελ.518.

τὸν μερικὸν τοῦτον Κανόνα, ὅτι πρέπει οἱ Ἐπίσκοποι νὰ παιδεύωνται, οἱ καταφρονοῦντες τὸ κριτήριον τῶν Συνεπισκόπων αὐτῶν»⁴⁵⁷.

Ο κανόνας 88⁴⁵⁸ απευθύνεται στον Επίσκοπο του Βαγενσίου, Μαξιμιανό, και ορίζει να δοθούν σε αυτόν επιστολές, ώστε, αυτός, μεν, να φύγει από την Επισκοπή, ο, δε, λαός του να αναζητήσει κάποιον άλλον για Επίσκοπό του. Οι κανονολόγοι σημειώνουν, ότι ο κανόνας είναι «προσωπικός»⁴⁵⁹ και, έτσι, δεν τον αναλύουν περαιτέρω.

Ο κανόνας 90(98) ορίζει ώστε οι αναγνώστες, που εκτέλεσαν καθήκοντα, σε ορισμένη Εκκλησία, να μη γίνονται δεκτοί, στον κλήρο κάποιας άλλης Εκκλησίας, χωρίς την άδεια του Επισκόπου τους⁴⁶⁰: «Μυρίοι εἰσὶν οἱ κωλύοντες τοὺς κληρικούς κανόνες, καταλιμπάνειν τὰς οἰκείας ἐκκλησίας, καὶ προσέρχεσθαι ἄλλαις. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ παρῶν κανὼν μετὰ προσθήκης ὀρίζει»⁴⁶¹. Κατὰ τον Βαλσαμόνα, ὅποιος δέχθηκε Επισκοπική σφραγίδα, θεωρεῖται μέλος της Εκκλησίας του ατόμου που τον χειροτόνησε⁴⁶², θεωρία που προεβέβει ότι ερμηνεύει ακριβέστερα τον κανόνα.

Ο κανόνας 94(103), τιτλοφορούμενος: «Τὸ βρέβιον τῶν κεφαλαίων»⁴⁶³ ρυθμίζει, για τους Δονατιστές, πέντε θέματα : α) την αναγκαιότητα να σταλεί αντιπροσωπεία, από όλες τις επαρχίες για τη Σύνοδο, β) ειδικότερα, να ενημερωθεί ο Μιζόνιος, με επιστολές και απεσταλμένους, για να στείλει, κι αυτός, «ελεύθερη αντιπροσωπεία», γ) να σταλούν επιστολές, στους άρχοντες, για την ενότητα της Καθολικής Εκκλησίας, δ) επιστολές και «ευχαριστίες», από την Καρχηδόνα, να σταλούν στο παλάτι, επειδή με τη βοήθεια του βασιλιά αντιμετώπισθηκαν οι Δονατιστές, και, τέλος, αφού διαβάσθηκαν γράμματα του Πάπα Ιννοκέντιου, ε) επικυρώθηκε, από όλους, το να μην μπορούν οι Επίσκοποι της Αφρικής να πηγαίνουν, στα, πέρα από τη

⁴⁵⁷ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 96, σελ.416.

⁴⁵⁸ «Ὁ 88ος κανὼν παραλείπεται ἐν Πηδαλίῳ, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ ἑκτον κανὼν τόσο ἀχρηστος, ὅπου οὐδὲ ἐρμηνείας ἤξιώθη παρὰ τῶν ἐξηγητῶν • καὶ ὅτι, διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ἐν τῷ Πηδαλίῳ δὲν ἤξιώθη • ἑτάξεως καὶ ἀριθμοῦ κανόνος •», Π.Μενεβίσογλου, ὁ.π., σελ.447, υποσ.2.

⁴⁵⁹ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 88, Ρ.Π.3, σελ.518.

⁴⁶⁰ «Ἔοικε γὰρ, ὅτι προεβάλλοντο τοῦτο τινες ὡς δικαιολόγημα, ὅτι οἱ κανόνες περὶ τῶν χρόνων τινὰ διαρκῆ ποιησάντων ἐν κλήρῳ φασίν, εἰ δὲ τις ἅπαξ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀνέγνω, ἐξέσται αὐτῷ, ὡς μηδενὸς καιροῦ γεγονότος, ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν. Τοῦτο οὖν ἡ σύνοδος ἀνατρέπουσα ἔφη, ὅτι, κὰν ἅπαξ ἀνέγνω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀπρόσδεκτος ἔσται ἐκκλησία ἑτέρα», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 90(98), Ρ.Π.3, σελ.520.

⁴⁶¹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 90(98), Ρ.Π.3, σελ.520.

⁴⁶² ερμ. στον κανόνα 90(98), Ρ.Π.3, σελ.520.

⁴⁶³ τίτλος στον κανόνα 94(103), Ρ.Π.3, σελ.534, JOANNOU II, σελ.355,16'.

θάλασσα, μέρη, «ὡς ἔτυχε»⁴⁶⁴. («Βρέβιον λέγεται ἢ κατ' ἐπιτομὴν σύντομος γραφή· βρεβίω γὰρ κατὰ Λατίνους τὸ τέμνω, καὶ βρεβίτα ἢ συντομία· τὰ δὲ ἔξῃς τοῦ κανόνος, ὡς μὴ χρησιμεύοντα, οὐδὲ ἐρμηνείας ἤξιώθησαν»⁴⁶⁵).

«Περὶ τοποτηρησιῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν»⁴⁶⁶ αναφέρεται ο **κανόνας 96(105-106)**. Αφού ἤλθαν οἱ Τοποτηρητές τῶν επαρχιῶν, που περιέμεναν στὴν Σύνοδο, ἐγίναν δεκτοί, με χαρὰ καὶ ευχαρίστηση. Καὶ ἦταν Τοποτηρητές τῶν επαρχιῶν τῶν Νουμιδιῶν, τῶν Βυζακηνῶν, τῶν Μαύρων Σιτιφενσιῶν, τῶν Καισαρειανῶν καὶ τῶν Τριπολιτῶν.

Ο **κανόνας 96(105-106)** ορίζει πέντε «ἐκβιβαστές»⁴⁶⁷ νὰ σταλοῦν, ἀπὸ τὸ βασιλιά, καὶ νὰ διαμοιραστοῦν στὶς ἀντίστοιχες επαρχίες τῆς Αφρικῆς.

Ορίστηκε (**κανόνας 97(107-108)**) οἱ «ἐπίλεκτοι»⁴⁶⁸ ἀπεσταλμένοι, στὸ παλάτι, νὰ ἔχουν ἐλευθερία σκέψης καὶ δράσης (: «*legationem liberam*»⁴⁶⁹), «Τὸ ἔχειν τοὺς τοποτηρητὰς τὸ αὐτεξούσιον, τουτέστι, τὸ μὴ μόνον ἀ ἐνετάλθησαν λέγειν καὶ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅσα συνίδωσιν ἕτερα τῇ ἐκκλησίᾳ συμφέροντα»⁴⁷⁰.

Πρέπει νὰ σταλοῦν ἐπιστολές, στὸν Πάπα Ἰννοκέντιο, ὥστε, νὰ ενημερωθεῖ ὅτι ὁ κατηγορηθεὶς, ἀπὸ τοὺς Μαυριτανούς, Πρίμοσος ἀναζητήθηκε ἀπὸ τὴ Σύνοδο, ἀλλὰ, δὲν παρουσιάσθηκε, ὅπως ὠφείλε, κάτι που οἱ Μαυριτανοὶ Καισαρειανοὶ ἀμφισβήτησαν (**κανόνας 97**). Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦταν που ζήτησαν νὰ σταλοῦν ἐπιστολές, ἀπὸ ὅλη τὴν Σύνοδο, στὸν Ἰννοκέντιο.

Για νὰ δεχθοῦν στὶς παροικίες οἱ πιστοὶ ἓναν Ἐπίσκοπο (που δὲν εἶχαν ποτέ) ορίζονται, **ἀπὸ τὸν κανόνα 98(109)**, δύο προϋποθέσεις: α) νὰ λαμβάνεται ἀπόφαση, ἀπὸ ολόκληρη τὴ Σύνοδό, β) νὰ συναινούν ὁ «Μητροπολίτης»⁴⁷¹, ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ὁ διοικητὴς τῆς επαρχίας στὸν ὁποῖον υπάγονταν. Οἱ κανονολόγοι τονίζουν, χαρακτηριστικὰ, ὅτι ὁ κανόνας αὐτὸς ἔχει ἐπαναληφθεῖ ἀρκετές φορὲς καὶ ἀπὸ ἄλλες Συνόδους.

⁴⁶⁴ κανόνας 94(103), Ρ.Π.3, σελ.534.

⁴⁶⁵ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στὸν κανόνα 94(103), Ρ.Π.3, σελ.535.

⁴⁶⁶ τίτλος στὸν κανόνα 96(105-106), Ρ.Π.3, σελ.537, JOANNOU II, σελ.359,4'.

⁴⁶⁷ «Οἱ ἐκβιβασταὶ... φαίνεται νὰ ἦσαν Βασιλικοὶ ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἔφερον εἰς ἔκβασιν καὶ πέρασ τὰς ψήφους καὶ ἀποφάσεις, ὅπου ἤθελον δώσει κατὰ τινῶν οἱ Ἀρχιερεῖς», Πηδάλιον, ερμ. στὸν κανόνα 106, σελ.419.

⁴⁶⁸ κανόνας 97(107-108), Ρ.Π.3, σελ.540, JOANNOU II, σελ.361, 5'.

⁴⁶⁹ http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787_Concilia_The_First_Seven_Ecumenical_Councils_%5BHistory_And_Canons%5D_EN.pdf (21.09.2018).

⁴⁷⁰ ερμ. Ζωναρ. στὸν κανόνα 97(107-108), Ρ.Π.3, σελ.540.

⁴⁷¹ «οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ πρωτεύων τῆς ἐπαρχίας, ἐν ἧ αἰ παροικίαι ὑπόκεινται», ερμ. Ζωναρ. στὸν κανόνα 98(109), Ρ.Π.3, σελ.542.

Ο κανόνας 99(110) αναφέρεται: «*Περὶ λαῶν καὶ διοικήσεων τῶν ἀπὸ Δονατιστῶν ἐπιστρεφόντων*»⁴⁷², ρυθμίζοντας τα εξής: α) «*πλήθη*»⁴⁷³, που επέστρεψαν (μετανοούσαν) ἀπὸ τοὺς Δονατιστὲς καὶ ἀπέκτησαν τοὺς Ἐπισκόπους τοὺς, παρὰ τὴ γνῶμὴ τῆς Συνόδου, νὰ τοὺς διατηροῦν χωρὶς ἀντιρρήσεις, β) «*πλήθη*», που εἶχαν Ἐπίσκοπο, που πέθανε, καὶ δὲν ἠθέλαν νὰ ἔχουν “ξεχωριστό” Ἐπίσκοπο, ἀλλὰ, ἐπιθυμοῦσαν νὰ υπαχθοῦν, στὴ διοίκησιν ἄλλου Ἐπισκόπου, νὰ τοὺς ἐπιτρέπεται αὐτό, γ) οἱ Ἐπίσκοποι τῶν Δονατιστῶν, που μετέστρεψαν τὰ πλήθη τοὺς στὸ Χριστιανισμό καὶ ἐνώθησαν με τὶς Ἐκκλησίες τῶν Καθολικῶν, νὰ διατηροῦν καὶ τὸν τίτλο καὶ τὸν λαό τοὺς. Αὐτό, βέβαια, μετὰ τὴ δημοσίευσιν τοῦ βασιλικοῦ νόμου τοῦ 319μ.Χ. «*περὶ ἐνότητος*» τῶν Δονατιστῶν, με τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, καθόσον, σύμφωνα με τὸν νόμο τῆς ἐποχῆς, ἔπρεπε ὅλες οἱ Ἐκκλησίες νὰ διοικούνται, ἀπὸ Καθολικοὺς Ἐπισκόπους, εἴτε, ἐπέστρεψαν οἱ αἰρετικοί, εἴτε, ὄχι. Ἐπιπλέον, ὅσοι αἰρετικοὶ καταχράστηκαν ἢ ἐκποίησαν δικαιώματα τῶν Ἐκκλησιῶν, πρέπει νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν κατάστασιν που δημιούργησαν με τὰ δέοντα⁴⁷⁴. Κατὰ τὴν Καθηγήτρια Εἰρήνη Χριστινάκη⁴⁷⁵, αὐτὲς οἱ λύσεις ἦταν λύσεις οικονομίας, γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀφρικής, ἡ ὁποία ἀντιμετώπιζε σὲ ευρεία ἔκτασιν τὸ πρόβλημα τῶν Δονατιστῶν: «...ὁ βασιλικὸς αὐτὸς νόμος εἶναι ἰδιαίτερα αὐστηρὸς πρὸς τοὺς Δονατιστὲς... ἀφορὰ στὸ διοικητικὸ καὶ περιουσιακὸ δίκαιον τῶν Ἐκκλησιῶν».

Ὁ Ἐπίσκοπος Μαυρέντιος εἶχε κατηγορηθεῖ, ἀπὸ τοὺς γέροντες τῆς Νέας Γερμανοῦ, γιὰ τὸ παράπτωμα τῆς «*ἀλαζονείας*», ἐνώπιον τῆς Συνόδου. Οἱ κατήγοροι, ὅμως, δὲν ἐμφανίσθησαν, ἀν καὶ εἶχαν γίνει τρεῖς κλήσεις, ἀπὸ διακόνους⁴⁷⁶ καὶ «*ὡς συκοφάνται κατακριθῆναι ἔμελλον*»⁴⁷⁷. Ἔτσι, ἐπρόκειτο ἡ Σύνοδος νὰ ἀποφασίσῃ, τι θα γίνει. Ὁ Ἐπίσκοπος Μαυρέντιος ζήτησε δικαστὲς τὸν Σάγκτιππο καὶ ἄλλους ἕξι (:τὸν Αὐγουστίνου, τὸν Φλωρεντινὸ, τὸν Θεάσιου, τὸν Σαμψύχιου, τὸν Σεκούνδο καὶ τὸν Ποσειδίου).⁴⁷⁸ Ἐπειδὴ, ὅμως, ὅπως εἶναι γνωστὸ -κανόνας 12(12) τῆς

⁴⁷² τίτλος, στὸν κανόνα 99(110), Ρ.Π.3, σελ.542, JOANNOU II, σελ.362,18'-19'.

⁴⁷³ με τὶς λέξεις: *πλήθος* καὶ *λαός* ἐννοεῖται τὸ ποίμνιον τοῦ κάθε ἐπισκόπου, τὸ ὁποῖο “ἔχει ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν του”, εἴτε, ὁ ἐπίσκοπος εἶναι αἰρετικὸς, εἴτε, ὄχι, καὶ, εἴτε, τὸ ποίμνιον τοῦ εἶναι αἰρετικὸ, εἴτε, ὄχι.

⁴⁷⁴ ἐρμ. Ζωναροῦ. στὸν κανόνα 99(110), Ρ.Π.3, σσ.543-544.

⁴⁷⁵ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σελ.204.

⁴⁷⁶ μάλιστα, κατὰ τὸν Ἀριστηνὸ, ἔμελλον νὰ κατακριθοῦν, ὡς «*συκοφάντες*», ἐρμ. στὸν κανόνα 100(111), Ρ.Π.3, σελ.547.

⁴⁷⁷ ἐρμ. Ἀριστ. στὸν κανόνα 100(111), Ρ.Π.3, σελ.547.

⁴⁷⁸ “*Hefele says • The text of this canon is much corrupted and very difficult to be understood. • He gives as a synopsis, • The council appoints judges in the affair of Bishop Maurentius •*”, http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787_Concilia_The_First_Seven_Ecumenical_Councils_%5BHistory_And_Canons%5D_EN.pdf (21.09.2018).

παρούσας Συνόδου-, ο απαραίτητος αριθμός των Επισκόπων, που πρέπει να κρίνει κάποιον άλλο Επίσκοπο, είναι δώδεκα, ορίσθηκε (από τον κανόνα) τους υπόλοιπους Επισκόπους (πέντε στον αριθμό) να τους επιλέξει ο Σάγκκιππος⁴⁷⁹. «Καὶ διὰ τοῦ μερικοῦ τούτου Κανόνος μανθάνομεν, ὅτι δίδεται ἄδεια ἀπὸ τὴν Σύνοδον εἰς τοὺς κατηγορουμένους Ἐπισκόπους παρά τινων, νὰ νὰ ζητοῦσιν οἴους θέλουσι κριτὰς αἵρετοῦς»⁴⁸⁰(**κανόνας 100(111)**).

«Περὶ τοῦ, εἰρηνοποιηθῆναι τὰς ἐκκλησίας Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας»⁴⁸¹ (**κανόνας 101(112)**). Ἡ Σύνοδος αποφάσισε να αποσταλλεῖ γραπτὴ αναφορὰ στον Πάπα Ἰννοκέντιο⁴⁸², για να διατηρηθεῖ ἡ εἰρήνη μεταξύ Ρωμαϊκῆς καὶ Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, «κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παραγγελίαν λέγοντος· Εἰρήνην δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν· καὶ πάλιν· Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ πᾶσι»⁴⁸³.

Ἐκπτώση ἀπὸ το ἀξίωμα του κληρικού προβλέπει ο **κανόνας 105(116)**, γι' αὐτούς που, ἐνῶ ὀφείλαν να ελεγχθοῦν (για τυχόν παραπτώματά τους), στην Ἀφρικῆ⁴⁸⁴, τολμοῦν να πάνε «λάθρα»⁴⁸⁵, σε μέρη «πέρα ἀπὸ τὴ θάλασσα»⁴⁸⁶.

Ο **κανόνας 106(117)** τέσσερα θέματα ρυθμίζει: α) ὅποιος Επίσκοπος, ἀπὸ τους πρωτεύοντες Ἱερεῖς τῆς Καρχηδόνας καὶ ἀπὸ τὴν Σύνοδο, ἐπιθυμοῦσε να πάει στο παλάτι, ἔπρεπε να παίρνει, πρῶτα, καὶ «ἀπολυτικὴ»⁴⁸⁷ ἐπιστολή καὶ να γνωστοποιεῖ τὴν ἐπιστολή αὐτή, στον Πάπα τῆς Ρώμης⁴⁸⁸. Ἀν, ὅμως, λάμβανε, μονάχα, αὐτὴν τὴν «ἀπολυτικὴ» ἐπιστολή, ἐνῶ, ἀποσιωποῦσε τὸν λόγο για τὸν ὁποῖο ἠθέλε να πάει,

⁴⁷⁹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 100(111), Ρ.Π.3, σσ.546-547.

⁴⁸⁰ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 111, σελ.421.

⁴⁸¹ τίτλος στον κανόνα 101(112), Ρ.Π.3, σελ. 547, JOANNOU II, σελ.367, 7'-8'.

⁴⁸² «τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίας τότε προεστῶτι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 101(112), Ρ.Π.3, σσ.547-548.

⁴⁸³ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 101(112), Ρ.Π.3, σσ.547-548.

⁴⁸⁴ «Ἐάν τις, φησίν, ἀποστὰς τῆς κοινωνίας τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀφρικῇ», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 105(116), Ρ.Π.3, σελ.554.

⁴⁸⁵ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 105(116), Ρ.Π.3, σελ.554.

⁴⁸⁶ «ἤγουν ἐν τῇ Ρώμῃ... Ὡστε σημειώσαι, ὅτι οἱ δίχα συστατικῆς καὶ ἀπολυτικῆς γραφῆς ἱερουργούντες εἰς ἑτέραν ἐνορίαν, ἀκοινωνῆτοι ἔσονται, τουτέστι, κωλυθήσονται τῆς ἱερουργίας», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 105(116), Ρ.Π.3, σελ.554. «εἰς τὰς περαματικὰς ἐκκλησίας», ὅπ..

⁴⁸⁷ κανόνας 106(117), Ρ.Π.3, σελ. 555, JOANNOU II, σελ.370, 8'.

⁴⁸⁸ «Καὶ ἄλλοι κανόνες διάφοροι, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι τοῖς ἐπισκόποις χωρὶς ἐπιστολῶν ἀπολυτικῶν τῶν πρωτευόντων αὐτῶν καὶ τῆς συνόδου τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀπιέναι πρὸς βασιλέα ὀρίζουσιν. Αὕτη δὲ καὶ τι πλέον ὀρίζει, τὸ τὰς ἀπολυτικὰς ἐπιστολάς καὶ τῷ πάπα Ρώμης ἐμφανίζεσθαι καὶ εἶκε τοῦτο τοῖς ἐν Ἀφρικῇ ἐπιτάττεσθαι, ἵνα ἐμφανιζομένων τῷ πάπα τῶν ἀπολυτικῶν, καὶ ἐξ ἐκείνου λάβῃ ἀπολυτικὴν ἐπὶ τὸ κομιτάτον», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 106(117), Ρ.Π.3, σσ.555-556.

ορίζεται να μένει ακοινωνήτος. Επίσης, σε περίπτωση που παρουσιαζόταν «ξαφνική ανάγκη», έπρεπε να έχει ενημερώσει τον Επίσκοπο Ρώμης και να προσκομίζει σχετικό έγγραφό του, για τη δική του προστασία στο βασιλιά, β) οι «ἀπολυτικές» επιστολές (των Μητροπολιτών ή των Επισκόπων) έπρεπε να περιέχουν την ημέρα του Πάσχα⁴⁸⁹ (αντί του έτους, που συνηθίζεται να γράφεται), άλλως, να προστεθεί, σε αυτές, η ημέρα του Πάσχα του προηγούμενου χρόνου (για να γίνεται γνωστό, πότε γράφθηκαν αυτά, και, πότε ο Επίσκοπος πήγε στο βασιλιά, όπως καταχωρείται στα δημόσια πρακτικά η υπατεία του κάθε υπάτου και τα ονόματα των βασιλέων), γ) οι απεσταλμένοι της Συνόδου όφειλαν να ζητήσουν, από τους αυτοκράτορες, μέτρα κατά των Δονατιστών και των Ελλήνων, και δ) να υπογράψει ο Επίσκοπος Αυρήλιος όλες τις επιστολές της Συνόδου, εν' ονόματι των παρευρισκόμενων Επισκόπων. Ο κανόνας είναι συναφής με τον 11ο κανόνα της Τοπικής Συνόδου της Αντιοχείας και με τον 9ο κανόνα της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής⁴⁹⁰.

Ο κανόνας 108(119) αναφέρει ότι οι Τοποτηρητές Επίσκοποι, Φλωρέντιος, Ποσειδίου, Πραισιδίου και Βενάντιος, ανέλαβαν αποστολή κατά των Δονατιστών. Επίσης, προσθέτει, ότι έχει ψηφισθεί νόμος να δέχεται κάποιος τον χριστιανισμό, με ελευθερία (ελεύθερη βούληση⁴⁹¹) και, όχι, με βία, ούτε, από ανάγκη⁴⁹². Και ο 12ος κανόνας της Τοπικής Συνόδου της Νεοκαισαρείας: «φησί, τὸν ἐν κινδύνῳ γενόμενον καὶ οὕτω βαπτισθέντα, μὴ προάγεσθαι εἰς ἱερωσύνην»⁴⁹³.

«Περὶ τῶν λαῶν τῶν ἀπὸ τῶν Δονατιστῶν ἐπιστρεφόντων»⁴⁹⁴. Για να μην υπάρχουν φιλονικίες των Επισκόπων, «περὶ τοῦ ποῖος ἐξ αὐτῶν νά

⁴⁸⁹ κατά τον Ζωναρά: «Τοῦτο δὲ, οἶμαι, ἔδοξεν οὕτω γίνεσθαι, ἵνα κηρύττειτο ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, (ἤδη γὰρ καὶ ἐν προλαβοῦσι κανόνισιν ἀπήτησεν ἡ σύνοδος, δήλην γίνεσθαι τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐκάστου ἐνιαυτοῦ), ἢ καὶ ἵνα ὁ χρόνος καθ' ὃν ἄπεισιν ὁ ἀπιὼν πρὸς τὸν βασιλέα δηλὸς ἦ, ὅπερ, φησὶν, εἴωθε γίνεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων πράξεων», ερμ. στον κανόνα 106(117), Ρ.Π.3, σελ.556.

⁴⁹⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 106(117), Ρ.Π.3, σελ.557.

⁴⁹¹ «Αἰρετὴν εἶναι χρὴ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ βεβιασμένην, οὐδ' ἀκούσιον, ἀλλ' ἐκούσιον», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 108(119), Ρ.Π.3, σελ.559.

⁴⁹² πρβλ. Θ.Ν.Παπαθανασίου, *Κανόνες καὶ Ἐλευθερία*, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 2005, ο οποίος πιστεύει, ότι οι εκδότες του Πηδαλίου (: ιερομόναχος Αγάπιος και Νικόδημος μοναχός), σωστά, παράλλαξαν τους κανόνες, διακρίνοντας μεταξύ Ιερών κανόνων και πολιτικών νόμων (: ιστορικών σημειωμάτων κλπ.), δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα, στο ότι οι θείοι κανόνες υπερισχύουν των βασιλικών νόμων και, έτσι, αναφέρει, για τον συγκεκριμένο κανόνα, ότι: «Υποστηρίζουν ότι τὸ κείμενο πού δέχτηκαν ὡς κανόνα διατυπώθηκε γιὰ νά θεραπεύσει τὴν ἐκκρεμότητα πού δημιούργησε ἡ ἔκδοση τοῦ αὐταρχικοῦ νόμου ὁ ὁποῖος ἐξανάγκαζε τοὺς Δονατιστές νά ἐνωθοῦν μέ τὴν καθολικὴ Ἐκκλησία», σελ.73.

⁴⁹³ ερμ. Ζώναρ. στον κανόνα 108(119), Ρ.Π.3, σελ.560.

⁴⁹⁴ τίτλος στον κανόνα 117(128), Ρ.Π.3, σελ.571, JOANNOU II, σελ.386, 6'-7'.

πάρη τούς ἀπό Δονατιστῶν ἐπιστρέφοντας»⁴⁹⁵, ο κανόνας 117(128) αναφέρει, ως καθοριστικό σημείο διευθέτησης των διαφορών, τους «βασιλικούς νόμους» του Ιουστινιανού. Πριν από τους «βασιλικούς νόμους», οι επιστραφέντες Δονατιστές ανήκαν στην έδρα των Επισκόπων εκείνων, οι οποίοι τους προέτρεψαν να μεταστραφούν και κοινώνησαν, μαζί τους, «τῇ καθολικῇ ἐνότητι»⁴⁹⁶. Μετά, δε, τους νόμους, ανήκαν, στην έδρα των Επισκόπων εκείνων, που βρίσκονταν -πιο κοντά- στους Δονατιστές. Η παρούσα Σύνοδος (θέλοντας να τερματίσει αυτές τις διεκδικήσεις, μεταξύ τους) αποφαινεται ότι οι επιστραφέντες στην καθολική πίστη, Δονατιστές, να ανήκουν στην έδρα εκείνη των Επισκόπων, όπου έγινε, από την αρχή, η ένωση και η κοινωνία τους, ανεξάρτητα από τους «βασιλικούς νόμους».

Ο κανόνας 118(128) αναφέρεται στο διαμοίρασμα «τόπων» στην Αφρική, μεταξύ Επισκόπων, που ήταν -ανέκαθεν- Ορθόδοξοι, και Επισκόπων, που προσφάτως μετεστράφησαν στην Ορθοδοξία, ενώ, στο παρελθόν, ανήκαν στους Δονατιστές⁴⁹⁷. Για το συγκεκριμένο θέμα, λοιπόν, ορίζεται: α) οι διοικήσεις και κάποιες παροικίες, στις οποίες είχαν και οι δύο Επισκοπικά δίκαια, να μοιραστούν, έτσι, ώστε, ο πρεσβύτερος να μοιράζει και ο νεότερος να επιλέγει, β) σε Επισκοπή που υπήρχαν και Δονατιστές και Ορθόδοξοι, ο τόπος να παραχωρείται, στο ακέραιο, στον Επίσκοπο, που επέστρεψε, από τους Δονατιστές και είναι πλησιέστερα σε αυτόν, γ) εάν ο τόπος βρίσκεται, εξίσου κοντά, και στους δύο Επισκόπους, ο λαός να επιλέγει ποιόν Επίσκοπο θέλει. Εάν, πάλι, ο τόπος είναι πλησιέστερα, στον Καθολικό Επίσκοπο, και οι παλιοί θέλουν τον ίδιο, να παραμένει, ως έχει, δ) η πλειοψηφία να επικρατήσει, στην περίπτωση που οι παλαιότεροι Ορθόδοξοι θέλουν τον δικό τους Επίσκοπο, το ίδιο και οι νεότεροι επιστρέφοντες, ε) σε περίπτωση ισοψηφίας, την Επισκοπή να την πάρει ο παλαιότερος Επίσκοπος⁴⁹⁸ και στ) σε περίπτωση, που οι τόποι είναι πολλοί και δεν είναι δυνατό να διαμοιραστούν, εξίσου, αν ο αριθμός είναι άνισος, να διαμοιραστούν, πρώτα, οι ισάριθμοι τόποι, και, αναφορικά με τους υπόλοιπους (γί' αυτούς, δηλαδή, που απομένουν) να

⁴⁹⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 128, σελ.432.

⁴⁹⁶ κανόνας 117(128), Ρ.Π.3, σελ.571, , JOANNOU II, σελ.386, 16'-17'.

⁴⁹⁷ «Οἱ τοῦ Δονάτου αἰρεσιῶται πολλοὶ γενόμενοι, καὶ εἰς πλήθη συστάντες, ἐν διαφόροις διοικήσεσιν ἤρπασαν ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἐνορίας, καὶ ταύτας κατεῖχον καὶ ᾠκειώσαντο. Ἐπιστρεφόντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἀμφιβολίαί ἐγένοντο περὶ τῶν ἐνοριῶν τῶν παρ' ἐκείνων πρώην κατεχομένων, τῶν ἐπισκόπων στασιαζόντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐκάστων εἰσέαντοὺς ταύτας μεθελκόντων», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 118(128), Ρ.Π.3, σσ.572-573.

⁴⁹⁸ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 118(128), Ρ.Π.3, σσ.573-574.

υπόκεινται, ή, στον πλησιέστερα γειτονεύοντα Επίσκοπο, ή, σε εκείνον που θέλει η πλειοψηφία⁴⁹⁹.

Πριν τους «βασιλικούς νόμους», όποιος Δονατιστής Επίσκοπος επέστρεφε στην Ορθοδοξία και κατείχε παροικία, από παλιά, οριζόταν να έχει την ίδια και κανείς δεν μπορούσε να τον ανακαλέσει από τη θέση του⁵⁰⁰. Όμως, μετά τους «βασιλικούς νόμους», η Σύνοδος αποφάσισε να ισχύει αυτό, μόνο, σε περίπτωση που κανείς δεν αναζήτησε αυτή την Επισκοπή, μέσα στο χρονικό διάστημα τριών χρόνων (εκτός, εάν, εντός της τριετίας, υπήρξε Επίσκοπος που θα ενδιαφερόταν για την Επισκοπή και πέθανε). Διότι, εάν αυτή η Επισκοπή (η μεταστραφείσα στην Ορθοδοξία) δεν είχε Επίσκοπο⁵⁰¹ και, εντός τριών ετών, χειροτονηθεί Επίσκοπος σε αυτήν, επιτρέπεται να αναζητηθεί ο τόπος αυτός, από άλλον Επίσκοπο, μέσα στο διάστημα των τριών ετών. Το ίδιο ισχύει και για τους επιστραφέντες, στην Ορθοδοξία, Δονατιστές Επισκόπους. Εκείνοι έχουν δικαίωμα να αναζητήσουν την Επισκοπή τους, μέσα στο ίδιο διάστημα, και να ανακαλέσουν την παροικία που ανήκε στο θρόνο τους⁵⁰². «Δὲν θέλει βλαφθῆ καὶ χάσει κανένα τόπον ἀπὸ τοὺς καταγεγραμμένους εἰς τὸν πρωτότυπον Κώδικα τῆς Ἐκκλησίας του ὁ οἰκοκύριος Ἐπίσκοπος, μετὸ τὸ νὰ τὸν ἐνέμετο ὁ ἄλλος Ἐπίσκοπος ἀνάμεσα εἰς τρεῖς χρόνους, ὄχι, ἀλλὰ θέλει τὸν πάρει ὀπίσω»⁵⁰³. Ο Βαλσαμών τονίζει, ότι ο κανόνας έχει πάψει να ισχύει, ήδη, από τη στιγμή, που θεσπίστηκαν ορισμένες Ιουστινιάνειες Νεαρές⁵⁰⁴ (όπως και στον κανόνα 117(128))⁵⁰⁵(**κανόνας 119(129)**).

Ο κανόνας 120(130) μιλά: α) «Περὶ τῶν τοῖς λαοῖς, οὓς νομίζουσιν αὐτοῖς ἀνήκειν, ἐπιβαινόντων παρὰ γνώμην τῶν αὐτοὺς κατεχόντων»⁵⁰⁶, β) αναφέρεται, γενικά, στη διαδικασία διεκδίκησης Επισκοπικού θρόνου⁵⁰⁷, γ) οι Επίσκοποι πρέπει να διεκδικούν τα πλήθη της Επισκοπής τους, μόνο, με την σύμφωνη γνώμη των Επισκόπων, στους οποίους (στο παρελθόν)

⁴⁹⁹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 128, σελ.432.

⁵⁰⁰ «τουτέστιν οὐδενὶ ἐξέσται αὐτὴν ἐκνικᾶν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 119(129), Ρ.Π.3, σελ.575.

⁵⁰¹ «μὴ προκριματισθῆ ἐν τῇ μάτρικι», κανόνας 119(129), Ρ.Π.3, σελ.574, JOANNOU II, σσ.389-390, 20'-21', καθώς και, «οὐ βλαβήσεται ἐκ τοῦ καταγραφῆναι ἐν τῇ ἀπογραφῇ τῶν διαφερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 119(129), Ρ.Π.3, σελ.575.

⁵⁰² «μὴ προκριματισθῆ ἐν τῇ μάτρικι περὶ τοῦ ὀρισθέντος χρόνου», κανόνας 119(129), Ρ.Π.3, σελ.574, JOANNOU II, σελ.390, 7'-8'.

⁵⁰³ Πηδάλιον, υποσ.(1) στον κανόνα 129, σελ.433.

⁵⁰⁴ «Πᾶσα ἀγωγή προσήκουσα σεπτῶ οἴκῳ, εἴτε προσωπικῇ, εἴτε ὑποθηκαρία ἐστίν, οὐχ ὑπερβαίνει τὰ τεσσαράκοντα ἔτη, τῶν ἀρμοζουσῶν ἐκάστῳ οἴκῳ τοιοῦτῳ εὐαγεῖ προσκαίρων παραγραφῶν φυλαττουσῶν μέντοιγε τοὺς οἰκείους χρόνους», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 119(129), Ρ.Π.3, σσ.575-576.

⁵⁰⁵ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 119(129), Ρ.Π.3, σελ.576.

⁵⁰⁶ τίτλος, στον κανόνα 120(130), Ρ.Π.3, σελ.576, JOANNOU II, σελ.390,14'.

⁵⁰⁷ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.174.

ανήκαν και, όχι, με τρόπο «δυναστικό»⁵⁰⁸, δηλαδή, είτε, το θέλουν τα πλήθη τους, είτε, όχι⁵⁰⁹. Ο Επίσκοπος που παρακούει τους -εν λόγω- εκκλησιαστικούς κανόνες, ή, μεταχειρίζεται επίθεση (: βία)⁵¹⁰, «έκπεσεῖται τοῦ ἰδίου δικαίου»⁵¹¹, δ) αυτή η έκπτωση, από τον Επισκοπικό θρόνο, γίνεται, σε κάθε Επίσκοπο που δεν τηρεί τη διαδικασία του εκκλησιαστικού δικαστηρίου, κανείς δεν πρέπει να προφασίζεται ότι, λαμβάνοντας επιστολές, από τον Μητροπολίτη, δικαιούται να παίρνει το λαό, με το μέρος του, γιατί οι επιστολές πρέπει να δηλώνουν, ότι, «ειρηνικά», κατέχει την Εκκλησία (από τον προηγούμενο Επίσκοπο). Εάν αυτό δε γίνεται, να χάνει το δίκαιό του, και ε) εάν, δε, ο εναγόμενος Επίσκοπος ενάγει τον ενάγοντα, η υποθεση κρίνεται από εκκλησιαστικό δικαστήριο, ενώπιον Επισκόπων που θα επιλέγει, είτε ο Μητροπολίτης, είτε οι γειτονικοί Επίσκοποι.

Ο κανόνας 121(131) αναφέρεται σε Επισκόπους, που δεν φροντίζουν τους τόπους τους (παραμελούν τους ευρισκόμενους αιρετικούς στην επαρχία τους). Αυτοί ορίζεται να εκκαλούνται, στην ετήσια Σύνοδο, και να επιπλήττονται από τους γειτονικούς τους Επισκόπους, με σκοπό να τους συνεντίσουν, για να μην «ραθυμούν». Εάν, δε, οι Επίσκοποι, που παραμελούν τους τόπους τους, καθυστερήσουν, πάνω από έξι μήνες, να «διδάσκουν τὸν ὑπ' αὐτοῦς λαόν»⁵¹², ορίζεται ο τόπος να κατοχυρώνεται, σε αυτόν, που (ως τότε) τον είχε κερδίσει. Σε περίπτωση που, Επίσκοπος, στην ενορία του οποίου βρίσκονται οι αιρετικοί, προφασισθεί την «ἀμέλεια» αυτή, ως «οἰκονομία», για να κερδίσει ειρηνικότερα τους αιρετικούς, «ὡσάν ὁποῦ ἂν ἐμεταχειρίζετο ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν περισσοτέραν, ἤθελαν σκληρυνθῆ διὰ αὐτὴν ἐκεῖνοι»⁵¹³, να «ἀντιστραφῆσεται ἡ ἐνορία πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον»⁵¹⁴. Βέβαια, είναι φυσικό, να δικάζονται τέτοιου είδους υποθέσεις από Επισκόπους δικαστές, έναν, ή, τρεις αιρετούς, τους οποίους θα ορίσει ο Μητροπολίτης. Εάν είναι μόνον ένας, οφείλουν να παραμείνουν, στην κρίση του, εάν δε είναι τρεις, θα επικρατήσει η ψήφος της πλειοψηφίας. Ο Βαλσαμών, ερμηνεύοντας τον κανόνα⁵¹⁵, εξηγεί, ότι ο 58ος κανόνας των

⁵⁰⁸ «Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος διορίζεται τὸν ἀνάρχως τὸ ἴδιον ἀφελόμενον ἐκπίπτειν αὐτοῦ», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 120(130), Ρ.Π.3, σελ.578.

⁵⁰⁹ «τοῦ ἰδίου πράγματος τὴν ζημίαν ὑπομείνωσι», κανόνας 120(130), Ρ.Π.3, σελ.377, JOANNOU II, σελ.391,4'-5'.

⁵¹⁰ «ἔφοδον ἐποίησε», κανόνας 120(130), Ρ.Π.3, σελ.577, JOANNOU II, σελ.391,11'.

⁵¹¹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 120(130), Ρ.Π.3, σελ.578.

⁵¹² ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 121(131), Ρ.Π.3, σελ.582.

⁵¹³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 131, σελ.434.

⁵¹⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 121(131), Ρ.Π.3, σελ.582.

⁵¹⁵ «ἐγὼ δὲ πρὸς τὴν ἐπιτίτλωσιν τοῦ κανόνος ἐρμηνεύων αὐτὸν, φημί, ὅτι ἤρесе τοῖς Πατράσιν, ἵνα, ἐὰν ἐπίσκοποι τινες ἀμελῶσι τοῦ διδάσκειν τοὺς ἐν ταῖς ἐνορίαις αὐτῶν, εἴτε κερδαίνειν τὰς ψυχὰς τούτων, ὀφείλουσιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐνότητα, ἤγουν εἰς τὴν ἐτησίαν

Αγίων Αποστόλων, αφορίζει τους Επισκόπους ή πρεσβυτέρους (για το προαναφερθέν παράπτωμα), ενώ, σε περίπτωση που εμμένουν σε αυτό, τους καθαιρεί. Τονίζει, δε, ότι, κατά τη δική του άποψη, είναι, αφ' ενός, μεν, ορθά αυτά που πρεσβεύει ο αποστολικός κανόνας, αφ' ετέρου, είναι άδικο να στερείται ο Επίσκοπος την ενορία του, καθόσον η «ἀμέλεια» μπορεί να οφείλεται σε νόσο του Επισκόπου, ή, στην ενασχόλησή του με «πλείστα» και «μείζονα» εκκλησιαστικά ζητήματα, ή, ακόμη, στην απουσία του «ἐπεξεργαστοῦ»⁵¹⁶. Ο κανόνας συνδέεται, επίσης, στενά, με τον 123ο(132ο) κανόνα της παρούσας Συνόδου, ο οποίος καταδικάζει τον αμελούντα Επίσκοπο, σε ακοινωνησία⁵¹⁷.

Ο κανόνας 123(132) συνδέεται, άμεσα, με τον προηγούμενο κανόνα. Ορίζει, δε, Επίσκοπος, που αδιαφορεί να εκπληρώσει τα Επισκοπικά του καθήκοντα, σχετικά με την επιστροφή των Δονατιστών (: Επίσκοπος Μητρόπολης), να υφίσταται υπόδειξη, από τους γειτονικούς του Επισκόπους, για να συμμορφωθεί, ενώ, ορίζεται –ακόμη- να μην έχει τη δυνατότητα απολογίας. Να είναι, επίσης, αφορισμένος, σε ακοινωνησία, εάν δεν συμμορφώνεται, μέσα σε χρονικό διάστημα έξι μηνών. Δεν κατηγορείται, όμως, σε περίπτωση, που δεν είναι παρών στους ίδιους τόπους ο «ἐπεξεργαστής»⁵¹⁸, διότι, τότε, δε θεωρείται ότι παραμελεί το καθήκον του. Κατά την ερμηνεία του Αριστηνού, όποιος Επίσκοπος αμελούσε τα καθήκοντά του, σχετικά με τη διδασχία των αιρετικών, και, μετά την υπόμνηση των Επισκόπων, δε φρόντιζε για την επιστροφή τους, παρελθόντος του εξαμήνου, η Επισκοπή του δινόταν σε όποιον Επίσκοπο τους μετέστρεφε στην Καθολική πίστη. Στον συγκεκριμένο κανόνα, έχουμε το επιτίμιο της ακοινωνησίας, «ἕως οὗ τοῦτο πληρώση»⁵¹⁹. Επίσης, ο κανόνας φαίνεται να είναι αντίθετος, με τον 121(131)ο της παρούσας Συνόδου, διότι άλλο είναι το επιτίμιο για τον αμελούντα Επίσκοπο σε αυτόν, η επίπληξη και ο συνετισμός. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν είναι αντίθετος. Αποτελεί, τρόπον τινά, συμπλήρωμά του, διότι «ὅταν δὲ οὔτε ἄλλος τὴν φροντίδα αὐτῶν ἀναδέχεται, οὔτε αὐτὸς τῆς ἐπιστροφῆς τούτων ἐπιμελῆται, τινηκαῦτα τῷ τῆς ἀκοινωνησίας ἐπιτιμίῳ ὑποβληθήσεται. Εἰ δὲ μετὰ τὸν ἀφορισμὸν τῆ

σύνοδον ἐγκαλεῖσθαι, ἤγουν παραγγέλλεσθαι παρὰ τῶν γειτνιαζόντων ἐπιμελῶν ἐπισκόπων περὶ τοῦ μὴ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ διδάσκειν τὸν ὑπ' αὐτοὺς λαόν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 121(131), Ρ.Π.3, σελ.582.

⁵¹⁶ «πολιτικού ἄρχοντα που κατά την τότε ισχύουσα βασιλική νομοθεσία ήταν αρμόδιος να επιληφθεί της σχετικής υποθέσεως», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.182.

⁵¹⁷ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 121(131), Ρ.Π.3, σσ.582-583.

⁵¹⁸ «ἤγουν ὁ ἄρχων τῆς χώρας, ὅστις ἐπεξεργάσασθαι δύναται τὴν ὑπόθεσιν», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 123(132), Ρ.Π.3, σελ.586, ή, ακόμα: «καὶ μᾶλλον ἢ ὁ ἐγκώριος ἔκδικος ὁ δηλούμενος ἐν τῷ ζζ' . κανόνι τῆς παρούσης συνόδου», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 123(132), Ρ.Π.3, σελ.586.

⁵¹⁹ κανόνας 123(132), Ρ.Π.3, σελ.585, JOANNOU II, σελ.395, 10'.

τοιαύτη ραθυμία επιμένει, καὶ καθαιρεθήσεται, κατὰ τὸν πεντηκοστὸν ὄγδοον κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων»⁵²⁰.

Ο κανόνας 124(133) αποτελεί συνέχεια του κανόνα 123(132) και ορίζει, στην περίπτωση που αποδειχθεί ότι ο Επίσκοπος λείει ψέμματα, «προκειμένου να συγκαλείψει την αμέλειά του και ισχυρίζεται ότι επέστρεψε στην Ορθοδοξία τους Δονατιστές της Επισκοπής του, ενώ κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί»⁵²¹, να χάνει και αυτή την ίδια την Επισκοπή του⁵²².

Ο παρών κανόνας (κανόνας 126(135)) «αναφέρεται στη δυνατότητα περιβολής του μοναχικού σχήματος της καθιερωμένης παρθένου λόγω ανάγκης, σε μικρότερη από την κανονική ηλικία. Η κανονική ηλικία είναι αυτή των 25 ετών με βάση τον κανόνα αυτό, ωστόσο δεν προβλέπεται ποινή για την περίπτωση που περιβληθεί το μοναχικό σχήμα καθιερωμένη παρθένα μικρότερης ηλικίας»⁵²³. Ο κανόνας ορίζει -κατ' εξαίρεση- απαλλαγή των Επισκόπων από την τιμωρία, στο θέμα της ηλικίας⁵²⁴ των παρθένων, στις εξής περιπτώσεις: οι γονείς της παρακαλούν να έχει το μοναχικό σχήμα, διότι υπάρχει υποψία κάποιου ισχυρού έρωτα, ή, απειλείται από κάποιον «ερωτομανή άρπαγα», ή, κινδυνεύει από κάποια θανατηφόρο νόσο⁵²⁵. Ο Βαλσαμών αναφέρει, ακόμη, τον 40ο κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου, από τον οποίον συνάγεται, ότι: «μετασχηματίζεσθαι τοὺς προσερχομένους τῷ Θεῷ, κὰν ἄνδρες ᾧσι, κὰν γυναῖκες, ἤγουν μετὰ τὸν δεκαετῆ χρόνον»⁵²⁶. Ο τελευταίος κανόνας είναι μεταγενέστερος της παρούσας Συνόδου και των κανόνων του Αγίου Βασιλείου, που πρεσβεύει ως νόμιμη ηλικία, για την προσαγωγή στον Κύριο, συμπληρωμένα τα 16 ή 17 χρόνια. Παράλληλα, ο 6(6)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου απαγορεύει, στους Ιερείς, να καθιερώνουν παρθένα κορίτσια στο Θεό και ο 44(51)ος ορίζει ότι, όταν οι παρθένες κόρες χωρίζονται, από τους πατέρες τους για να περιβληθούν τον μοναχικό μανδύα, να βρίσκονται, ή, υπό την προστασία του Επισκόπου, ή, όταν αυτός απουσιάζει, υπό την προστασία του πρεσβυτέρου, ή, να συγκατοικούν με πολύ τίμιες γυναίκες, για να έχουν την πρόνοιά τους και να μη βλάπτουν την υπόληψη της Εκκλησίας.

⁵²⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 123(132), Ρ.Π.3, σελ.587.

⁵²¹ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.182.

⁵²² «ἤγουν καθαιρεθήσεται», «διὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν ἀμέλειαν καὶ τὸν δόλον», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 124(133), Ρ.Π.3, σελ.588.

⁵²³ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.164.

⁵²⁴ «καὶ πρὸ τοῦ κε' . ἐνιαυτοῦ», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 126(135), Ρ.Π.3, σελ.591.

⁵²⁵ «ἔθος γὰρ ἦν προσάγεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις κόρας, καὶ καθιεροῦσθαι, ἀντὶ τοῦ, ἀνατίθεσθαι τῷ Θεῷ, ὑπισχνουμένας παρθενεῦειν, ὥστε ἐν τῇ ἀρμοδίᾳ ἡλικίᾳ καὶ διακονίσσας χειροτονεῖσθαι αὐτάς», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 126(135), Ρ.Π.3, σελ.591.

⁵²⁶ ερμ. στον κανόνα 126(135), Ρ.Π.3, σελ.592.

Ο κανόνας 132(141) επιβάλλει την ποινή της ακοινωνησίας, στον Επίσκοπο που δεν κοινωνεί με εκείνον, τον οποίον αφόρισε κατά την εξομολόγηση, αν ο τελευταίος αρνείται «τὸ ἴδιον ἔγκλημα»⁵²⁷. Ο δικαιολογητικός λόγος της ρύθμισης είναι ότι δεν μπορεί να στηριχθεί απόδειξη, επί ενός –μόνο- μάρτυρα⁵²⁸, πράγμα που επισημαίνει και ο Βαλσαμών, στην ερμηνεία του: «ἄδεκτός ἐστιν ἡ τοῦ ἐνὸς μαρτυρία», ενώ, αυτό το στηρίζει και, στον 75ο κανόνα των Αγίων Αποστόλων⁵²⁹. Γενικώς, ορίζει να μη θεωρήσει ο συγκεκριμένος Επίσκοπος, ότι συντελεί αυτό στην προσβολή του (αν δε γίνεται ο ίδιος πιστευτός), καθώς: «κὰν λέγη ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι οὐ θέλω αὐτὸν προσδέξασθαι εἰς κοινωνίαν, σκανδαλιζομένης ἐπ' αὐτῷ τῆς συνειδήσεώς μου. Σκίνδαλμον γὰρ, ἢ τὸ σκάνδαλον νοητέον, ἢ τὸν θόρυβον τῆς συνειδήσεως, θορυβουμένης καὶ ταραττομένης διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἁμαρτήματος»⁵³⁰.

Εάν κάποιος κληρικός εξομολογήθηκε για αμάρτημά του, σε Επίσκοπο, και κρίθηκε άξιος ακοινωνησίας, ή, αφορισμού και, στην πορεία, ο Επίσκοπος το φανερώσει, ενώ ο κληρικός αρνηθεί τα λεχθέντα στην εξομολόγησή του, δεν πρέπει να γίνεται πιστευτός, μόνον, ο Επίσκοπος, αλλά οφείλει να επικοινωνεί, με τον κληρικό, και, αυτό, να μην το θεωρεί ντροπή του. Εάν αυτός δε θέλει να έρχεται σε επαφή, με τον αφορισμένο κληρικό⁵³¹, ορίζεται να μην έρχονται σε κοινωνία μαζί του και οι άλλοι Επίσκοποι⁵³². «Ἐπάγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, ἵνα μὴ ταχεῖς καὶ ἀπερίσκεπτοι ὦσι πρὸς κατηγορίαν, καὶ πρὸς ἀφορισμὸν, καὶ μὴ κατὰ τινων λέγωσιν ἃ ἐλέγξαι οὐ δύνανται»⁵³³. Απώτερος, δηλαδή, σκοπός είναι, να προστατεύεται ο Επίσκοπος να λέγει εγκληματικά πράγματα, εναντίον οποιουδήποτε, τα οποία δεν μπορεί να τα αποδείξει στους άλλους με μάρτυρες. Ο συγκεκριμένος κανόνας (**κανόνας 133(141)**) δεν περιέχει, μόνο, το δευτερεύοντα κυρωτικό κανόνα (ενώ ο 132(141) περιέχει τον πρωτεύοντα κανόνα δικαίου) «αλλά και την αιτιολόγηση της ποινικής πρόβλεψης, στοιχείο που απαντάται συνήθως σε ιερούς κανόνες, οι οποίοι εισάγουν νέο δίκαιο»⁵³⁴.

⁵²⁷ κανόνας 132(141), Ρ.Π.3, σελ.603, JOANNOU II, σελ.405, 6'.

⁵²⁸ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.183.

⁵²⁹ ερμ. στον κανόνα 132(141), Ρ.Π.3, σελ.604.

⁵³⁰ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 132(141), Ρ.Π.3, σελ.603.

⁵³¹ «μὴ ἐλεγχθέντα ἐπὶ πταισμάτι, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς αὐτοῦ κατακριθέντα συνειδήσεως», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 133(141), Ρ.Π.3, σελ.608.

⁵³² «Ὁ παρεσιώπησεν ὁ ἀνωτέρω κανὼν, οὗτος προήνεγκεν εἰς φανερόν· τὸ δὲ ἦν, τὸ, ἐὰν μὴ θέλη ὁ ἐπίσκοπος κοινωνῆσαι τῷ παρ' αὐτοῦ ἀφορισθέντι, ὡς ἔγλημά τι αὐτῷ ἐξαγορεύσαντι, τί περὶ τοῦ τοιοῦτου οἰκονομηθῆσεται;», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 133(141), Ρ.Π.3, σελ.607.

⁵³³ Ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 133(141), Ρ.Π.3, σελ.607.

⁵³⁴ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.183.

V. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής δικαιοσύνης { κανόνες 8(8), 12(12), 15(14-17), 19(27), 20(28), 28(36), 29(37), 30(38), 59(68), 62(71), 96(105), 104(115), 107(118), 122(131), 125(134), 128(137), 129(138), 130(139), 131(140)}

Όλοι όσοι έχουν εμπλακεί «εἰς ὑπόθεσιν ἐγκληματικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν»⁵³⁵ και δε διακρίνονται, για την αγαθή ζωή τους, κατά τον κανόνα 8(8)), δεν αρμόζει να κατηγορούν τους Πατέρες⁵³⁶ και τους Επισκόπους «ὡς ἔτυχεν»⁵³⁷ (αυτό επιτρέπεται, μόνον, στους “αξιόπιστους” και “ανεπίληπτους”). Ο κανόνας συσχετίζεται, με τους κανόνες 128(137)ο, 129(138)ο και 130(139)ο της παρούσας Συνόδου, οι οποίοι συγκεκριμενοποιούν όσους δεν πρέπει να κατηγορούν. Το ίδιο ορίζεται και στον έκτο κανόνα της Δευτέρας Οικουμενικής Συνόδου⁵³⁸. Στον δε 74ο Αποστολικό κανόνα προβλέπεται, για τους κατηγορηθέντες Επισκόπους, και επιτίμιο, που ορίζεται από την κρίση των Επισκόπων⁵³⁹.

Όταν κληρικοί κατηγορούνται (σύμφωνα με τον κανόνα 12(12)) και δεν είναι δυνατόν να συγκληθεί Σύνοδος⁵⁴⁰, ορίζεται να κρίνονται, σε περίπτωση που αυτοί είναι Επίσκοποι, από δώδεκα (τουλάχιστον) Επισκόπους, σε περίπτωση που είναι πρεσβύτεροι, από έξι Επισκόπους, και, σε περίπτωση που είναι διάκονοι, από τρεις Επισκόπους (του ιδίου του Επισκόπου τους, συμπεριλαμβανομένου). Και αυτό, για να μην υπάρχει καμία αμφιβολία για τον καταδικασθέντα, ούτως ώστε να μην «καταφρονείται» από τον λαό του. Κατά τον Ζωναρά, ο κανόνας έχει μία “φαινομενική εναντιοφάνεια”, με τον τέταρτο κανόνα της Τοπικής Συνόδου της Αντιοχείας, ο οποίος αναφέρει, ότι καθαιρούνται Επίσκοποι, από τις Συνόδους, οι δε πρεσβύτεροι και διάκονοι, από τους ίδιους τους Επισκόπους. Ο Βαλσαμών εξηγεί ότι ο παρών κανόνας κρίνει, επί το ασφαλέστερον, για τους κληρικούς, και «οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις ἢ

⁵³⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 8, σελ.381.

⁵³⁶ «Πατέρας δὲ τοὺς Ἀρχιερεῖς ὀνομάζει, ὡς τοὺς πιστοὺς ἀναγεννῶντας διὰ τῆς διδασκαλίας», ό.π.

⁵³⁷ κανόνας 8(8), Ρ.Π.3, σελ.315, JOANNOU II, σελ.221,18’.

⁵³⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 8(8), Ρ.Π.3, σελ.315., «Εἴρηται καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ κανόνι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθόντων ἁγίων Πατέρων, μὴ ἀνεξετάστως τοὺς κατηγοροὺς εἰς κατηγορίαν ἐπισκόπων παραδέχεσθαι· ἀλλὰ πρῶτον ἐξετάζειν τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰρετικοὶ ᾖσιν· εἴτα καὶ τὰς ὑπολήψεις αὐτῶν ἀνευρᾶν, μήποτε κατεγνωσμένοι εἰσὶ, καὶ ἀποβεβλημένοι, καὶ ἀκοινωνητοὶ, ἢ ὑφ’ ἐτέρων ἐπ’ ἐγκλήμασι κατηγορούμενοι, καὶ μήπω ἀθῶους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἐγκλημάτων ἀπέδειξαν», ερμ. Αρτιστ. στον κανόνα 8(8), Ρ.Π.3, σελ.316.

⁵³⁹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 74ο Αποστολικό, σελ.90.

⁵⁴⁰ «Οἱ ἐπίσκοποι κατηγορούμενοι, παρὰ τῶν οικείων συνόδων ὠρίσθησαν κρίνεσθαι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 12(12), Ρ.Π.3, σελ.322.

ἀσφαλεστέρα νομοθεσία»⁵⁴¹, ενώ, αναφέρει, ότι οι 55ος και 84ος Αποστολικοί κανόνες ορίζουν να καθαιρούνται οι υβρίζοντες, τόσο τους αυτοκράτορες, όσο τους Επισκόπους και άρχοντες. Παραπέμπει, δε, στον 20(28)ο κανόνα της παρούσας Συνόδου, ο οποίος ορίζει οι κατηγορηθέντες αναγνώστες, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι να δικάζονται, από έναν, μόνο, «πρόσφορο» Επίσκοπο. Επιπλέον, αναφέρει και ένα παράδειγμα ακύρωσης απόφασης, λόγω έλλειψης του κατάλληλου αριθμού κληρικών (του Επισκόπου Αμαθούντος, που καταδικάσθηκε, από ένδεκα Επισκόπους και έναν Αρχιεπίσκοπο)⁵⁴².

«Στην καταπολέμηση της συνήθειας επισκόπων, πρεσβυτέρων ή διακόνων να προσφεύγουν σε κοσμικά δικαστήρια για ποινικές ή πολιτικές υποθέσεις αποβλέπει και...» **ο κανόνας 15(14-17)**, «...ο οποίος προβλέπει και σχετικές κυρώσεις χωρίς αναδρομική επιβολή»⁵⁴³: α) κληρικός που «παραιτείται» από εκκλησιαστικό δικαστήριο («αὐθαιρέτως»⁵⁴⁴) και επιλέγει (αυτοβούλως) να δικαστεί, από κοσμικά δικαστήρια, ορίζεται να χάνει το βαθμό του, καθότι: «Τοῖς ἱερωμένοις ἅπασιν, ἀλλὰ μέντοι καὶ μοναχοῖς, πρόσφορά εἰσι δικαστήρια τὰ τῶν ἐπισκόπων, οἷς ὑπόκεινται»⁵⁴⁵. Όσον αφορά τις ποινικές υποθέσεις (εγκληματικές), να χάνει το βαθμό του, ακόμη κι αν κερδίσει τη δίκη. Όσον αφορά, τις πολιτικές (χρηματικές) υποθέσεις, όμως, να του δίνεται η δυνατότητα, εάν θελήσει να διατηρήσει το βαθμό του, να χάσει «τὸ κέρδος τῶν χρημάτων ὅπου ἔλαβε διὰ τῶν κοσμικῶν κριτηρίων»⁵⁴⁶. Ο Βαλσαμών, σχετικά με αυτό το θέμα, παρατηρεῖ ότι σήμερα αυτό «παροράται»⁵⁴⁷, β) έφεση από εκκλησιαστικό σε “ανώτερο” εκκλησιαστικό δικαστήριο δε βλάπτει τους “κατώτερους” εκκλησιαστικούς δικαστές («κατὰ τὴν καθόλου νομικὴν διδασκαλίαν, τὴν διοριζομένην τοῦς ἐκκληταρίους δικαστὰς ὀφείλειν εἶναι μείζονας τῶν πρώτως δικασάντων»⁵⁴⁸), εκτός εάν αποδειχθεί ότι οι “ανώτεροι” δικαστές δίκασαν, εξαιτίας μίσους ή συμπάθειας και ότι έχουν διαφθαρεῖ χρηματικῶς⁵⁴⁹, γ) απόφαση δεν επιτρέπεται να εφεσιβάλλεται («Εἴτε

⁵⁴¹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 12(12), Ρ.Π.3, σελ.323.

⁵⁴² ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 12(12), Ρ.Π.3, σελ.324.

⁵⁴³ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες ΙΙ. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικῶν Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.176.

⁵⁴⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.337.

⁵⁴⁵ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.331.

⁵⁴⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 14, σελ.383.

⁵⁴⁷ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.335.

⁵⁴⁸ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.334.

⁵⁴⁹ «τοῦτο γάρ ἐστι τὸ χάριτι ὑποφθαρῆναι· δωροδοκεῖται δέ τις, ἢ χρήματα λαμβάνων, ἢ ἄλλην τινὰ χάριν αὐτῷ πληροῦντος τοῦ αὐτὸν ὑποφθείροντος», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.332.

δικαία, εἴτε ἄδικός ἐστιν ἢ τοῦ αἵρετοῦ ψῆφος, ἐμμένειν δεῖ»⁵⁵⁰), αν οι δικαστές επιλεγούν με συναίνεση των διαδίκων (ακόμη κι αν είναι λιγότεροι απ' τον αριθμό, που ορίζεται, στον 12(12)ο κανόνα της ίδιας Συνόδου), διότι δεν μπορεί κάποιος να επιλέγει, κατά την κρίση του, "αδέκαστους" και "ανεπίληπτους" εκκλησιαστικούς δικαστές και, μετά, να μέμφεται ότι δικάσθηκε άπειρα ἢ άδिका, από αυτούς⁵⁵¹, δ) επιπροσθέτως, ο κανόνας «υποδεικνύει στα τέκνα των ιερέων και γενικότερα στους Χριστιανούς να μην φροντίζουν ούτε να παρακολουθούν βλάσφημα θεάματα»⁵⁵². Κατά τον Βαλσαμόνα⁵⁵³, τα βλάσφημα θεάματα δεν ήταν, μόνο, τα ιπποδρόμια, αλλά, και οι θηριομαχίες, «τα παιχνίδια μίμων» και οι «ορχήσεις», «καὶ ἄλλα τοιαῦτα δαιμονιώδη ἔργα». Συναφής είναι και ο 24ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, όπου: «ὅποιος πιασθῆ τοῦτο ποιήσας ἢ νὰ παύῃ ἢ νὰ καθαίρηται»⁵⁵⁴, καθώς, και ο 42ος αποστολικός κανόνας, στον οποίο προβλέπεται η ίδια ποινή.

Ο κανόνας 19(27) «θεσπίζει την υποχρεωτική αυτοπρόσωπη παρουσία σε εκκλησιαστική δίκη κατά επισκόπου, τόσο του κατηγορούμενου, όσο και του κατηγορομένου, προκειμένου να αποδείξουν ο πρώτος το αληθές της κατηγορίας του και ο δεύτερος την αθωότητά του»⁵⁵⁵. Ο κατήγορος κάποιου Επισκόπου πρέπει να φέρει την υπόθεση στο Μητροπολίτη του Επισκόπου. Μέσα σε ένα μήνα, ο κατηγορούμενος πρέπει να απαντήσει στην κλήση του, σε απολογία (η οποία γίνεται, μέσω επιστολής), ειδάλως, ορίζεται να παραμένει ακοινώνητος (: «εἰς ποινὴν τῆς ἀπειθείας, ἀκοινώνητος γίνεται, τουτέστιν ἀφορίζεται»⁵⁵⁶). Σε περίπτωση κατά την οποία κάποιες σοβαρές αιτίες τον εμπόδιζαν να έρθει να απολογηθεί, είτε, στον Μητροπολίτη του, είτε, στην Σύνοδο των Επισκόπων (που γίνεται, κάθε χρόνο), του δίδεται προθεσμία ενός, ακόμη, μηνός. Διαφορετικά, ορίζεται να μένει ακοινώνητος, έως ότου ο ίδιος αποδείξει την αθωότητά του. Κι αν ούτε κι αυτό γίνει, ορίζεται να θεωρείται «καταδικασμένος από τον ίδιο του τον εαυτό»⁵⁵⁷. Κατά την περίοδο της ακοινωνησίας, δε, δεν πρέπει ο κατηγορούμενος Επίσκοπος να ιερουργεί, ούτε, στην Εκκλησία του, ούτε, στην επαρχία του. Όσον αφορά τον κατήγορο, υφίσταται και αυτός την ίδια ποινή της ακοινωνησίας, εάν

⁵⁵⁰ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.335.

⁵⁵¹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.341.

⁵⁵² Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.167.

⁵⁵³ ερμ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.335.

⁵⁵⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 24ο της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σελ.198.

⁵⁵⁵ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σσ.170-171.

⁵⁵⁶ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 19(27), Ρ.Π.3, σελ.359.

⁵⁵⁷ Ο Ζωναράς, στην ερμηνεία του, σημειώνει τη συνάφεια του 6ου κανόνα της Δευτέρας Οικουμενικής Συνόδου, με τον παρόντα κανόνα. Προσθέτει ότι, κατά τον 74ο Αποστολικό κανόνα, Επίσκοπος, κατηγορηθείς, ενώ έχει, ήδη, κληθεί τρεις φορές, καταψηφίζεται, αναγκαστικά, από τους Επισκόπους., Ρ.Π.3, σελ.360.

απουσιάσει από το εκκλησιαστικό δικαστήριο και δεν υποστηρίζει τις κατηγορίες του. Γι' αυτόν τον λόγο, κατά την ερμηνεία του Αριστηνού⁵⁵⁸, οι κατηγορούντες πρέπει να ελέγχονται και να εξετάζονται, και ως προς τη θρησκεία τους, και ως προς το ήθος και την υπόληψή τους, διότι οι κατηγορίες, όταν αναφέρονται σε εκκλησιαστικές υποθέσεις, "βαραίνουν" πολύ περισσότερο και, εάν αποδειχθούν ότι κάθε άλλο παρά αδιάβλητοι είναι, να μη γίνονται δεκτοί, στο δικαστήριο. «*Ἐπὶ ὑποθέσεως δὲ ἰδίας, χρηματικῆς καὶ ἐξωτερικῆς, δέχεται, ὁποῖος καὶ ἂν ᾗται*»⁵⁵⁹.

Ο παρών κανόνας (**κανόνας 20(28)**) ασχολείται, σε συνέχεια του προηγούμενου, με τους κατηγορούμενους πρεσβυτέρους ή διακόνους. Όταν κατηγορηθούν, πρεσβύτεροι ή διάκονοι, ο ίδιος ο Επίσκοπος των κατηγορουμένων, μαζί με τον νόμιμο αριθμό των εκλεγμένων Επισκόπων από την γειτονική επαρχία (: έξι για τους πρεσβυτέρους και τρεις για τους διακόνους⁵⁶⁰), οφείλουν να εξετάζουν τις κατηγορίες. Η ίδια διαδικασία πρέπει να τηρείται, τόσο, για τους κατηγορούς, όσο, και για τους κατηγορουμένους, αναφορικά με τις ημέρες, τις αναβολές, τις εξετάσεις και τους μάρτυρες (σχετικά με τη δίκη) και, βέβαια, η ίδια ποινή προβλέπεται, όπως στον κανόνα 19(27), δηλαδή, η ποινή της ακοινωνησίας. Όσον αφορά τις «κατηγορίες» των υπόλοιπων κληρικών⁵⁶¹, αυτές οφείλουν να εξετάζονται, από τον τοπικό Επίσκοπο, μονάχα.

Ο **κανόνας 28(36)** ρυθμίζει θέματα άσκησης της «έκκλητου» "κατώτερων" κληρικών: α) πρεσβύτεροι, διάκονοι και (γενικότερα) "κατώτεροι" κληρικοί, οι οποίοι μέμφονται τα δικαστήρια των Επισκόπων τους, μπορούν να κριθούν και από τους γειτονικούς Επισκόπους, οι οποίοι με τη συγκατάθεση των Επισκόπων των -εν λόγω- κληρικών ρυθμίζουν τις αποφάσεις τους⁵⁶², β) έφεση, κατά αποφάσεως των γειτονικών Επισκόπων, δεν πρέπει να γίνεται στα «περαματικά» δικαστήρια⁵⁶³, ήτοι

⁵⁵⁸ ερμ. στον κανόνα 19(27), Ρ.Π.3, σσ.361-362.

⁵⁵⁹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 27, σελ.388.

⁵⁶⁰ όπως αναφέρεται και στον 12ο κανόνα της παρούσας Συνόδου (ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 20(28), Ρ.Π.3, σελ.363).

⁵⁶¹ «*ἤγουν τοὺς ἀναγνώστας καὶ τοὺς λοιποὺς*», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 20(28), Ρ.Π.3, σελ.363.

⁵⁶² Ο Βαλσαμών παραπέμπει στον 15ο(14-17) κανόνα, για την ευταξία των Εκκλησιαστικών δικαστηρίων, τον αριθμό και το ήθος των δικαστών (: ερμ. στον κανόνα 28, Ρ.Π.3, σελ.378).

⁵⁶³ « *•Περαματικά δικαστήρια • εννοούνται εδώ τα ειδικά δικαστήρια του επισκόπου Ρώμης, διότι μόνο ο Ρώμης είχε προβάλει την αξίωση να ασκείται ενώπιόν του το έκκλητο από όλους τους επισκόπους της Εκκλησίας, απαίτηση βεβαίως που δεν έγινε δεκτή στη θεωρία, ούτε επικράτησε στην πράξη για Εκκλησίες που δεν υπάγονταν στο κλίμα του, μια από τις οποίες ήταν και η Εκκλησία της Καρχηδόνας*», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες ΙΙ. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των*

στα δικαστήρια, «πέρα από τη θάλασσα», αλλά, μόνον, στους Μητροπολίτες των επαρχιών (αυτό, άλλωστε, έχει αποφασιστεί και γι' αυτούς –ακόμη- τους Επισκόπους) και, γ) όσοι “τολμούν” να εφεσιβάλλουν απόφαση, σε δικαστήρια «πέρα από τη θάλασσα», να μένουν ακοινώνητοι από οποιονδήποτε (κληρικό ή λαϊκό), σε ολοκλήρωση την Αφρική: «Ἐντεῦθεν ὁ τύφος τῆς τῶν Ρωμαίων ἐκκλησίας καταβάλλεται, ἀρχόντων αὐτοῖς δεδῶσθαι πάσας τὰς ἐκκλήτους τηρεῖν. Εἰ γὰρ τὰς ἐκκλήτους τῶν ἐν Ἀφρικῇ οὐ συγχωροῦνται τηρεῖν, καὶ ἡ Ρώμη γὰρ πέραν θαλάσσης διάκειται πρὸς τὴν Ἀφρικὴν, πολλῶ μᾶλλον καθ' ἑτέρων χωρῶν οὐχ ἔξουσι τοιοῦτον δίκαιον»⁵⁶⁴. Ο κανόνας είναι ταυτόσημος, με τον 125(134)ο της ίδιας Συνόδου⁵⁶⁵. Κατά την άποψη της Καθηγήτριας Ειρήνης Χριστινάκη⁵⁶⁶, «με τον κανόνα αυτό, καταδεικνύεται ότι κατά την εποχή της Συνόδου, η Εκκλησία της Καρχηδόνας έλαβε μέριμνα προκειμένου να εξασφαλίσει την αυτοτέλειά της έναντι του πάπα Ρώμης, ως προς την απονομή της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης».

Ο κανόνας 29(37) εμποδίζει Επισκόπους και οιοσδήποτε κληρικούς (οι οποίοι, εξαιτίας «ραθυμίας»⁵⁶⁷ στην τήρηση των καθηκόντων τους αποκλείστηκαν από την κοινωνία) να έρχονται, σε κοινωνία, κατά το χρονικό διάστημα που εξετάζεται η υπόθεσή τους από “ανώτερους” κληρικούς. Προτού βγει η απόφαση -αν δίκαια, ή, άδικα αφορίστηκαν- οι κληρικοί αυτοί θεωρούνται «καθ' ἑαυτοῦ τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ἐξενηνοχένας κριθῆν»⁵⁶⁸ και εύλογο είναι να παραμένουν ακοινώνητοι, εσαεί. Ο Βαλσαμών προσθέτει ότι και, από τον 14ο κανόνα της Τοπικής Συνόδου της Σαρδικής, «ὀφείλειν πάντας τοὺς ὀπωσδήποτε παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀφοριζομένους, δέχεσθαι εὐπειθῶς τὸν ἀφορισμὸν, καὶ φυλάττειν αὐτὸν, μέχρις ἂν διαγνωσθῆ, εἰ ἄρα καλῶς εἴτε κακῶς ἐπηνέχθη»⁵⁶⁹.

Ο κανόνας 30(38) δίνει τη δυνατότητα, τόσο στον κατήγορο, όσο και στον κατηγορούμενο, να επιλέξουν έναν «κοντινό τόπο»⁵⁷⁰, σε περίπτωση που εμποδίζονται, βίαια, από το ορμητικό πλήθος (του τόπου καταγωγής του κατηγορουμένου, που πρόσκειται στον αντίδικο), ούτως ώστε, να υπάρχει ευκολία προσκόμισης μαρτύρων και ευχερέστερης διεκπεραίωσης της υπόθεσης (γενικότερα). Κατά τον Βαλσαμόνα, τα του

Τοπικῶν Συνόδων (*Nullum crimen nulla poena sine lege praevia*), Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.173.

⁵⁶⁴ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 28(36), Ρ.Π.3, σσ.377-378.

⁵⁶⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 36, σελ.392.

⁵⁶⁶ Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ό.π., σελ.174.

⁵⁶⁷ «ἦτοι ἀμάρτημα», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 29(37), Ρ.Π.3, σελ.380.

⁵⁶⁸ κανόνας 29(37), Ρ.Π.3, σελ.379, JOANNOU II, σελ.245, 11' -13'.

⁵⁶⁹ ερμ. στον κανόνα 29(37), Ρ.Π.3, σελ.380.

⁵⁷⁰ «τόπον ἄσυλον», κατά Αριστ., ερμ. στον κανόνα 30(38), σελ.382.

κανόνα δεν δύνανται να λαμβάνουν χώρα σε Πατριαρχικά δικαστήρια⁵⁷¹, αλλά, μόνον, στα Επισκοπικά, όπου η μετακίνηση δικαστού και αντιδίκων είναι ευχερής. Κατά το Πηδάλιον, η επιλογή “μακρινού τόπου” είναι ανεπίτρεπτη, καθόσον: «*να ὑπάγουν οἱ μάρτυρες καὶ οἱ κριταὶ δυσκολεύονται, καὶ ἀκολούθως ἢ κρίσις δὲν λαμβάνει ἔκβασιν, καθὼς τοῦτο ποιοῦσὶ τινες πανοῦργοι, θέλοντες νὰ φύγουν τὴν κρίσιν, διατὶ γνωρίζουν ὅτι ἔχουν ἄδικον*»⁵⁷².

Στην περίπτωση, που κληρικός εισάγει υπόθεση σε εκκλησιαστικό δικαστήριο⁵⁷³, ζητά **ο κανόνας 59(68)**, ακόμα κι αν η υπόθεση δυσαρρεστεί τη μία πλευρά, «*να ὀρίσουν οἱ Βασιλεῖς*»⁵⁷⁴ να μην επιτρέπεται να καλούνται, σε μαρτυρία, κληρικοί που εξέτασαν την υπόθεση, ή, οι οποίοι ανήκαν στην μεριά εκείνων που εξέτασαν την υπόθεση, καθώς, και συγγενείς του κατηγορουμένου, καθότι, «*οἱ Ἱερωμένοι καὶ Κληρικοὶ, χωρὶς νὰ θέλουν, δὲν μαρτυροῦν· ἄλλο δὲ, διὰ τὶ εἶναι ἐμποδισμένον ἐκεῖνος ὁποῦ ἔκρινεν ἓνα πρᾶγμα, νὰ μαρτυρῆ περὶ αὐτοῦ*»⁵⁷⁵. Ο δε Βαλσαμών σημειώνει ότι «*οὐκ ἔστι θέσπισμα ὁ κανὼν, ἀλλὰ συμβουλὴ χάριν τοῦ ὑπομνησθῆναι περὶ τούτων τοὺς βασιλεῖς, ὀρισμὸς δὲ οὐκ ἐξηνέχθη, παρήκαμεν τὰ πολλὰ*»⁵⁷⁶.

«*Κληρικοὶ τινες καταδικασθέντες ἐπὶ ἐγκληματικαῖς αἰτιάσεσι, καὶ μηδὲ βοήθειαν ἔχοντες ἐκκλήτου, (οὕτω γὰρ ἐκληπτέον τὰ τοῦ κανόνος,) πάλιν ὄχλουν ἀποκαταστῆναι*»⁵⁷⁷. Σύμφωνα με τον **κανόνα 62(71)** η Σύνοδος ζητά την συνδρομή των βασιλέων, ώστε, για κληρικό που έχει καταδικασθεί για έγκλημα, με απόφαση των Επισκόπων, να απαγορευέται να τον υπερασπίζεται η Εκκλησία στην οποία ανήκε, αλλά, και οποιοσδήποτε (λαϊκός, ή, κληρικός, γενικότερα) και, ότι, «*ὅποιος τοῦτο ἤθελε κάμει νὰ λαμβάνη ποινὴν, ζημίαν χρημάτων, καὶ ἔκπτωσιν τῆς τιμῆς καὶ τοῦ ἀξιώματός του*»⁵⁷⁸. Επιπλέον, μη μπορώντας να απολογηθεί (να ασκήσει έφεση), ο –εν λόγω– κατηγορούμενος Επίσκοπος «*ποινῆς ἐπὶ τούτω παρεντεθείσης ζημίας χρημάτων τε καὶ τιμῆς*»⁵⁷⁹, δε θα μπορέσει να τύχει και ευνοϊκής μεταχείρισης, αν (τυχόν) είναι μεγάλης ηλικίας, ή, αν

⁵⁷¹ «*ὅτι οὐδεὶς δύνάται φόβον προβάλεσθαι ἔνθα ἡ ἐξουσία τῆς πατριαρχικῆς μεγαλειότητος ὑπερβαίνει πᾶσαν δυναστείαν*», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 30(38), Ρ.Π.3, σελ.382.

⁵⁷² Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 38, σελ.393.

⁵⁷³ «*ὁ γὰρ θεσπέσιος Ἀπόστολος Παῦλος, Κορινθίους γράφων, φησὶ· Τολμᾶ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων;*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 59(68), Ρ.Π.3, σελ.403.

⁵⁷⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 68, σελ.405.

⁵⁷⁵ ὁ.π.

⁵⁷⁶ ερμ. στον κανόνα 59(68), Ρ.Π.3, σελ.464.

⁵⁷⁷ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 62(71), Ρ.Π.3, σελ.468.

⁵⁷⁸ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 71, σελ.406.

⁵⁷⁹ κανόνας 62(71), Ρ.Π.3, σελ.468, JOANNOU II, σσ.299-300, 14' -16'.

από τη φύση του είναι ασθενής. «Εἶναι σαφές ὅτι ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ ἔγκλημα τοῦ ἐπισκόπου καὶ γιὰ ποινὴ αὐτοῦ μὲ τὴν ἔννοια τῆς τιμωρίας»⁵⁸⁰.

«τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τούτων μηδενὶ ἐξέστω ἐκκαλεῖσθαι»⁵⁸¹. Ἀπὸ τούδε καὶ στο ἐξῆς, ὁ **κανόνας 96(105)** ἀπαγορεύει τὴν ἀσκηση ἔφεσης στους κρινόμενους κληρικούς, σε περίπτωση που γινόταν, ἐνῶ οἱ διάδικοι εἶχαν ἐπιλέξει τους δικαστές τους⁵⁸² (γεγονός, που θεσπίζεται στα πολιτικά δικαστήρια), ἀλλὰ, να σέβονται καὶ οἱ δύο τὴν ἀπόφαση των δικαστῶν, εἴτε αὐτὴ εἶναι ἀδίκη, εἴτε δίκαιη. Ὁ Ἀριστηνός τονίζει ὅτι ἡ αἰτία τῆς συγκεκριμένης ρύθμισης εὐρίσκεται, στὴν ἀνάλυση τοῦ κανόνα 15(14-17) τῆς παρούσας Συνόδου⁵⁸³.

Ὁ κανόνας 104(115) “δίνει” στέρηση ἀξιώματος (καθαίρεση), σε ἐκείνον που αἰτούμενος προσέρχεται, στο βασιλιά, καὶ ἐπιθυμεί να δικαστεῖ ἀπὸ κοσμικά δικαστήρια, «ἐὰν δὲ κρίσιν ἐπισκοπικὴν ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτήσῃ, μηδὲν αὐτῷ ἐμποδίσει»⁵⁸⁴. Καθότι, καὶ, κατὰ τὸν Ἀριστηνό: «Δημοσίαν κρίσιν ὁ παρὰ βασιλέως αἰτῶν, οὐκ ἐπίσκοπος»⁵⁸⁵. Συναφεῖς εἶναι καὶ οἱ ἔννατος κανόνας τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καθὼς, καὶ 15ος κανόνας τῆς παρούσας Συνόδου⁵⁸⁶.

Ὁ κανόνας 107(118) διορίζει στὴν Σύνοδο, «ἓνα ἐπίσκοπον μὴ ἐκδικεῖν ἑαυτοῦ διάγνωσιν»⁵⁸⁷. Δεν ἀρκεῖ ἡ διάγνωση ἐνός, μόνο, Ἐπισκόπου, γιὰ τὴν ἐκδοση ἀπόφασης σχετικὰ με τὴν κρίση κληρικῶν. Ὁ Ζωναράς (στὴν ἐρμηνεῖα τοῦ⁵⁸⁸) ἐξηγεῖ ὅτι οἱ κληρικοὶ ορίζεται να δικάζονται, ἀπὸ τους οικείους τους Ἐπισκόπους, σύμφωνα με τὸν 9ο κανόνα τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Σε περίπτωση, δε, κατηγορίας κληρικοῦ πρὸς Ἐπίσκοπο, ἢ, Ἐπισκόπου πρὸς Ἐπίσκοπο, “τὴ λύση δίνει” ἡ Σύνοδος τῆς κάθε ἐπαρχίας (σύμφωνα, με τὸν ἴδιο –πάλι- κανόνα)⁵⁸⁹. Ὁ Βαλσαμών συνδέει τὸν προκείμενο κανόνα με τὸν 11(11)ο τῆς παρούσας Συνόδου, ἐνῶ, ὁ Ἀριστηνός, με τὸν 12(12)ο καὶ 20(20)ο

⁵⁸⁰ Εἰρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονικὴ Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, ἐκδ.Γρηγόρη, Ἀθήνα 2018, σελ.198, ὑποσ.30.

⁵⁸¹ κανόνας 96(105), Ρ.Π.3, σελ.537, JOANNOU II, σελ.359, 2'-3'.

⁵⁸² «Ὁ δὲ φησὶ περὶ αἰρετικῶν δικαστῶν, τοιοῦτον ἐστὶν αἰρετικοὶ εἰσιν, οἱ καὶ αἰρετοὶ δικασταὶ λέγονται, οἱ κατὰ θέλησιν δικάζοντες τῶν δικαζομένων», ἐρμ. Βαλσ. στὸν κανόνα 96(106), Ρ.Π.3, σελ.538.

⁵⁸³ ἐρμ. στὸν κανόνα 96(105-106), Ρ.Π.3, σελ.539.

⁵⁸⁴ κανόνας 104(115), Ρ.Π.3, σελ.552, JOANNOU II, σελ.369,9'.

⁵⁸⁵ ἐρμ. στὸν κανόνα 104(115), Ρ.Π.3, σελ.553.

⁵⁸⁶ ἐρμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στὸν κανόνα 104(115), Ρ.Π.3, σελ.553.

⁵⁸⁷ κανόνας 107(118), Ρ.Π.3, σελ.558, JOANNOU II, σελ.374, 2'-4'.

⁵⁸⁸ ἐρμ. στὸν κανόνα 107(118), Ρ.Π.3, σελ.538.

⁵⁸⁹ Ὁ κανόνας 107(118) ἀναφέρεται, εἰδικότερα, σε περίπτωση κατηγορίας δύο Ἐπισκόπων, ἢ, κατηγορίας κληρικοῦ, κατὰ Ἐπίσκοπου ἐνάγοντος.

κανόνα της⁵⁹⁰. Σύμφωνα με τον τελευταίο, για τους διακόνους και τους “πιο κάτω” στην ιεραρχία, κληρικούς, μόνος του, ο εγχώριος Επίσκοπος, μπορεί να περατώσει την έκβαση της δίκης.

Ο κανόνας 122(131) (όπως και σε αρκετούς άλλους κανόνες) τονίζει, πως δεν επιτρέπεται έφεση, σε απόφαση στην οποία οι δικαστές επιλέχθηκαν, κοινή συναινέσει, των αντιδίκων. Προσθέτει, επίσης, ότι αυτοί, που δεν πειθαρχούν, στους επιλεγμένους δικαστές, πρέπει να μένουν ακοινωνήτοι και ο Επίσκοπος της Μητρόπολής τους οφείλει να δώσει επιστολές, ώστε να ενημερώσει και τους υπόλοιπους, σχετικά με αυτό το θέμα, ώσπου να πειθαρχήσουν. Ο Βαλσαμών εκφράζει τη γνώμη του, ως εξής: «ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, μὴ περὶ τοιούτων αἰρετῶν διδάσκειν τὸν κανόνα· τούτους γὰρ δόσις προστίμησι δικαστὰς, ἰδιώτας ὄντας, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων ἐχόντων δικαιοδοσίαν· εἶναι δὲ ἰδικὸν τοῦτο εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ μόνας, ὡσπερ καὶ ἄλλα πολλὰ· οἱ γὰρ πολιτικοὶ νόμοι κατὰ παντὸς δικαστοῦ ἐκκαλεῖσθαι ἐκχωροῦσι, κὰν ἐξ ἐπιλογῆς τῶν μερῶν κατέστη τις δικαστῆς»⁵⁹¹.

Ο κανόνας 125(134) ορίζει οι πρεσβύτεροι, οι διάκονοι και οι “κατώτεροι” κληρικοί, οι οποίοι μέμφονται τους Επισκόπους τους (σχετικά με απόφασή τους για κατηγορίες, εναντίον τους), να ακροώνται από τους γειτονικούς τους Επισκόπους και η διαφορά να εξετάζεται, από «ἐκκλητάριους»⁵⁹² δικαστές που επιλέγονται από τους δικαζομένους⁵⁹³ (με συναίνεση, βέβαια, των Επισκόπων τους). Ο κανόνας αναφέρεται στο γνωστό θέμα της «εκκλήτου», απαγορεύοντας, στους κληρικούς την έφεση, σε δικαστήρια, «πέραν της θαλάσσης»⁵⁹⁴, δηλαδή, στον Επίσκοπο Ρώμης, τονίζοντας, ότι έφεση επιτρέπεται, μόνο, στις Συνόδους της Αφρικής, ή, στους Μητροπολίτες των επαρχιών των Επισκόπων. Ποινή, γι’ αυτήν την παράβαση είναι η ακοινωνησία. Ο Αριστηνός συνδέει τον κανόνα αυτόν με τον 28ο(36ο) της παρούσας Συνόδου⁵⁹⁵, ο οποίος επιβάλλει επίσης την ποινή της ακοινωνησίας.

⁵⁹⁰ ερμηνείες κανονολόγων, στον κανόνα 107(118), Ρ.Π.3, σσ.558-559.

⁵⁹¹ ερμ. στον κανόνα 122(131), Ρ.Π.3, σελ.535.

⁵⁹² ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 125(134), σελ.589.

⁵⁹³ «Ἐτι σημειῶσαι, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας συνόδου οὐκ εἶχον οἱ μητροπολίται τοιαῦτα δίκαια κατὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν καὶ τῶν ὑπ’ αὐτοὺς κληρικῶν, οἳ ἔχουσι σήμερον· ἠδύναντο γὰρ οἱ παρὰ ἐπισκόπων καταδικαζόμενοι κληρικοὶ τὴν τῶν γειτνιαζόντων ἐπισκόπων ἀνακαλεῖσθαι ἀκρόασιν, ὅπερ ἀρτίως οὐ παραδεχθήσεται διὰ τὴν γενομένην οἰκονομίαν εἰς τὰς τῶν ἐπαρχιῶν μητροπόλεις, κατὰ τὴν δ’ . σύνοδον», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 125(134), Ρ.Π.3, σσ.597-598.

⁵⁹⁴ «Πρὸς δὲ τὰ πέραν τῆς θαλάσσης ὁ βουλούμενος ἐκκαλεῖσθαι, ἀπὸ μηδενὸς ἐν Ἀφρικῇ δεχθεῖν εἰς κοινωνίαν», κανόνας 125(134), Ρ.Π.3, σελ.588, JOANNΟΥ II, σελ.397, 3’-4’.

⁵⁹⁵ ερμ. στον κανόνα 125(134), Ρ.Π.3, σελ.598.

Ο κανόνας 128(137) ορίζει να μη γίνονται δεκτοί όλοι οι άνθρωποι, για κατηγορίες Επισκόπων και κληρικών, αλλά, μόνον, οι “ανεπίληπτοι”, οι “αδιάβλητοι” και οι “ακατηγόρητοι”. Όποιος κληρικός, ή, λαϊκός είναι αφορισμένος (αποκλεισμένος από την κοινωνία) να μη γίνεται δεκτός να κατηγορεί κληρικούς⁵⁹⁶. «Ου μαρτυρεῖ ὁ ἀφωρισμένος. Ἀνεπίληπτον δεῖ εἶναι τὸν μαρτυροῦντα· διὰ τοῦτο οὖν οὔτε κληρικός, οὔτε λαϊκός ἀφωρισμένος, κατὰ ἐπισκόπου, ἢ κληρικοῦ, εἰς κατηγορίαν ἢ εἰς μαρτυρίαν παραδεχθήσεται»⁵⁹⁷. Ο Ζωναράς αναφέρει τον 6ο κανόνα της Δευτέρας Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος «πλατύτερον περὶ κατηγοριῶν τοιούτων διαλαμβάνει»⁵⁹⁸, ενώ, τονίζει, ότι ο προκείμενος κανόνας αναφέρεται, αποκλειστικά, στους αφορισμένους και περιλαμβάνει, οπωσδήποτε, και τους αιρετικούς και τους σχισματικούς.

Ο κανόνας 129(138) καθορίζει, ποιοί δεν πρέπει να γίνονται δεκτοί, για κατηγορία, ή, μαρτυρία κατά Επισκόπων και κληρικών (όσον αφορά, όμως, τις δικές τους υποθέσεις, τα πρόσωπα αυτά επιτρέπεται να ασκήσουν κατηγορία). Τα εν'λόγω πρόσωπα είναι οι δούλοι, οι «ελευθερωθέντες», «απελεύθεροι» του κατηγορού («ἀπελευθέρους ἰδίους τῶν κατηγορουμένων»⁵⁹⁹)⁶⁰⁰, αυτοί που δεν γίνονται δεκτοί για κατηγορία, βάσει κοσμικών νόμων, «πάντες ἔτι μὴν οἱ τοῖς τῆς ἀτιμίας σπίλοις ἐρράντισμένοι»⁶⁰¹ (: οι «μίμοι» και όσα πρόσωπα κάνουν αισχρές πράξεις, «σκηνικοί», «υποκριτές», μονομάχοι, θηριομάχοι) και οι αιρετικοί (: οἱ Ἕλληνες και οἱ Ἰουδαῖοι). Οι κανονολόγοι παραπέμπουν στον 6ο κανόνα της Δευτέρας Οικουμενικής Συνόδου. Ο Αριστηνός, συγκεκριμένα, εκφράζει την άποψη, ότι όλα αυτά τα πρόσωπα, «ὅποιοί εἰσι» δεν πρέπει να κατακρίνονται «ἀνεξετάστως», αλλά, εφόσον έχουν άμεμπτο βίο και ορθόδοξη θρησκεία, να γίνονται σεβαστές οι απόψεις τους⁶⁰².

Εκείνοι που συνηθίζουν να κατηγορούν κληρικούς και Επισκόπους, για διάφορα εγκλήματα, και, για ένα απ' αυτά (που εξετάσθηκε πρώτο) δεν μπορούν να το αποδείξουν αληθινό, προστάζει **ο κανόνας 130(139)** ούτε, και στις υπόλοιπες κατηγορίες εγκλημάτων να γίνονται δεκτοί

⁵⁹⁶ βλ. και ερμ. Πηδαλίου στον κανόνα 137, σελ.436.

⁵⁹⁷ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 128(137), Ρ.Π.3, σελ.596.

⁵⁹⁸ ερμ. στον κανόνα 128(137), Ρ.Π.3, σελ.595.

⁵⁹⁹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 129(138), Ρ.Π.3, σελ.596.

⁶⁰⁰ «Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπελευθέρων μέμνηται ὁ κανὼν, γίνωσκε, ὅτι οἱ ἀπελεύθεροι, κατὰ ἄλλων μὲν ἐγκληματικὸν δικαστήριον ἐνιστᾶν δύνανται, κατὰ δὲ τῶν ἐλευθερωσάντων αὐτοὺς, καὶ τῶν λεγομένων πατρῶνων, ἐνιστᾶν οὐ δύνανται», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 129(138), Ρ.Π.3, σελ.597 και «κωλύονται γὰρ καὶ οὗτοι ἀπὸ νόμων κατὰ τῶν ἐλευθερωσάντων αὐτοὺς ἐπ' ἐγκλήμασι μαρτυρεῖν, διὰ τὸ ἀπαιτεῖσθαι, τιμίους καὶ ἀγίους τοὺς πατρῶνας αὐτῶν, ἥτοι τοὺς ἐλευθερωτὰς, λογίεσθαι», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 129(138), Ρ.Π.3, σελ.598.

⁶⁰¹ κανόνας 129(138), Ρ.Π.3, σελ.596, JOANNOU II, σελ.403,14'-15'.

⁶⁰² ερμ. στον κανόνα 129(138), Ρ.Π.3, σελ.598.

«συκοφάντες τέτοιου είδους»⁶⁰³. Ο Βαλσαμών⁶⁰⁴ εκφράζει την άποψη ότι δεν είναι «συκοφάντης»⁶⁰⁵ (και, επομένως, άξιος κατηγορίας) αυτός, που δεν απέδειξε την κατηγορία του, για κάποιον, αλλά, ότι έγκειται στην κρίση του δικαστή να ασχοληθεί με το θέμα αυτό⁶⁰⁶.

Επιπλέον, δεν πρέπει να γίνονται δεκτοί, ως μάρτυρες κατηγορίας κληρικών⁶⁰⁷ (βάσει του **κανόνα 131(140)**), όσοι δε γίνονται δεκτοί και για κατηγορία, δηλαδή, οι συγγενείς του κατηγορούμενου, και αυτοί που δεν έχουν συμπληρώσει τα δεκατέσσερα έτη τους, «δει γάρ τὸν μαρτυροῦντα, σὺν τῷ ἔντιμον καὶ ὀρθόδοξον εἶναι, καὶ σταθερότητα ἔχειν»⁶⁰⁸. Συναφής είναι και ο 75ος κανόνας των Αγίων Αποστόλων, όπου, ως κατήγοροι, δε γίνονται δεκτοί, όχι, μόνον, οι αιρετικοί, αλλά, και, από τους Ορθοδόξους, για να σταθεί και να θεμελιωθεί η κατηγορία, χρειάζονται δύο, ή, τρεις μάρτυρες, αξιόπιστοι⁶⁰⁹. Συναφής, ακόμα, και ο 21ος κανόνας της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου, όπου αναφέρεται ότι πρέπει να εξετάζεται η υπόληψη των Επισκόπων και κληρικών, καθώς, και ο 6ος κανόνας της Δευτέρας Οικουμενικής Συνόδου, όπου εξετάζεται το πρόσωπο του κατηγορουμένου, σε συνάφεια με τη θρησκεία, την αίρεση, ή, την αθεΐα του, αλλά, και ο 8ος κανόνας της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου, που αναφέρεται, στις κρίσεις κληρικών με άλλους κληρικούς⁶¹⁰.

⁶⁰³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 139, σελ.436.

⁶⁰⁴ ερμ. στον κανόνα 130(139), Ρ.Π.3, σελ.600.

⁶⁰⁵ «Κατὰ τρεῖς τρόπους ἡ συκοφαντία γίνεται, καὶ τριπλῶς ἡ ἐπεξέλευσις· ἢ γὰρ συκοφαντεῖ τις ὡς πλαστῶς κατηγορῶν, ἢ προδότης τῆς ἰδίας ὑποθέσεως γίνεται, τὰ ἀληθῆ ἐγκλήματα κρύπτων, ἢ φυγοδικεῖ, τελείως ἀναχωρῶν τῆς κατηγορίας», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 130(139), Ρ.Π.3, σελ.600.

⁶⁰⁶ «Ἡ μὲν γὰρ τῆς ὑποθέσεως ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, οὐ μὴν ἡ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις. Εἰ δὲ εἶπη, προπετῶς ἐκίνησας, τουτέστιν οὐκ ἀπέδειξας, οὐ ποιεῖ αὐτὸν συκοφάντην, οὐδὲ ποινὴν ὑφίσταται», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 130(139), Ρ.Π.3, σελ.600.

⁶⁰⁷ «Εἰπόντες οἱ τῆς συνόδου περὶ τῶν κατηγορῶν, νῦν καὶ περὶ μαρτύρων διατάττονται», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 131(140), Ρ.Π.3, σελ.601.

⁶⁰⁸ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 131(140), Ρ.Π.3, σελ.602.

⁶⁰⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 131(140), Ρ.Π.3, σελ.602.

⁶¹⁰ Πηδάλιον, συμφωνία στον κανόνα 140, σελ.436.

VI. Κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής περιουσίας { κανόνες 26(34), 32(40), 33(41)}

Βάσει του κανόνα 26(34) η εκκλησιαστική περιουσία⁶¹¹ είναι ανεκποίητη⁶¹². Εξαιρετικά, όμως, στην περίπτωση που αυτή είναι απρόσοδη και υπάρχει μεγάλη οικονομική ανάγκη, πρέπει να γίνεται γνωστοποίηση στον Μητροπολίτη της επαρχίας, ο οποίος (μαζί με τον καθορισμένο αριθμό των Επισκόπων, ήτοι, δώδεκα) αποφασίζει για το τι πρέπει να γίνει. Αν δεν είναι δυνατόν να συγκληθεί Σύνοδος (προ της εκποίησης), εξαιτίας του επείγοντος χαρακτήρα, ο Επίσκοπος οφείλει να συγκαλέσει τους γειτονικούς του Επισκόπους (ως μάρτυρες), για να αποδείξει τις δύσκολες καταστάσεις που προέκυψαν και επέβαλαν την εκποίηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Αργότερα, ενώπιον της Συνόδου, εκθέτοντας την κατεπείγουσα αυτή ανάγκη, θα έπαιρνε την έγκριση της πώλησης. Το επιτίμιο για την παράβαση του κανόνα είναι η καθαίρεση⁶¹³. Συναφείς και η επιστολή του Αγίου Κυρίλλου (δεύτερο κεφάλαιο), προς τον Δόμνο⁶¹⁴, ο 38ος Αποστολικός κανόνας, και ο 12ος κανόνας της Εβδόμης Οικουμενικής Συνόδου⁶¹⁵.

Για τους κληρικούς όλων των βαθμών της ιερωσύνης κατά τον κανόνα 32(40), οι οποίοι στο παρελθόν δεν είχαν περιουσία, αλλά, απέκτησαν (κατά το διάστημα που έγιναν κληρικοί), ορίζεται να μην αγοράζουν ακίνητα, στο όνομά τους (χωράφια ή κτήματα), και να θεωρούνται υπόλογοι γι' αυτό, σαν να είχαν σφετεριστεί περιουσία της

⁶¹¹ «Πολύ πριν το διάταγμα των Μεδιολάνων (313) ορισμένοι αυτοκράτορες αναγνώριζαν, κατά καιρούς, στους Χριστιανούς το δικαίωμα της συλλογικής ιδιοκτησίας, παρόλο που είναι αμφίβολο αν οι κατά τόπους Εκκλησίες είχαν αυτό το δικαίωμα ως θρησκευτικές οργανώσεις ή απλώς ως οργανώσεις τις οποίες ανεχόταν το ρωμαϊκό κράτος. Το 321 ο Μ.Κωνσταντίνος αναγνώρισε στους Χριστιανούς το δικαίωμα να κληροδοτούν τα αγαθά τους στην Εκκλησία. Η κινητή περιουσία της Εκκλησίας σχηματιζόταν από δωρεές και εράνους, και τη διαχείρισή της είχε ο επίσκοπος», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (*Nullum crimen nulla poena sine lege praevia*), Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σσ.186-187.

⁶¹² «θείου γάρ εἰσι ταῦτα δικαίου, καὶ διὰ τοῦτο ἄπρατα», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 26(34), Ρ.Π.3, σελ.374.

⁶¹³ «εἰ δὲ μὴ οὕτω ποιήσει, ὑπεύθυνος ἔσται τῷ Θεῷ, τουτέστι, καὶ τῷ Θεῷ ὑφέξει λόγους, καὶ ὑπὸ τῆς συνόδου ἀλλοτριωθήσεται τῆς οἰκείας τιμῆς, ἥτοι τῆς ἀρχιερατικῆς», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 26(34), Ρ.Π.3, σελ.373.

⁶¹⁴ ὅπου «Κειμήλια καὶ κτήσεις ἀκινήτους, ἀνεκποίητα ταῖς ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρή», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 26(34), Ρ.Π.3, σελ.373.

⁶¹⁵ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 26(34), Ρ.Π.3, σσ.373-374.

Εκκλησίας⁶¹⁶. Εξαιρούνται εκείνοι που αφιέρωσαν αυτή την περιουσία, τελικά, στην Εκκλησία. Όσον αφορά ακίνητα, όμως, που απέκτησαν αυτοί από δωρεά, ή, από κληρονομία συγγενή τους, ορίζεται να τα διαχειρίζονται όπως επιθυμούν. Σε περίπτωση, δε, που αλλάξουν γνώμη, δηλαδή, δεν τα διαθέτουν στην Εκκλησία, και τα πάρουν πίσω, να θεωρούνται ανάξιοι του εκκλησιαστικού αξιώματος, «ὡς ἀδόκιμοι»⁶¹⁷. Ο Βαλσαμών διακρίνει τα πράγματα, σε Επισκοπικά και μη Επισκοπικά (όσον αφορά την περιουσία των Επισκόπων, συγκεκριμένα) και εκφράζει την άποψη τα δεύτερα να τα διαχειρίζονται αυτοί, κατά πώς επιθυμούν. Οι κληρικοί, όμως, να μην αναγκάζονται ώστε τα πράγματα, που αποκτούν, «οὐχὶ ἀπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας»⁶¹⁸, να τα «προσκυρώνουν» σε αυτήν. Άλλωστε, σύμφωνα με τον ίδιο κανονολόγο, κληρικοί, που “αναρριχώνται”, σε “υψηλά” εκκλησιαστικά αξιώματα, δεν έχουν την ανάγκη να “εκμεταλλευτούν” την ίδια τους την Εκκλησία. Προσθέτει, ακόμα, ότι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ κινητών και ακινήτων πραγμάτων, κατά τον κανόνα⁶¹⁹. Συναφείς κανόνες αποτελούν και ο 22ος της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου, καθώς, και οι 30(38)ος και 89(97)ος της Συνόδου που εξετάζεται, που αναθεματίζουν τους Επισκόπους, οι οποίοι αφήνουν την περιουσία τους, σε αιρετικούς, ή, Έλληνες, και όχι στην Εκκλησία⁶²⁰.

Συναφής με τον ανωτέρω κανόνα είναι και ο **κανόνας 33(41)**. Οι πρεσβύτεροι δεν πρέπει να πωλούν πράγματα της Εκκλησίας, χωρίς την άδεια των Επισκόπων τους⁶²¹, καθώς –άλλωστε- και οι ίδιοι οι Επίσκοποι δεν επιτρέπεται να πωλούν ακίνητα της Εκκλησίας, χωρίς τη γνώμη της Συνόδου, ή, των πρεσβυτέρων τους. Κυρίως, δεν επιτρέπεται, σε Επίσκοπο, να πουλήσει πράγμα «ἐκ τοῦ τίτλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς μάτρικος»⁶²². Ο παράλληλα συναφής 26(34)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου αναφέρει ότι, μόνον σε περίπτωση ανάγκης, ο Επίσκοπος θα εκποιεί εκκλησιαστικά πράγματα και, μόνον, με την συναίνεση της Συνόδου και των

⁶¹⁶ «Καὶ ὁ μ' . δὲ κανῶν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, Ἔστω, φησί, φανερά τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἶγε καὶ ἴδια ἔχει, καὶ φανερά τὰ Κυριακά, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ κδ' . κανῶν περὶ τοῦτου θεσμοθετεῖ», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 32(40), Ρ.Π.3, σελ.387.

⁶¹⁷ κανόνας 32(40), Ρ.Π.3, σελ.387, JOANNOU II, σελ.248, 2'.

⁶¹⁸ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 32(40), Ρ.Π.3, σελ.389.

⁶¹⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 32(40), Ρ.Π.3, σσ.388-389.

⁶²⁰ ἀπὸ Πηδάλιον, σελ.393.

⁶²¹ «Οἱ τῶν σεπτῶν Ἀποστόλων κανόνες, ὁ τε λη' καὶ ὁ μα' . τὴν ἐξουσίαν καὶ φροντίδα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τοῖς ἐπισκόποις ἀνατιθέασιν», ερμ. Αριστ. στον κανόνα 33(41), Ρ.Π.3, σελ.390.

⁶²² κανόνας 33(41), Ρ.Π.3, σελ.390. «ἄλλως δὲ πως, μὴ ἔχειν ἐπ' ἀδείας αὐτὸν καταχρησασθαι πράγματι καταγεγραμμένῳ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βρεβίοις, ἤγουν ἐν τῇ μάτρικι, τουτέστιν ἐν τῇ ἀπογραφῇ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τίτλου, ἥτοι βιβλίον· τίτλος γὰρ λέγεται ποτὲ μὲν ἢ ἐπιγραφῇ, ποτὲ δὲ ἢ αἰτία, ποτὲ δὲ καὶ τὸ βιβλίον», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 33(41), Ρ.Π.3, σελ.391.

πρεσβυτέρων του⁶²³. Οι 38ος και 41ος Αποστολικοί κανόνες δηλώνουν ότι οι Επίσκοποι μπορεί να έχουν την εξουσία και τη φροντίδα όλων των πραγμάτων της Εκκλησίας, όμως δεν έχουν άδεια να οικειοποιούνται τίποτε απ'αυτά, παρά μόνο να ελεούν πτωχούς από τις προσόδους κινητών και ακινήτων. Ο Βαλσαμών εκφράζει την άποψη ότι ο κανόνας δεν απαγορεύει, μόνον, την εκποίηση ακινήτων, αλλά, και τις δωρεές, ανταλλαγές χωρίς –βέβαια- την ύπαρξη ουσιαστικής ανάγκης. Τονίζει, ακόμα, ότι τα Ιερά εκκλησιαστικά πράγματα, ακόμα κι αν είναι κινητά, «ἀκινήτων ἐπέχουσι τόπον, καθὼς καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῦτο πολλαχοῦ εὔρίσκεται»⁶²⁴, δηλώνοντας, ότι είναι ιεροσυλία να εκποιείται οτιδήποτε, εντός της Εκκλησίας (εντός του χώρου του Θεού).

⁶²³ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 33(41), Ρ.Π.3, σελ.391.

⁶²⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 33(41), Ρ.Π.3, σσ.391-392.

VII. Κανόνες με θέματα θείας λατρείας και λειτουργικής { κανόνες 6(6), 18(24-26), 37(44), 41(48), 45(52-53), 46(54), 72(80), 83(91), 103(114)}

Στον κανόνα 6(6) καθορίζονται και οριοθετούνται οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντα του κλήρου⁶²⁵. Έτσι, απαγορεύεται, στους πρεσβυτέρους, να προβούν σε «τελετή Αγίου Μύρου»⁶²⁶, ή, «καταλλαγή μετανοούντων»⁶²⁷, ή, «καθιέρωση παρθένων κοριτσιών»⁶²⁸ και τόπων ή ναών. Αυτά «πρέπει να ενεργούνται από τον Αρχιερέα, κατ' εξαίρετον δέ ή του αγίου Μύρου κατασκευή. Κατά άδειαν δέ του Αρχιερέως δύναται να καταλλάττη τούς μετανοούντας και ό Πρεσβύτερος»⁶²⁹. Έγινε δεκτό (από όλους τους Επισκόπους της Συνόδου) ότι αυτά –οπωσδήποτε– απαγορεύονται⁶³⁰ για τους πρεσβυτέρους και τους μοναχούς (κατά την ερμηνεία Βαλσαμώνα). Ο κανόνας συσχετίζεται, με τον 43(50)ο κανόνα της παρούσας Συνόδου και, κατά τον Βαλσαμώνα⁶³¹, δεν εναντιώνεται με τον 52ο Αποστολικό κανόνα, καθόσον «ό νβ'. αποστολικός κανών λέγων, τούς επισκόπους και τούς πρεσβυτέρους δέχεσθαι τούς επιστρέφοντας· άλλ' είπέ και τούτους τούς πρεσβυτέρους κατά προτροπήν τών επισκόπων δέχεσθαι τούς μετανοούντας».

Σε νεκρούς⁶³² να μη δίνεται Θεία Ευχαριστία (:«ήγουν άγια δώρα»⁶³³), ούτε, να βαπτίζονται ορίζει ο **κανόνας 18(24-26)**. Διότι, «Γέγραπται γάρ· Λάβετε, φάγετε· τὰ δὲ τῶν νεκρῶν σώματα οὐδὲ λαβεῖν δύναται, οὐδὲ φαγεῖν»⁶³⁴. Το πρώτο απαγορεύεται και από τον 83ο κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου. Στο δεύτερο συνηγορούν και τα ρηθέντα του Απόστολου Παύλου στην

⁶²⁵ Σύμφωνα με Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.165.

⁶²⁶ «Χρίσματος ποιήσις», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 6(6), Ρ.Π.3, σελ.309.

⁶²⁷ «τὸ λῦσαι τὸν ἐξομολογησάμενον τοῦ ἐπιτιμίου, καὶ ἐν μετανοίᾳ γενόμενον, καὶ ἐπιτιμηθέντα», ό.π., σελ.310.

⁶²⁸ «Κορῶν δὲ καθιέρωσις, οὐχὶ διακονισσῶν χειροθεσία ἐστίν, ἀλλ' ἔθος ἦν προσάγεσθαι κόρας ταῖς ἐκκλησίαις παρθενίαν ὁμολογούσας, καὶ ἀγνεύειν ὑπισχνουμένας, καὶ ταύτας οἱ ἐπίσκοποι δι' εὐχῶν καθιέρουν, ὡς ἀνατεθείσας τῷ Θεῷ, καὶ ἐκεῖνοι ἐφρόντιζον τῆς φυλακῆς καὶ ἀναγωγῆς αὐτῶν, μετὰ τοῦ χωρισθῆναι αὐτὰς ἐκ τῶν πατέρων αὐτῶν», ό.π..

⁶²⁹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 6, σελ.381.

⁶³⁰ «τοῖς γὰρ ἀξίοις, φησὶ, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον οὐσι, δοτέον τὰς κλειῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 6(6), Ρ.Π.3, σελ.312.

⁶³¹ ερμ. στον κανόνα 6(6), Ρ.Π.3, σελ.311.

⁶³² «Τελευτῶντας δὲ καλεῖ τούς ἤδη τελευτήσαντας, οὐχὶ τούς τὰ ἔσχατα πνέοντας· οὔτοι γὰρ μᾶλλον ἐφοδιάζεσθαι ὀφείλουσι διὰ τῆς τῶν ἀγίων μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, ἐὰν ὧσιν ἀβάπτιστοι», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.355.

⁶³³ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.352.

⁶³⁴ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σσ.354-355.

προς Κορινθίους επιστολή του⁶³⁵. Αλλωστε, «οὔτε νὰ συνταχθοῦν δύνανται μὲ τὸν Χριστὸν, οὔτε νὰ ἀποταχθοῦν τὸν Σατανᾶν, οὔτε ἄλλο τι νὰ κάμουν σύνηθες εἰς τὴν τελεσιουργίαν τοῦ βαπτίσματος»⁶³⁶. Στον παρόντα κανόνα, επιπλέον, ορίζεται να συγκαλείται Σύνοδος κάθε χρόνο, στην οποία θα παρίστανται δύο ή και περισσότεροι Επίσκοποι επαρχιών «ἵνα ἐν τῇ συναθροίσει συνελεύσει πλήρης εἶναι δυναθῆ ἢ ἀυθεντία», σύμφωνα με την ερμηνεία του Αριστηνού.

Ο κανόνας 37(44) ορίζει τα εξής θέματα: α) στα Άγια Μυστήρια να προσφέρεται, μόνο, Σώμα και Αίμα Κυρίου, ήτοι, ἄρτος (από σιτάρι) και κρασί (από σταφύλια) αναμεμειγμένο με νερό⁶³⁷ (αυτό ορίζεται και από τον 3ο και 4ο Αποστολικούς κανόνες, καθώς και από τον 32ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, όπου ο συγκεκριμένος κανόνας εκτίθεται αυτολεξεί⁶³⁸)⁶³⁹, β) Υπήρχε συνήθεια (τοπικό έθιμο), που τελούνταν μία φορά το χρόνο, στο Μυστήριο των Νηπίων να προσφέρονται, στο θυσιαστήριο, ή, μέλι, ή, γάλα, «ὑπὲρ τῆς βοηθείας καὶ σωτηρίας τῶν νηπίων, τὰ ὁποῖα μὲ γάλα καὶ μέλι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τρέφονται»⁶⁴⁰. Αυτά να ευλογούνται, όμως, χωριστά, ώστε, να γίνεται διάκριση από τη Θεία Ευχαριστία (γεγονός που εμπόδισε τελείως η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος, στον κανόνα 57ο)⁶⁴¹. «Ὡς ἀπαρχὴ δέ, φησι, μηδὲν πλέον προσφερέσθω, ἢ σῖτος νέος, καὶ σταφυλαὶ ἄρτι γενόμεναι πέπειροι»⁶⁴².

«Ὡστε ἅγια θυσιαστηρίον, εἰ μὴ ἀπὸ νηστικῶν ἀνθρώπων, μὴ ἐπιτελεῖσθαι, ἐξηρημένης μιᾶς ἐτησίας ἡμέρας, ἐν ἧ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐπιτελεῖται»⁶⁴³ (**κανόνας 41(48)**). Στην Αφρική υπήρχε συνήθεια (ακόμη και σε άλλα μέρη) για λόγους «οικονομίας», την Μεγάλη Πέμπτη να καταλύουν την νηστεία της Μεγάλης Εβδομάδας, ήτοι, την «ξηροφαγία»,

⁶³⁵ «Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 18(24-26), Ρ.Π.3, σελ.352.

⁶³⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 25, σελ.387.

⁶³⁷ «Ἐπεὶ δὲ οὐχ αἷμα μόνον ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Δεσπότου ἐρρύη, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον τῷ προσφερομένῳ οἴνω εἰς τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ὕδωρ συγκρίνασθαι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 37(44), Ρ.Π.3, σσ.400-401.

⁶³⁸ Και αυτό, διότι «Ὁ παρῶν Κανῶν διορθῶνει τὴν κακὴν συνήθειαν, ὅπου ἐπεκράτησεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀρμενίων, τὸ νὰ λειτουργοῦσι δηλ. μὲ μοναχὸν κρασί, χωρὶς νὰ τὸ ἐνώσουσι μὲ νερὸν, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν». Επιπλέον, υπήρχε παλαιά αίρεση, που ονομάζονταν των υδροπαραστατών, «οἷτινες ὕδωρ μόνον ἐμεταχειρίζοντο εἰς τὴν Θεῖαν μυσταγωγίαν, καὶ ὄχι κρασί», Πηδάλιον, ερμ. στον 32ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σελ.205.

⁶³⁹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 37(44), Ρ.Π.3, σελ.400.

⁶⁴⁰ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 44, σελ.395.

⁶⁴¹ ὁ.π., σελ.401.

⁶⁴² ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 37(44), Ρ.Π.3, σελ.401.

⁶⁴³ κανόνας 41(48), Ρ.Π.3, σελ.405, JOANNOU II, σελ.259, 14'-18'.

που γινόταν καθόλη τη διάρκεια αυτής, και έπειτα, να μεταλαμβάνουν τα Θεία Μυστήρια. Ίσως, επειδή, «ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸ ἔσπερας τῆς μεγάλης Πέμπτης ἔφαγε πρῶτον δεῖπνον κοινόν, καὶ μετὰ ταῦτα παρέδωκε τὰ θεῖα μυστήρια εἰς τοὺς Ἀποστόλους»⁶⁴⁴. Ο 28ος κανόνας της εν Τρούλλω Συνόδου ανατρέπει τον κανόνα αυτόν, καθόσον πρέπει να μην είναι νηστικοί οι τελούντες το Κυριακό δείπνο, ενώ, δηλώνεται, ακόμα, ότι «Τοῦτο δὲ σήμερον οὐ πράττεται»⁶⁴⁵. Επιπλέον, ο 69ος Αποστολικός κανόνας προστάζει ὅλος ο κληρὸς να νηστεύει, τόσο την Μεγάλη Τεσσαρακοστή, ὅσο και κάθε Τετάρτη ἢ Παρασκευή, καθὼς, και ο 50ος της εν Λαοδικεία Τοπικῆς Συνόδου, επιβάλλει και, ο οποίος, αυτολεξεί, επαναλαμβάνεται στον 29ο κανόνα της εν Τρούλλω Συνόδου⁶⁴⁶. Ὅσον αφορά τους κληρικούς, ἢ, λαϊκούς, που ἔχουν πεθάνει το ἀπόγευμα, ἡ παράθεση του μνημοσύνου για τις ψυχές των πεθαμένων, να τελείται, μόνον, με ευχές, αν αυτοί που πρόκειται να την τελέσουν ἔχουν γευματίσει⁶⁴⁷. Καθόσον, ὅταν πέθαινε κάποιος, «ἦτο συνήθεια νὰ γίνεται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ λειτουργία, ἴσως διὰ νὰ μνημονευθῆ ὁ ἀποθανών»⁶⁴⁸.

Ο κανόνας 45(52-53) ορίζει οι ἀρρωστοι, οι οποίοι δεν μπορούν να εκφράσουν γνώμη, αναφορικά με το Βάπτισμά τους (εμποδιζόμενοι ἀπὸ την ἀρρώστεια τους), να βαπτίζονται, μόνον, ὅταν ἔχουν τὴ δυνατότητα να εκφράσουν αὐτὴ τους τὴν ἐπιθυμία, δηλαδή, τὴ δική τους προαίρεση. Σε περίπτωση, ὅμως, που οι ἀρρωστοι δεν μπορούν, οὔτε καν να μιλήσουν («οὐδὲν τι τοιοῦτον εἰπεῖν δύνανται»), ἀλλὰ, πριν τὴν ἀσθένεια, ἠθέλαν να βαπτισθῶν και τὸ ἀνέβαλαν για κάποιους λόγους, κατὰ τὸν Βαλσαμώνα, πρέπει να βαπτίζονται «ἀπαρεμποδίστως... διὰ τὴν ἐν ὑγείᾳ ἀγαθὴν προαίρεσιν αὐτῶν»⁶⁴⁹. Και ὅλα αὐτὰ, διότι «Δεῖ τὸν βαπτιζόμενον, τῆς χάριτος ἐπαισθάνεσθαι, καὶ τὰ μυστικῶς ἐρωτώμενα συνιέναι, καὶ ἀποκρίνεσθαι πρὸς αὐτὰ»⁶⁵⁰.

Τα Πάθη των Μαρτύρων πρέπει να διαβάζονται, μόνον, ὅταν τελούνται οι ετήσιες Μνήμες τους, κατὰ τὸν **κανόνα 46(54)**. Ο Ζωναράς τονίζει, ὅτι, στον 24(32)ο κανόνα τῆς παρούσας Συνόδου, ἀπαριθμήθηκαν

⁶⁴⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 29 τῆς Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου, σελ.202.

⁶⁴⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 41(48), Ρ.Π.3, σελ.406.

⁶⁴⁶ ἀπὸ Πηδάλιον, συναφεῖς κανόνες, σελ.396.

⁶⁴⁷ «Εἰ μὴ ἀπὸ νηστικῶν, ἅγια οὐ προσάγεται.

Κὰν γὰρ ὁ Κύριος μετὰ δεῖπνον τοὺς μαθητὰς τὸ Πάσχα ἐμυσταγόγησεν, ἀλλ' οὐ δεῖ ἡμᾶς, κατὰ τὴν θεολόγον φωνὴν, τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ὑποδείγμασιν ἔπεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας ἔθει κατακολουθεῖν, καὶ νηστικούς ὄντας τοὺς ἱερεῖς τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρειν τὰ ἅγια, καὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας αὐτῶν ὡσαύτως νηστικούς εἶναι», ερμ. Αρῖστ. στον κανόνα 41(48), Ρ.Π.3, σελ.406.

⁶⁴⁸ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 48, σελ.396.

⁶⁴⁹ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 45(52-53), Ρ.Π.3, σελ.412.

⁶⁵⁰ ερμ. Αρῖστ. στον κανόνα 45(52-53), Ρ.Π.3, σσ.413-414.

τα βιβλία της Παλαιάς και Νέας Γραφής που επιτρέπεται να αναγιγνώσκονται, στην Εκκλησία, ενώ, στον παρόντα κανόνα «προστίθησι καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν μαρτυρικῶν παθημάτων, ἐν ταῖς ἐτησίαις μνήμαις αὐτῶν ἀναγινώσκεσθαι ὀφείλοντα»⁶⁵¹, ἴτοι, τα Συναξάρια που περιέχουν «τα παθήματα» των Αγίων υπέρ της Εκκλησίας.

Ο κανόνας 72(80) ορίζει για βρέφη, ότι σε περίπτωση που δεν υπάρχουν σίγουροι μάρτυρες, που να ισχυρίζονται ότι αυτά είναι βαπτισμένα, να βαπτίζονται: «μή ποτε ὁ τοιοῦτος δισταγμὸς ἀποστερήσῃ αὐτὰ τῆς τοιαύτης τοῦ ἁγιασμοῦ καθάρσεως»⁶⁵². Αυτό ορίζεται, μάλιστα, και στον κανόνα 84 της εν Τρούλλω Συνόδου⁶⁵³, ο οποίος αυτολεξεί τον συμπεριλαμβάνει. Εδώ, θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν και οι συνθήκες της εποχής, «διατὶ τυχὸν αἰχμαλωτισθέντα ταῦτα ὑπὸ βαρβάρων, καὶ ἀπαχθέντα εἰς μακρυνοὺς τόπους, μετὰ ταῦτα παρὰ τῶν χριστιανῶν ἐξηγοράσθησαν»⁶⁵⁴. Επιπλέον, καθώς αναφέρουν και τα πρακτικά της Συνόδου που εξετάζεται, «Ἡ καὶ διατὶ εὐρέθησαν ἐρριμένα εἰς δρόμους ἢ εἰς τὰς θύρας τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ νόθα παιδιά, καὶ ἀγνοοῦνται ἂν ἦναι βαπτισμένα»⁶⁵⁵. Ιδιάζουσες, εδώ, οι καταστάσεις και πρέπει, ἔτσι, να ερμηνευθούν, καθόσον κατά τον 47ο Αποστολικό κανόνα, «Ἐνα Βάπτισμα εἶναι παραδεδομένον εἰς ἡμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους Χριστιανοὺς, (Ἐφες. δ'. 4.) τόσον ἀπὸ τὸν Κύριόν μας, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς θεοῦς Αποστόλους, καὶ ἁγίους Πατέρας, ἐπειδὴ καὶ ἕνας ἐστάθη ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, εἰς τῶν ὁποίων τὸν τύπον τὸ βάπτισμα γίνεται»⁶⁵⁶.

«Περὶ τῶν πλαστῶν μνημείων τῶν μαρτύρων»⁶⁵⁷ μιλά **ο κανόνας 83(91)**, αποφασίζοντας την καταστροφή τους στα χωράφια και στους αμπελώνες, όταν, εκεί, δεν υπήρχαν Ἅγια λείψανα Μαρτύρων, και κάποιιοι, στον συγκεκριμένο χώρο, ἔχτιζαν θυσιαστήριο⁶⁵⁸. Ο λαός, ἀκόμη, πρέπει να νουθετεῖται, ἀπὸ τους Ἀρχιερεῖς, να μην συγκεντρώνεται, σ' αυτούς τους τόπους, ὡστε να μην τελείται –εκεί– οιαδήποτε μνημόσυνο των Μαρτύρων. Τα θυσιαστήρια «δι' ἐνυπνίων, καὶ ματαιῶν ἀποκαλύψεων ἀνθρώπων τινῶν... παντὶ τρόπῳ.. ἀποδοκιμασθῶσι»⁶⁵⁹: «Κεκανόνισται, μὴ ἄλλως εὐκτῆριον οἶκον ἀνεγείρεσθαι ὅπουδῆποτε, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκοπικὴν, ἢ καὶ παρουσίαν εὐχῆ θεμελίου τελεσθῆ κατὰ τόπον, καὶ

⁶⁵¹ ερμ. στον κανόνα 46(54), Ρ.Π.3, σελ.415.

⁶⁵² κανόνας 72(80), Ρ.Π.3, σελ.488, JOANNOU II, σελ.314,8'-10'.

⁶⁵³ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 72(80), Ρ.Π.3, σελ.488.

⁶⁵⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 84 της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σελ.241.

⁶⁵⁵ Πηδάλιον, υποσ.(1) στον κανόνα 84 της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σελ.241.

⁶⁵⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 87ο Αποστολικό κανόνα, σελ.57.

⁶⁵⁷ τίτλος, στον κανόνα 83(91), Ρ.Π.3, σελ.508, JOANNOU II, σελ.323,3'.

⁶⁵⁸ «δι' εὐλάβειαν τάχα, ἢ καὶ διὰ τινὰ ὀράματα καὶ ματαιίας ἀποκαλύψεις ὅπου εἶδον εἰς τὸν ὕπνον τους», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 91, σελ.414.

⁶⁵⁹ κανόνας 83(91), Ρ.Π.3, σελ.509, JOANNOU II, σελ.324,3'-7'.

σταυροπήγιον έντεθῆ, καὶ διὰ καταθέσεως ἁγίων λειψάνων μαρτυρικῶν καθιερωθῆ ὁ ναός»⁶⁶⁰. Ο Βαλσαμών σημειώνει, ὅτι ο παρῶν κανόνας ἀφορᾶ, ἰδιαίτερα, τὶς «ἀγροικικέες» Ἐκκλησίαι, καὶ ἐξηγεῖ τὸ γιατί ἀποδοκιμάζονται τὰ «ένύπνια»⁶⁶¹, ὅταν δὲν συνάδουν με τὸ βίῳ καὶ τὴν ἀγιοπρέπεια τοῦ κάθε ἀνθρώπου καθὼς καὶ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῶν Θεῖα Ἀποκάλυψη. Συναφῆς κανόνας εἶναι καὶ ὁ 7ος κανόνας τῆς Εβδόμης Οικουμενικῆς Σύνοδου, ὅπου «ὅποιος δὲ Ἀρχιερεὺς εἰς τὸ ἐξῆς, χωρὶς ἁγίων λειψάνων μαρτυρικῶν καθιερώσει ναὸν, οὗτος ὡς παραβάτης, τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, ἅς καθαίρεται»⁶⁶².

Οἱ ευχέες, πρὸς τὸ Θεό (ικεσίαι), ἤτοι, «προοίμια», «παραθέσεις» καὶ «ἐπιθέσεις χειρῶν»⁶⁶³, κατὰ τὸν κανόνα 103(114), πρέπει νὰ λέγονται, ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἱερεῖς καὶ νὰ μὴ γίνονται, με διαφορετικὸ τρόπο, δηλαδή, νὰ μὴν “αὐτοσχεδιάζει” κάθε κληρικὸς, ὥστε νὰ τελούνται με τὸν τρόπο ποὺ ἔχουν επικυρωθεῖ ἀπὸ τὴν Σύνοδο καὶ ἀπὸ τοὺς Θεόπνευστους Πατέρες τοῦ Ευαγγελίου καὶ τῶν Γραφῶν. Ἐπίσης, νὰ μὴ χρησιμοποιοῦνται “νεωτεριστικέες” ευχέες, ποὺ ἀντίκεινται στὴν ὀρθὴ πίστη⁶⁶⁴ καὶ στα κυρωμένα ἀπὸ τὶς Συνόδους. Παρὰ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Πηδάλιου, υπάρχουν καὶ νεότερες ευχέες, ὅπως τῶν Θηκαρά καὶ Αὐγουστίνου, ὅπου δὲν ἐναντιώνονται στὴν πίστη καὶ εἶναι κατανοητικέες καὶ ψυχοσωτήριες. Κατὰ τὸ Βαλσαμόνα, «Ὡς ἔοικε, τινέες ἐπίσκοποι ἐπεχειροῦν λέγειν εὐχὰς ἀσυνήθειαι, ἢ κατὰ τὰ προοίμια τῶν θείων δοξολογιῶν, ἢ γοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς, ἢ κατὰ τὰς παραθέσεις, ἢ γοῦν ἐν τῷ μέσῳ, ἢ κατὰ τὸν καιρὸν τῶν χειροτονιῶν»⁶⁶⁵. Ὁ ἴδιος κανονολόγος⁶⁶⁶ τονίζει ὅτι, κατὰ τὴν τέλεση τῶν μνημοσύνων, ευχαριστοῦμε τὸ Θεό μας,

⁶⁶⁰ ἐρμ. Βαλσ. στὸν κανόνα 83(91), Ρ.Π.3, σελ.509.

⁶⁶¹ «Σημείωσε ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος, ὅτι τὰ ένύπνια, κὰν οἷα ὦσιν, ἀπαράδεκτά εἰσι, καὶ οἱ τούτοις ἀκολουθοῦντες κολάζονται ὡς σκιαμαχοῦντες καὶ παρὰ τῶν δαιμόνων κλεπτόμενοι. Ὑπέξελέ μοι τὰ ἀποκαλυφθέντα παρὰ Θεοῦ ἀνθρώποις ἀξιόις θείας ἀποκαλύψεως, ὡς τῷ Ἰωσήφ, τῷ Δανιήλ, καὶ ἑτέροις· ὥστε ὁ βίος καὶ ἡ ἀγιοπρέπεια τοῦ διδόντος τὸν ὄνειρον ἢ συνίστησι τοῦτον ὡς ἀποκάλυψιν, ἢ ἀναιρεῖ ὡς δαιμονικὴν πλάνην, καὶ ὑποβολήν· οἱ γὰρ δαίμονες πολλάκις προλέγουσι καὶ τὰ μέλλοντα δι’ ένυπνίων τοῖς ἀναξίοις, ἵνα δι’ αὐτῶν τούτους μεθελκύσωσι καὶ πλανήσωσι, δι’ ὧν ἀποφοιβάζωσι στοχαστικῶς ἀλλ’ οὐκ ἀκριβῶς», ἐρμ. Βαλσ. στὸν κανόνα 83(91), Ρ.Π.3, σελ.510.

⁶⁶² Πηδάλιον, ἐρμ. στὸν κανόνα 7 τῆς Εβδόμης Οικουμενικῆς Συνόδου, σσ.268-269.

⁶⁶³ «Αἱ παρὰ τῶν ἱερέων λεγόμεναι εὐχαὶ ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ὕμνωδιαῖς, διάφοροι εἰσὶν· αἱ μὲν γὰρ προλέγονται, ἅς καὶ προοίμια εἶπον· αἱ δὲ ἐπιλέγονται μετὰ τὴν ὕμνωδιαν, ἅς ὑποθέσεις ἐκάλεσαν, ὡς ὑποτιθεμένας τοῖς ὕμνοις, καὶ μετ’ αὐτοὺς λεγομένας· τὰς δὲ παραθέσεις ὠνόμασαν, ὡς παρατιθεμένας τὸν λαὸν τῷ Κυρίῳ... Διὰ δὲ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, τῶν ἐν χειροτονίᾳ εὐχῶν ἐμνημόνευσεν· ἐν γὰρ ταῖς χειροτονίαις ὁ ἀρχιερεὺς ἐπιτιθεῖς τὴν χεῖρα τῇ τοῦ χειροτονουμένου κεφαλῇ, οὕτω τὰς εὐχὰς ἐπιλέγει», ἐρμ. Ζωναρ. στὸν κανόνα 103(114), Ρ.Π.3, σελ.550.

⁶⁶⁴ Πηδάλιον, ἐρμ. στὸν κανόνα 114 & ὑποσ., σελ.422.

⁶⁶⁵ ἐρμ. Βαλσ. στὸν κανόνα 103(114), Ρ.Π.3, σσ.550-551.

⁶⁶⁶ ἐρμ. Βαλσαμόνα, στὸν κανόνα 103(114), Ρ.Π.3, σσ.551-552.

περιμένοντας την Ανάσταση, και, έτσι, τα τελούμε «έορταστικῶς και πανηγυρικῶς». Συναφής κανόνας και ο 18ος της Τοπικής Συνόδου της Λαοδικείας, όπου «καὶ νὰ μὴ συνθέτῃ ὅποιος θέλῃ ἐδικὰς του εὐχὰς· ἀρκεταὶ γὰρ εἶναι αἱ παραδεδομέναι»⁶⁶⁷.

⁶⁶⁷ Πηδάλιον, ερμ. στον 18ο κανόνα της τοπικής Συνόδου της Λαοδικείας, σελ.348.

VIII. Κανόνες με θέματα μοναχικού βίου { κανόνας 80(88) }

Απαγορεύεται, βάσει του **κανόνα 80(88)**, να γίνονται δεκτοί, από Επίσκοπο, μοναχοί από ξένο μοναστήρι και να προβιβάζονται, στον κλήρο, ή, να γίνονται ηγούμενοι. Το επιτίμιο της παράβασης αυτής είναι η ακοινωνησία με τους άλλους Επισκόπους και «μόνη τῇ τοῦ ἰδίου λαοῦ κοινωνία ἀρκεσθήσεται»⁶⁶⁸. Εκείνος, δε, ο μοναχός, που προβιβάζεται, με τέτοιο τρόπο, στον κλήρο, πρέπει να παύει να είναι κληρικός, ή, ηγούμενος, αντίστοιχα: «Οἱ μοναχοὶ τῶ κατὰ χώραν ἐπισκόπῳ ὀφείλουσιν ὑποτάσσεσθαι, καὶ προσκαρτερεῖν ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἐν οἷς ἀπετάξαντο, καὶ μὴ καταλιμπάνειν αὐτὰ... καθὼς ὁ τέταρτος κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διαλαμβάνει»⁶⁶⁹. Ο Βαλσαμών αναφέρει ότι ο παρῶν κανόνας δεν εναντιώνεται, στον 4ο της Πρωτοδευτέρας Συνόδου, ενώ, ο Αριστηνός τονίζει, επιτακτικά, στην ερμηνεία του, ότι, αν κάποιος Επίσκοπος προβιβάσει, σε κληρικό, μοναχό από άλλη μονή ή από τη δική του, παραμένει ακοινώνητος.

⁶⁶⁸ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 80(88), Ρ.Π.3, σελ.504.

⁶⁶⁹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 80(88), Ρ.Π.3, σελ.504.

IX. Κανόνες με θέματα χριστιανικού βίου { κανόνες 15(14-17), 60(69), 63(72) }

Τα παιδιά των ιερέων δεν πρέπει (σύμφωνα με τον κανόνα 15(14-17)) να συμμετέχουν σε θεατρικές παραστάσεις («θεώρια»)⁶⁷⁰, ή, να παρακολουθούν τέτοιες: «Δεῖ γὰρ τοὺς ἱερεῖς τὰ οἰκεῖα τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου ἀνάγειν, κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον, ὃς, καὶ πρὸς Τίτον γράφων, οἷους δεῖ καθιστᾶν πρεσβυτέρους, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο ἔγραψεν...»⁶⁷¹. Ἄλλωστε, αυτό απαγορεύεται, γενικά, για όλους τους Χριστιανούς, ώστε να αποφεύγονται οι βλασφημίες⁶⁷². Ο Βαλσαμών παραπέμπει, για το ζήτημα αυτό, στους κανόνες 24ο και 51ο της εν Τρούλλω Συνόδου⁶⁷³, οι οποίοι προβλέπουν καθαίρεση για τους κληρικούς, και αφορισμό για τους λαϊκούς. Συναφείς είναι και ο 42ος Αποστολικός κανόνας και ο 24ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σύμφωνα με το Πηδάλιον⁶⁷⁴, όπου περιλαμβάνουν, εκτός των «θεωρίων», την αποφυγή από τις «μέθες», «παιχνίδια κύβων» και τις ιπποδρομίες.

Η Σύνοδος ζητά την συνδρομή «τῶν Χριστιανῶν βασιλέων»⁶⁷⁵, για να μη γίνονται συμπόσια⁶⁷⁶ σε πόλεις –αλλά, κυρίως/και σε κτήματα (κατά τον κανόνα 60(69)), διότι αυτά τελούνται, αντίθετα προς τις εντολές του Θεού. Μάλιστα, εξηγείται ότι, κατά την εποχή της Συνόδου, παρατηρούνταν φαινόμενα, ακόμα και Χριστιανών, που συγκεντρώνονταν μαζί με τους εθνικούς, κρυφά, για να τελέσουν τα συμπόσια. Επιπλέον, κάποια γίνονταν και στα μνημεία των Μαρτύρων, γεγονός το οποίο ήταν ντροπή και δε συνάδει με την ιερότητα της μνήμης τους. Με την τέλεσή τους, δε, πλήττεται η σεμνότητα των σεβαστών γυναικών, «ὅπου ἐπήγαιναν χάριν εὐλαβείας εἰς τὰς ἑορτὰς ταύτας, εἰς τρόπον ὅτι τὰς ἔκαμναν νὰ ἀποφεύγουσι καὶ αὐτὸ τὸ νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν»⁶⁷⁷, και –κυρίως- η Αγία Πίστη. «Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι κὰν ταῦτα

⁶⁷⁰ «Θεώρια δὲ λέγονται οὐ μόνον τὰ ἵπποδρόμια, ἀλλὰ καὶ πᾶσα θεά, θηρριομαχία δηλαδὴ, παίγνια μίμων, ὀρχήσεις, καὶ ἄλλα τοιαῦτα δαιμονιώδη ἔργα», ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.335.

⁶⁷¹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.333.

⁶⁷² «ὅπου βλασφημίαι εἰσὶ μὴ προσιέναι», κανόνας 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.331, JOANNOU II, σελ.229, 19'. «ἄσεμνα πράγματα γίνονται, διὰ μέσου τῶν ὁποίων βλασφημεῖται, καὶ ὑβρίζεται ἢ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 17, σελ.385.

⁶⁷³ ερμ. στον κανόνα 15(14-17), Ρ.Π.3, σελ.340.

⁶⁷⁴ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 17, σελ.385.

⁶⁷⁵ κανόνας 60(69), Ρ.Π.3, σελ.465, JOANNOU II, σελ.297, 5'.

⁶⁷⁶ «Ἦτοι καθὼς ἐγένοντο εἰς τὰς ἑορτὰς τοῦ Κρόνου, τοῦ Διονύσου καὶ ἄλλων ψευδοθεῶν τῶν Ἑλλήνων», Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 69, υποσ.(2), σελ.405.

⁶⁷⁷ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 69, σελ.405.

βασιλικὸς ὄρισμὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλ' ὁμως ἢ ἐν τῷ Τρούλλῳ σύνοδος
μεγάλως ἐκόλασε τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας»⁶⁷⁸.

«Περὶ τῶν μίμων τῶν γινομένων Χριστιανῶν»⁶⁷⁹. Ὅπως και στον
προηγούμενο κανόνα, ἡ Σύνοδος ζητά τὴν συνδρομὴ «τῶν Χριστιανῶν
βασιλέων», ὥστε κάποιος που ασχολεῖτο, στο παρελθόν, με θεατρικά
πράγματα, ἐνῶ (πλέον) ἔχει ἐνστερνιστεῖ τὴν χριστιανικὴ πίστη (**κατὰ τὸν
κανόνα 63(72)**) νὰ μὴν ἐπηρεάζεται και νὰ μὴν ἐξαναγκάζεται, ἀπὸ
κανέναν, νὰ ἐπιστρέφει σε ἐκείνες τὶς «σπιλάδες»⁶⁸⁰. («Ὁ ἀπὸ παιγνιάδους
ἐπιτηδεύματος εἰς σπουδαῖον μετελθὼν βίον, μὴ ἐλκέσθω πρὸς αὐτό»⁶⁸¹),
γιατί δε συνάδει με τὴν εὐπρέπεια και τὴν διαγωγή του χριστιανικοῦ βίου.

⁶⁷⁸ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 60(69), Ρ.Π.3, σελ.466.

⁶⁷⁹ τίτλος στον κανόνα 63(72), Ρ.Π.3, σελ.469, JOANNOU II, σελ.300, 6' -7'.

⁶⁸⁰ κανόνας 63(72), Ρ.Π.3, σελ.469, JOANNOU II, σελ.300,12'.

⁶⁸¹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 63(72), Ρ.Π.3, σελ.469.

X. Κανόνες με θέματα γαμικού δικαίου { κανόνες 21(29), 102(113) }

Τα παιδιά των Ιερωμένων και κληρικών απαγορεύεται, «χωρίς απειλή ποινής»⁶⁸², να παντρεύονται με γυναίκες εθνικών⁶⁸³ ή αιρετικών, κατά τον κανόνα 21(29). Συναφείς και οι κανόνες 31ος της Τοπικής Συνόδου της Λαοδικείας, 14ος κανόνας της Οικουμενικής Συνόδου της Χαλκηδόνας και 72ος της εν Τρούλλω Συνόδου⁶⁸⁴. Στον τελευταίο υπάρχει και εναλλακτική λύση, σύμφωνα με την ερμηνεία του Πηδαλίου: «εἰ μὲν τὸ ἄπιστον μέρος εὐχαριστεῖται νὰ συγκατοικῇ μὲ τὸ πιστὸν, ἄς μὴ χωρίζεται», αλλά, μπορεί «ἴσως ἐκ τῆς τοιαύτης συγκατοικήσεως ὀδηγηθῆ καὶ τὸ ἄλλο μέρος πρὸς τὴν εὐσέβειαν»⁶⁸⁵.

«κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, μὴ τινα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλειν ὡς ἔτυχε, καὶ χωρίζεσθαι ταύτης»⁶⁸⁶. Αυτοί, όμως, που εγκαταλείφθηκαν από το ἕτερόν τους ἡμισυ, πρέπει, είτε να μην ξαναπαντρεύονται, είτε να μονοιάζουν (:κανόνας 102(113)), εἰδάλλως, εἰάν ξαναπαντρεύονται, «ὡς μοιχείαν ποιήσαντες»⁶⁸⁷, να υφίστανται μετάνοια. Διότι, «κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν, ὅτι, Ὁ ἀπολύσας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ χωρὶς λόγου πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται... τὴν τοῦ Κυρίου διαταγὴν φασί, καὶ τὴν τοῦ μεγάλου Παύλου διδασκαλίαν· ὁ μὲν γὰρ Κύριος, Οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξέ, φησιν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος· Δέδεσαι γυναικί; Μὴ ζητεῖ λύσιν· Λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; Μὴ ζητεῖ γυναῖκα»⁶⁸⁸. Μάλιστα, κατά τον Ζωναρά, ο Ιουστινιανός ἔθεσε “ρητὴς αἰτίες”, για τις λύσεις των γάμων⁶⁸⁹. Συναφείς, κατά τους Βαλσαμόνα και Αριστηνό⁶⁹⁰, οι κανόνες 87ος της εν Τρούλλω Συνόδου, ο 9ος, ο 35ος, ο 48ος και ο 77ος του Μεγάλου Βασιλείου, καθώς, και ο 48ος Αποστολικός κανόνας, κατά Πηδάλιον⁶⁹¹, ο οποίος επιβάλλει την ποινή του αφορισμού σε ὅποιον χωρίζει την εαυτοῦ σύζυγο, ἐξαιρουμένης της πορνείας.

⁶⁸² Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia)*, Η σπουδή της περιπτώσεως, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018, σελ.167.

⁶⁸³ «Ἐθνικοὺς ἐνταῦθα, τοὺς ἀπίστους νοεῖν δεῖ», ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 21(29), Ρ.Π.3, σελ.364.

⁶⁸⁴ ερμ. Ζωναρ. & Βαλσ. στον κανόνα 21(29), Ρ.Π.3, σελ.364.

⁶⁸⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 72 της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, σελ.233.

⁶⁸⁶ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 102(113), Ρ.Π.3, σελ.549.

⁶⁸⁷ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 113, σελ.422.

⁶⁸⁸ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 102(113), Ρ.Π.3, σελ.549.

⁶⁸⁹ Βασιλικά 28-νεαρά τιτλ.7, ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 102(113), Ρ.Π.3, σελ.548.

⁶⁹⁰ ερμ. στον κανόνα 102(113), σσ.549-550.

⁶⁹¹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 113, σελ.422.

XI. Κανόνες με θέματα επικοινωνίας μετά των ετεροδόξων και ετεροθρήσκων { κανόνες 22(30), 66(75), 67(76), 68(77), 69(78), 81(89), 91(99), 92, 93(100-102)}

Ο κανόνας 22(30) αναφέρει ότι δεν πρέπει οι Επίσκοποι και (γενικότερα) οι κληρικοί, όταν πεθάνουν να εκποιούν, ή, και να δωρίζουν την περιουσία τους, σε εθνικούς και αιρετικούς, ήτοι, σε μη ορθόδοξους Χριστιανούς, ακόμη κι αν είναι συγγενείς τους. Επιπλέον, ζώντας, δεν πρέπει να χαρίζουν τα πράγματά τους στους αιρετικούς. Ο 81(89)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου, «πλατύτερον διατάττεται»⁶⁹², επί του θέματος, καθώς, και ο 83(91)ος⁶⁹³. Μάλιστα, οι Ζωναράς και Βαλσαμών αναφέρουν, σχετικά, και το 35ο βιβλίο των «Βασιλικών» (:τίτλος 8ος, κεφάλαιο 38ο), σύμφωνα με το οποίο, ούτε τα αιρετικά παιδιά δύνανται να κληρονομήν τους γονείς τους, ούτε οι γονείς δύνανται να αφήνουν άλλους κληρονόμους, πλην, τα παιδιά τους, με την προϋπόθεση, ότι αυτά είναι ορθόδοξα. Τα αιρετικά παιδιά, μάλιστα, «έσονται απόκληροι»⁶⁹⁴ και, εάν δεν υπάρχουν παιδιά Χριστιανοί Ορθόδοξοι, η περιουσία τους θα περιέρχεται σε πλησιέστερους ορθόδοξους συγγενείς. Επιπρόσθετα, εάν δεν υπάρχουν παιδιά που να είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ούτε πλησιέστεροι συγγενείς, «γενέσθαι παρά τῶν ἐπισκόπων τὰ ἐν τῷ μ'. ἀποστολικῷ κανόνι περιεχόμενα, καὶ τὰ δηλούμενα ἐν τῷ κδ'. κανόνι τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου»⁶⁹⁵, ήτοι, να κληροδοτούνται στην Εκκλησία της πόλης, στην οποία κατοικούσαν. «Ἄλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐμποδίζουσι τὸ νὰ ἀφίνουσι οἱ ὀρθόδοξοι εἰς τοὺς αἰρετικούς κληρονομίαν τινὰ ἢ ληγάτον»⁶⁹⁶. Συναφής και ο 40ος Αποστολικός κανόνας.

Σε ανταλλαγή επιστολών⁶⁹⁷, ως είθισται, τότε, μεταξύ των Αγίων Πατέρων και του Επισκόπου Ρώμης και Μεδιολάνων, Αναστασίου, αποφάσισαν και συμφώνησαν να συμπεριφερθούν, ήπια και ειρηνικά, προς τους Δονατιστές, παρότι αυτοί είχαν αποσχισθεί από το «Κυριακόν σῶμα» της Εκκλησίας⁶⁹⁸ (κανόνας 66(75)). Η αιτιολογία είναι ότι, μέσω της ηπιότητας, της πραότητας και της αγάπης, που είναι κατ'εξοχήν

⁶⁹² ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 22(30), Ρ.Π.3, σελ.365.

⁶⁹³ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 22(30), Ρ.Π.3, σελ.366.

⁶⁹⁴ ερμ. στον κανόνα 22(30), Ρ.Π.3, σσ.365-366.

⁶⁹⁵ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 22(30), Ρ.Π.3, σελ.366.

⁶⁹⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 30, σελ.390.

⁶⁹⁷ όπως φαίνεται και στην τέταρτη πράξη της Συνόδου, σύμφωνα με Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 75, σελ.407.

⁶⁹⁸ «Κυριακόν δὲ σῶμα, ἢ τὴν ἐκκλησίαν νοητέον, ἢτοι τὸ ὀρθοδόξων ἄθροισμα, οὗ κεφαλὴ ἢγῆται ὁ Χριστὸς, ἢ Κυριακόν σῶμα, τὰ θεῖα μυστήρια, ὡς περὶ ταῦτα ἐκείνων διαφερομένων τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ οὕτω μετεχόντων αὐτῶν ὡς ἡ ἐκκλησία, ἀλλ' ἕτερόν τινα τρόπον, ὡς ἤδη προεῖρηται», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 66(75), Ρ.Π.3, σελ.475.

χριστιανικές αρετές, οι Δονατιστές θα αντιλαμβάνονταν την πλάνη στην οποία υπέπεσαν, θα μετανοούσαν και θα επέστρεφαν στην Αλήθεια της Καθολικής Εκκλησίας, καθόσον «*Κέχρηται δὲ καὶ ἀποστολικάϊς ἐννοίαις καὶ ῥήμασι*»⁶⁹⁹. Συναφής είναι και ο 55(64)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου⁷⁰⁰.

Επιστολές παραγγέλλει ο κανόνας 67(76) να δοθούν στους άρχοντες της Αφρικής, για να βοηθήσουν την Καθολική Εκκλησία, προκειμένου να ενισχυθεί η αυθεντία των Ορθόδοξων Επισκόπων⁷⁰¹ κατά των Μαξιμιανιστών⁷⁰², καθώς και όσων αποσχίσθηκαν από αυτούς. Επίσης, ορίζεται να γίνει αναφορά, με υπομνήματα, περί αυτού του ζητήματος, στα δημόσια πρακτικά, ώστε να γνωστοποιηθεί, σε όλους, και να ωφεληθεί η Εκκλησία, που την συγκεκριμένη περίοδο καταφρονούνταν. Συναφής είναι και ο 55(64)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου⁷⁰³.

«*Καὶ οὗτος ὁ κανὼν ἰδικὸς ἐστίν*»⁷⁰⁴(**κανόνας 68(77)**). Η Σύνοδος ορίζει, κατ' οικονομία, εξαιτίας της ανάγκης της περιοχής της Αφρικής για κληρικούς, να γίνουν δεκτοί -με τα αξιώματά τους- όσοι κληρικοί ανήκαν στο παρελθόν στην μερίδα των Δονατιστών. Και αυτό, σύμφωνα με απόφαση του Επισκόπου κάθε τόπου και με βούληση την συμβολή στην ειρήνη των χριστιανών. Να μην αποκλειστούν, δε, οι Δονατιστές, εφόσον μετανόησαν και επέστρεψαν στην Ορθόδοξη Εκκλησία (όπως έγινε, στη Σύνοδο, «*πέρα από τη θάλασσα*»⁷⁰⁵), γιατί στερούσαν, από τους Δονατιστές που επέστρεψαν στην Ορθοδοξία, τα αξιώματά τους.

⁶⁹⁹ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 66(75), Ρ.Π.3, σελ.475.

⁷⁰⁰ Στην ερμηνεία του Πηδαλίου (σελ.399), στον 55ο κανόνα, αναφέρονται, πέραν του συγκεκριμένου 75ου, και οι κανόνες 66ος, 76ος, 77ος, 78ος, 99ος, 100ος, 101ος, 102ος, 103ος, 110ος, 128ος και 129ος, όπου ρυθμίζονται θέματα σχετικά με τους Δονατιστές και εμπίπτουν στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες που είχε η Εκκλησία της Αφρικής εκείνη την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

⁷⁰¹ «*Οἱ ἐπίσκοποι ἐδίδασκον τοὺς λαοὺς· εἰ δὲ τινες ἦσαν ἄτακτοι καὶ στασιώδεις, θορυβοῦντες καὶ ταρασσόντες τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τῶν τοιούτων τὴν ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν ἐπεκαλοῦντο*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 67(76), Ρ.Π.3, σελ.477.

⁷⁰² «*Οἱ Μαξιμιανισταὶ δὲ τῆς τῶν Δονατιστῶν ἦσαν αἰρέσεως, οἱ ἀποσχίσαντες τῆς τῶν αἰρεσιωτῶν αὐτῶν μοίρας, κατέσχον ὀρθοδόξων ἐκκλησίας. Περὶ τούτων οὖν ζητῆσαι τοὺς ἄρχοντας ἀξιούσιν οἱ τῆς συνόδου, καὶ ἐν πράξεσι δημοσίαις, ἤγουν ἐν ὑπομνήμασι δημοσίᾳ γραφομένοις ἐντεθῆναι καὶ ἐγγραφῆναι τὴν περὶ τούτων γνώσιν, ἀναγκαίως πᾶσιν, ἀντὶ τοῦ λυσιτελῶς, ὡς ὠφέλειαν δυναμένην προξενῆσαι*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 67(76), Ρ.Π.3, σελ.477.

⁷⁰³ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 76, σελ.408.

⁷⁰⁴ ερμ. Βαλσ. στον κανόνα 68(77), Ρ.Π.3, σελ.470.

⁷⁰⁵ «*ὅτι ἐναντιοῦται τῇ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας γενομένη συνόδῳ, καὶ ὀρισίαση μὴ δέχεσθαι τοὺς ἐκ τῆς αἰρέσεως τῶν Δονατιστῶν προσερχομένους τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, ὥστε ἔχειν αὐθις αὐτοὺς τοὺς οἰκείους ἱερατικούς βαθμούς*», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 68(77), Ρ.Π.3, σελ.479.

«Δεχομένων γάρ, φησι, τῶν Δονατιστῶν ἐν τοῖς οἰκείοις βαθμοῖς, πρόνοια γίνεται τῇ καθολικῇ ἐνότητι, πλειόνων δηλονότι οὕτω μελλόντων προσιέναι τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, καὶ ἐνόητος γινομένης τῶν πιστευόντων»⁷⁰⁶.

«Περὶ τοῦ, πρεσβείαν πρὸς τοὺς Δονατιστὰς ἀποσταλῆναι, χάριν τοῦ τὴν εἰρήνην συνθεῖναι»⁷⁰⁷, δηλαδή, να σταλούν Τοποτηρητές από την Σύνοδο, ὡστε να επιδιώξουν την ειρήνη και την ἐνότητα των Δονατιστῶν, με την Καθολικὴ Ἐκκλησία, αναφέρει ο **κανόνας 69(78)**. Οι Δονατιστές αποσχίσθηκαν ἀπὸ την Καθολικὴ ἐνότητα, κατὰ τον ἴδιο τρόπο που οι ἴδιοι κατηγοροῦν ὅτι αποσχίσθηκαν, ἀπὸ αὐτούς, οι Μαξιμιανιστές και, παρόλα αὐτὰ δέχονται και το βάπτισμα και τη χειροτονία, «καὶ δὲν λογιάζουν ὅτι μολύνονται ἀπὸ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν, ἐναντίον δὲ τῆς Ἐκκλησίας φιλονεικοῦσι, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμίαν εὐλογον ἀφορμὴν κατ' αὐτῆς, καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῆς ἀποστρέφονται»⁷⁰⁸. «Οὐ μόνον προσερχομένους τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς Δονατιστὰς δέον ἔκριναν οἱ Πατέρες οὗτοι παραδέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρέσβεις πρὸς αὐτούς ἀποστείλαι κηρύξοντας εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐνότητα, εἰ μετατεθῶσι πρὸς τὸ ὀρθόδοξον»⁷⁰⁹.

Απὸ τη στιγμή που γίνεται κανεὶς Ἐπίσκοπος, οφείλει να διαθέτει την περιουσία του, ὅπως ταιριάζει, στην “ιδιότητά του”⁷¹⁰. Ἔτσι, ο **κανόνας 81(89)** ορίζει: α) να αναθεματίζεται και μετὰ θάνατον ο Ἐπίσκοπος, που αφήνει, ὡς κληρονόμους του, αιρετικούς ἢ Ἕλληνες, β) να μην μνημονεύεται το ὄνομά του, ἀπὸ τους Ἱερεῖς, και γ) η διαθήκη του να

⁷⁰⁶ ὁ.π..

⁷⁰⁷ τίτλος στον κανόνα 69(78), Ρ.Π.3, σελ.480, JOANNOU II, σελ.310,6'-8'.

⁷⁰⁸ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 78, σελ.409.

⁷⁰⁹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 69(78), Ρ.Π.3, σελ.482.

⁷¹⁰ «Ο κανόνας αναφέρεται στο μέλλον, και η ἐδῶ προβλεπόμενη ποινὴ του ἀναθέματος μετὰ θάνατο, ἐπιβάλλεται ὄχι ἐπειδὴ δὲν καταλείπει ο κληρικός την περιουσία του στην Ἐκκλησία, ἀλλὰ διότι ἐγκαθιστὰ κληρονόμους του αιρετικούς, γεγονός που ἀποτελεῖ τεκμήριο ὅτι και ο ἴδιος εἶναι αιρετικός, ἢ φιλοαιρετικός.

Το ζήτημα της μετὰ θάνατο ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς του ἀναθέματος ἀντιμετώπισε ἀργότερα η Ἐ' Οικουμενικὴ Σύνοδος. Ο Καρθ. 81 (89), μάλιστα, ἀκούστηκε στην Ἐ' Οικουμενικὴ Σύνοδο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τα πρακτικά της, και συγκεκριμένα ἀπὸ την ἐπιστολὴ του Ἰουστινιανού που ἀναγνώστηκε σε συνεδρίασή της και περιέχει αὐτὸν τον κανόνα, και μάλιστα ὅπως σημειώνεται στο Πηδάλιον «αὐτολεξεὶ κατὰ τρόπον ἐνηλλαγμένον». Αξίζει να σημειωθεῖ ἐδῶ και η Νεαρά 131 του Ἰουστινιανού, την οποία ἀναφέρει ο Ζωναράς: «τοὺς ἐπισκόπους καὶ κληρικούς ἀδιαθέτως τελευτῶντας, και νομίμων διαδόχων χωρὶς, παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν κελεύει (η Νεαρά) κληρονομεῖσθαι... Ο Αριστηνός μάλιστα ἀναφέρει ὅτι στην ἐποχὴ του υπήρχαν νόμοι της Πολιτείας που ἀπαγόρευαν τη διάθεση της ἐπισκοπικῆς περιουσίας με διάταξη τελευταίας βουλήσεως σε αιρετικούς ἢ ἐθνικούς, και ὀρίζαν ὅτι τέτοιες διαθήκες ἦσαν ἀκυρες και δὲν εἶχαν καμμία ἐννομη συνέπεια, ἀλλὰ «ὁ δημόσιος λήψεται τὰ καταλειφθέντα αὐτοῖς». Οι σχετικὲς διατάξεις που ἀορίστως ἀναφέρει ο Αριστηνός βρίσκονται στα Βασιλικά», Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, ὁ.π., σσ. 189-190.

ακυρώνεται, σαν παράνομη, χωρίς άλλη δικαιολογία, καθότι: «*Επίσκοπος ὡν ὀρθόδοξος, πρέπει κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του, οὕτω νὰ διατάξη καὶ τὴν διανομὴν τῶν ὑπαρχόντων του, εἰς ὀρθοδόξους ταύτην διανεμῶν, καὶ ὄχι εἰς Ἕλληνας καὶ αἰρετικούς*»⁷¹¹. Ο Ζωναράς υπενθυμίζει ότι οι 40ος κανόνας των Αγίων Αποστόλων και 24ος κανόνας της Τοπικῆς Συνόδου της Αντιοχείας επιτάσσουν τα του Επισκόπου πράγματα να είναι «φανερὰ» και, γενικότερα, ένας Επίσκοπος να είναι «φιλόπτωχος», «φιλόξενος» και «ὑπερόπτης χρημάτων»⁷¹². Ο Βαλσαμών προσθέτει ότι ο Επίσκοπος οφείλει και να «απογράψει» «τὰ οἰκεῖα πράγματα»⁷¹³.

Ο κανόνας 91(99) ορίζει οι Επίσκοποι της Συνόδου να φροντίσουν για συνάντηση με τους Δονατιστές, είτε μόνοι τους, είτε με τη συμμετοχή των γειτονικῶν τους Επισκόπων, με σκοπό να ρυθμιστεί το θέμα της αίρεσης αυτής, καθότι, «*τινες ἐξ αὐτῆς κακῶς ἑαυτοὺς ἀπέσχισαν, οὐ διέλειπον παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς πλάνης, καὶ τὴν ἀλήθειαν παραδέξασθαι*»⁷¹⁴, «*Ἐὰν δὲ οἱ Δονατισταὶ δὲν θέλουν ἐκουσίως νὰ συναχθοῦν, καὶ στανικῶς διὰ τῆς ἐξουσίας τῶν Βασιλικῶν ἀρχόντων καὶ τῶν προεστώτων νὰ κάμουν τοῦτο*»⁷¹⁵. Ο κανόνας διορίζει ότι πρέπει να υπάρξει καλοπροαίρετος διάλογος και συζήτηση, με τους Δονατιστές, ὡστε να δημιουργηθῶν προϋποθέσεις για την επανένωση των απολωλῶτων ἀδελφῶν, στους κόλπους της Καθολικῆς Εκκλησίας. Συναφῆς, κατὰ Πηδάλιον⁷¹⁶, και ο 55(64)ος κανόνας της παρούσας Συνόδου, που διαπραγματεύεται αρκετά θέματα, αναφορικά με τους Δονατιστές, ὡστε να “λειάνει” τις αντιθέσεις που τους ἔφεραν ἀντιμέτωπους με το Ορθόδοξο Σῶμα της Εκκλησίας.

Ζητήθηκε να ἀναγνωσθῶν στη Σύνοδο, αὐτὰ που παραγγέλθηκαν να κάνουν οι ἀποσταλέντες προς τους Δονατιστές (**:κανόνας 92⁷¹⁷**). Ο σκοπός του κανόνα είναι να εξετασθῆ, ειρηνικά, καθετί που ἀφορὰ τους Δονατιστές και να τερματιστῆ ἡ πλάνη τους, «*τῇ βοηθείᾳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*»⁷¹⁸, προκειμένου να μη χαθῶν ἀδύναμες ψυχές και ἀπειροὶ ἀνθρώποι ἐξαιτίας κάποιου «*ἱερόσυλου χωρισμοῦ*»⁷¹⁹, καθότι, ὅποιος μεταχειρίζεται ἀπάτη, για να διαβρώνει ψυχές ἐνάντια στα παραδοσιακά

⁷¹¹ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 89, σελ.413.

⁷¹² ερμ. στον κανόνα 81(89), Ρ.Π.3, σσ. 505-506.

⁷¹³ ερμ. στον κανόνα 81(89), Ρ.Π.3, σελ.506.

⁷¹⁴ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 91(99), Ρ.Π.3, σελ.524.

⁷¹⁵ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 99, σσ.416-417.

⁷¹⁶ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 99, σελ.417.

⁷¹⁷ ο κανόνας παραλείπεται στο Πηδάλιον, Μενεβίσογλου Παύλου (τ. Μητρ. Σουηδίας και Πάσης Σκανδιναβίας), *Ιστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἱερὰ Μητρόπολις Σουηδίας και πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, υποσ.3, σελ.447.

⁷¹⁸ κανόνας 92, Ρ.Π.3, σελ.526, JOANNOU II, σσ.344-345,21’.

⁷¹⁹ κανόνας 92, Ρ.Π.3, σελ.526, JOANNOU II, σελ.345,4’.

και διδαχθέντα, από τους Πατέρες, μέσω των αιώνων, θελήματα του Σωτήρα μας, θεωρείται «κλέπτης», σύμφωνα και με τους θεσμούς της πολιτείας⁷²⁰. Όμως, «έκελεύσθημεν γάρ και πρὸς τοὺς μὴ ἀνεχομένους εἶναι ἡμῶν ἀδελφοὺς λέγειν, ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστέ»⁷²¹. Καθότι, «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται»⁷²².

Ο κανόνας 93(100-102) αποτελεί ένα υπόμνημα προς τον Θεάσιο και τον Ευόδιο, τους Επισκόπους Τοποτηρητές, οι οποίοι στάλθηκαν, ως πρεσβευτές, από τη Σύνοδο, στο βασιλιά της Ρώμης, Ονώριο, σαν ειρηνοποιοί, μαζί με επιστολή-«Κομμονιτόριον»⁷²³. Στο υπόμνημα αυτό, αναφέρεται, ότι οι Δονατιστές -οι επικεφαλής των Δονατιστών, συγκεκριμένα-, αν και προσκλήθηκαν, εξαιτίας της αμάθειας και της ισχυρογνωμοσύνης τους, δεν απάντησαν καθόλου στην πρόσκληση αυτή. Το χρέος της Συνόδου για ειρηνική διάθεση, απέναντί τους, έχει εκπληρωθεί. Απομένει, πλέον, στους αυτοκράτορες, να επιβάλλουν την τάξη, κυρίως, διότι οι Δονατιστές έχουν στραφεί σε παράλογες βιαιότητες, και κατέλαβαν, παράνομα το θρόνο πολλών Εκκλησιών, ώστε: «μή ποτε προπετεῖς ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν αὐτῶν χρόνων φόβῳ τινὶ τῶν ἀσθενῶν λαῶν καταδυναστεύσωσιν, ἐπειδὴ ὑποπείθωντες τούτους ἀποφαυλίσαι οὐ δύνανται»⁷²⁴. Μάλιστα, τονίζεται ἀπ' τη Σύνοδο ὅτι, καθὼς μαρτυρεῖται ἀπὸ τις Θεῖες Γραφές (αφορὰ το γνωστὸ περιστατικὸ, ἀπὸ τὴν πρὸς Ρωμαίους Επιστολὴ τοῦ Αποστόλου, ὅπου ὁ ἴδιος συνελήφθη στα Ιεροσόλυμα γιὰ τὴ διδασχὴ τοῦ στο Ευαγγέλιο και, ἐνὼ οἱ Ἰουδαῖοι ζητούσαν τὴ θανάτωσή του, οἱ Ρωμαῖοι ἔκαναν δεκτό, μετὰ ἀπὸ δύο χρόνια φυλάκισης, τὸ αἴτημά του γιὰ ἀποφυλάκιση), και ὁ Απόστολος Παῦλος, με στρατιωτικὴ βοήθεια, ἀπὸ τὴ συνωμοσία τῶν ἀτάκτων γλίτωσε⁷²⁵, υπονοώντας ὅτι οἱ αυτοκράτορες προσφέρουν και πρέπει νὰ προσφέρουν ουσιαστικὴ βοήθεια κατὰ τῶν αιρετικῶν. Ζητεῖται, ἀκόμα,

⁷²⁰ ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 92, Ρ.Π.3, σσ.526-527.

⁷²¹ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 92, Ρ.Π.3, σελ.527.

⁷²² κανόνας 92, Ρ.Π.3, σελ.525, JOANNOU II, σελ.343,20'.

⁷²³ κανόνας 93(100-102), Ρ.Π.3, σελ.527, JOANNOU II, σελ.346, 16', «Καθὼς δηλ. διορίζεται και ὁ θ'. τῆς ἐν Σαρδικῇ, πῶς τοιοῦτοις γράμμασι πρέπει νὰ ἐφοδιάζονται οἱ πρὸς τὸν Βασιλέα ἀπερχόμενοι, και μάλιστα ὁ ἰα. τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ», Πηδάλιον, υποσ.(1) στὴν ερμηνεία τοῦ κανόνα 102, σελ.418.

⁷²⁴ κανόνας 93(100-102), Ρ.Π.3, σελ.528, JOANNOU II, σσ.348-349,17'.

⁷²⁵ «και τὴν τῶν Πράξεων βίβλον παράγουσι περὶ τοῦ ἁγίου Παύλου λέγοντος, ὅτι κακεῖνος τὴν σύμπνοιαν τῶν ἀτάκτων στρατιωτικῆς βοήθειᾳ διεκρούσατο· σύμπνοιαν δὲ τῶν ἀτάκτων, ἢ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ συσχόντων αὐτὸν λέγουσιν, ὅτε ἠγνίσθη, και οἱ ἐξ Ἀσίας Ἰουδαῖοι ἠρέθισαν κατ' ἐκείνου τὸν λαόν, ὅτε μετὰ στρατιωτῶν καταβάς ὁ χιλίαρχος ἐξήρπασεν αὐτὸν τῶν ζητούντων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἢ τὴν συστροφὴν τῶν τεσσαράκοντα Ἰουδαίων, οἱ ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς μήτε φαγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως ἂν ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον· και τότε γὰρ ὁ χιλίαρχος μαθὼν τοῦτο, διὰ στρατιωτῶν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν ἔστειλε πρὸς τὸν ἡγεμόνα Φήλικα, ἢ και ἄμφω ταῦτα λέγουσι», ερμ. Ζωναρ. στον κανόνα 93(100-102), Ρ.Π.3, σελ.532.

από τη Σύνοδο να τεθεί φρουρά, σε κάθε Επισκοπική πόλη (και σε τόπους που γειτνιάζουν με αυτή). Ο αυτοκράτορας πρέπει να τηρήσει τον νόμο του Θεοδοσίου (που θεσπίστηκε από τον πατέρα του), ο οποίος επιβάλλει χρηματική ποινή δέκα λίτρων χρυσού σε εκείνους που χειροτονούν αιρετικούς, αλλά, και χειροτονούνται από αυτούς. Η ίδια ποινή πρέπει να επιβληθεί και, κατά των ιδιοκτητών οικιών, οι οποίοι υποδέχονται τους αιρετικούς, σπίτι τους, για να λειτουργούν, «ἵνα, κὰν διὰ τὸν φόβον τοῦτον τῆς ζημίας παύσωνται ποιεῖν σχίσματα οἱ αίρετικοὶ, οἱ τινες τῷ φόβῳ τῆς αἰωνίου κολάσεως οὐ διορθοῦνται»⁷²⁶. Ορίζεται, ακόμη, να τεθεί, πάλι, σε ισχύ, ο νόμος που αφαιρούσε τη δυνατότητα από τους αιρετικούς να κληρονομούν, ή, να δέχονται δωρεές, από διαθήκες, ούτε, επίσης, να κληρονομούνται. Σε περιπτώσεις, όμως, αιρετικών, που σκοπεύουν να διορθώσουν την πίστη τους, να μην ισχύσει ο νόμος (εκτός από αυτούς που εξαιτίας του πλούτου κέρδισαν δικαστικούς αγώνες, διότι δε θέλησαν να ζημιωθούν⁷²⁷). Ξεκαθαρίζει, δε, η Σύνοδος, ότι κάνει αυτεξούσιους τους -εν λόγω- Τοποτηρητές, «εἰς τὸ νὰ πράξουν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελαν νοήσουν ἀφ' ἑαυτῶν πῶς εἶναι συμφέρον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, καθὼς αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ρῆ. τῆς αὐτῆς διορίζει»⁷²⁸. Τέλος, ρυθμίζεται και το θέμα, το σχετικό, με τον Αικύτιο: «ἵνα ἡ ἀναίδεια αὐτοῦ ἐξωθηθῆ ἀπὸ τῶν διοικήσεων, ἅς ἐκ τῶν φροντιστῶν τῆς ἐν Ἰππῶνι ἐκκλησίας ἱερατικῶν δικαίων πρὸς ἑαυτὸν διεκδικεῖ»⁷²⁹.

⁷²⁶ Ερμ. Ζωναρο. στον κανόνα 93(100-102), Ρ.Π.3, σελ.532.

⁷²⁷ «περὶ γὰρ τῶν τοιούτων πιστευτέον ἐστὶ, μὴ τῷ φόβῳ τῆς οὐρανίου κρίσεως, ἀλλὰ τῇ ἀπληστία τῆς γήινης λυσιτελείας, τὴν καθολικὴν ἐνότητα ἐπιποθῆσαι», κανόνας 93(100-102), Ρ.Π.3, σελ.530.

⁷²⁸ Πηδάλιον, ερμ. στον κανόνα 102, σελ.418.

⁷²⁹ κανόνας 93(100-102), Ρ.Π.3, σσ.530-531, JOANNOU II, σελ.354,6'.

XII. Κανόνες με θέμα τα κανονικά βιβλία της Αγίας Γραφής { κανόνας 24(32)}

«Μηδὲν ἔξω τῶν κεκανονισμένων Γραφῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἀναγιγνωσκέσθω»⁷³⁰ (**κανόνας 24(32)**), δηλαδή, στην Εκκλησία δεν πρέπει τίποτε άλλο να διαβάζεται, πέρα απ' τις Κανονικές Γραφές (: τις Θείες Γραφές). Μάλιστα, κατά τον Αριστηνό, ο κληρικός που θα τολμήσει να αναγνώσει άλλα, ψευδεπίγραφα και ασεβή βιβλία, θα καθαιρεθεί. Ο κανόνας τα παραθέτει διεξοδικά: Παλαιά Διαθήκη: Γένεση, Ἔξοδος, Λευιτικό, Αριθμοί, Δευτερονόμιο, Ιησούς του Ναυή, Κριτές, Ρουθ, τέσσερα βιβλία των Βασιλειῶν, δύο βιβλία των Παραλειπομένων, Ιώβ, Ψαλτήριο, πέντε βιβλία Σολομώντος, δώδεκα βιβλία των Προφητῶν, Ησαΐας, Ιερεμίας, Ιεζεκίλ, Δανιήλ, Τωβίας, Ιουδήθ, Εσθήρ, δύο βιβλία Ἐσδρα. Καινή Διαθήκη: τέσσερα Ευαγγέλια, ένα βιβλίο Πράξεων των Αποστόλων, η Βίβλος, δεκατέσσερις επιστολές του Παύλου, δύο επιστολές του Αποστόλου Πέτρου, τρεις του Αποστόλου Ιωάννη, μία του Αποστόλου Ιακώβου, μία του Αποστόλου Ιούδα, ένα βιβλίο της Αποκάλυψης του Ιωάννη. Επίσης, ορίζεται από τον κανόνα, να τηρούν και οι Δυτικοί Επίσκοποι, αυτήν την εντολή, «ἐπειδὴ παρὰ τῶν Πατέρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτα ἀναγνωστέα παρελάβομεν»⁷³¹. Για το θέμα αυτό ομιλούν, σύμφωνα με τους τρεις κανονολόγους, ο 60ος και 85ος κανόνες των Αγίων Αποστόλων, οι 59ος και 85ος της εν Λαοδικεία Τοπικής Συνόδου, τα Ἐμμετρα του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και τα Κανονικά του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Αμφιλοχίου⁷³².

⁷³⁰ ερμ. Αριστ. στον κανόνα 24(32), Ρ.Π.3, σελ.369.

⁷³¹ κανόνας 24(32), Ρ.Π.3, σελ.369, JOANNOU II, σελ.240, 13'-15'.

⁷³² ερμ. κανονολόγων στον κανόνα 24(32), Ρ.Π.3, σελ.369.

XIII. Κανόνες με θέμα τον εορτασμό του Πάσχα { κανόνες 34, 51(60), 73(81) }

«Ο 34ος κανών παραλείπεται ἐν Πηδαλίῳ, μετὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ὁ ἄχρηστος πάντῃ ἐστὶ ὁ (σελ. 485, ὑποσημ. 1)»⁷³³. (Σύμφωνα με τα πρακτικά της Πρωτοδευτέρας Συνόδου του 861μ.Χ., στην Κωνσταντινούπολη, ο Πατριάρχης Φώτιος, στην επιστολή του στον Ρώμη, Νικόλαο, πέραν των άλλων, «διατυποῖ δύο ἀρχὰς τοῦ κανονικοῦ δικαίου: ἤτοι α) τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τῇ ποικιλίᾳ ἐνότητος, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἐκκλησιαὶ ὑποχρεωτικῶς ὀφείλουσιν νὰ τηροῦν τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁποστολικῶν συνόδων, ἐνῶ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ ἄνευ βλάβης τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως, καὶ β)...»⁷³⁴. Εἰς τὸν κανόνα ορίζει, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Συνόδου, τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Πάσχα⁷³⁵. Αναφέρει, δε, «Ὅτι οὐδὲν ἐκ τῆς ἐν Ἰππῶνι συνόδου εἶη διορθωτέον»⁷³⁶. («Ἰππῶν δὲ πόλις ἐστὶ τῆς Καρχηδόνος, ἐν ἣ συνόδου ἀθροισθεῖσης, πολλὰ ὠρίσθησαν, ἐξ ὧν τινα ὀλίγα προεκομίσθησαν εἰς τὴν σύνοδον ταύτην»⁷³⁷). (Ὁ κανόνας ἀποτελεῖ τὸν 1ο τῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης τῆς 28ης Αυγούστου τοῦ ἐτους 397, «δι' ἧς ἐνεκρίθη ὡς ἔχει ὁ βρέβιον»⁷³⁸, τὸ ἀποδρεφθὲν ἐκ τῆς ἐν Ἰππῶνι συνόδου ὁ» του ἐτους 393)⁷³⁹.

Ὁ κανόνας 51(60) ορίζει νὰ ἀναγγέλλεται ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καρχηδόνος, ἐν τῇ Συνόδῳ, πού γίνεται κάθε χρόνον (καθὼς τὸ ζήτησαν οἱ Ἐπίσκοποι Ὀνωράτος καὶ Ουρβανός). Συγκεκριμένα: «προστίθεμεν ἐτι μὴν ἐνταλὲν ἡμῖν περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ἵνα κατὰ τὸ

⁷³³ Μενεβίσογλου Παύλου (τ. Μητρ. Σουηδίας καὶ Πάσης Σκανδιναβίας), *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἱερὰ Μητροπόλις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σελ.445, υποσ.2.

⁷³⁴ ὁ.π., σελ.485. Ἀκόμη, καὶ κατὰ PG 102, 604, ἐν τῇ υποσ1 τοῦ Μενεβίσογλου (ἐν τῇ ἰδίᾳ σελίδᾳ): «Περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος σημειοῖ τὰ ἀκόλουθα: Ὁ ἀρχὴ αὕτη τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀρχιερέως εἶναι κατὰ τοῦτο σωτήριος, ὅτι ἂν ποτὲ κατορθωθῇ ἔνωσις τῶν χριστιανῶν, δὲν ἡμπορεῖ εἰμὴ ἐπὶ τοιαύτης βάσεως νὰ θεμελιωθῇ, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐντελοῦς ἐξομοιώσεως, ἧτις εἶναι βεβαίως ἀνέφικτος ὁ (Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμος 3ος, Ἀθῆναι 1886, σελ.741)».

⁷³⁵ «ἀντὶ τοῦ, δήλην γενέσθαι, ὅτε σύνοδος γένηται», ἐρμ. Ἀριστ. ἐν τῷ κανόνα 34, Ρ.Π.3, σελ.396.

⁷³⁶ τίτλος ἐν τῷ κανόνα 34, Ρ.Π.3, σελ.395, JOANNOU II, σελ.255,6'.

⁷³⁷ ἐρμ. Ζωναρ. ἐν τῷ κανόνα 34, Ρ.Π.3, σελ.396.

⁷³⁸ τὸ «βρέβιον» ἀποτελεῖ βιβλίον, πού τηρεῖται ἀπὸ μὴν ἢ νᾶο, ὡς κατάλογος τῆς κινητῆς ἢ ἀκίνητης περιουσίας τους. Προέρχεται, ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν brevis (σύντομος) ἢ breve (κατάλογος) καὶ δημιούργησαν τὸν ὄρο brevium (παπικὸ ἔγγραφο), Β.Φειδᾶς, «βρέβιον», ΠΛΜ15 (1992,1996), σσ301-302.

⁷³⁹ Μενεβίσογλου Παύλου (τ. Μητρ. Σουηδίας καὶ Πάσης Σκανδιναβίας), *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἱερὰ Μητροπόλις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας, Στοκχόλμη 1990, σελ.456.

ειωθὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Καρχηδόνης αἰεὶ παρασκευαζώμεθα, καὶ μὴ ἐν στενωῷ τοῦ χρόνου διαστήματι»⁷⁴⁰. Ο κανόνας αὐτὸς συνδέεται στενά με τον προηγούμενο⁷⁴¹. Συναφείς και οἱ κανόνες 37ος και 7ος Αποστολικοί. Στον τελευταίον, δε, ξεκαθαρίζεται «ὅτι ὁποῖος Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος, ἢ Διάκονος, ἤθελεν ἐορτάσῃ τὸ ἅγιον Πάσχα προτιήτερα ἀπὸ τὴν ἰσημερίαν τῆς ἀνοιξέως, μαζὺ μὲ τὸ νομικὸν Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἅς καθαίρεται»⁷⁴². Ἄλλωστε, εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ζήτησε στὴν Πρῶτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο νὰ ἐορτάζεται τὸ Πάσχα, σὲ ὅλον τὸν κόσμον σὲ μία και ἴδια ἡμέρα, καθότι οἱ διάφορες Σύνοδοι που ἐλάμβαναν χώρα, ἀκολουθοῦσαν διαφορετικὲς συνήθειες γιὰ τὴν ἡμέρα τοῦ ἐορτασμοῦ (πχ. Δυτικοί, Ἀσιάτες κλπ.)⁷⁴³.

«Περὶ τοῦ, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ ἡμέρα τῆς συνόδου ἀγγέλεσθαι»⁷⁴⁴(**κανόνας 73(81)**). Ἡ Σύνοδος, που γινόταν, κάθε χρόνο, στὴν Ἀφρική⁷⁴⁵, ἦταν αρμόδια νὰ ορίζει τὸν ἐορτασμὸ τοῦ Πάσχα και αὐτὸ ὀφείλε νὰ γνωστοποιεῖται σὲ ὅλους (στους Μητροπολίτες ὅλων των ἐπαρχιών τῆς Ἀφρικής, μέσω ἐπιστολῶν), ὥστε νὰ τηρεῖται και νὰ φυλάσσεται ἡ συγκεκριμένη ἡμερομηνία, ὅπως ορίσθηκε, ἀπὸ τὴν «ἐν Ἰππῶνι συνόδῳ»⁷⁴⁶. Συναφῆς και ὁ προηγούμενος κανόνας (κανόνας 51(60)), στὴν ἐρμηνεία του οὗτοι το Πηδάλιον ἐκφράζει, εὐλόγα, ἀπορία, καθότι τὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρεται στὸν πρῶτον κανόνα τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας τὸ 341μ.Χ. και, μάλιστα, προβλέπει καθάρωση των Ἱερωμένων και συγκαθάρωση, ὅσων συγκοινωνοῦν με αὐτοὺς που τολμοῦσαν νὰ ἐορτάζουν τὸ Πάσχα, μαζί με τους Ἰουδαίους⁷⁴⁷. Ὁ Βαλσαμών, σύμφωνα με ἐξηγήσεις μαθηματικῶν και ἀστρονόμων, θεωρεῖ σωστὸ νὰ ορίσει, στὴν ἐρμηνεία του, τὸ πῶς εὐρίσκεται ἡ ἡμέρα του

⁷⁴⁰ κανόνας 51(60), Ρ.Π.3, σελ.429, JOANNOU II, σελ.270,11'-16'.

⁷⁴¹ ἐρμ. Ἀριστ. στὸν κανόνα 51(60), Ρ.Π.3, σελ.430.

⁷⁴² Πηδάλιον, ἐρμ. στὸν κανόνα 7ο Αποστολικό, σελ.22.

⁷⁴³ Πηδάλιον, ὁ.π., υποσ.(1).

⁷⁴⁴ τίτλος στὸν κανόνα 73(81), Ρ.Π.3, σελ.489, JOANNOU II, σελ.314, 16'-17'.

⁷⁴⁵ «ἤγουν τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίων», ἐρμ. Ἀριστ. στὸν κανόνα 73(81), Ρ.Π.3, σελ.492, ἢ ἡ «κά. τοῦ Ἀγούστου», κατὰ Ζωναρ., ἐρμ. στὸν κανόνα 73(81), Ρ.Π.3, σελ.489 και τὸ αὐτὸ, κατὰ Πηδάλιον, ἐρμ. στὸν κανόνα 81, σελ.410, «καλάνδαι γὰρ αἱ πρῶται δέκα ἡμέραι τοῦ μηνὸς λέγονται», ἐπίσης Πηδάλιον, ἐρμ. στὸν κανόνα 81, σελ.410.

⁷⁴⁶ κανόνας 73(81), Ρ.Π.3, σελ.489, JOANNOU II, σελ.315, 2', «Σημειῶσαι ἀπὸ τὸν παρόντα Κανόνα, ὅτι και ἄλλαι Σύνοδοι ἔγιναν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, εἰς τε τὴν Ἰππῶνα και εἰς ἄλλα μέρη, ἔξω ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἐν Καρθαγένῃ. Δύω δὲ Ἰππῶνες ἦσαν ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Νουμηδίας τῆς ἐν Ἀφρικῇ...», Πηδάλιον, υποσ.(1) στὴν ἐρμηνεία του κανόνα 81, σελ.410.

⁷⁴⁷ «Ἀπορίας ἄξιον εἶναι, διὰ τί λέγει ἐδῶ ὁ Κανὼν ὅτι εἰς κάθε ἐνιαυσίαν Σύνοδον νὰ φανερώνεται πότε ἔχει νὰ πέσῃ τὸ Πάσχα κατ' ἔτος, εἰς καιρὸν ὁποῦ ἢ ἄ'. Σύνοδος ἐποίησε τὸν περὶ τοῦ Πάσχα ὄρον, κατὰ τὸν ἄ'. Ἀντιοχείας, ταυτὸν εἰπεῖν τὸ περὶ τοῦ Πάσχα Κανόνιον, διὰ νὰ μὴ χρειάζεται πλέον κατ' ἔτος νὰ γίνεταί περὶ τούτου συζήτησις», Πηδάλιον, υποσ.(1) στὴν ἐρμηνεία του κανόνα 60, σελ.401.

Ιουδαϊκού (νομικού) και του Χριστιανικού Πάσχα, καθώς, και η αποκριά⁷⁴⁸, διότι αυτό δε γίνεται σαφές από πολλούς κανόνες. Έτσι, αναφέροντας τους κύκλους της σελήνης και του ηλίου, και υπολογίζοντας όλες τις ημέρες του έτους και τις ώρες που “μένουν”, από τους μονούς μήνες και το Φεβρουάριο, καταλήγει να δηλώσει, ότι: «ἤτοι γίνεσθαι τὸ νομικὸν Πάσχα κατὰ τὴν ἕ. τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, τὴν οὖσαν ἡμέραν δ' . τῆς ἐβδομάδος· ὅτι οὖν παράδοσις ἐστὶν ἐκκλησιαστικὴ μετὰ τὸ νομικὸν Πάσχα γίνεσθαι τὸ Χριστιανικὸν κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐβδομάδα εἰς πρώτην ἡμέραν, εἰπέ ὀφείλειν γίνεσθαι ἐξ ἀνάγκης τὸ Χριστιανικὸν Πάσχα κατὰ τὴν θ' . τοῦ Ἀπριλλίου μηνός. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ἐὰν ὑφέλης ἀπὸ τῆς Πασχαλίου ἡμέρας νς' . εὐρήσεις τὴν ἀποκρέαν»⁷⁴⁹. Συναφῆς κανόνας εἶναι και ο Αποστολικός 7ος⁷⁵⁰.

⁷⁴⁸ ερμ. στον κανόνα 73(81), Ρ.Π.3, σσ.489-492.

⁷⁴⁹ ερμ. στον κανόνα 73(81), Ρ.Π.3, σελ.492.

⁷⁵⁰ από Πηδάλιον, σελ.409.

κεφάλαιο Γ': Η αντιμετώπιση του Δονατισμού και του Πελαγιανισμού

I. ο Δονατισμός

Μία σημαντική συγγραφική πηγή για την αίρεση⁷⁵¹ και τη θεολογική της αντιπαράθεση, με τη Βόρεια Αφρική, κατά τον τέταρτο αιώνα, είναι το έργο του Οπτάτου Μιλέβη: «*De schismate Donatistarum*»⁷⁵². Ο Ιερός Αυγουστίνος, ιδιαίτερα, έγραψε πολλά συγγράμματα, κατά των Δονατιστών⁷⁵³. Σε αντίθεση με τους Δονατιστές, ο Ιερός Αυγουστίνος υποστήριζε ότι: «τό κύρος τῶν μυστηρίων δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἠθική ὑπόσταση ἢ τήν ἀγιότητα τοῦ κληρικοῦ, ἀλλά εἶναι ἔγκυρο ἐξ ἑργου εἰργασμένου • (*ex opere operatio*)»⁷⁵⁴. Ενάντια του Δονατισμού, από τον 3ο – κιάλας- αιώνα μ.Χ, είχε στραφεί και ο Άγιος Κυπριανός Καρθαγένης⁷⁵⁵:

⁷⁵¹ η οποία, από τους περισσότερους μελετητές, θεωρείται σχίσμα.

⁷⁵² Βλ.Ι. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία Α΄*, χ.ε., Ἀθῆναι 1994², σελ.308.

⁷⁵³ Ὅπως το περίφημο έργο του: «*Η Πολιτεία του Θεού*» (*De Civitate Dei*).

⁷⁵⁴ Βλ.Ι. Φειδᾶ ό.π.,σελ.308.

⁷⁵⁵ Ο Κυπριανός Καρχηδόνας γεννήθηκε μεταξύ των ετών 200μ.Χ. και 210μ.Χ., στην Αφρική, και πιθανότατα, στην Καρχηδόνα. Προερχόταν, από ευκατάστατη οικογένεια εθνικών. Σπούδασε ρητορική και εργάσθηκε, ως δικηγόρος. Η απογοήτευσή του, από τη μεγάλη ανηθικότητα, που επικρατούσε, στους κύκλους του, και, στον κρατικό μηχανισμό, καθώς και η συνάντησή του με τον Ιερέα Καικίλιο, του οποίου το όνομα υιοθέτησε, αργότερα, οδήγησαν, στην μεταστροφή του, στο Χριστιανισμό, σε ώριμη ηλικία. Χειροτονήθηκε ιερέας, ενώ, το 248μ.Χ. με 249μ.Χ., εκλέχτηκε Επίσκοπος Καρχηδόνας, παρά την αντίδραση ορισμένων πρεσβυτέρων. Ο Κυπριανός, κατά τον φοβερό διωγμό του Δεκίου, κρυβόταν, σ' ένα καταφύγιο, κοντά στην Καρχηδόνα, και, από εκεί, ασκούσε καθοδηγητικό έργο, στους πιστούς του. Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού της δεκαετίας 250-260μ.Χ., και, λόγω κάποιας βαριάς επιδημίας, ο Κυπριανός διοργάνωσε, με αυτοθυσία, μια υπηρεσία προσφοράς ιατρικής βοήθειας και, γι' αυτό το λόγο, θεωρήθηκε (αργότερα) προστάτης Άγιος, κατά των επιδημιών. Στο διωγμό του Βαλεριανού, ο Κυπριανός, αρχικά, ανακρίθηκε και, έπειτα, εξορίστηκε, στην κόμη Κούρουβη, απ' όπου έστελνε επιστολές, στις χριστιανικές κοινότητες, και αναζωογονούσε το φρόνημα των Χριστιανών. Τελικά, αποκεφαλίσθηκε, κοντά στην Καρχηδόνα, τον Σεπτέμβριο του 258μ.Χ.. Τον βίο του έγραψε ο Πόντιος, λίγους μήνες, μετά τον θάνατό του, και αποτελεί, πιθανόν, την πρώτη λογοτεχνικά διαμορφωμένη χριστιανική βιογραφία της λατινικής γραμματείας. Στον βίο του, τονίζεται ο δεσμός του Επισκόπου με το ποίμνιό του και ο συγγραφέας τονίζει την κατήχηση, την μέριμνα και την πειθαρχία. Ο Κυπριανός, σε ηθικά ζητήματα, έδειχνε αυστηρότητα, που προσέγγιζε τη θέση του Τερτυλλιανού. Ως Επίσκοπος, ο Κυπριανός είχε να αντιμετωπίσει δύο σοβαρά ζητήματα, που ανέκυψαν, στους κόλπους της Εκκλησίας. Το πρώτο, ανέκυψε, μετά το διωγμό του Δεκίου και αφορούσε τους «πεπτωκότες» (*lapsi*). Ο Κυπριανός είχε τη γνώμη, πως η επάνοδός τους, στους κόλπους της Εκκλησίας, έπρεπε να γίνει, μετά από έμπρακτη μετάνοια και επιβολή ποινών. Η σύνοδος, που συγκάλεσε, το 251μ.Χ.,

«Εύκολος δρόμος για την απόκτηση της χάρις δεν υπήρχε στη θεολογία του, παρά μόνο η κερδισμένη χάρη θα μπορούσε να ξεκλειδώσει τις πόρτες της σωτηρίας»⁷⁵⁶. Προσευχήθηκε, δε, θερμά, για την πνευματική προκοπή των «πεπτωκότων»⁷⁵⁷. «Σε αντίθεση με την άκαμπτη θέση του Νοβατιανού⁷⁵⁸, ο

επικύρωσε αυτή του τη θέση. Ένα δεύτερο θέμα που ανέκυψε, αφορούσε το βάπτισμα των αιρετικών. Ο Επίσκοπος Καρχηδόνας θεωρούσε απαραίτητη την αναβάπτισή τους, ενώ, ο Επίσκοπος Ρώμης Στέφανος, δεν τους αναβάπτιζε, καθώς πίστευε, πως το βάπτισμά τους ήταν έγκυρο. Οι επιστολές του (από τις οποίες σώζονται 65) αποτελούν κείμενα, με υψηλό και επίσημο χαρακτήρα, με ύφος ρητορικό, που συχνά φτάνουν στο επίπεδο της πραγματείας. Ο Κυπριανός άσκησε επιδράσεις, όχι τόσο με τα κείμενά του, όσο με τη ζωή του. Ο Αυγουστίνος τον εγκωμιάζει, σε κηρύγματά του. Το ύφος του επηρέασε το ύφος των λατινικών ποιμαντορικών επιστολών, ενώ, το έργο του επηρέασε και τα αγιολογικά κείμενα της Αφρικής., πληροφορίες από: Μ.Πετίκη, *Η έννοια του μαρτυρίου στον Τερτυλλιανό και στον Κυπριανό Καρχηδόνα*, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 27-31. (διπλωμ.εργασία).

⁷⁵⁶ Φ.Ι. Ιωαννίδη, *Κυπριανός Καρχηδόνας De Lapsis_Οι πεπτωκότες*, εκδ. Ostaracon, Θεσσαλονίκη 2018, σελ.23.

⁷⁵⁷ αν και –αρχικά–, υπό την επίδραση του Τερτυλλιανού, ο Άγιος Κυπριανός πίστευε, πως, μόνο, ο Θεός συγχωρεί τις αμαρτίες και, επομένως, δεν μπορεί η Εκκλησία να συγχωρήσει τους βαρέως αμαρτήσαντες, έστω, και αν βρίσκονταν, στις τελευταίες στιγμές της ζωής τους. Αργότερα, βέβαια, (και, μάλιστα, κατά το διωγμό του Δεκίου) είχε τη γνώμη, ότι η Εκκλησία δεν πρέπει να διώχνει μακριά της τους πεπτωκότες, που μετανοούν: «Εἰς τοὺς ἐν Καρχηδόνι μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ ἀπομείναντας Πρεσβυτέρους ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ δηλώσωσιν εἰς τοὺς πεπτωκότας ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ γίνωσι πάλιν δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ὑπὸ τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων καὶ τὴν κατάπανσιν τοῦ διωγμοῦ», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Αθήνα 1985², σελ.105.

⁷⁵⁸ «Ὁ Πρεσβύτερος Νοβάτος, ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀντιπολιτευομένων τὸν Κυπριανὸν Πρεσβυτέρων, καὶ ὁ ὑποστηρίζων αὐτοὺς λαϊκὸς μὲν τότε, ὕστερον δὲ διάκονος χειροτονηθεὶς Φηλικίσσιμος ἔπραξαν πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ ταπεινώσῃ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν τὸν Ἐπίσκοπον Καρχηδόνα, ὃν συνεπέια τῆς φυγῆς του ἐθεώρουν «πεπτωκότα». Ἐδέχοντο πάντας τοὺς πεπτωκότας τοὺς προσάγοντας εἰρηνικὰ γράμματα παρὰ τῶν «μαρτύρων» καὶ ὁμολογητῶν καὶ συνεχώρουν αὐτούς, προσωκείωθησαν δὲ τοὺς μάρτυρας καὶ ὁμολογητὰς καὶ ἐξεπολέμησαν αὐτοὺς κατὰ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ. Οὕτως ἐμορφώθη σχίσμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Καρχηδόνα, τοῦ ὁποῖου ὡς ἀρχηγὸς παρίστατο ὁ Φηλικίσσιμος, μὴ ἀναγνωρίζων τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κυπριανοῦ. Δεινὴν δ' ἐποιούντο κατὰ τὴν θέσεωσ αὐτῶν οἱ μάρτυρες καὶ ὁμολογηταί... Πολλοὶ τούτων ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀνωτέρους πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς... Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι οἱ λαμβάνοντες τὰ εἰρηνικὰ γράμματα ἤξιουν ἐπιτακτικῶσ παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ὅπως γίνωνται δεκτοὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἐπικοινωνίαν», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σσ.105-106. Μάλιστα, ο Πρεσβύτερος της Καρχηδόνας Νοβάτος, αποκοπεῖς –συνδοκίως– από την εκκλησιαστική κοινωνία, μετέβη στη Ρώμη. Εκεί, συνενώθηκε με τον Νοβατιανό και προκάλεσε σχίσμα, σοβαρότερο από το σχίσμα της Καρχηδόνας. Διότι, ενώ, στην Καρχηδόνα, αυτοί που συνετάσσοντο, μαζί με τον Νόβατο, δέχονταν όλους αυτούς, που έπεσαν, στον διωγμό, μέσω των γραμμάτων των «ὁμολογητῶν», στη Ρώμη, αυτοί, που συνετάσσοντο, με τον Νοβατιανό, απέκρουαν κάθε παραδοχή, γι' αυτούς που είχαν εκπέσει, από την Εκκλησία. Ονόμαζαν τους εαυτούς τους «Καθαρούς», σε αντίθεση με την Καθολική Εκκλησία, η οποία παρείχε άφεση, στους αμαρτωλούς, και, σε αυτούς, που είχαν αρνηθεί τον Χριστιανισμό, κατά την περίοδο των διωγμών. Το σχίσμα έγινε

Κυπριανός προβάλλει ότι η συμπόνια και η συγχώρεση ήταν οι μόνες πηγές της ελπίδας»⁷⁵⁹.

Η αίρεση του Δονατισμού εμφανίστηκε –χρονικά-, μετά τον μεγάλο διωγμό του Διοκλητιανού (: 305 μ.Χ.), και –πάντως- προ της εποχής του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Επικεφαλής της ήταν «ή πανίσχυρη καί πλούσια χήρα»⁷⁶⁰ Λουκίλλα, η οποία και απέδιδε μεγάλη τιμή, σε λείψανα, μη αναγνωρισμένου, από την Εκκλησία, μάρτυρα⁷⁶¹. Την εποχή, που εμφανίστηκε ο Δονατισμός, “κανονικός” Επίσκοπος Καρθαγένης ήταν ο Καικιλιανός⁷⁶². Αντικανονικά, όμως, εξελέγη Επίσκοπος, ο αιρεσιάρχης Μέγας Δονάτος (από τον οποίο η αίρεση έλαβε το όνομά της), μέσω του οποίου η αίρεση επεκτάθηκε, σε ολόκληρη τη Βόρειο Αφρική. Συνεκλήθησαν, μάλιστα, δύο Σύνοδοι (προ της Συνόδου του 419μ.Χ.), οι οποίες τάχθηκαν και απεφάνθησαν κατά των Δονατιστών: η μία στη Ρώμη, στο Λατερανό, το 313μ.Χ. και η άλλη στην Αρελάτη της Νότιας Γαλλίας, το 314μ.Χ.⁷⁶³

Οι Δονατιστές απετέλεσαν συνέχεια των Μοντανιστών της Βορείου Αφρικής, « ἄλλ’ ἐκ τῶν δοξασιῶν τούτων διετήρουν τὸ ἐλάχιστον ὄριον (*minimum*). Τὰ βαρέα ἁμαρτήματα ἐθεώρουν ἀσυγχώρητα, ὄχι ὅμως καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς, ὡς ἐφρόνουν οἱ Μοντανισταί, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς κληρικοὺς, ὡς ἀσυμβίβαστα μὲ τὸ κληρικὸν στάδιον. Τοῦτο βεβαίως εἶχον κοινὸν μεθ’ ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ’ οἱ Δονατισταί ἐκ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν κληρικῶν ἐξήρτων τὸ κύρος τῶν ὑπ’ αὐτῶν τελουμένων μυστηρίων».⁷⁶⁴ Ασπαζόμενοι –ιδίως- την άποψη του Τερτυλλιανού⁷⁶⁵, έκαναν μεγάλες

ευρύτερο, με τη χειροτονία του Νοβατιανού, ως Επισκόπου Ρώμης, ενώ αυτός βρήκε πολλούς υπερασπιστές, στη Δύση και στην Ανατολή, Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.109.

⁷⁵⁹ ό.π..

⁷⁶⁰ Βλ.Ι. Φειδά, ό.π., σελ.306.

⁷⁶¹ ό.π..

⁷⁶² «Ο Καρχηδόνος Μενσούριος καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος Καικιλιανὸς παρουσιάσθησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἀρχὰς τῆς δ’ ἐκβρίδος, ὑπέρμαχοι ἠπίας πράξεως, δεχόμενοι, ὅτι, ἀντὶ νὰ ἀρνήται τις εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας τὴν παράδοσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ κινδυνεύη νὰ ὑποστῇ μαρτύριον, δύναται νὰ ἀντικαθιστᾷ αὐτὰ δι’ ἄλλων καὶ κυρίως δι’ αἰρετικῶν βιβλίων. Κατεδίκαζον ἐν γένει τὴν ἐπιζητήσιν τοῦ μαρτυρίου, τοὺς δὲ τοιοῦτους μάρτυρας δὲν ἐθεώρουν γνησίους καὶ ἀξιούς τιμῆς», Βασ.Κ.Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἐκδ.Αστήρ, Αθήναι 1959², σελ.91.

⁷⁶³ «Ἡ σύνοδος τῆς Ἀρελάτης ὥρισεν, ὅτι ὁ παραδίδων ἱερὰ βιβλία, ἱερὰ σκεύη ἢ ὀνόματα χριστιανῶν καθαιρεῖται, ἀλλ’ οἱ ὑπ’ αὐτοῦ χειροτονηθέντες ἔχουσιν ἔγκυρον χειροτονίαν («*non illis obsit ordinatio*», τ.ἔ. ου βλάψει αὐτοὺς ἡ τοιαύτη χειροτονία, κανὼν 13), Βασ.Κ.Στεφανίδου, ό.π., σελ.92.

⁷⁶⁴ ό.π..

⁷⁶⁵ «...Ἀρχαῖος ἀπολογητῆς καὶ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς...Ἐγεννήθη ἐν Καρχηδόνι περὶ τὸ 160 ἐκ γονέων ἔθνικῶν. Ἦτο νομομαθῆς καὶ διέπρεψεν ὡς δικηγόρος. Περὶ τὸ 192 μετεστράφη εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ προσέφερεν ὅλας τὰς γνώσεις καὶ τὰ χαρίσματα του εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστην. Ἡ μεταστροφή του δὲν ὠφείλετο εἰς τὴν φιλοσοφικὴν του

ακρότητες και επιζητούσαν, από τους πιστούς, τον μαρτυρικό θάνατο, καθότι, υπήρχαν Χριστιανοί, που αναγκάζονταν να αρνούνται την πίστη τους, εξαιτίας του φόβου των ποικίλων διώξεων (ιδίως κατά τον διωγμό του Δεκίου), και –έτσι- προέκυπτε (μεταγενέστερα) θέμα, με την επανένταξή τους, στο Σώμα της Εκκλησίας⁷⁶⁶: αρκετοί, δηλαδή, από τους Χριστιανούς, δεν προσέφεραν θυσία στους θεούς, αλλά, λάμβαναν έγγραφο, από την “αστυνομία”, ότι θυσίασαν (: «*libel atici*»). Έτσι, μεγάλος αριθμός Χριστιανών βρέθηκε, εκτός της Εκκλησίας, ενώ, ήταν σοβαρότατο ζήτημα το θέμα της επιστροφής τους, σε αυτή. Το ζήτημα περιεπλάκη, περισσότερο, μέσω της επέμβασης των «Ομολογητών» (οι οποίοι καλούνταν και «Μάρτυρες»), καθώς αυτοί πίστευαν, ότι είχαν προνόμια και δικαιώματα ανώτερα των κληρικών, ενώ, έδιναν έγγραφα αφέσεως και διαλλαγής (: «*libelli pacis*»), προς την Εκκλησία, σε αυτούς που είχαν αρνηθεί -καθ' οιονδήποτε τρόπο- τον χριστιανισμό, κατά την περίοδο των

ἀναζήτησιν, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸν ἥρωισμὸν καὶ τὴν ἀνταπάρνησιν τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμοὺς...Κατὰ τὸν Ἱερώνυμον.. ὁ Τερτυλλιανὸς ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, οὗτος ὁμῶς δὲν ἀναφέρει τι ἐπ' αὐτοῦ· οὕτως ἐνισχύεται ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Τερτυλλιανὸς οὐδέποτε ἔλαβε τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης...Περὶ τὸ 213 προσεχώρησεν εἰς τὸν Μοντανισμὸν καὶ ἀπέβη ὁ ἀρχηγὸς τῶν καλουμένων Τερτυλλιανιστῶν, τῶν ὁποίων ἵχνη ἐσώζοντο καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγουστίνου...Ἀπέθανε μετὰ τὸ 220, οὐδεμία ὁμῶς ὑπάρχει ἐνδειξις ὅτι ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας...Μετὰ τὸν Αὐγουστίνον ὁ Τερτυλλιανὸς εἶναι ὁ σπουδαιότερος Λατίνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς. Ἦτο βαθὺς γνώστης τῆς φιλοσοφίας, τοῦ νόμου, τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, καὶ δὲν ἐγνώριζε συμβιβασμοὺς εἰς τὴν πολεμικὴν του κατὰ τῶν ἐθνικῶν, τῶν Ἰουδαίων, τῶν αἰρετικῶν καί, ὡς μοντανιστῆς, κατὰ τῶν χριστιανῶν. Τὰ ἔργα του, γραφέντα κυρίως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 197 καὶ 220 ἢ 225, ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μεταγενεστέρως θεολογικῆς σκέψεως. Εἰς αὐτὰ διακρίνεται τὸ πάθος του διὰ τὴν ἀλήθειαν. Εἰς ἓν ἐκ τῶν ἔργων του ἡ λέξις *veritas* (=ἀλήθεια) ἀπαντᾷ ἐξήκοντα δύο φορές, ἐπ' αὐτῆς δὲ στηρίζεται ὁ Τερτυλλιανὸς διὰ τὴν ὑπερασπιστῆ τὴν χριστιανικὴν πίστην κατὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ τὴν καταπολεμῆσιν τοῦ αἰρετικοῦς», Κ.Χρ.Καρακόλη, «Τερτυλλιανός», ΘΗΕ11(1962), σελ.711-712.

⁷⁶⁶ «Οἱ διωγμοί, λοιπόν, προκάλεσαν στὴν Ἐκκλησία πολλὰ καὶ ποικίλα προβλήματα, πού δὲν μεταφράζονταν μόνο σὲ ἀπώλεια ἀνθρώπων μὲ μαρτυρικό θάνατο. Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν διωγμῶν δὲν ἦταν λίγοι ἐκεῖνοι πού ἀρνήθηκαν τὸν χριστιανισμό, ὄχι βέβαια θυσιάζοντας στὰ εἰδῶλα, ὅπως ἀπαιτοῦσαν τὰ αὐτοκρατορικά διατάγματα, ἀλλὰ λαμβάνοντας κάποιο ἔγγραφο πού δήλωνε πῶς θυσίασαν, τὸ ὁποῖο ἐξασφάλιζαν δωροδοκώντας κάποιον ἀπὸ τίς ἀρμόδιες ἀρχές. Αὐτοὶ σώθηκαν ἀπὸ τίς διώξεις καὶ συνέχισαν νὰ λατρεύουν τὸν ἀληθινὸ Θεὸ κρυφά, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Ὅταν τελείωσε ἡ δοκιμασία τῶν διωγμῶν, ἡ Ἐκκλησία ἔθεσε ἐκτός τοῦ σώματός της ὅλους αὐτούς, διαφοροποιώντας τους ἀπὸ τοὺς λοιποὺς πιστοὺς, πού ἀντιμετώπισαν τίς διώξεις με θάρρος, τολμώντας νὰ ὁμολογήσουν τὴν πίστη τους στὸν ἀληθινὸ Θεὸ μπροστὰ στοὺς διώκτες τους, χωρὶς νὰ φοβοῦνται τὰ βασανιστήρια καὶ τὸ μαρτυρικό θάνατο. Βέβαια ἀκόμη καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς τελευταίους δημιούργησαν προβλήματα στὴν Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἰσχυρίζονταν πῶς εἶχαν προνόμια καὶ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα πολλές φορές ὑπερέβαιναν καὶ ἐκεῖνα τῶν κληρικῶν», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, *Τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καὶ πᾶσης Ἀφρικῆς στὸ χρόνο (ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Μάρκο στὴν τρίτη χιλιετία)*, ἐκδ. Ἑλληνικὴ Δημοκρατία (Υπ.Εθνικῆς Ἀμυνας), χ.χρ., , σσ. 63-64.

διωγμών, συγχωρώντας τους⁷⁶⁷. Οι Δονατιστές ισχυρίζονταν, ότι οι «πεπτωκότες» (*lapsi*)⁷⁶⁸ δεν τελούσαν έγκυρα μυστήρια: «Τό κύρος δηλαδή τῶν μυστηρίων, κατ' αὐτούς, ἐξηρτᾶτο καί ἀπό τή χάρη τοῦ τελοῦντος τό μυστήριον. Συνεπῶς, κάθε μυστήριον τελούμενο ἀπό κληρικούς, οἱ ὁποῖοι δέν ἀνήκαν στό σχίσμα τους, ἦταν ἄκυρο, οἱ δέ προσερχόμενοι ἀπό τήν Ἐκκλησία στούς Δονατιστές ἔπρεπε νά ἀναβαπτίζονται».⁷⁶⁹

⁷⁶⁷ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, , *Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Αθήνα 1985² σελ.105.

⁷⁶⁸ «Ο ὅρος *lapsus* χρησιμοποιεῖται ἀπό τον Τερτυλλιανό (*De pudicitia* 18), για να καταδείξει τον πιστό που ολίσθησε στο αμάρτημα μετά την βάπτισή του. Στον Κυπριανό καταδεικνύει τον χριστιανό που αποστάτησε, που εξέπεσε ἀπό το φόβο των διωγμών του Δεκίου. Ο ἅγιος στην *Epistula* 55 γράφει ὅτι πολλοί χριστιανοί αποστάτησαν, για να λάβουν τον *libellus*, την έγγραφη πιστοποίηση ὅτι θυσίασαν στους θεούς των Εθνικῶν. Αυτοί ονομάστηκαν *libellatici*. Ὅσοι προσέφεραν θυμίαμα στα εἶδωλα *thurificati* και αυτοί που θυσίασαν *sacrificati*», υποσ. στο: Φ.Ι. Ιωαννίδη, ὁ.π., σελ.25.

⁷⁶⁹ Βλ.Ι. Φειδᾶ, ὁ.π., σελ.308.

II. ο Πελαγיאτισμός

Την σωτηρία του ανθρώπου, υπάρχουν δύο παράγοντες, που την “καθορίζουν”: ο ανθρώπινος (: η ελευθερία της βούλησης) και ο θεϊκός (: η Θεία Χάρη). Οι Δονατιστές “υπερτόνιζαν” τον πρώτο παράγοντα. Το ίδιο έκαναν και οι Πελαγיאτιστές⁷⁷⁰. Σύμφωνα με αυτούς:

α) «...ἔτσι ὁ ἄνθρωπος μέ τή συνεχῆ ἄσκηση ἔχει ἀπό τή φύση του τή δυνατότητα νά φθάση στήν ἀναμαρτησία (*impeccantia*) καί στήν ἀγιότητα, χωρίς τήν ὁποιαδήποτε βοήθεια τῆς θείας χάριτος»⁷⁷¹

β) «τό προπατορικό ἀμάρτημα δέν κληροδοτήθηκε σέ ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος, ὅπως δίδασκε ἡ Ἐκκλησία»⁷⁷² και

γ) η Θεία Χάρη είχε επικουρικό –μόνο- χαρακτήρα.

Επομένως –και σύμφωνα με αυτούς- , ο άνθρωπος, και, μετά την πτώση των πρωτοπλάστων, διέσωσε την ελευθερία της βούλησής του, και, έτσι, η σωτηρία του εξαρτάται από αυτόν τον ίδιο και -κατ’ αποτελεσμα-όχι απ’ τη θεία χάρη. Ο μαθητής του Πελάγιου, μάλιστα, Κελέστιος, υποστήριξε ότι: «ὁ Ἀδάμ πλάσθηκε θνητός καί θά πέθαινε εἴτε ἀμάρτανε εἴτε δέν ἀμάρτανε, β) τό ἀμάρτημα τοῦ Ἀδάμ ἔθιξε μόνον αὐτόν καί ὄχι ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος, γ) τά νεογέννητα εἶναι στήν ἴδια κατάσταση, στήν ὁποία ἦταν ὁ Ἀδάμ πρὶν ἀπό τήν πτώση του, δ) οὔτε μέ τόν θάνατο καί τό ἀμάρτημα τοῦ Ἀδάμ εἰσῆλθε ὁ θάνατος στό ἀνθρώπινο γένος, οὔτε μέ τήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀνίσταται ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος, ε) ὁ Νόμος ὁδηγεῖ στή Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπως καί τό Εὐαγγέλιο καί στ) πρὶν ἀπό τήν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχαν ἀναμάρτητοι ἄνθρωποι»⁷⁷³. Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας είχε –και σε αυτήν την περίπτωση- αντίθετη γνώμη: «Οὕτω δ’ ἐδίδασκεν ὅτι ἡ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων ἔβλαψεν ου μόνον αὐτούς προσωπικῶς, ἀλλά καί τοὺς ἀπογόνους, εἰς οὓς μετεδόθη τό

⁷⁷⁰ «Ο Πελάγιος ἦταν Βρεττανός ἢ Ἴρλανδός μοναχός με μόρφωση καί αὐστηρές ἀντιλήψεις γιά τήν ἠθική, χαρακτηρίσθηκε δέ ἀπό τον ἱ.Αὐγουστίνου ὡς «ἅγιος ἄνδρας» (*vir sanctus*). Ἦταν κάτοχος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί δέν ἀποκλείεται νά σπούδασε στήν Ἀνατολή. Κατά τήν ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐφάρμοζε ὀρισμένες ἀρχές τῆς ἀντιοχειανῆς θεολογίας καί στή διδασκαλία του παρουσίαζε ἐπιδράσεις τῆς θεολογίας τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, ὅπως λ.χ. στή διδασκαλία του γιά τήν ἁμαρτία καί τήν κατανόηση τοῦ θανάτου ὡς ἀπλοῦ φυσικοῦ φαινομένου. Ἐν τούτοις, ὁ Πελάγιος θά μπορούσε νά ἔχη δεχθῆ τίς ἐπιδράσεις αὐτές καί στή Βρεττανία, ὅπου δροῦσαν πολλοί ἱεραπόστολοι ἀπό τήν Ἀνατολή, ἢ ἀκόμη καί κατά τή διαμονή του στή Ρώμη, ὅπου βρισκόταν τό 400 περίπου καί ἐπιδόθηκε σέ θεολογικές μελέτες καί στήν αὐστηρή ἄσκηση», Βλ.Ι. Φειδᾶ, ὁ.π., σελ.556.

⁷⁷¹ Βλ.Ι. Φειδᾶ, ὁ.π., σελ.557.

⁷⁷² ὁ.π..

⁷⁷³ Βλ.Ι. Φειδᾶ, ὁ.π., σελ.558.

προπατορικὸν ἁμάρτημα, ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἀπώλεσε τὴν δύναμιν αὐτῆς διὰ τῆς ἁμαρτίας τῶν πρωτοπλάστων καὶ παρεφθάρη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ἡ θεία χάρις πρὸς σωτηρίαν»⁷⁷⁴.

Κατ' ἀρχάς, ὁ Πελάγιος καὶ ὁ Κελέστιος διέδιδαν –ησυχως- τις ἀνωτέρω δοξασίες. Το 410μ.Χ., ὁμως, μετέβησαν, στὴ Σικελία. Μεταξὺ τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως διεκρίνετο –τότε- καὶ ὁ Αὐγουστίνος Ἰπώνος. Ὁ Κελέστιος ζητοῦσε νὰ χειροτονηθεῖ ὁ ἴδιος πρεσβύτερος, στὴν Αφρική, ἀλλὰ, ὁ διάκονος Μεδιολάνων Παυλίνος κατήγγειλε τὶς αιρετικὲς τοῦ δοξασίες, ἐνώπιον Συνόδου, ἡ ὁποία συγκροτήθηκε στὴν Καρχηδόνα το 411μ.Χ. Ὁ Κελέστιος, τότε, υποστήριξε, ὅτι ἡ μετάδοσις τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος εἶναι ἀμφίβολη, ἐνῶ, παραδέχθηκε τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ βαπτίσματος. Ἀπ' τὴν ἄλλη, ὁ Πελάγιος, ποῦ εἶχε ἤδη μεταβεῖ, στὰ Ἱεροσόλυμα, προσπαθοῦσε νὰ ἀποδείξει, ὅτι ἦταν Ὁρθόδοξος, παραδεχόμενος –τάχα- ὡς ἀναγκαία, γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, τὴ Θεία Χάρη. Ὅμως, στὴν πραγματικότητα, θεωροῦσε τὴ Θεία Χάρη, ὡς ἓνα μέσο «ἐξωτερικό»⁷⁷⁵, μέσω τοῦ ὁποίου, ὁ Θεὸς ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο, στὴ σωτηρία. Ἡ ὑπόθεσις παραπέμφθηκε, στὸν Ἐπίσκοπο Ρώμης («διότι καὶ ὁ κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος ἀνῆκον εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν»⁷⁷⁶), με ἀποτέλεσμα, νὰ προκληθεῖ ἡ συγκρότησις Συνόδου, στὴν Διόσπολη (: Λύδδη), με τὴν πρωτοβουλία δύο Γάλλων Ἐπισκόπων (τοῦ Ἡρώνα Ἀρελάτη καὶ τοῦ Λάζαρου, Ἐπισκόπου Αἰξ). Ὁ Πελάγιος, δυστυχῶς, ἀφέθηκε ἐλεύθερος. Ὅμως, ὑπῆρξε σφοδρὴ σύγκρουσις, ἀπὸ τὸν πρεσβύτερο Ἱερώνυμο, με ἀποτέλεσμα, σε νέα Σύνοδο, στὴν Καρχηδόνα, το 416μ.Χ., νὰ καταδικασθοῦν ἀμφότεροι (: Πελάγιος-Κελέστιος).

⁷⁷⁴ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Αθήνα 1985², σελ.291. Οἱ κυριότερες αιρετικὲς δοξασίες τοῦ Κελέστιου, κατὰ τὴν σύνοδο αὐτή, ἐιδικότερα, κατὰ λέξιν, ἦταν: «α) ὁ Ἀδὰμ ἐπλάσθη θνητὸς καὶ θ' ἀπέθνησε ἀσχέτως πρὸς τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, β) ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ ἐβλαψεν αὐτὸν μόνον προσωπικῶς, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἀπογόνους, γ) τὰ νεογέννητα νήπια εὐρίσκονται ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει, ἐν ἣ καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς πτώσεως, δ) πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκουσι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ πάντες ἀνίστανται διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ε) καὶ τὰ μὴ βαπτιζόμενα νήπια τυγχάνουσι τῆς αἰωνίου ζωῆς, στ) ὁ μωσαϊκὸς Νόμος ὁδηγεῖ πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὡς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ι) καὶ πρὸ Χριστοῦ ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἀναμάρτητοι, ὥστε καὶ ἄνευ τοῦ Χριστοῦ δύνανται νὰ ὑπάρξωσι τοιοῦτοι», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σσ.289-290.

⁷⁷⁵ Χρ.Μ. Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.290.

⁷⁷⁶ ὁ.π..

Συμπεράσματα:

1. Η Σύνοδος της Καρθαγένης του 419μ.Χ. είναι μία εκτεταμένη, από απόψεως παραθέσεως και συστηματοποιήσεως κανόνων, Σύνοδος (133 κανόνες). Ωστόσο, η μέχρι σήμερα έρευνα και οι διαφοροποιημένες εκδόσεις των Ιερών της κανόνων, που εκτέθηκαν, βοήθησαν, ώστε αυτή να γίνει κατανοητή και να αφομοιωθεί, όχι μόνον από τυπικής απόψεως, αλλά και ως προς το ουσιαστικό νοηματικό της περιεχόμενο. Βρέθηκαν, μέσω προσωπικής έρευνας, οι εκδόσεις, στις οποίες η Σύνοδος απαντά, αλλά, και οι μεταφράσεις τους. Ιδιαίτερος, ο Παύλος Σουηδίας (-Μενεβίσογλου), με τις λεπτομερείς του αναφορές και περιγραφές, αλλά, και η Ειρήνη Χριστινάκη, με τη σύνδεση, με τη σύγχρονη πραγματικότητα και, συγκεκριμένα, με το κοινό Ποινικό Δίκαιο, παρείχαν τη βάση μιας τέτοιας ενδελεχούς έρευνας.

2. Η Σύνοδος της Καρθαγένης του 419μ.Χ. διήρκεσε –περίπου- έξι έτη, έχοντας, ως (ουσιαστική της) αιτία, δύο αιρέσεις, αυτή του Δονατισμού και εκείνη του Πελαγianiσμού, αλλά, ως αφορμή, την υπόθεση του πρεσβυτέρου Απιαρίου και την θεμελιώδη ανάγκη για αυτοτέλεια της Βορείου Αφρικής.

3. Οι δογματικοί κανόνες της Συνόδου (8 κανόνες) έβαλαν φραγμό στην αίρεση των Πελαγιανιστών και τόνισαν την αναγκαιότητα της Θείας Χάρης για την προκοπή του ανθρώπου, χωρίς την οποία αυτός τίποτε δεν μπορεί να καταφέρει⁷⁷⁷. Επιπλέον, όλοι οι άνθρωποι αμαρτάνουν και μόνον η παραδοχή και η ομολογία της πράξης οδηγεί στην κάθαρση και την συγχώρεση.

4. Οι κανόνες αναφορικά με την εκκλησιαστική οργάνωση (2 κανόνες), κατέδειξαν ότι, για το καλό των Εκκλησιών, οι επαρχίες πρέπει να αυτοδιοικούνται, καθώς και ότι οι Επίσκοποι τους οφείλουν να είναι «μετριόφρονες» και «ταπεινοί»⁷⁷⁸, για να αποφεύγονται συγκρούσεις μέσα στο Σώμα της Εκκλησίας, αλλά, και για την ειρηνική συνύπαρξη του λαού της Αφρικής, που τότε ήταν “αρχάριος” και “νωπός” στα ιερά κηρύγματα της νέας θρησκείας που καταβαράθρωνε τα είδωλα και έδινε δεσπόζουσα σημασία στην έννοια του Ενός και Μοναδικού Θεού «κατ' εικόνα και καθ' όμοίωσιν»⁷⁷⁹ με τον άνθρωπο.

5. Η εκκλησιαστική διοίκηση (κανόνες 10) αποτέλεσε ιδιαίτερη μέριμνα, για την Σύνοδο, καθότι οι εκκλησιαστικές υποθέσεις έπρεπε να

⁷⁷⁷ τίτλος στον κανόνα 113(124), Ρ.Π.3, σελ.565, JOANNOU II, σελ.380, 12' -13'.

⁷⁷⁸ βλ. κανόνα 39(46) παρούσας εργασίας.

⁷⁷⁹ Γεν.1,26.

«λύονται» τακτικά (κάθε χρόνο)⁷⁸⁰ και οι βασιλείς όφειλαν να βοηθούν τους φτωχούς, έναντι της τυραννικής εξουσίας των πλουσίων, συνεισφέροντας στο Έργο των Επισκόπων, καθότι στις βασικές αρχές της χριστιανικής θρησκείας, «πάντες ἐν ἐσμὲν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ»⁷⁸¹.

6. Εκτενεῖς εἶναι οι κανόνες για την εκκλησιαστική ευταξία (69 κανόνες), διότι τα λεγόμενα των Πατέρων και των Ιερών κανόνων πρέπει να «διαφυλαχθούν»⁷⁸², για να υπάρξει εκκλησιαστική πίστη και τάξη. Οι Επίσκοποι οφείλουν να ἔχουν (πάνω απ' όλα) συνέπεια, στις Συνόδους, και να εγκρατεύονται, «ὅπως δυνηθῶσιν ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ αιτουσιν ἀπλῶς επιτυχεῖν»⁷⁸³. Απαγορεύεται να εισέρχονται σε καπηλειά και να τελούν συμπόσια. Το παράδειγμά τους πρέπει να αποτελεί το “φάρο”, που θα οδηγεί τους πιστούς σε πρότυπα ἡρεμῆς ζωῆς, δημιουργικής, με ανάταση σε υψηλές ιδέες, και ὄχι, σε κραιπάλες και εφήμερες απολαύσεις. Τονίζεται, ὅτι η Εκκλησία μας πρέπει να εἶναι ανοιχτή στους εἰλικρινά μετανοούντες, ὅπως ο Κύριος με τα παραδείγματά Του δίδαξε. Πρέπει, ἀκόμα (οι Επίσκοποι) να φροντίζουν για το ορθόδοξο (και μη) ποιμνιό τους και να αποκτούν τον Επισκοπικό θρόνο, μόνο χάρις στις ικανότητές τους και ὄχι αυταρχικά, ἢ επιβουλευόμενοι ἄλλους. Οι επαρχίες της Αφρικής οφείλουν να διοικούνται, σύμφωνα με τις ἀνάγκες της κάθε περιοχῆς. Τα υπολείμματα της εἰδωλολατρείας πρέπει να καταστραφούν. Δεν επιτρέπεται ἔφεση πρεσβυτέρων, στα δικαστήρια της Ρώμης, καθότι, η Εκκλησία της Αφρικής αυτοδιοικείται. Οι κατηγορούμενοι ἔχουν το δικαίωμα να στραφούν στο δικό τους Επίσκοπο (ἀκόμη και στο γειτονικό – προς συμμόρφωσιν-) καθὼς και στην Σύνοδο της επαρχίας τους. Τονίζεται, ἐπίσης, ὅτι η μεταστροφή στο χριστιανισμό πρέπει να γίνεται, με ελεύθερη βούληση, και ὄχι με βία ἢ «ἀνάγκη» (αναγκαστικά). Τέλος, “μοιράζονται” δίκαια οι τόποι (και οι λαοί) στους μεταστραφέντες, ἀπὸ τους Δονατιστές, προκειμένου να τους δοθεῖ ἄλλη μία ευκαιρία, για να ενσωματωθῶν στο Σῶμα της Εκκλησίας⁷⁸⁴.

7. Στους κανόνες με θέματα εκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης (19 κανόνες) οι κληρικοί, για υποθέσεις τους, οφείλουν να κρίνονται (μονάχα) ἀπὸ εκκλησιαστικά δικαστήρια (και ὄχι κοσμικά), καθὼς, και να προσέρχονται αυτοπροσώπως στις Συνόδους. Επαναλαμβάνεται το ζήτημα της «ἐκκλήτου»⁷⁸⁵. Επιλέγεται ἕνας κοντινός τόπος για εξέταση κάθε εκκλησιαστικῆς υποθέσεως και τονίζεται ὅτι «πέραν τῆς

⁷⁸⁰ βλ. κανόνα 18(24-26) παρούσας εργασίας.

⁷⁸¹ Γαλ.3,28.

⁷⁸² βλ. κανόνα 1(1) παρούσας εργασίας.

⁷⁸³ Ρ.Π.3, κανόνας 3(3), σελ.301, JOANNOU II, σελ.217,2'.

⁷⁸⁴ κανόνες 118(128), 119(129), 120(130), 121(131), 123(132).

⁷⁸⁵ βλ. κανόνα 28(36) παρούσας εργασίας.

θαλάσσης»⁷⁸⁶ καμία βοήθεια δε θα γίνεται δεκτή. Εδώ καταδεικνύεται μέριμνα της Συνόδου για την αυτοτέλειά της από την Εκκλησία της Ρώμης. Μόνο οι ανεπίληπτοι έχουν δικαίωμα να κρίνουν κληρικούς και – δη- Επισκόπους. Ιδιαίτερα, συγγενείς του κατηγορουμένου και μικρά παιδιά δεν επιτρέπεται να εκφέρουν κατηγορίες.

8. Στους κανόνες με θέματα εκκλησιαστικής περιουσίας (κανόνες 3) γίνεται κατανοητό ότι η εκκλησιαστική περιουσία είναι ανεκποίητη, ενώ, δεν επιτρέπεται η εκχώρησή της σε Έλληνες ή αιρετικούς.

9. Οι Επίσκοποι ήταν και οφείλουν να είναι το «επίκεντρο» σε θέματα θείας λατρείας και λειτουργικής, σύμφωνα με τους σχετικούς κανόνες (κανόνες 9). Οι πρεσβύτεροι οφείλουν να τους υπακούουν, ιδιαίτερα, σε θέματα επιβολής επιτιμίων και «καθιέρωσης παρθένων κοριτσιών» στο Σώμα της Εκκλησίας, προκειμένου να υπηρετήσουν τον Κύριο. Η Θεία Ευχαριστία δεν πρέπει να δίδεται σε νεκρούς, ούτε επίσης οι νεκροί να βαπτίζονται. Στα Άγια Μυστήρια, ρητά, πρέπει να προσφέρεται άρτος (από σιτάρι) και κρασί (από σταφύλια), αναμεμειγμένο με νερό. Τα θεία Μυστήρια οφείλουν να τελούνται μόνον από νηστικούς και τα βρέφη να βαπτίζονται –οπωσδήποτε για την σωτηρία τους, μέσω της Θείας Χάριτος. Σχετικά με τα πλαστά μνημεία των μαρτύρων, που κτίζονταν εκεί όπου δεν υπήρχαν λείψανα Αγίων και γίνονταν μνημόσυνα, αποφασίσθηκε να καταστραφούν. Επίσης, στις ικεσίες, οι κληρικοί δεν πρέπει να “αυτοσχεδιάζουν”.

10. Ο μοναδικός κανόνας που αφορά θέματα μοναχικού βίου απαγορεύει, σε μοναχούς, από ξένο μοναστήρι, να προβιβάζονται στον κλήρο ή να γίνονται ηγούμενοι.

11. Ο εναρμονισμός θεωρίας και πράξης στο χριστιανικό βίο (3 κανόνες) αφορά όχι μόνον τα παιδιά των Ιερέων, αλλά και όλους – γενικότερα- τους χριστιανούς. Έτσι, αυτοί οφείλουν να μην μετέχουν σε θεατρικές παραστάσεις και να μην συμμετέχουν σε συμπόσια, «τυχερά παιχνίδια» ή ιπποδρομίες, σύμφωνα με την ορθόδοξη πίστη.

12. Οι κανόνες με θέματα γαμικού δικαίου (2 κανόνες) απαγορεύουν το γάμο στα παιδιά των Ιερωμένων και κληρικών με Εθνικούς ή αιρετικούς, ενώ, αυτοί που εγκαταλείφθηκαν πρέπει να μην ξαναπαντρεύονται ή –ηθελημμένα- να μονάζουν.

13. Η εκποίηση (εκκλησιαστικής) περιουσίας, κινητής ή ακινήτου, σε Εθνικούς ή αιρετικούς απαγορεύεται, βάσει των κανόνων που διαπραγματεύονται θέματα επικοινωνίας ετεροδόξων ή ετεροθρήσκων (9

⁷⁸⁶ ό.π..

κανόνες), ακόμη και αν αυτοί είναι συγγενείς τους. Οι Δονατιστές πρέπει να αντιμετωπίζονται ήπια και ειρηνικά, εξαιτίας της ανάγκης της περιοχής, για κληρικούς και οι διαπραγματεύσεις, με τη βοήθεια Τοποτηρητών και διαμέσου επιστολών, να οδηγούν σε ειρηνικές λύσεις. Ο κάθε Επίσκοπος οφείλει να διαθέτει την περιουσία του, βάσει της “ιδιότητάς” του⁷⁸⁷. Γίνεται, επίσης, μνεία για το «κομμονιτώριον»⁷⁸⁸ των Ρωμαίων. Γνωστές ήταν οι αξιώσεις των Επισκόπων της Ρώμης, που έθιγαν την αυτοτέλεια της Εκκλησίας της Βορείου Αφρικής και διεκδικούσαν να δέχονται εφέσεις Αφρικανών ιερωμένων, με σκοπό την ανάμειξή τους στην Επισκοπή της Καρθαγένης (βάσει του 5ου και 14ου κανόνων της Συνόδου της Σαρδικής).

14. Τίποτε, πέραν των Θείων Γραφών δεν πρέπει να αναγιγνώσκεται στην λειτουργία της Εκκλησία μας (ένας κανόνας σχετικά με τα κανονικά βιβλία της Αγίας Γραφής).

15. Η ημέρα του θείου Πάσχα πρέπει να ορίζεται από την ετήσια Σύνοδο και αυτή η ημερομηνία οφείλει να διαφυλάσσεται από όλες τις επαρχίες της Αφρικής, προβλέποντας ποινή καθαίρεσης όσων ιερωμένων τολμούσαν να το εορτάζουν μαζί με τους Ιουδαίους (3 κανόνες σχετικοί με τον εορτασμό του Πάσχα).

16. Πέραν των ερμηνειών των γνωστών τριών κανονολόγων του 12ου μ.Χ. αιώνα και των ερμηνειών του Πηδαλίου, που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαλεύκανση των θεμάτων, με τα οποία ασχολήθηκε η Σύνοδος, ιδιαίτερα κατατοπιστικές ήταν οι παρατηρήσεις της Καθηγήτριας Ειρήνης Χριστινάκη, οι οποίες –σαφώς- διακρίνουν τους κανόνες σε πρωτεύοντες και δευτερεύοντες, τους ξεχωρίζει, βάσει της ποινικής τους μεταχείρισης, και, εν’τέλει, αποδεικνύεται ότι, και στο χώρο της Εκκλησίας, το άδικο δε δρα αναδρομικά, αλλά, μόνο, για το μέλλον.

17. Όπως και όλες (σχεδόν) οι Οικουμενικές Σύνοδοι, η Σύνοδος της Καρθαγένης αντιμετώπισε δύο σοβαρές αιρέσεις που έφεραν πλήγμα στο ορθόδοξο πνεύμα και εκκλησίασμα. Τις αντιμετώπισε, δε, αποτελεσματικά, με σεβασμό στα αιρετικά πλήθη –πρώτα απ’ όλα- και μέσω εντολών κινητοποίησης, τόσο του πληρώματος, και ιδιαίτερω, των θρησκευτικών ηγετών της, όσο και των πολιτικών αρχόντων. Οι αιρέσεις του Δονατισμού και του Πελαγιανισμού, η πρώτη αναφερόμενη στους «πεπτωκότες»⁷⁸⁹ και η δεύτερη, αναφορικά με την λανθασμένη οπτική θεώρηση της Θείας Χάρης, ταλάνισαν την Αφρική σοβαρά εκείνη τη χρονική περίοδο, λαμβάνοντας υπόψιν τις βιαιότητες των ηγετών των

⁷⁸⁷ βλ. κανόνα 81(89) παρούσας εργασίας.

⁷⁸⁸ βλ. κανόνα 93(100-102) παρούσας εργασίας.

⁷⁸⁹ βλ. κεφ.Γ', I εργασίας.

αιρέσεων αυτών, αλλά, και το γεγονός ότι ο πληθυσμός της Αφρικής ήταν θεολογικά μεικτός, με ελλείψεις, στον κλήρο. Έντονο υπήρξε το στοιχείο της ιεραποστολής, με πολλές ταλαιπωρίες και δυσκολίες στον αγώνα των κληρικών, για τη διάδοση του χριστιανισμού.

18. Ιστορικο-κανονικά, η Τοπική Σύνοδος, που εξετάστηκε, έδωσε το φωτεινό παράδειγμα και το απαύγασμα μιας Επισκοπής (με «Μητροπολιτικό» –ωστόσο- χαρακτήρα) που πάλευε για την εδραίωση του Χριστιανισμού και την επικράτηση της Ορθοδοξίας.

19. Η Καρχηδόνα, δημιουργημένη από τους Φοίνικες, εδραιώθηκε, από τον 8ο και πέρα πΧ. αιώνα, με στρατηγική σημασία στη Δυτική Μεσόγειο, και ενδιαφέροντα μύθο, σχετικά με την πρώτη της βασίλισσα. Τον 3ο δε μ.Χ. αιώνα, το μεγαλύτερο τμήμα της εκχριστιανίζεται, με μελανά και ζοφερά σημεία, τους ποικίλους διωγμούς και την κατάληψη της πόλης, από τους Βανδάλους- Αρειανούς. Τα βάσανά της, όμως, δεν τελειώνουν, καθώς, σήμερα, το Ισλάμ κυριαρχεί και γίνονται επίπονες προσπάθειες, μέσω ιεραποστολής, ώστε να διατηρηθεί και να εξαπλωθεί το χριστιανικό της κομμάτι. Ο σημερινός Μητροπολίτης της, Σεβασμιώτατος κ.Μελέτιος παλεύει για ισότιμες συνθήκες διαβίωσης, έχοντας υπόψιν τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, με σθένος και υπομονή.

Επίμετρο-Παράρτημα:

A) Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας κατά τους νεώτερους χρόνους

I. οι Πατριάρχες Αλεξανδρείας από το 1870μ.Χ. και εξής

Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας άρχισε να ανορθώνεται, με την άνοδο, στο θρόνο, του Σωφρονίου Δ΄ (: 1870μ.Χ.-1899μ.Χ., πρώτη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως)⁷⁹⁰. Ιδιαίτερη οικονομική συμπαράσταση, στην περιοχή, προσέφερε και ο ευεργέτης Γεώργιος Αβέρωφ. Το ελληνικό στοιχείο, μάλιστα, τότε, στην Αίγυπτο, αυξήθηκε⁷⁹¹.

Πατριάρχης, κατά το 1900μ.Χ., εξελέγη «ό από Ναζαρέτ» Φώτιος Α΄. Διετέλεσε Πατριάρχης, για 25 χρόνια, και η Πατριαρχία του ήταν πολύ δημιουργική, για τον Αλεξανδρινό θρόνο. Αξίζει να σημειωθεί, ότι, τότε, ιδρύθηκε και το Πατριαρχικό Τυπογραφείο, από το οποίο εκδίδονταν τα γνωστά περιοδικά «Πάνταινος» και «Εκκλησιαστικός Φάρος»⁷⁹².

Ακολούθησε (: 1926μ.Χ.-1935μ.Χ.), ο (πρώην Οικουμενικός Πατριάρχης) Μελέτιος Μεταξάκης. Ο συγκεκριμένος Πατριάρχης εξέδωσε Κανονισμούς, οι οποίοι απετέλεσαν τη σταθερή βάση, πάνω στην οποία, οικοδομήθηκε η λαμπρή πορεία της Αλεξανδρινής Εκκλησίας, τον 20ο μ.Χ. αιώνα⁷⁹³: «Επί τῶν ἡμερῶν τοῦ Μελετίου, ὁ ὁποῖος σημειωτέον ἦταν ὁ πρῶτος πού διεκδίκησε τόν τίτλο •καί πάσης Ἀφρικῆς•, ἄρχισε ἐξ ἄλλου νά ὀργανώνεται καί ἡ σύγχρονη ἱεραποστολική δραστηριότητα τοῦ Πατριαρχείου σέ ὅλη τήν Ἀφρικανική ἥπειρο, ἔργο πού διευκολύνθηκε μέ τήν ἴδρυση καί νέων ἐπισκοπῶν»⁷⁹⁴. Επί Πατριαρχείας Μελέτιου Μεταξάκη

⁷⁹⁰ «Η περίοδος τοῦ Σωφρονίου Δ΄ εἶδε τή σημαντικότερη αὔξηση τῆς δύναμης τοῦ ἑλληνικοῦ παροικιακοῦ στοιχείου, ἡ ὁποία συνεπέφερε τήν ἀνάπτυξη τόσο τῆς Ἐκκλησίας Αλεξανδρείας, ὅσο καί τή γενικότερη ἐκπαιδευτική καί φιλανθρωπική δράση τῶν Κοινοτήτων. Εὐλογία ἦταν καί ἡ ἀνέγερση νέων ναῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τότε ἦταν ὀλιγάριθμοι. Παράλληλα μέ τήν ἰσχυροποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Αλεξανδρείας ἐμφανίσθηκαν καί νέες δυναμικές ἐστίες ἀνάπτυξης τοῦ Ἑλληνισμοῦ», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934), Αθήνα 1985², σελ.166.

⁷⁹¹ «Αναφέρεται ὅτι τό 1882 λειτουργοῦσαν πάνω ἀπό σαράντα ναοί», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.167.

⁷⁹² «Τά ἐν λόγω περιοδικά, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποτέλεσαν πυρῆνες προώθησης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Αλεξανδρινοῦ θρόνου, συνεχίζον δέ μέχρι σήμερα νά προσφέρουν στήν πνευματική ζωή», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.170.

⁷⁹³ «Οἱ ἐν λόγω Κανονισμοί ἀφοροῦσαν στήν ἐν γένει διοργάνωση τοῦ Πατριαρχείου (ἐκλογή πατριάρχου, συνοδική διοργάνωση, εὐταξία κλήρου, οἰκονομική διαχείριση, ὀργάνωση ἀπονομῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης κ.λπ.)», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.176.

⁷⁹⁴ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.176.

συστάθηκε και η Μητρόπολη Ιωαννουπόλεως και πάσης Νοτίου Αφρικής, με τον Ποιμενάρχη Ισίδωρο (: 1928μ.Χ.-1931μ.Χ.)⁷⁹⁵.

Επόμενος Πατριάρχης, ήταν ο «από Ερμουπόλεως» Νικόλαος Ε' (: 1935μ.Χ.-1939μ.Χ.). Κατά τη διάρκεια της Πατριαρχίας του, επεβλήθη νέος τρόπος εκλογής του εκάστοτε προκαθημένου. Ο Πατριάρχης Νικόλαος Ε' εργάστηκε, με δραστήριο τρόπο, για την εσωτερική αναδιοργάνωση του Πατριαρχείου⁷⁹⁶.

Ακολούθησε ο «από Λεοντοπόλεως» Χριστόφορος Β' (: 1939μ.Χ.-1967μ.Χ.): «*Πρώτη του κίνηση ήταν ή χειροτονία νέων ιεραρχών για τήν επάνδρωση των νεοϊδρυθεισών μητροπόλεων Κεντρίας Αφρικής, Άκκρας και Ειρηνοπόλεως, για τήν καλύτερη διαποίμανση του αυξανόμενου αφρικανικού ποιμνίου*»⁷⁹⁷. Μάλιστα, κατά την Πατριαρχία του: «*Η Εκκλησία τής Αλεξανδρείας έλαβε μέρος και στήν Πανορθόδοξο Διάσκεψη τής Ρόδου (1961), ενώ άρχισε να επεκτείνει τις διεκκλησιαστικές σχέσεις με τή συμμετοχή της σε συνάξεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών*»⁷⁹⁸.

Επόμενοι Πατριάρχες ήταν οι: Νικόλαος Στ' (: 1968μ.Χ.-1986μ.Χ.), ο οποίος ίδρυσε και τις Μητροπόλεις Καλής Ελπίδος και Ζιμπάμπουε, ο

⁷⁹⁵ «Είδαμε με συντομία τὰ τέσσερα πρώτα έτη τής ποιμαντορίας του Ισίδωρου στήν μητρόπολή του. Κατά τὰ έτη αυτά ο Ισίδωρος κατέβαλε ακούραστες προσπάθειες για τήν οργάνωση των έλληνορθόξων τής Νοτίου Αφρικής κατά τις περιόδους του στις έπαρχίες, ακόμη και στις πιό απομακρυσμένες, φρόντισε να οργανώσει τον Έλληνισμό με τήν ίδρυση Κοινοτήτων, τήν ανέγερση ναών και σχολείων, τήν πρόσληψη ιερέων και διδασκάλων. Φρόντισε, ακόμη, να επικοινωνεί με τις τοπικές αρχές (βελγικές, πορτογαλικές και άγγλικές) για να εξασφαλίσει τὰ συμφέροντα των Ελλήνων, αλλά και με τὸ ἰθαγενές στοιχείο τὸ ὁποῖο προσερχόταν στα πιό απρόσιτα μέρη για να παραστέι στις ὀρθόδοξες λειτουργίες. Ὁ Ισίδωρος, προσεπάθησε, ὡσαύτως, να βοηθήσει τούς έλληνορθόδοξους ἀπὸ τήν δραστηριότητα των ξένων προπαγανδῶν, ιδίως των μεθοδιστῶν, ἀναπτύσσοντας, ὡστόσο, καλές σχέσεις με τήν άγγλικανική εκκλησία, πάντα με τήν πρωτοβουλία του ίδιου.

Με ένα λόγο, ήταν μία εκπληκτική προσωπικότητα, δραστήρια και ἀποτελεσματική ἀρκεί να σημειωθεί ὅτι, ἀπὸ τὸν πρώτο καιρό, φρόντισε και ἀνηγέρθηκε σχολείο και ναός στο Johannesburg, μολοντί, ὁ ἴδιος ὁ Ισίδωρος ἔγραφε τὸ 1933 στὸν Πατριάρχη ὅτι, εἶχε να ἀντιμετωπίσει πολλά προβλήματα ἀπὸ τήν Ἑλληνική Κοινότητα του Johannesburg, τὰ ὁποῖα ἔπαυσαν ὑφιστάμενα, μετὰ τήν ἐκλογή του νέου διοικητικοῦ συμβουλίου τὸ 1931 πὸν εἶχε εὐσεβή διάθεση και αἰσθήματα πρὸς τήν Ἐκκλησία. Ἦδη, τὸ 1933 ὑπηρετοῦσαν στήν Νότιο Αφρική πολλοί διδάσκαλοι, ἀπόφοιτοι Γυμνασίου, ὑπῆρχε Ἱερατική Σχολή και Πανεπιστήμιο», Α. Καραθανάσης, «Ὁ ἔλληνισμός τής Αφρικής και ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰαννουπόλεως Ισίδωρος. Ἡ πρώτη τετραετία τής ἱεραρχίας του (1928-1931)», στο Πορεία Μαρτυρίας. Αφιερωματικός Τόμος στη Μνήμη του Μακαριστοῦ Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής Κυρού Πέτρου του Ζ', σσ.272-273.

⁷⁹⁶ «Πρώτη μέριμνά του ὑπῆρξε ή ἀποκατάσταση τής εὐρυθμης λειτουργίας των εκκλησιαστικῶν εκπαιδευτηρίων, καθὼς και ή ἀναδιοργάνωση των φιλανθρωπικῶν ιδρυμάτων τής Ἐκκλησίας», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.182.

⁷⁹⁷ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.186.

⁷⁹⁸ Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.188.

«μακαριστός» Παρθένιος Γ΄ (: 1987μ.Χ.-1996μ.Χ.), ο οποίος έριξε τις μεγαλύτερες δυνάμεις του Πατριαρχείου, στον ιεραποστολικό χώρο, ενώ ίδρυσε και τη Μητρόπολη Καμπάλας, και ο Πέτρος Ζ΄ (: 1999μ.Χ.-2004μ.Χ.)⁷⁹⁹, ο οποίος εργάσθηκε, με ζήλο, στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αφρικής. Ο συγκεκριμένος Πατριάρχης ίδρυσε και τέσσερις νέες Ιεραποστολικές Επισκοπές: της Μαδαγασκάρης, της Νιγηρίας, της Γκάνας και της Μπουκόμπα⁸⁰⁰.

Σήμερα, Μητροπολίτης Καρθαγένης είναι ο Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος (κατά κόσμον Κωνσταντίνος Κούμανης), ο οποίος προήχθη εις Μητροπολίτην Καρθαγένης την 17ην Νοεμβρίου 2016⁸⁰¹.

⁷⁹⁹ Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Πατριάρχες Αλεξανδρείας, κατά τους νεότερους χρόνους. Με ζήλο, εργάσθηκε για την ανανέωση του Πατριαρχείου, παρά την δεινή οικονομική του κατάσταση. Αναδιοργάνωσε τις υπηρεσίες του Πατριαρχείου, αλλά, στελέχωσε και τον κλήρο με νέους κληρικούς. Η σπουδαιότερη συμβολή του, όμως, στο Πατριαρχείο, ήταν η «*Πατριαρχική εν Συνόδω Διάταξις*», η οποία ορίζει το καθεστώς εκλογής του Πατριάρχη Αλεξανδρείας (ψηφίσθηκε το 2002). Αν και ο Πέτρος ο Ζ΄ δεν έζησε, για να δει την μεταρρύθμισή του, στην πράξη, κατόρθωσε, όμως, να ορίσει το κανονικό δίκαιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας, κατ'αναφορά στη θρησκευτική ελευθερία και στις διεθνείς εγγυήσεις για την προστασία της από τις κυβερνήσεις των κρατών. (Με την μεταρρύθμιση αυτή μειωνόταν ο ανταγωνισμός των ελληνικών και αραβόφωνων ορθοδόξων κοινοτήτων, για να αποκτήσουν τον έλεγχο της Πατριαρχικής εκλογής, καθώς, και η προθυμία της αιγυπτιακής κυβέρνησης να επεμβαίνει, αυθαιρέτως και καταχρηστικά, στα εσωτερικά ζητήματα του Πατριαρχείου), Β.Φειδάς, «*Η μεγάλη καταστατική μεταρρύθμιση του καθεστώτος εκλογής του Πατριάρχη Αλεξανδρείας*», στο *Πορεία Μαρτυρίας. Αφιερωματικός Τόμος στη Μνήμη του Μακαριστού Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής Κυρού Πέτρου του Ζ΄*, Αθήνα 2010, σσ. 413-418.

⁸⁰⁰ «*Στό σύντομο ήδη χρονικό διάστημα πού διέρρευσε από την ανάρρηση του Μακαριωτάτου στον θρόνο της Εκκλησίας Αλεξανδρείας θά πρέπει νά μνημονευθεί καί ή μοναδική ιστορική σημασία απόφαση της πατριαρχικής συνόδου νά αποκατασταθεί κανονικά ό άγιος του αιώνα μας, ό θαυματοργός Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως. Στά πλαίσια αυτά διοργανώθηκε τό έτος 1999 μεγάλο συμπόσιο στην Αλεξάνδρεια, καθώς καί άλλες επίσημες έορταστικές έκδηλώσεις, μέ πανορθόδοξη συμμετοχή*», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.196.

⁸⁰¹ ακολουθεί συνέντευξή του.

II. Η Μητρόπολη Καρθαγένης σήμερα

ι. Η ίδρυσή της (μικρή ιστορική αναδρομή)

Η ίδρυση της Εκκλησίας της Αλεξανδρείας έγινε, από τον Απόστολο και Ευαγγελιστή Μάρκο⁸⁰² (μεταξύ των ετών 39-49μ.Χ.), ενώ, γρήγορα, εξελίχθηκε σε σημαντικό κέντρο του Χριστιανισμού⁸⁰³: «Κατά τόν Δ' αιώνα ή Αλεξανδρινή Έκκλησία είχε δέκα έπαρχίες μέ έκατό Έπισκόπους. Αύτές ήταν οί εξής: Αίγυπτος Α' , Αλεξάνδρεια μέ 13 έπισκοπές, Αίγυπτος Β' ,Κάβασα μέ 8 έπισκοπές, Αύγουσταμνική Α' , Πηλούσιο μέ 13 έπισκοπές, Αύγουσταμνική Β' , Λεοντόπολη μέ 7 έπισκοπές, Αρκαδία, Όξύρρυγχος μέ 10 έπισκοπές, Θηβαΐδα Α' , Αντινόη μέ 8 έπισκοπές, Θηβαΐδα Β' , Πτολεμαΐδα Έρμίου μέ 14 έπισκοπές, Λιβύη Α' ή Πεντάπολις, Πτολεμαΐδα μέ 14 έπισκοπές, Λιβύη Β' ή Βαρβαρική, Δάφνις μέ 7 έπισκοπές, Αίθιοπία, Αξώμη μέ 6 έπισκοπές»⁸⁰⁴.

Η ιστορική Ιερά Μητρόπολη Καρθαγένης, σήμερα, περιλαμβάνει, στην πνευματική της δικαιοδοσία, το κράτος της Τυνησίας, το Βασίλειο του Μαρόκου και τις Ισλαμικές Δημοκρατίες της Αλγερίας και της Μαυριτανίας⁸⁰⁵.

⁸⁰² «..περί ού έχομεν είδήσεις εκ τε τής Αγίας Γραφής, και δη εκ τών Πράξεων τών Αποστόλων, και εκ τών παραδόσεων τής Έκκλησίας...έχρημάτισε συνέκδημος του Άπ. Παύλου και • έρμηνευτής • Πέτρου. Ουδαμόθεν φαίνεται, ότι ο Ευαγγελιστής Μάρκος είναι διάφορος του έν τή αγία Γραφή μνημονευόμενου Μάρκου», Χρ.Μ. Παπαδόπουλου, Ιστορία τής Έκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934), Αθήνα 1985², σσ. 47-48.

⁸⁰³ «Κατέστη δέ ο έπισκοπικός της θρόνος σημαντικώτατος, και έτιμᾶτο, μεταξύ κάποιων, άλλων μέ τά πρεσβεΐα τιμής. Δέν έπρόκειτο βέβαια για διάκριση διοικητικού χαρακτήρα, αφού τά πρεσβεΐα αναφέρονταν στην εύρύτητα του εκκλησιαστικού κύρους τής τιμώμενης μέ αυτά Έκκλησίας. ... Πρέπει δέ στό σημείο αυτό νά έπισημάνουμε ότι ή άμεση σύνδεση προς τήν αποστολική έποχή δέν ήταν προνόμιο όλων τών τοπικών Έκκλησιών, διότι πολλές από αυτές δέν μπορούσαν νά αποδείξουν άμεση και άδιάκοπη συνέχεια διαδοχής έπισκόπων μέχρι τούς αποστολικούς χρόνους, αφού δέν γνώρισαν τόν Χριστιανισμό από κάποιον άπόστολο», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, Τό Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής στό χρόνο (άπό τόν Απόστολο Μάρκο στην τρίτη χιλιετία, εκδ. Ελληνική Δημοκρατία (Υπ.Εθνικής Άμυνας), χ.χρ., σελ.34.

⁸⁰⁴ Χρ.Μ. Παπαδόπουλου, ό.π., σελ.72.

⁸⁰⁵<http://www.patriarchateofalexandria.com/index.php?module=content&cid=004001> (14.07.2018).

ii. Η σχέση της Μητρόπολης με άλλα Πατριαρχεία

Η Μητρόπολη της Καρθαγένης ανήκει, στο Πατριαρχείο «Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής», το οποίο είναι τρίτο (τη τάξει), μετά τα Πατριαρχεία της Ρώμης και της Κωνσταντινουπόλεως⁸⁰⁶.

Ήδη, το Συνοδικό σύστημα και πολίτευμα της Εκκλησίας και, μάλιστα, από μία Τοπική και όχι Οικουμενική Σύνοδο, επικρατούσε έναντι οποιασδήποτε άλλης μονοπροσώπου ιερατικής εξουσίας. Ο Καθηγητής Μπούμης, ερμηνεύοντας τον κανόνα 101(112) της Συνόδου της Καρθαγένης⁸⁰⁷, που αναφέρεται, στη διένεξη των Θρόνων Ρώμης-Αλεξανδρείας, επισημαίνει ότι –πάντως- ήταν δυνατόν να αντιπαρατίθεται μία –άλλη- ισόκυρος εκκλησιαστική δύναμη, όπως τα Πατριαρχεία, προς τις θέσεις της Ρώμης⁸⁰⁸. Η «Καρχηδών Ιουστινιανή»⁸⁰⁹ είχε όλες τις προϋποθέσεις, να ανυψωθεί, σε θρόνο, με Πατριαρχικό

⁸⁰⁶ «Ο κανονικός θεσμός τῆς Πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν, στην ὁποία συμπεριλαμβάνονταν ὡς πρῶτος κατὰ τὴν τάξη καὶ ὁ παπικὸς θρόνος, ἀπέτελεσε τὸν συλλογικὸ τύπο τοῦ Πρῶτου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὸν κανονικὸ αὐτὸ θεσμό οἱ πέντε πατριάρχες συγκροτοῦν τὴν ἀνώτατη διοικητικὴ ἀρχὴ στὴν Ἐκκλησία, το «πεντακόρυφον κράτος» τῆς Ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴ αὐτὴ διοικητικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία κατοχυρώθηκε μὲ ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν συνόδων, μόνο οἱ θρόνοι, οἱ ὁποῖοι τιμῆθηκαν μὲ ὑπερδιοικητικὰ πρεσβεῖα τιμῆς ἀποτελοῦν τὰ πέντε ἐκκλησιαστικὰ κέντρα ἐνότητας καὶ κοινωνίας ὄλων τῶν τοπικῶν ἐκκλησιῶν τῆς οἰκουμένης στὴν ὀρθή πίστη καὶ στὴν ἀγάπη... Πρῶτον, ὁ κανονικὸς θεσμὸς τῆς Πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν διαμορφώθηκε πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου μὲ τὴν κανονικὴ τάση συνδέσεως τῶν κανονικῶς ἀναγνωρισμένων πρεσβεῖων τιμῆς μὲ τὸ δίκαιον τῶν χειροτονιῶν καὶ κρίσεως ἐπισκόπων. Ἡ σύζευξη αὐτὴ ἦταν δυνατὴ μόνο γιὰ τοὺς θρόνους Ρώμης, Κπόλεως, Αλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀποκτήσει ἤδη πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου οἰκουμενικὰ ἢ ὑπερδιοικητικὰ πρεσβεῖα τιμῆς», Βλ.Ι. Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α', Ἀθῆναι 1994², σσ. 854-857.

⁸⁰⁷ «Ἦρρεσεν ἔτι μὴν, ὥστε περὶ τῆς διχονοίας τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Αλεξανδρινῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν ἀγιώτατον πάπαν Ἰννοκέντιον γραφῆναι, ὅπως ἑκατέρω ἐκκλησία πρὸς ἀλλήλας εἰρήνην φυλάξωσιν, ἣν ὁ Κύριος παραγγέλλει», κανόνας 101, Ρ.Π.3, σελ.547.

⁸⁰⁸ «Σημαίνει ὅτι δεν ἦταν ἀνωτέρα σέ κανονικὸ ἐπίπεδο, ὅτι δεν εἶχε τὸ ἀλάθητο στίς ἀπόψεις της καὶ τίς ἐνέργειές της, ὅτι δεν εἶχε ἀπόλυτη ἐξουσία ἐπὶ ὅλης τῆς Χριστιανικῆς κοινωνίας καὶ Ἐκκλησίας. Φαίνεται ὅτι ἔτσι ἐξελαμβάνετο καὶ ἔτσι λειτουργοῦσε καὶ ὁ θεσμὸς τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν. Θεωροῦσαν ἑαυτοὺς οἱ θρόνοι τῶν πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν-Πατριαρχείων ἰσότιμους καὶ ἰσοδύναμους μεταξύ τους. Βεβαίως, καὶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι βρισκόμαστε στὴν Α' περίοδο τῆς Ἐκκλησίας, στὴν πρώτη χιλιετηρίδα, στοὺς χρόνους τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἐνωμένης Ἐκκλησίας, πού ἀποτελοῦν τὴ βάση καὶ τὸ πρότυπο καὶ γιὰ μελλοντικὴ ἐνωτικὴ πορεία τῆς Χριστιανοσύνης», Π.Ι.Μπούμης, «Ἡ διένεξη τῶν Θρόνων Ρώμης-Αλεξανδρείας καὶ ὁ ΡΑ' /ΡΒ' καν. Καρθαγένης», Αλεξανδρινὸς Ἀμητός, τ.Β, σελ.361-367. (τιμητικές/αφιερωματικές ἐκδόσεις).

⁸⁰⁹ βλ. Π.Χριστινάκης, «Καρχηδών Ιουστινιανή, Ἀφρικανικὴ Διοίκησις», Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 62-64 (1980-1982), σελ.454.

δίκαιο: «Πράγματι εἶχεν ἔνδοξον ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὡς κέντρον τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ὁ ἐκάστοτε προϊστάμενος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἦτο αὐτόνομος ἐν τῇ πράξει, μὴ ὑποκείμενος εἰς οὐδένα τῶν πέντε γνωστῶν πατριαρχικῶν θρόνων. Προσπάθεια τοῦ Ρώμης νὰ δέχεται τὰς ἐκκλήτους ἐξ Ἀφρικῆς ἀπέτυχεν. Ἡ ἐκκλησία τῆς Β.Ἀφρικῆς ὑπήκουε μόνον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Διοικητικῶς εἶχε τοιαύτην τὴν ἀνεξαρτησίαν ὥστε ἠδυνήθη νὰ ἔχη ἐν χρήσει ἀκόμη καὶ σύνολον ἰδικῶν της κανόνων, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸν γνωστὸν *codex juris canonici Ecclesiae Africanae*. Ἐχει ἴδιαν Σύνοδον, ἀνεξάρτητον.

Ὁ Προϊστάμενος τῆς Συνόδου τῆς Β.Ἀφρικῆς ἔχει προνόμια, τὰ ὁποῖα μόνον οἱ Πατριάρχαι εἶχον. Ἐκτὸς τῆς γνωστῆς «Πενταρχίας» εἶναι ὁ μόνος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ὅστις, βάσει τοῦ 55 (64) κανόνος τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου⁸¹⁰, εἶχε δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ καὶ νὰ χειροτονῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Καρχηδόνας οἰονδήποτε κληρικόν, ἐξ οἰασδήποτε μητροπόλεως τῆς Β.Ἀφρικῆς. Πρόκειται δηλαδή, περὶ δικαίου

⁸¹⁰ «Περὶ τοῦ, ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνας, ὅθεν θέλει, κληρικόν χειροτονεῖν: Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὸν λόγον μου προσδέξασθε ἀδελφοί. Συνέβη πολλάκις αἰτηθῆναι με ἀπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἐνδοξομένων διακόνων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων· καὶ ὁμῶς μεμνημένος τῶν ὀρισθέντων, τούτοις ἔπομαι, ὥστε συνελθεῖν με τῷ ἐπισκόπῳ αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου κληρικοῦ, καὶ ταῦτα αὐτῷ ἐμφανίσει, ὅτι κληρικόν αὐτοῦ αἰτοῦνται οἱ τῆς οἰασδήποτε ἐκκλησίας. Ἴδου οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἀντιλέγουσι· διὰ δὲ τὸ μήτε μετὰ ταῦτα συμβῆναι, τουτέστιν, ἐναντιωθῆναι μοι τοὺς ἐν τούτῳ τῷ πράγματι παρ' ἐμοῦ αἰτουμένους, ἐπεὶ οἶδατε πολλῶν ἐκκλησιῶν καὶ χειροτονιῶν φροντίδα με βαστάζειν, ὡτινιδήποτε τῶν συνιερέων συνέλθω μετὰ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων τῆς ὑμετέρας συγκληρώσεως, ἐὰν ἀκαθοσίωτος εὑρεθῆι, δίκαιόν ἐστι κρίναι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τί δεῖ ποιῆσαι· ἐγὼ γάρ, ὡς ἴστε ἀδελφοί, κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ, πολλῶν ἐκκλησιῶν φροντίδος ἀντέχομαι. Νουμίδιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Αἰεὶ ὑπῆρξεν ἡ ἀσθεντία αὕτη τῷ θρόνῳ τούτῳ, ὅθεν θέλει καὶ περὶ οἰονδήποτε προετράπη ὀνόματος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκάστης ἐκκλησίας ἐχειροτόνει ἐπίσκοπον. Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἡ ἀγαθοθέλεια μεσάζει τὴν ἐξουσίαν· ἦττον γὰρ τολμᾶς, ἢ περὶ δύνη, ἀδελφε, ἐν τῷ πᾶσιν ἑαυτὸν ἀποδεικνύειν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον· ἔχεις γὰρ τούτο ἐν τῇ κρίσει σου, τὸ ἀποθεραπεῦσαι ἑνὸς ἐκάστου ἐπισκόπου τὸ πρόσωπον· ἐν πρώτῃ δὲ καὶ μόνῃ συνελεύσει, εἰ συνίδης, τὸ ἐπ' ἐξουσίας ταύτη τῇ καθέδρᾳ εἶναι ἐκδικητέον· ἐπεὶ ἀνάγκη ἔχεις αὐτὸς πάσας τὰς ἐκκλησίας ὑποστηρίζειν. Ὅθεν ἐξουσίαν σοι ἡμεῖς οὐ δίδομεν, ἀλλ' ἐπισφραγίζομεν ταύτην τῇ σῇ προαιρέσει, ὥστε ἐξεῖναι ἀεὶ κρατεῖν ὃν ἂν θέλῃς, καὶ προχειρίζεσθαι προεστῶτας ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ταῖς λοιπαῖς τοὺς ζητουμένους, καὶ ὅθεν συνίδεις. Ποστουμετιανὸς ἐπίσκοπος εἶπεν· Εἶτα, ἐὰν τις ἕνα καὶ μόνον ἔχη πρεσβύτερον, μὴ ὀφείλει καὶ αὐτὸς ὁ εἰς ἐξ αὐτοῦ ἀφαιρεθῆναι; Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπε· Κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ δύναται ὁ εἰς ἐπίσκοπος πολλοὺς χειροτονεῖν πρεσβυτέρους· πρεσβύτερος δὲ πρὸς ἐπισκοπὴν ἐπιτήδειος δυσχερῶς εὑρίσκεται· διὸ ἐὰν τις εὑρεθῆ ἔχων ἕνα μόνον πρεσβύτερον, καὶ αὐτὸν τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιτήδειον, καὶ αὐτὸν τὸν ἕνα ὀφείλει δοῦναι πρὸς χειροτονίαν. Ποστουμετιανὸς ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκοῦν ἐὰν ἄλλος ἐπίσκοπος ἔχη πλῆθος κληρικῶν, ὀφείλει μοι τὸ ἕτερον πλῆθος συνελθεῖν. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπε· Δηλαδή ὃν τρόπον σὺ τῇ ἐτέρᾳ ἐκκλησίᾳ συνήλθες, συνωθηθήσεται καὶ ὁ τοὺς πλείονας ἔχων κληρικούς, ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς χειροτονίαν σοι δαψιλεύσασθαι.» Ρ.Π.3, σσ.444-446.

καὶ δικαιοδοσίας οὐχὶ ἀπλῶς ὑπερμητροπολιτικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' ὅπως ἴσως • πατριαρχικοῦ • τοιούτου»⁸¹¹.

⁸¹¹ Π.Χριστινάκης, ὁ.π., σελ.454.

iii. Η ιεραποστολή στην Καρχηδόνα

«Χῶρος δέ σημαντικῆς πνευματικῆς καί ποιμαντικῆς δράσεως ἀποτελεῖ πλέον καί ἡ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου στούς ἰθαγενεῖς πληθυσμούς τῆς ἀφρικανικῆς ἡπείρου, οἱ ὅποιοι, ὅμως, ἔχουν μιά πνευματική παράδοση, πού εἶναι πολύ διαφορετική ἀπό ἐκεῖνο τό περιβάλλον τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς παράδοσης, μέσα στό ὁποῖο ἀναπτύχθηκε καί ἄνθησε τό χριστιανικό πνεῦμα. Γίνεται κατανοητό λοιπόν, ὅτι ἡ σημερινή ιεραποστολική προσπάθεια στόν συγκεκριμένο γεωγραφικό χῶρο ἀποτελεῖ ἔργο ἐξαιρετικά δύσκολο γιά τήν Ἐκκλησία μας. Ἦδη ὅμως ἡ ἐμπειρία τῶν διαρρυσασῶν δεκαετιῶν μᾶς ἔχει δώσει πολύτιμη πείρα. Σέ συνδυασμό μάλιστα μέ τή συστηματική ὀργάνωση τοῦ Πατριαρχείου, πρός τήν κατεύθυνση τῆς ὁποίας ἐργάζεται δραστήρια ὁ νῦν πατριάρχης, ἡ ιεραποστολική μας δραστηριότητα θά ἀρχίσει νά δίνει ὄλο καί περισσότερους καρπούς. Φυσικά, ἡ ἀφρικανική ἡπειρος εἶναι συνυφασμένη μέ ἀστάθεια, προβλήματα καί ἀπρόοπτες ἐξελίξεις, ὅμως, εἶναι παράλληλα ἕνας χῶρος γεμάτος προοπτικές»⁸¹².

Ἡ Αφρική ἀποτελεῖ ἕνα πραγματικό μωσαϊκό ἀφρικανικῶν θρησκευμάτων. Κάθε φυλή ἔχει καί τή δική της γλωσσική καί θρησκευτική παράδοση. Ἀρκεῖ νά ἀναλογιστεῖ κανεῖς, ὅτι υφίστανται, περί τις 700 γλώσσες. Μάλιστα, τα θρησκευτάματα τῶν ἀφρικανικῶν φυλῶν χαρακτηρίζονται καί ἀπό αὐτονομία⁸¹³. Οἱ βορειοαφρικανικές περιοχές –

⁸¹² Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὁ.π., σελ.194-195.

⁸¹³ «Διαγραμματικά, στή θρησκευτική διαστρωμάτωση τῶν ἀφρικανικῶν λαῶν, στήν κορυφή τῆς πυραμίδας εὐρίσκεται ὁ Ὑπέρτατος Θεός, ἀκολουθοῦν ἡ δράση τῶν πνευμάτων ἢ θεοτήτων, ἡ ἐπικοινωνία μέ τά πνεύματα τῶν προγόνων (προγονολατρεία) καί ἡ πίστη στή δράση μαγικῶν δυνάμεων... Ἀναλυτικότερα, τά περισσότερα ἀφρικανικά θρησκευτάματα ἀναγνωρίζουν τήν ὑπαρξη ἑνός μοναδικοῦ, ὑπέρτατου, δημιουργοῦ Θεοῦ, γύρω ἀπό τόν ὁποῖο ἐπικρατοῦν ποικίλες ἀντιλήψεις, μῦθοι, κ.λπ. Ὁ Θεός εἶναι ὑπερβατικός, ἀπρόσιτος καί διαφορετικός ἀπό τό σύνολο τῆς κτιστῆς δημιουργίας.. Ὅσον ἀφορᾷ στίς διάφορες θεότητες, πρόκειται κυρίως γιά θεοποιημένες φυσικές δυνάμεις ἢ καί ἱστορικές μορφές. Ἡ περιγραφή τους μέσα ἀπό τίς λαϊκές δοξασίες γίνεται μέ ἀνθρωπομορφικά κριτήρια. Σέ ἀντίθεση μέ τόν ὑπερβατικό Θεό, οἱ θεότητες εἶναι μᾶλλον ἐγκόσμιες δυνάμεις, πού συνδέονται μέ τήν καθημερινή πραγματικότητα τῶν ἀνθρώπων... Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό τῆς ἀφρικανικῆς πνευματικότητας εἶναι ἡ πεποίθηση ὅτι ὑπάρχουν κάποιες ἀπρόσωπες δυνάμεις, οἱ ὁποῖες ἐπηρεάζουν τήν γενικότερη πορεία τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τήν ὑγεία, τή διάθεση, τήν κοινωνική ἐξέλιξη κ.τ.δ. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκει τεράστιο πεδίο ἀνάπτυξης ἢ μαγεία. Οἱ ἀνθρωποὶ δηλαδή προσπαθοῦν νά ἐπηρεάσουν μέ ὁποιοδήποτε τρόπο καί μέσο μποροῦν νά ἐπινοήσουν αὐτές τίς δυνάμεις, ὥστε νά ἔχουν θετική ἐπίδραση πάνω στήν ἐν γένει ζωή τους... Τό ἱερατεῖο δέν εἶναι ἀνεπτυγμένο, ἐκτός ἀπό κάποιες φυλές, ἐνῶ παρόμοια, δέν ὑπάρχουν καί ὀργανωμένοι χῶροι λατρείας. Ὡς τέτοιοι χρησιμοποιοῦνται φυσικά στοιχεῖα, ὅπως μεγάλοι βράχοι, λίμνες, ποταμοί, κ.λπ.... Ἐν κατακλείδι, τά κυριότερα στοιχεῖα τῶν ἀφρικανικῶν θρησκευμάτων, τά ὁποῖα ἀναφέρονται

συγκεκριμένα- ανήκουν στο Ισλάμ, το οποίο ουδόλως αποτελεί πρόσφορο έδαφος για ιεραποστολή.

στήν καθημερινή πρακτική τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ μαντική, ἡ προφητεία, ἡ πνευματοληψία καί ὁ ἐκστασιασμός», Χρ.Μ.Παπαδόπουλου, ὀ.π., σσ.206-209.

B) Συνέντευξη με τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Καρθαγένης κ.Μελέτιο: (3.11.2018):

-Πώς αντιμετωπίζει τους Ιερούς κανόνες το ποιμνίο της περιοχής σας;

«Οι κανόνες της εν Καρθαγένη Συνόδου, αλλά και κάθε άλλης Συνόδου, για τον απλό κόσμο, είναι λίγο θέμα απρόσιτο, είναι θέμα που άπτεται περισσότερο, για θεολόγους και για επιστήμονες. Φαντάζομαι ότι, και στην Ελλάδα, λίγοι χριστιανοί θα ξέρουνε, όχι μόνο για την εν Καρθαγένη Σύνοδο, αλλά και για τις μεγάλες Οικουμενικές Συνόδους, παρά μόνον αυτοί που ασχολούνται πάρα πολύ με τα πνευματικά θέματα και είναι πολύ τακτικοί σε κηρύγματα, σε σεμινάρια και επιμορφώσεις τέτοιου είδους. Το καλό για μας είναι ότι του χρόνου, που θα έχουμε 1600 χρόνια και θα προσπαθήσουμε, εάν και οι συνθήκες το επιτρέψουν, να κάνουμε κάποιο Συνέδριο επετειακό, τότε θα είναι μια ευκαιρία (...) της Καρθαγένης να γνωρίσουν περισσότερο και καλύτερα το θέμα της Συνόδου και τότε θα είμαστε σε θέση να πούμε, ότι το πλήρωμα γνωρίζει, μαθαίνει και, κατά συνέπεια, έχει και αποτελέσματα στην πνευματική ζωή του ποιμνίου, εδώ».

-Ποιά είναι για εσάς η επίδραση της Συνόδου της Καρθαγένης του 419μ.Χ.;

«Αυτό, νομίζω, σε συνάρτηση με την προηγούμενη ερώτηση, το κάλυψα. Γιατί οι κανόνες αυτοί απευθύνονται περισσότερο, στους πνευματικούς ταγούς της Εκκλησίας και λιγότερο, νομίζω, σε (...). Είναι, δηλαδή, θα το 'λεγα, σαν ένα ειδικό θέμα που ο λαϊκός δεν το γνωρίζει και, νομίζω, δε θα δώσει και πάρα πολύ σημασία. Μάλιστα, κι εμάς, εδώ στην περιοχή, που έχουμε ειδικές συνθήκες διαβίωσης, μέσα σ' ένα αλλόθρησκο και αλλοεθνές περιβάλλον, τώρα, κανόνες μιας τέτοιας Συνόδου, νομίζω δεν τον αγγίζουν και πάρα πολύ, γιατί εμείς προσπαθούμε με δυσκολία ν' ανοίξουμε την Κυριακή την Εκκλησία, να 'ρθούνε οι άνθρωποι, ίσως και από πάρα πολύ μακριά, να εκκλησιαστούν και έτσι κοιτάμε περισσότερο πρακτικά θέματα. Θα ήθελα, δηλαδή, να μην μας κρίνετε και να μην μας βλέπετε σαν μια συνηθισμένη Μητρόπολη της Ελλαδικής Εκκλησίας, όπου τα πάντα είναι δεδομένα. Εδώ, ακόμα και το να βρούμε (...) για τη Θεία Λειτουργία ή πρόσφορο, είναι πολύ δύσκολο. Φανταστείτε ότι, στην Μαυριτανία, όταν πήγα (έχω πάει δύο φορές τον ενάμιση χρόνο που είμαι Μητροπολίτης Καρθαγένης), με προειδοποίησαν, ότι, παρόλο που έχω και διπλωματικό διαβατήριο, για να κινούμαι ελεύθερα, ότι μην τολμήσω να πάρω κρασί, για τη Θεία Λειτουργία μαζί μου, γιατί σίγουρα, στον έλεγχο του αεροδρομίου θα με δουν, θα με σταματήσουν και θα 'χω προβλήματα.

Και βρήκα, από τον Γάλλο πρέσβη, που είναι και φιλέλληνας, ένα μπουκαλάκι κρασί, συνηθισμένο, επιτραπέζιο, και έκανα τη Θεία Λειτουργία. Καταλαβαίνετε, πράγματα, που είναι δεδομένα στην Ελλάδα, σε μας πρέπει να προσπαθήσουμε, για να τα αποκτήσουμε και να τα καταφέρουμε. Οπότε, πόσο μάλλον, ένα ειδικό θέμα των κανόνων μιας Συνόδου. Έμμεσα, μπορεί να έχει, σίγουρα, έχει επιπτώσεις στην πνευματική ζωή. Ακολουθούμε τους κανόνες, οπωσδήποτε κινούμαστε σε ένα κανονικό πλαίσιο. Αλλά, άμεσα, το τι αντίκτυπο έχουν εκατόν τόσοι κανόνες, σε έναν λαϊκό, σε έναν Έλληνα που έχει έρθει εδώ να δουλέψει, σαν μετανάστης, ή, που έχει κάνει έναν μεικτό γάμο, ή, ξέρω 'γω, σε έναν Ρώσο, που ήρθε κι αυτός, από την άλλη άκρη, με διαφορετική κουλτούρα, να ζήσει μέσα σε Άραβες και σε μουσουλμάνους, καταλαβαίνετε, είναι πολύ διαφορετικό, από το να τους δει ένας θεολόγος, ένας νομοκανονικός επιστήμων και να τους διαβάσει και να τους μελετήσει».

«Είναι σύγχρονη η Μητρόπολη Καρθαγένης, γιατί η ιστορική της πορεία δεν σταμάτησε στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. Η Μητρόπολη επανιδρύθηκε το 1933μ.Χ. από τον Πατριάρχη Μελέτιο Μεταξάκη και όταν λέμε Μητρόπολη Καρθαγένης δεν εννοούμε μόνο το συγκεκριμένο χώρο της τότε αρχαίας πόλεως, αλλά εννοούμε, σήμερα, τέσσερις χώρες της Βορείου Αφρικής: την Τυνησία, το Μαρόκο, στις οποίες αυτές χώρες έχουμε και Ελληνικές εθνότητες, καθώς και την Αλγερία και την Μαυριτανία. Είναι, δηλαδή, τέσσερις Ισλαμικές χώρες, με, δε θα 'λεγα, δε θα 'θελα πολύ να το μεγαλοποιήσω, ότι οι χριστιανοί, εδώ κινδυνεύουν, αλλά ζούνε σε κάποιο περιβάλλον, όχι τόσο φιλικό, ή τουλάχιστον, τυπικά φιλικό. Όπως είπα και πριν, δεν έχουμε δικαίωμα να χτυπήσουμε καμπάνες, δεν έχουμε δικαίωμα να εξωτερικεύσουμε την πίστη μας, πέρα από έξω από την μάνδρα της αυλής του ιερού ναού και, καταλαβαίνετε, υπάρχουν δυσκολίες να ζει κάποιος χριστιανός μέσα σ' ένα ισλαμικό περιβάλλον. Ακόμα και οικογένειες που είναι μεικτές, έχουν κι αυτές τις ιδιαιτερότητές τους, γιατί τα παιδιά εδώ, όταν γεννιούνται είναι υποχρεωμένα, από τον νόμο, να ακολουθήσουν τη θρησκεία της χώρας, δηλαδή το Ισλάμ, να γίνουν μουσουλμάνοι και, καταλαβαίνετε, η διαποίμανση αυτής της Μητροπόλεως έχει δυσκολίες, τις οποίες προσπαθούμε, με οικονομία, με αγάπη, με κατανόηση, να τις προσπεράσουμε».

Βιβλιογραφία:

Πηγές:

1. Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων, τόμ. Α'-Ζ', Ἀθήνησιν 1852-1859.*
2. Joannou P.-P., *Fonti, Fascicolo IX, Discipline Générale Antique t.I,2 (Les canons des Synodes Particuliers)* Tipografia Italo-Orientale "S.Nilo"-Grottaferata (Roma) 1962.
3. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἧτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες ἐρμηνευόμενοι παρὰ Ἀγαπίου Ἱερομονάχου, καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, ἐκδ. Α. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι 1998.*

Βοηθήματα:

1. Ἀλιβιζάτου Ἀμ., *Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1997³.
2. Ἀρχιμ. Β.Κ.Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον)*, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1959².
3. Ἀρχιμ. Γρ.Δ.Παπαθωμᾶ, *Εἰσαγωγή στὶς πηγές τῆς κανονικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας (1ο μέρος), χ.ε., Βελλὰ Ἰωαννίνων 1995-1996.*
4. Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος Ι: Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους ἱερούς κανόνες Ι. Ἡ ἀρχὴ τῆς μη ἀναδρομικότητος στους κανόνες των Οἰκουμενικῶν Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia), Ἡ σπουδὴ τῆς περιπτώσεως*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα [Forschungen Zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe 17], Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 2007 (δ.δ.).

5. Ε. Χριστινάκη-Γλάρου, *Η αρχή της νομιμότητας στους ιερούς κανόνες II. Η αρχή της μη αναδρομικότητας στους κανόνες των Τοπικών Συνόδων (Nullum crimen nulla poena sine lege praevia), Η σπουδή της περιπτώσεως*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2018.
6. Ειρ.Π.Χριστινάκη-Γλάρου, *Κανονική Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ποινῆς*, εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 2018.
7. Ιωαννίδη Φ., *Κυπριανός Καρχηδόνας De Lapsis_Οι πεπτωκότες*, εκδ. Ostaracon, Θεσσαλονίκη 2018.
8. Καραθανάσης Α., «Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἰαννουπόλεως Ἰσίδωρος. Ἡ πρώτη τετραετία τῆς ἱεραρχίας του (1928-1931)», στὸ *Πορεία Μαρτυρίας. Αφιερωματικὸς Τόμος στη Μνήμη του Μακαριστοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ Πάσης Ἀφρικῆς Κυροῦ Πέτρου του Ζ'*, σελ.269-276.
9. Καρακόλη Κ.Χρ., «Τερτυλλιανός», *ΘΗΕ11*(1962), σσ.711-723.
10. Κονιδάρη Ι.Μ., *Εγχειρίδιο Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2016³.
11. L' HUILIER.P., «Σύνοδος», *ΘΗΕ11* (1962), σσ.574-580.
12. Lagrange M., «Ἀσάρτη», *ΘΗΕ 3* (1962), σελ.403.
13. Μενεβίσογλου Π., «Ἡ ἐν Καρθαγένῃ σύνοδος τοῦ 419, ἐν Aksum-Thyateira», στὸ *Ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων καὶ Μεγάλῃς Βρεταννίας Μεθόδιον*, Λονδῖνον 1985, σσ.249-274.
14. Μενεβίσογλου Παύλου (τ. Μητρ. Σουηδίας καὶ Πάσης Σκανδιναβίας), *Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἰερὰ Μητρόπολις Σουηδίας καὶ πᾶσης Σκανδιναβίας*, Στοκχόλμη 1990.
15. Μουστάκης Βασ., «Αὐγουστίνος», *ΘΗΕ3* (1962), σσ.459-466.
16. Μπούμη Π.Ι., «Ἡ διένεξη τῶν θρόνων Ρώμης-Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ ΡΑ' /ΡΒ' καν. Καρθαγένῃς», *Ἀλεξανδρινὸς Ἀμητός*, τ.Β, σσ.361-367. (τιμητικές/αφιερωματικές εκδόσεις).
17. Παπαδόπουλου Χρ. (τ. Αρχ. Αθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος), *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας (62-1934)*, Αθήνα 1985².
18. Παπαδόπουλου Χρ., (τ. Αρχ. Αθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος), *Τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας καὶ πᾶσης Ἀφρικῆς στὸ χρόνο (ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Μάρκο στήν τρίτη χιλιετία)*, ἐκδ.Ελληνικὴ Δημοκρατία (Υπ.Εθνικῆς Ἀμυνας), χ.χρ..
19. Παπαθανασίου Θ.Ν., *Κανόνες καὶ Ἐλευθερία*, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 2005.
20. Πετίκη Μ., *Ἡ ἐννοια τοῦ μαρτυρίου στὸν Τερτυλλιανὸ καὶ στὸν Κυπριανὸ Καρχηδόνας*, Θεσσαλονίκη 2009. (διπλωμ.εργασία).
21. Φειδᾶς Β., «βρέβιον», *ΠΛΜ15* (1992,1996), σσ301-302.
22. Φειδᾶ Ι. Βλ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α'*, χ.ε., Αθήνα 1994².

23. Φειδάς Β., «Ἡ μεγάλη καταστατική μεταρρύθμιση τοῦ καθεστώτος ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας», στὸ *Πορεία Μαρτυρίας. Αφιερωματικός Τόμος στη Μνήμη του Μακαριστοῦ Πάπα και Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας και Πάσης Ἀφρικής Κυροῦ Πέτρου του Ζ'*, Ἀθήνα 2010, σσ. 413-418.
24. Φειδᾶ Ι.Βλ., «Θεοδόσιος», *ΘΗΕ6* (1962), σσ.160-161.
25. V.Laurent, «Ἐκδικος», *ΘΗΕ5*(1962), σσ.464-465.
26. χ.ό., «ακρόπολη», Γ.Δ.Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Ἀθήνα 2002², σελ.110.
27. χ.ό., «Καρχηδών», *ΘΗΕ7* (1962), σσ.384-385.
28. χ.ό., «Ὀνώριος», *ΘΗΕ9* (1962), σσ.934-937.
29. χ.ό., «σέκρετον», *ΠΛΜ53* (1992,1996), σελ.288.
30. χ.ό., «Σημίτης», «σημιτισμός», «σημιτικός», Γ.Δ.Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Ἀθήνα 2002², σελ.1588.
31. Χριστινάκη Π., «Καρχηδών Ἰουστινιανή, Ἀφρικανική Διοίκησις», *Εκκλησιαστικός Φάρος*62-64 (1980-1982), σσ.371-456.

Internet:

- <http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0325-0787, Concilia, The First Seven Ecumenical Councils %5BHistory And Canons%5D, EN.pdf> (21.09.2018).
- <http://www.patriarchateofalexandria.com/index.php?module=content&cid=004001> (14.07.2018).